

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

BEGINSELEN
DER
NEDERLANDSCHE TAAL

(ZINSONTLEDING, WOORDVORMING, WOORD-
BUIGING, WOORDVOEGING, SPELLING, SCHEI- EN
ZINTEEKENS, FIGUURLIJKE TAAL EN
LETTERKUNDIGE VORMEN.)

DOOR

Mr. VAN DEN BERGH.

Nederlandsch Schoollmuseum

Prinsengracht 151 bij de Prinsenstraat

AMSTERDAM

UTRECHT,
H. VAN DER SPRONG, Hz.

1880.

COMPTON'S CAMERON COMPTON

NO 00-203

BEGINSELEN DER NEDERLANDSCHE TAAL.

8757

BEGINSELEN

DER

Nederlandsche Taal

(Zinsontleding, woordvorming, woordbuiging,
woordvoeging, spelling, schei- en zintekens, figuurlijke
taal en letterkundige vormen.)

DOOR

Mr. VAN DEN BERGH.

Nederlandsch Schoolmuseum
Prinsengracht 151 bij de Prinsenstraat
AMSTERDAM

UTRECHT,

H. VAN DER SPRONG, Hz.

1880.

Stoomdruk van DEKEMA EN VAN DITMAR.

VOORBERICHT.

Er is in den laatsten tijd bij het lager en middelbaar onderwijs een loffelijk streven ontstaan om de kracht en de beteekenis der woorden te leeren kennen en de oefening in het uitdrukken der gedachten door samenstelling te bevorderen: daarbij loopt men misschien wel gevaar de andere richting in het taalonderwijs geheel te miskennen; zoodat een geheel van de kennis der taal, die ook verkregen wordt door ontleden, verbuigen en vervoegen, door kennis van de regelen der spelling, der beeldspraak en der vormen van uitdrukking, bij het einde van het onderwijs gemist wordt.

Alle degelijke kennis en ontwikkeling zal wel niet anders te verkrijgen zijn, dan door bewuste ontleding en samenstelling van de verschijnselen; om het eerste, de bewuste ontleding, rechtstreeks te bevorderen, zijn deze „Beginselen der Nederlandsche taal” geschreven: daarom is van het bewuste ontleden steeds uitgegaan; daarom zijn in vele gevallen de proeven geleverd, hoe men uit voorbeelden tot de wet, tot een juiste definitie, moet komen; daarom zijn zooveel mogelijk termen, aan vreemde talen ontleend, vermeden; daarom zijn er enkele proeven geleverd, hoe

VOORBERICHT.

het heldere inzicht in een goede terminologie in de eigen taal leidt tot het heldere inzicht in het verschil van de beteekenis van woorden en uitdrukkingen.

Wij stellen ons diensvolgens voor, dat deze „Beginselen” voldoen aan de behoefte van leerlingen van Normaalscholen, Kweekscholen, Hoogere Burgerscholen, waar geen Latijn of Grieksch onderwezen wordt, wanneer men, na b.v.: „Bruins Taalmeester” te hebben laten doorwerken, naast deze theorie praktische oefeningen geeft, zooda als die van „Röhners Honderd taal- en stijloefeningen.”

Misschien had men in verschillende gevallen, wat meer voorbeelden willen zien; deze zijn niet weggelaten, omdat wij er niet van overtuigd zijn, dat de aanschouwing bij het taalonderwijs bestaat in de voorbeelden, — maar wel, omdat ieder goed onderwijzer die zelf kan geven en vermeerderen, en het werk anders een uitgebreidheid verkregen had, die het noodeloos te kostbaar zou gemaakt hebben.

Dat de ontvangst en het gebruik van dit leerboek bewijzen, dat wij ons geen scheeve voorstelling gevormd hebben, is de wensch van

DEN SCHRIJVER.

Utrecht, Jani. 1880.

INHOUD.

- § 1— 3. Taal. Ned. taal. Woord.
4— 12. Tusschenwerpsel. Losse voorstelling. Los begrip. Zin.
Samengestelde uitdrukking.
13— 16. Enkelvoudige zin.
17— 29. Bedrijvende, lijdende, bestaans- en hoedanigheidszin.
30— 44. Oordeelende, vragende. gebiedende, wenschende en
afhankelijke zin.
45— 47. Samengestelde zin.
48— 65. Nevengeschikte zinnen. Hoofdzin en bijzin.
66— 85. Zelfstandige bijzinnen.
86— 87. Bijvoegelijke bijzinnen.
88. Bijwoordelijke bijzinnen.
89— 91. Samengestelde uitdrukkingen.
92—105. Gezegde en onderwerp.
106—116. Hoofdwoord. Bepaling. Naamwoordelijk gezegde. Uit-
drukking voor de wijze van koppeling.
117—123. Bepalingen van een zelfstandig begrip.
124—135. Bepalingen van een niet-zelfstandig begrip.
136—141. Naamwoordelijke gezegden.
142—153. Uitdrukkingen voor de wijze van koppeling.
154. De tien woordsoorten.
155. Het begrip van zelfstandig naamwoord.
156—168. De vorming van het znw.
169—171. Eigen en gemeene znw.
172—185. Het geslacht der znw.
186—214. Het getal der znw.
215—224. De naamval der znw.
225. Voorbeelden van verbuiging der znw.

- 226—239. Het lidwoord.
 240—271. Het bijvoegelijk naamwoord.
 272—287. Het telwoord.
 288—289. Het voornaamwoord en de soorten er van
 290—303. Het persoonlijk vnv.
 304—315. Het bezittelijk vnv.
 316—323. Het aanwijzend vnv.
 324—332. Het onbepaald vnv.
 333—346. Het vragend vnv.
 347—359. Het betrekkelijk vnv.
 360. Het begrip van het werkwoord.
 361—368. De vorming van het ww.
 369—385. Overgankelijke, onovergankelijke, zelfstandige ww. en
 hulpww.
 386—387. Persoonlijke en onpersoonlijke ww.
 388—391. Regelmatige en onregelmatige ww.
 392—402. Sterke en zwakke ww.
 403—435. De wijzen der ww.
 436—469. De tijden der ww.
 470—475. De personen der ww.
 476—480. Het getal der ww.
 481. Voorbeelden van vervoeging der ww.
 482—499. Het bijwoord.
 500—509. Het voorzetsel.
 510—518. Het voegwoord.
 519—522. Het tusschenwerpsel.
     Voorbeeld van ontleding.
 523—541. Letters. Klinkers. Tweeklanken. Medeklinkers.
 542—547. Scheiding der lettergrepen.
 548—551. Spelregels.
 552. Hoofdletters.
 553—562. Figuurlijke taal.
 563. Stijl.
 564—566. Poëzie en proza.
 567—582. Poëzie.
 583—584. Proza.
 585—602. Interpunctie.

- (¹) 1³. Taal is de uitdrukking van onze gewaarwordingen, van ons gevoel, van onze voorstellingen, van onze begrippen, of van onze gedachten.
- 2³. De Nederlandsche taal is de taal, welke uit die woorden en de verbindingen dier woorden bestaat, die door de beschaafde Nederlanders als volk gebruikt worden, of door die Belgen, die als volk geen Fransch spreken.
- 3³. Een woord is een spraakgeluid of een vereeniging van spraakgeluiden met beteekenis.
- 4¹. Een woord of een uitdrukking in woorden is of een tusschenwerpsel, of een losse voorstelling, of een los begrip, of een zin, of een samengestelde uitdrukking.

„*Plomp!*” is een tusschenw., omdat het een **uitroep** is, die een gewaarwording, een klanknabootsing, aanduidt;

„*Au!*” is een tusschenw., omdat het een **uitroep** is, die alleen een gevoel aanduidt;

„*Ho!*” is een tusschenw., omdat het een **toeroep** is, die alleen een gevoel met begeerte aanduidt;

(¹) De exponenten boven de paragrafen wijzen aan: de exponent 1, wat in een eersten cursus; 2, wat in een tweeden cursus; 3 enz. kan behandeld worden.

- 5¹. een tusschenwerpsel is dus een woord, waarmede men een gewaarwording, of alleen een gevoel, of alleen een gevoel met begeerte aanduidt.

„*Jan!*” is een losse voorstelling, omdat het een eigenaam is, die een **uitroep** of een **toeroep** beteekent, en waarmede een voorstelling genoemd wordt;

„*Michiel Adriaansz. De Ruiter.*” is een losse voorstelling, omdat het een eigenaam is, die een **opschrift** of een **onderschrift** beteekent, en waarmede een voorstelling genoemd wordt;

„*Eduard zijn pet is weg.*” hierin is „Eduard” een losse voorstelling, omdat het een eigenaam is, die wel bij, maar niet in den zin behoort, waarbij hij staat, en waarmede een **uitkomende voorstelling bij een zin** genoemd wordt;

een losse voorstelling is dus een eigenaam, die dient om een **uitroep**, een **toeroep**, een **opschrift**, een **onderschrift** of een **uitkomende voorstelling bij een zin** te noemen.

„*Hemel!*” is een los begrip, omdat het een woord is, dat een **uitroep** beteekent, geen werkwoord met persoonsvorm is, en waarmede een begrip genoemd wordt;

- 6¹. (een werkwoord met persoonsvorm is een woord, dat een werking van een genoemde of aangeduide zelfstandigheid noemt of aanduidt.)

„*Hoe onovertroffen heerlijk!*” is een los begrip, omdat het een uitdrukking in woorden is, die een **uitroep** beteekent, waarin geen werkwoord met persoonsvorm komt, en waarmede een begrip genoemd wordt;

„*Moeder!*” is een los begrip, omdat het een woord is, dat een **toeroep** beteekent, geen werkwoord met persoonsvorm is, en waarmede een begrip genoemd wordt;

„*Goed luisteren!*” is een los begrip, omdat het een uit-

drukking in woorden is, die een **toeroep** beteekent, waarin geen werkwoord met persoonsvorm komt, en waarmede een begrip genoemd wordt;

„*Kinderrampen.*” is een los begrip, omdat het een woord is, dat een **opschrift** of een **onderschrift** beteekent, geen werkwoord met persoonsvorm is, en waarmede een begrip genoemd wordt;

„*Hollandsche jongens.*” is een los begrip, omdat het een uitdrukking in woorden is, die een **opschrift** of een **onderschrift** beteekent, waarin geen werkwoord met persoonsvorm komt, en waarmede een begrip genoemd wordt;

„*Oost, west: thuis best.*” zijn nevensgeschikte losse begrippen, omdat zij een uitdrukking in woorden zijn, die een **spreekwoord** is, waarin geen werkwoord met persoonsvorm komt, en waarmede tweemaal twee naast elkander geplaatste begrippen genoemd worden;

„*Een hoepel en een hobbelpaard, dat draagt hem als een vorst!*” hierin zijn „*Een hoepel en een hobbelpaard*” nevensgeschikte losse begrippen, omdat zij een uitdrukking in woorden zijn, die wel bij, maar niet in den zin behoort, waarbij zij staat, en waarmede twee **uitkomende begrippen bij een zin** genoemd worden;

7¹. een losse voorstelling en een los begrip zijn dus woorden of uitdrukkingen in woorden, die een voorstelling of een begrip zonder werkwoord met persoonsvorm noemen en een uitroep, een toeroep, een opschrift, een onderschrift, een uitkomende voorstelling of een uitkomend begrip of een spreekwoord beteekenen.

8¹. Nevensgeschikt zijn alle woorden of uitdrukkingen in woorden, die naast elkander geplaatst zijn en in dezelfde betrekking voorkomen.

9². Bij een losse voorstelling of een los begrip mag niet ingevuld worden, omdat dan het karakter er van verloren gaat: de invulling zou dan ook willekeurig zijn; als het

zeker is, wat ingevuld moet worden, dan is het een zoogenaamde samengedrongen (¹) uitdrukking.

- 10³. Een losse voorstelling en een los begrip kunnen even als een tusschenwerpsel een gevoel of een gevoel met begeerte aanduiden: dat doen zij dan niet door den vorm, maar door den toon.

„*Help!*” is een zin, omdat het een woord is, dat een werkwoord met persoonsvorm is, en daarom een **gedachte** beteekent;

„*Jan slaapt altijd gerust!*” is een zin, omdat het een uitdrukking in woorden is, waarin een werkwoord met persoonsvorm komt, en daarom een **gedachte** beteekent;

„*Menschen, dieren en planten sterven en worden veranderd: zij zijn dus sterfelijk en veranderlijk.*” is een zin, omdat het een uitdrukking in woorden is, waarin meer dan één werkwoord met persoonsvorm komt, en daarom eene verbinding van meer dan ééne **gedachte** beteekent;

- 11¹. een zin is dus een woord, dat een werkwoord met persoonsvorm is en daarom een gedachte beteekent; of een zin is een uitdrukking in woorden, waarin één of meer werkwoorden met persoonsvorm voorkomen, en daarom een gedachte of eene verbinding van meer dan ééne gedachte beteekent.

- 12³. Een zin kan even als een tusschenwerpsel een gevoel of een gevoel met begeerte aanduiden; dan doet hij zulks door den toon, niet door den vorm: ook kan hij evenals een los begrip een begrip noemen; dan doet hij dat door de betrekking, waarin hij voorkomt.

- 13¹. Een zin is enkelvoudig of samengesteld. (²)

„*Die goede jongen van den overkant van deze straat heeft voor zijn grootvader van moeders zijde eenige jaren lang*

(¹) Elliptisch.

(²) Naar zijn quantiteit.

diens moeilijke betrekking waargenomen." is een enkelvoudige zin, omdat het de uitdrukking van **ééne gedachte** is, dat is, de verbinding van een gezegde met een onderwerp door middel van een werkwoord met persoonsvorm;

- 14¹. (het gezegde is het begrip, dat van het onderwerp gezegd, gevraagd, gewenscht, of dat tot het onderwerp gezegd wordt, en dat door middel van een werkwoord met persoonsvorm naar het onderwerp heenwijst; het onderwerp is de voorstelling of het begrip, waarvan men door middel van het werkwoord met persoonsvorm iets zegt, vraagt, wenscht, of waartegen men door middel van het werkwoord met persoonsvorm iets zegt, en waarnaar dat werkwoord heenwijst;

- 15¹. het onderwerp is niet altijd genoemd, maar dan toch minstens aangeduid door het onbepaald voornaamwoord *het*, zooals in den zin „*het regent*," of door den persoonsvorm van het werkwoord, zooals in de zinnen: „*Mij dorst.*" — „*Er wordt gedanst.*" — „*Help!*"")

„*Hij leest in een goeden toon en met nadruk en schrijft altijd een zeer mooie hand.*" is een enkelvoudige zin, omdat het de uitdrukking van **ééne gedachte** is, d. i. de verbinding van nevengeschikte gezegden met een onderwerp door middel van meer dan één werkwoord met persoonsvorm;

„*Mijn broeder, gij en ik zullen het doen.*" is een enkelvoudige zin, omdat het de uitdrukking van **ééne gedachte** is, d. i. de verbinding van een gezegde met nevengeschikte onderwerpen door middel van een werkwoord met persoonsvorm;

„*Menschen, dieren en planten sterven en worden veranderd.*" is een enkelvoudige zin, omdat het de uitdrukking van **ééne gedachte** is, d. i. de verbinding van nevengeschikte gezegden met nevengeschikte onderwerpen door middel van meer dan één werkwoord met persoonsvorm;

18¹. een enkelvoudige zin is dus de uitdrukking van ééne gedachte, omdat hij een verbinding is van een gezegde of van nevenschikte gezegden met een onderwerp of met nevenschikte onderwerpen door middel van één of van meer werkwoorden met persoonsvorm.

17². Een enkelvoudige zin is een bedrijvende, lijdende, bedrijvende bestaanszin, lijdende bestaanszin, hoedanigheids- (gelijkstellende) zin, of hoedanigheids-bestaanszin. (1)

„*Hij slaat den hond*” is een bedrijvende zin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat een aangeduide zelfstandigheid iets **doet**;

„*Jan slaapt*” is een bedrijvende zin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat een genoemde zelfstandigheid iets **doet**;

18². een zin is dus bedrijvend, als het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat een genoemde of aangeduide zelfstandigheid iets doet;

„*Vader en wij worden geroepen.*” is een lijdende zin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat een genoemde en een aangeduide zelfstandigheid iets **gedaan worden**; *Mr*

(1) Wetenschappelijk onderscheidt men de zinnen naar de beteekenis van hun gezegde (naar hun qualiteit) in:

qualiteitszinnen	{	subjectieve,
		objectieve,
identiteitszinnen	{	qualitatieve,
		existentiale,
existentiaalzinnen	{	subjectieve,
		objectieve.

- 19². een zin is dus lijdend, als het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat een genoemde of aangeduide zelfstandigheid iets gedaan wordt.
- 20². In den bedrijvenden zin wordt aangeduid, dat de zelfstandigheid, die de werking doet, de oorzaak is van het plaats hebben van de werking; in den lijdenden, dat de zelfstandigheid, die iets gedaan wordt, de oorzaak is van het plaats hebben van de werking.

„*Er slaat iemand den hond*” (Het slaan van den hond door iemand heeft plaats.) is een bedrijvende bestaanszin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat **de werking bestaat** of plaats heeft, en dat een onbepaalde zelfstandigheid, die de werking **doet**, de oorzaak is van het plaats hebben van de werking;

„*Het regent*” (Regenen heeft plaats.) is een bedrijvende bestaanszin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat **de werking bestaat** of plaats heeft, en dat een onbepaalde zelfstandigheid, die iets **doet** (hier alleen een vorm zonder beteekenis) de oorzaak is van het plaats hebben van de werking;

„*Mij dorst*,” (Het dorsten van mij heeft plaats.) is een bedrijvende bestaanszin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat **de werking bestaat** of plaats heeft, en dat een onbepaalde zelfstandigheid, die iets **doet** (hier alleen door den persoonsvorm van het werkwoord aangeduid) de oorzaak is van het plaats hebben van de werking;

- 21². een zin is dus een bedrijvende bestaanszin, als het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat de werking bestaat

of plaats heeft, en dat een genoemde of aangeduide onbepaalde zelfstandigheid, die iets doet, de oorzaak is van het plaats hebben van de werking.

„*Er wordt een hond door hem geslagen*” (Het geslagen worden van een hond heeft plaats.) is een lijdende bestaanszin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat **de werking bestaat** of plaats heeft, en dat een onbepaalde zelfstandigheid, die iets **gedaan wordt**, de oorzaak is van het plaats hebben van de werking; „*Er wordt gedanst*” (Dansen heeft plaats.) is een lijdende bestaanszin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat **de werking bestaat** of plaats heeft, en dat een onbepaalde zelfstandigheid, die iets **gedaan wordt** (hier alleen door den persoonsvorm van het werkwoord aangeduid) de oorzaak is van het plaats hebben van de werking

- 22². een zin is dus een lijdende bestaanszin, als het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden van den zin aanduidt, dat de werking bestaat of plaats heeft, en dat een genoemde of aangeduide onbepaalde zelfstandigheid, die iets gedaan wordt, de oorzaak is van het plaats hebben van de werking.
- 23². In den bedrijvenden zin kan het werkwoord de beteekenis hebben van een werking, waardoor een zelfstandigheid iets doet; b. v. *slaan*; of waardoor een zelfstandigheid in een niet veranderenden; b. v. *slapen*; of in een veranderenden toestand; b. v. *groeien*; is.
- 24². In den lijdenden zin heeft het werkwoord de beteekenis van een werking, die een zelfstandigheid gedaan wordt; b. v. *geslagen worden*.
- 25². In den bestaanszin heeft het werkwoord de beteekenis van een werking, waardoor een onbepaalde zelfstandig-

heid iets doet of gedaan wordt; hij begint zonder omzetting met de onbepaalde plaatsaanduiding *er*; of de zelfstandigheid, die iets doet of gedaan wordt, is aangewezen door het onbepaalde *het*, of door den persoonsvorm van het werkwoord; als de zelfstandigheid, die iets gedaan en alleen door den persoonsvorm van het lijdende werkwoord aangewezen wordt, de werking zelf is, dan kan die lijdende bestaanszin ook met een bepaalde plaatsaanduiding beginnen; b. v.: „*Te Parijs wordt gevochten.*”

- 26². Zinnen zooals: „*Troje is geweest,*” en „*God bestaat,*” zijn geen bestaanszinnen: zij beteekenen niet, dat de werking bestaat of plaats heeft, maar wel, dat *Troje* bestaan heeft, dat *God* bestaat: zoo zou men: „*Jan loopt,*” loopszin en „*Ik leer,*” leerszin kunnen noemen.

„*Willem is oprecht.*” is een hoedanigheids- of gelijkstellende zin, omdat het werkwoord met persoonsvorm aanduidt, dat een **bijzondere voorstelling** *Willem geschikt wordt onder* (gelijkgesteld wordt met) **een algemeener voorstelling** of begrip *oprecht*; „*Die man blijft een held.*” is een hoedanigheids- of gelijkstellende zin, omdat het werkwoord met persoonsvorm aanduidt, dat en hoe een **bijzonder begrip** *Die man geschikt wordt onder* (gelijkgesteld wordt met) **een algemeener voorstelling** of begrip *een held*;

- 27². een zin is dus een hoedanigheids- (gelijkstellende) zin, als het werkwoord met persoonsvorm aanduidt, dat een bijzondere voorstelling of begrip geschikt wordt onder (gelijkgesteld wordt met) een algemeener begrip; dat kan het werkwoord (koppelwoord) *wezen* of *zijn* doen: of ook dat en hoe een bijzondere voorstelling onder een algemeener voorstelling of begrip geschikt (er mee gelijkgesteld) wordt; dat kunnen de werkwoorden (koppelwoorden) *worden* (in aanvang zijn), *blijven* (bij voortdoring zijn), *schijnen* (in

schijn zijn), *heeten* (in naam zijn), *lijken* (in gelijkenis zijn), *gelijken* (in gelijkenis zijn) en *blijken* (in werkelijkheid zijn) doen.

- Het zal goed zijn hem te zien en te hooren*" is een hoedanigheids-bestaanszin, omdat het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden aanduidt, dat het gelijkstellen van een bijzonder onbepaald begrip *het* met een algemeener begrip *goed* bestaat of plaats heeft;
- 28³. een zin is dus hoedanigheids-bestaanszin, als het werkwoord met persoonsvorm in verband met de andere woorden aanduidt, dat het gelijkstellen van een bijzonder begrip met een algemeener begrip bestaat of plaats heeft.
- 29². Een enkelvoudige zin kan een bedrijvende en lijdende zin zijn; b. v.: *Hij doet kwaad en wordt gestraft*; of een bedrijvende en hoedanigheids- (gelijkstellende) zin; b. v.: *Hij ontwaakte en was vroolijk en opgeruimd*; of een lijdende en hoedanigheids- (gelijkstellende) zin; b. v.: *Hij werd beloond en was tevreden*; of een bedrijvende, lijdende en hoedanigheids- (gelijkstellende) zin; b. v.: *Hij arbeidde, werd beloond en was dankbaar*.
- 30². Een enkelvoudige zin is een onafhankelijke of afhankelijke zin.
- 31². Een onafhankelijke zin is een oordeelende, een vragende, een gebiedende of een wenschende zin. (1)

„*Ik heb geld!*” is een oordeelende zin, omdat de volgorde der woorden en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de gedachte **met de werkelijkheid overeenkomt**;

„*Ik zou in dat geval uitgaan,*” is een oordeelende zin, omdat de volgorde der woorden en de vorm van het

(1) Naar zijn modaliteit.

werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de gedachte **met de voorstelling van den spreker overeenkomt**;

- 32². een zin is dus een oordeelende zin, als de volgorde der woorden en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat die gedachte met de werkelijkheid of met de voorstelling van den spreker overeenkomt.
- 33². In den oordeelenden zin staat het werkwoord met persoonsvorm niet vooraan en ook niet achteraan en in de aantoonende of in de voorstellende wijs.
- 34². In den oordeelenden zin kan de spraakkunstige of natuurlijke woordschikking met de denkende (die naar de wetten van het denken) ⁽¹⁾ samenvallen, dan heet de zin rechte oordeelende zin; zooals in: „*Ik heb geld!*” — „*Ik zou in dat geval uitgaan.*” — of de spraakkunstige of natuurlijke woordschikking kan van de denkende afwijken, dan heet de zin omgezette oordeelende zin; zooals in: „*Geld heb ik!*” — „*In dat geval zou ik uitgaan.*” — Het uitkomende begrip staat in de spraakkunstige of natuurlijke woordschikking vooraan: tenzij het woord, dat vooraan staat, toonloos is, dan duidt het tweede woord het uitkomende begrip aan; zooals in: „*Er komt iemand.*” — „*Het regent.*” —

„*Is de mensch sterfelijk?*” is een vragende zin, omdat de volgorde der woorden en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de spreker **verlangt te weten**, of de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt;

„*Wie komt daar?*” is een vragende zin, omdat de volgorde der woorden, de vorm van het werkwoord met persoonsvorm en een vraagwoord aan het begin van den zin aanduiden, dat de spreker een voorstelling, die hij niet

---

(¹) Logische.

weet, of een begrip uit de gedachte, dat hij niet weet,

• **verlangt te weten;**

- 35². een zin is dus een vragende zin, als de volgorde der woorden, en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de spreker verlangt te weten of de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt ⁽¹⁾; of als de volgorde der woorden, de vorm van het werkwoord met persoonsvorm en een vraagwoord aan het begin van den zin aanduiden, dat de spreker een hem onbekende voorstelling of een hem onbekend begrip uit de gedachte, verlangt te weten. ⁽²⁾
- 36². In den vragenden zin staat in het eerste geval het werkwoord met persoonsvorm vooraan; in het tweede geval staat er een vragend voornaamwoord, een vragend telwoord of een vragend bijwoord vooraan; indien een vraag als uitroep gebezigd wordt, blijft het toch een vragende zin; b. v.: „*Heb ik het u niet gezegd!*” — „*Wat regent het!*” — „*Hoe heerlijk was dat!*”
- 37². In den vragenden zin staat het werkwoord met persoonsvorm in de aantoonende wijs; tenzij het een afhankelijke vraag is.

„*Laten wij dat nog eens lezen!*” is een gebiedende zin, omdat de volgorde der woorden en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de spreker **verlangt, dat het onderwerp maakt, dat de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt;**

- 38². een zin is dus een gebiedende zin, als de volgorde der woorden en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de spreker de verwerkelijking der gedachte van het onderwerp verlangt.
- 39². In den gebiedenden zin staat het werkwoord met persoonsvorm vooraan en in de gebiedende wijs.

⁽¹⁾ Subjectieve vraag.

⁽²⁾ Objectieve vraag.

„*Leve de Koning!*” is een wenschende zin, omdat de volgorde der woorden en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de spreker **verlangt, dat de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt;**

- 40². een zin is dus een wenschende zin, als de volgorde der woorden en de vorm van het werkwoord met persoonsvorm aanduiden, dat de spreker de verwerkelijking der gedachte verlangt.
- 41². In den wenschenden zin staat het werkwoord met persoonsvorm vooraan en in de aanvoegende wijs.

„Ik zeg, *wat ik weet.*” — Ik verlang te weten, *wie daar komt.*” — „Zeg mij, *hoeveel dat kost.*” — Hij gaat, *waar hij wil.*” — Ik wensch, *dat de Koning leve.*” in deze zinnen zijn „*wat ik wil,*” „*wie daar komt,*” „*hoeveel dat kost,*” „*waar hij wil,*” „*dat de Koning leve,*”

- 42². afhankelijkke zinnen, omdat de volgorde der woorden aanduidt, dat deze zinnen bij andere zinnen behooren: wij noemen dus een zin afhankelijk of onafhankelijk naar de volgorde der woorden, d. i. naar zijn wordschikking, niet naar zijn betrekking.
- 43². In den afhankelijkke zin staat het werkwoord met persoonsvorm achteraan; hij begint met een betrekkelijk of een vragend voornaamwoord, met een vragend telwoord, met een betrekkelijk of een vragend bijwoord of met een onderschikkend voegwoord; bij weglating van het voorwaardelijk voegwoord staat het werkwoord vooraan; b. v.: „*Had ik geld* (voor: *als ik geld had*), dan zou ik uitgaan.” — staat het toegevend of tegenstellend voegwoord *al* vooraan, dan komt het werkwoord met persoonsvorm an dat voegwoord; b. v.: „*Al beweegt hij hemel en aarde* (voor: *althoewel hij hemel en aarde beweegt*), ik doe mijn zin.” —; staat het voegwoord van hoedanigheid of wijze *als = alsof* vooraan, dan volgt ook het werkwoord met

persoonsvorm op dat voegwoord; b. v.: „Hij handelt, als had hij geen verstand.”

44^s. Uit al het vorige blijkt, dat het verschil in beteekenis tusschen deze uitdrukkingen:

„*Ho!*” — *Blijven staan!*” — „*Staan gebleven!*” — *Gij moet blijven staan!*” — „*Moet gij niet blijven staan!*” — „*Blijf staan!*” — *Blijvet gij staan!*” — „*Moogt gij blijven staan!*” is als volgt:

„*Ho!*” is een tusschenwerpsel; dus duidt het alleen een gevoel van verlangen aan: de spreker wordt door dat gevoel zoo overstemd, dat hij alleen dat in een spraakgeluid kan openbaren; wat hij verlangt, kan hij op het oogenblik niet uitdrukken;

„*Blijven staan!*” is een los begrip; dus is het een uitdrukking, die ook een gevoel van verlangen of van verbazing aanduidt, maar tevens met welke voorstelling of begrip dat gevoel in betrekking staat: de spreker wordt niet zoo door zijn gevoel overstemd, of hij kan nog noemen, wat hij verlangt, waarover hij zich verbaast: hij noemt een werking, die aan den gang is, opdat door het noemen van dat begrip zijne begeerte, dat die werking aan den gang zal zijn, vervuld worde, of zijne verbazing over het aan den gang zijn van die werking blijke;

„*Staan gebleven!*” is een los begrip; dus is het eene uitdrukking, die ook een gevoel van verlangen of van verbazing aanduidt, en tevens met welke voorstelling of begrip dat gevoel in betrekking staat: de spreker wordt niet zoo door zijn gevoel overstemd, of hij kan nog noemen, wat hij verlangt, waarover hij zich verbaast: hij noemt een werking, die voleind, afgedaan is, opdat door het noemen van dat begrip zijne begeerte, dat die werking voleind had moeten zijn, vervuld worde, of zijne verbazing over het voleind zijn van die werking blijke;

„*Gij moet blijven staan!*” is een oordeelende zin; dus drukt de spreker uit, dat het „*blijven staan*” in de werkelijkheid *noodwendig* verbonden is met „*Gij!*”; hij drukt de noodwendigheid van de overeenkomst van die gedachte met de werkelijkheid uit, opdat door de gedachte aan die wet ook de vervulling daarvan plaats hebbe; er is evenwel geen verlangen naar vervulling uitgedrukt of aangeduid: het is een uitdrukking van het verstand.

„*Moet gij niet blijven staan!*” is een vragende zin, dus drukt de spreker uit, dat hij verlangt te weten, of het „*blijven staan*” in de werkelijkheid *niet noodwendig* verbonden is met „*Gij!*”: hij drukt dat verlangen uit, opdat de ontkenning van de wet de bevestiging er van opwekke: het is een uitdrukking van het verstand en van het niet overstemmende gevoel;

„*Blijf staan!*” is een gebiedende zin; dus de spreker drukt uit, dat hij verlangt, dat de hoorder maakt, dat het *blijven staan* plaats heeft: hij drukt dus zijn gevoel van verlangen uit; maar dat gevoel is niet overstemmend; want hij drukt zijn denken daarbij volledig uit; het is geen wet, het is een bevel of verzoek;

„*Blijvet gij staan!*” of „*Moogt gij blijven staan!*” zijn wenshende zinnen; dus de spreker drukt uit, dat hij verlangt, dat het *blijven staan* van *gij* plaats heeft: hij drukt dus zijn gevoel van verlangen uit; maar zijn denken drukt hij ook volledig uit; het is geen wet, het is een wensch, waarvan hij niet bepaalt, wie dien vervullen moet; de eerste uitdrukking is deftig, de tweede is de gewone.

„*Overstaande hoeken zijn gelijk, dat moet bewezen worden,*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, waarin het voornaamwoord *dat* uit den eenen zin heenwijst naar de gedachte van den anderen zin;

„*Ik zou wel gekomen zijn, maar ik had geen tijd!*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, die door het voegwoord *maar* verbonden zijn; „*Het ging hem heel goed, hetgeen mij veel plezier deed.*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, waarin het betrekkelijk voornaamwoord *hetgeen* in den eenen zin heenwijst naar de gedachte van den anderen zin, en de volgorde der woorden in den eenen zin aanduidt, dat hij bij den anderen zin behoort; „*Hij wilde niet leeren, waardoor hij nu ongelukkig is.*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, waarin het bijwoord *waardoor* in den eenen zin heenwijst naar de gedachte van den anderen zin, en de volgorde der woorden in den eenen zin aanduidt, dat hij bij den anderen zin behoort:

„*Eerlijk duurt het langst, is een oud spreekwoord.*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, waarvan de eene het onderwerp is in den anderen zin;

„*Hij zeide tot mij: gij hebt gelijk.*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, waarvan de eene een bepaling is in den anderen zin;

„*Hij is wat hij schijnt.*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, waarvan de eene een naamwoordelijk gezegde is in den anderen zin;

„*Hud ik maar meer tijd, ik zou er wel meer uit rooken.*” is een samengestelde zin, omdat hij bestaat uit **twee zinnen**, waarvan de eene een uitdrukking van voorwaarde is in den anderen zin;

- 45¹. een samengestelde zin is dus de uitdrukking van twee of meer gedachten, die spraakkunstig verbonden zijn.
- 46^a. Dat spraakkunstig verband wordt uitgedrukt door voornaamwoorden of bijwoorden in den eenen zin, die heenwijzen naar de gedachte of naar een begrip van den anderen zin, of door voegwoorden, die de zinnen

verbinden, of door de betrekking, waarin de eene zin tot de gedachte of tot een begrip van den anderen zin staat: als onderwerp, als bepaling, als naamwoordelijk gezegde of als uitdrukking van de wijze van koppeling (toekenning of voorstelling): daarenboven kan de volgorde der woorden aanduiden, dat de eene zin bij den anderen behoort.

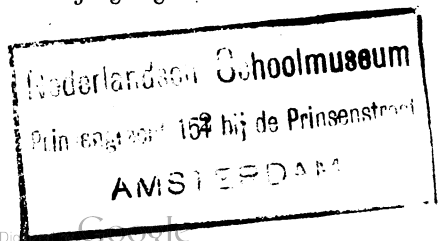
- 47¹. Een samengestelde zin kan uit enkelvoudige, of ook zelf weder uit samengestelde zinnen bestaan.
- 48^a. Een samengestelde zin bestaat uit **nevengeschikte** zinnen of uit een of meer hoofdzinnen en een of meer bijzinnen. (1)

„*De mensch werkt op den dag; 's nachts rust hij van zijn arbeid.*” is een samengestelde zin, die uit twee **nevengeschikte** zinnen bestaat, omdat de beide zinnen oordeelend zijn en de eene zin geen onderwerp, geen bepaling of geen naamwoordelijk gezegde is in den anderen zin;

„*Willem heeft een gulden noodig en krijgt daarvoor 2 kwartjes, 4 dubbeltjes en 10 centen: is dat genoeg?*” is een samengestelde zin, die uit twee **nevengeschikte** zinnen bestaat, omdat de eene zin oordeelend en de andere vragend is, en de eene geen onderwerp, geen bepaling of geen naamwoordelijk gezegde is in den anderen zin;

„*Zoo is die waarheid: toon haar met een voorbeeld aan.*” is een samengestelde zin, die uit twee **nevengeschikte** zinnen bestaat, omdat de eene zin oordeelend en de andere gebiedend is, en de eene zin geen onderwerp, geen bepaling of geen naamwoordelijk gezegde is in den anderen zin;

(1) Naar de quantiteit.

- „Zijne onderneming is zeer gevaarlijk: bedenke hij er zich wel over!” is een samengestelde zin, die uit twee **neven-geschikte** zinnen bestaat, omdat de eene zin oordeelend en de andere wenschend is, en de eene zin geen onderwerp, geen bepaling of geen naamwoordelijk gezegde is in den anderen zin;
- 49². een samengestelde zin bestaat dus uit twee of meer nevensgeschikte zinnen, als die zinnen onaf hankelijk zijn, en de eene zin geen begrip in den anderen zin is.
- 50². Een zin is een begrip in een anderen zin, als hij in dien anderen zin het onderwerp, een bepaling of een naamwoordelijk gezegde is.
- 51². Een nevensgeschikte zin kan zelf weder een samengestelde zin zijn, die weder uit nevensgeschikte zinnen bestaat, dan zijn de nevensgeschikte zinnen, waaruit de geheele samengestelde zin bestaat nevensgeschikte zinnen van den eersten graad; de nevensgeschikte zin, die een deel is van een nevensgeschikten zin van den eersten graad is een nevensgeschikte zin van den tweeden graad, enz.

„Ik kan niet,” beteekent meestal, ik wil niet of staat gelijk met de uitdrukking: ik heb er geen zin in.” is een samengestelde zin, die uit een hoofdzin en drie bijzinnen bestaat; „(dit) beteekent meestal (dat) of staat gelijk met de uitdrukking (deze) = hoofdzin, omdat er drie bijzinnen in komen; „Ik kan niet” = bijzin, omdat het eene onafhankelijke zin is, die het onderwerp in een anderen zin is; „ik wil niet” = bijzin, omdat het een onafhankelijke zin is, die een bepaling van het werkwoord „beteekent” is, die een lijdend voorwerp van die werking aanduidt; „ik heb er geen zin in” = bijzin, omdat het een onafhankelijke zin is, die een bepaling van „de uitdrukking” is, die een bijstelling van „de uitdrukking” is; „Hij vergaf het ons, wat ons tot verbetering aanspoorde.”

is een samengestelde zin, die uit een hoofdzin en een bijzin bestaat; „*Hij vergaf het ons,*” = hoofdzin, omdat er een bijzin bij komt; *wat ons tot verbetering aanspoorde.* = bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, die het gevolg aanduidt van de gedachte van den anderen zin; „*Ten gevolge van zijn vlijt genoot hij dagelijks, waarin zijn geheele gezin deelde.*” is een samengestelde zin, die uit een hoofdzin en een bijzin bestaat; „*Ten gevolge van zijn vlijt genoot hij dagelijks,*” = hoofdzin, omdat er een bijzin bij komt; „*waarin zijn geheele gezin deelde.*” = bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, die een omstandigheid van de gedachte van een anderen zin aanduidt;

„*Wie zijn plicht doet, heeft een gerust geweten.*” is een samengestelde zin, die uit een hoofdzin en een bijzin bestaat; „*(Hij) heeft een gerust geweten.*” = hoofdzin, omdat er een bijzin bijkomt; „*Wie zijn plicht doet,*” = bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, die het onderwerp in een anderen zin is;

„*Hoe meer voorbeelden men zoekt en vindt, hoe beter men het begrijpt.*” = is een samengestelde zin, die uit een hoofdzin en een bijzin bestaat; „*hoe beter men het begrijpt.*” = hoofdzin, omdat er een bijzin bij komt; „*hoe meer voorbeelden men zoekt en vindt.*” = bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, die een bepaling is van „*beter*”;

„*Wees altijd, wat gij wezen moet!*” is een samengestelde zin, die uit een hoofdzin en een bijzin bestaat; „*Wees altijd (dat)*” = hoofdzin, omdat er een bijzin bij komt; „*Wat gij wezen moet!*” = bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, die een naamwoordelijk gezegde van het onderwerp (den hoorder) is;

„*Bereike hij, indien het niet anders kan, dan toch maar zijn doel!*” is een samengestelde zin, die uit een hoofdzin en een bijzin bestaat; „*Bereike hij dan toch maar zijn doel!*” = hoofdzin, omdat er een bijzin bij komt; „*indi en het niet anders kan,*” = bijzin, omdat het een

- afhankelijke zin is, die een uitdrukking van voorwaarde van „*Bereike*” is;
- 52¹. een samengestelde zin bestaat dus uit een hoofdzin en een of meer bijzinnen, als het een zin is, waarin een onafhankelijke zin het onderwerp, een bepaling of een naamwoordelijk gezegde is, of waarin een afhankelijke zin het onderwerp, een bepaling, een naamwoordelijk gezegde of een uitdrukking voor de wijze van koppeling is; of als het een zin is, waarbij een afhankelijke zin komt om een gevolg of een omstandigheid van de gedachte van den anderen zin uit te drukken.
- 53¹. Een hoofdzin is een zin, waarin of waarbij een bijzin komt.
- 54². Een bijzin is een onafhankelijke zin, die een onderwerp een bepaling of een naamwoordelijk gezegde is; of een afhankelijke zin, die bij een anderen zin komt, om een gevolg of een omstandigheid van de gedachte van den anderen zin uit te drukken; of een afhankelijke zin, die een los begrip, een onderwerp, een bepaling, een naamwoordelijk gezegde of een uitdrukking voor de wijze van koppeling is.
- 55². Een bijzin kan zelf weder een samengestelde zin zijn, die uit een hoofdzin en een bijzin bestaat; dan is de bijzin, waarvan de hoofdzin geen bijzin is, een *bijzin van den eersten graad*; de bijzin, die een deel is van den bijzin van den eersten graad, is een *bijzin van den tweeden graad*, enz.
- 56². Een hoofdzin is altijd een onafhankelijke zin, tenzij er een bijzin van evenredigheid in komt, die met het vragend bijwoord *hoe*, gevolgd door een vergrootenden trap, begint, en hij zelf ook met het bijwoord *hoe*, gevolgd door een vergrootenden trap, begint; of wanneer hij een hoofdzin is, die zelf een afhankelijke bijzin van den eersten of tweeden, enz. graad is.
- 57². Een nevenschikte zin is een uitbreidende zin,

of een hoeveelheids- of beperkende zin, of een redengevende of oorzaakaanduidende zin, of een doel- of gevolgaanduidende zin, of een tijdaanduidende, voortzettende of rangschikkende zin, of een scheidende zin, of een toegevende of tegenstellende zin.

58³. De voorbeelden van nevensgeschikte zinnen op blz. 17 en 18 zijn alle uitbreidende zinnen; zij zijn gekenmerkt door voornaamwoorden of voornaamwoordelijke bijwoorden in den eenen zin; die naar een of meer voorstellingen of begrippen van den anderen zin heenwijzen.

„*Zij waren deels pas opgestaan van tafel, deels hadden zij zich reeds gekleed*”. zijn beide nevensgeschikte hoeveelheidszinnen, omdat het bijwoord *deels* in den eenen zin aanduidt, dat die eene zin een deel van de geheele uitdrukking is, en dat deze uit nog een of meer zinnen moet bestaan;

59³. een nevensgeschikte hoeveelheids- of beperkende zin is gekenmerkt door de bijwoorden van hoeveelheid *deels, eensdeels, anderdeels, in zooverre, veeleer, buitendien* of *bovendien*, die naar de gedachte van den anderen zin heenwijzen.

„*Hij werkt altijd; want dat is zijn aard en karakter*”. hierin is „*want dat is zijn aard en karakter*” een nevensgeschikte redengevende of oorzaakaanduidende zin, omdat het nevenschikkende voegwoord *want* aanduidt, dat deze zin de reden of oorzaak bevat van de gedachte in den anderen zin;

60³. een nevensgeschikte redengevende zin is gekenmerkt door de bijwoorden van oorzaak of reden *daartoe, immers*, die naar de gedachte van den anderen zin heenwijzen; of door het nevenschikkende voegwoord van reden *want*, waarmede hij begint.

„*Hij spant zich bij zijne studie in; derhalve wordt hij er door ontwikkeld*.” hierin is „*derhalve wordt hij er door*

ontwikkeld" een nevenschikte doel- of gevolgaanduidende zin, omdat het bijwoord *derhalve* aanduidt, dat deze zin het gevolg of onwillekeurig doel bevat van de gedachte in den anderen zin;

- 61^a. een nevenschikte doel- of gevolgaanduidende zin is gekenmerkt door de bijwoorden van doel of gevolg: *derhalve, dus, vandaar, daarom, hierom, daarover, daarvoor, daarvan, daardoor, daaruit, bijgevolg* of *alzo*, die naar de gedachte van den anderen zin heenwijzen.

„*Eerst werd hij boos: toen sloeg hij hem*” zijn twee nevenschikte tijdaanduidende of voortzettende of rangschikkende zinnen, omdat het bijwoord *eerst* in den eenen zin aanduidt, dat op dien eenen zin nog een anderen volgen moet, en het bijwoord *toen* in den anderen zin aanduidt, dat deze zin op een anderen gevolgd is;

- 62^a. een nevenschikte tijdaanduidende, voortzettende of rangschikkende zin is gekenmerkt door de bijwoorden van tijd, voortzetting of rangschikking: *eerst, toen, nu, dan, verder, voorts, daarop, daarna, ondertusschen* of *eindelijk*, die naar de gedachte van den anderen zin heenwijzen; of door de bijwoorden van tijd, voortzetting of rangschikking: *pas, nauwelijks, ternauwernood, zoodra, zooras*, in den eenen zin en het nevenschikkende voegwoord van scheiding *of* in den anderen zin.

„*Hij is vlijtig en werkzaam: ook heeft hij een beminnelijk karakter.*” hierin is „*ook heeft hij een beminnelijk karakter,*” een nevenschikte samengevoegde of aaneengeschakelde zin, omdat het bijwoord *ook* aanduidt, dat deze zin een gedachte bevat, die gelijk gesteld wordt met de gedachte van den anderen zin;

- 63^a. een nevenschikte samengevoegde of aaneengeschakelde zin is gekenmerkt door het bijwoord van samenvoeging *ook*, dat naar de gedachte van den anderen zin heenwijst; of door de nevenschikkende voegwoorden van samenvoeging *en* of *noch*, waarmede hij begint.

„*Hij is niet eigenlijk ondeugend: alleen is hij wat bewege-*

lijk." hierin is „*alleen is hij wat bewegeijk.*” een nevenschikhte scheidende zin, omdat het bijwoord *alleen* aanduidt, dat deze zin een gedachte bevat, die niet gelijkgesteld, maar afgezonderd wordt van de gedachte van den anderen zin;

64³. een nevenschikhte scheidende zin is gekenmerkt, door de bijwoorden van scheiding: *alleen* of *slechts*, die naar de gedachte van den anderen zin heenwijzen; of door het nevenschikhte voegwoord van scheiding *of*, waarmede hij begint.

„*Ik wil uitgaan; gij wilt integendeel thuis blijven.*” hierin is „*gij wilt integendeel thuis blijven* een nevenschikhte tegenstellende of toegevende zin, omdat het bijwoord *integendeel* aanduidt, dat de gedachte, die deze zin bevat niet verhinderend is voor de gedachte van den anderen zin, die het omgekeerde aanduidt;

65³. een nevenschikhte toegevende of tegenstellende zin is gekenmerkt door de bijwoorden van toegeving of tegenstelling: *maar, echter, evenwel, nochtans, toch, niettemin, desniettemin, desniettegenstaande, daarentegen, integendeel, immers, trouwens, vrij*, die naar de gedachte van den anderen zin heenwijzen; of door de nevenschikhte voegwoorden van tegenstelling: *maar, doch, edoch*, waarmede hij begint.

66³. Een bijzin is *zelfstandig, bijvoegelijk* of *bijwoordelijk*.

„*Wie zich zelve kent, behoeft men niet te vragen: „Komt gij in geen opzicht iets te kort?“ wat men dan ook bijna nooit doet.*” hierin zijn: „*Wie zich zelve kent,*” — „*Komt gij in geen opzicht iets te kort?“* — *wat men dan ook bijna nooit doet.*“

67³. zelfstandige bijzinnen, omdat zij in de uitdrukking denzelfden dienst bewijzen, als een zelfstandig naamwoord zou doen.

„*De man, die daar loopt, kreeg dien avond, toen ik bij*

- u was, een belooning.*" Hierin zijn: „*die daar loopt,*" en „*toen ik bij u was,*"
- 68³. bijvoegelijke bijzinnen, omdat zij in de uitdrukking denzelfden dienst bewijzen, als een bijvoegelijk naamwoord zou doen.
„*Hij zoekt, zooals niemand ooit zoekt.*" hierin is „*zooals niemand ooit zoekt.*"
- 69³. een bijwoordelijke bijzin, omdat hij in de uitdrukking denzelfden dienst bewijst, als een bijwoord zou doen.
- 70³. Een zelfstandige bijzin is een onafhankelijke onderwerpszin, een onafhankelijke voorwerpszin of een onafhankelijke bijzin van bijstelling; of hij is een zelfstandige betrekkelijke bijzin, een afhankelijke vraag of een bijzin met het voegwoord *dat*.
„*Heb uw naaste lief als u zelve,*" is het eerste en grootste gebod. hierin is „*Heb uw naaste lief als u zelve,*"
- 71³. een onafhankelijke onderwerpszin, omdat het een onafhankelijke zin is, die het onderwerp is.
„*Zij riepen allen: „Leve de Koning !”*" hierin is „*Leve de Koning !*"
- 72³. een onafhankelijke voorwerpszin, omdat het een onafhankelijke zin is, die een bepaling is, die een lijdend voorwerp beteekent.
„*Hij deed mij gedurig de vraag: „Waarom is dat zoo?”*" hierin is „*waarom is dat zoo ?*"
- 73³. een onafhankelijke bijzin van bijstelling, omdat het een onafhankelijke zin is, die een bepaling is van „*de vraag*" en daarbij noemt, welke vraag het is.
„*Wie eens steelt, is altijd een dief.*" hierin is „*Wie eens steelt,*" een zelfstandige betrekkelijke bijzin, omdat hij een

afhankelijke zin is, die met een betrekkelijk voornaamwoord begint, dat geen voorafgaand hoofdwoord (1) heeft; „Ik spreek voor wie mij hooren willen.” hierin is „voor wie mij hooren willen.” een zelfstandige betrekkelijke bijzin, omdat hij een afhankelijke zin is, die met een betrekkelijk voornaamwoord met een voorzetsel er voor begint, dat geen voorafgaand hoofdwoord (1) heeft;

74^s. een zelfstandige betrekkelijke bijzin, is dus een afhankelijke zin, die met een betrekkelijk voornaamwoord of met een betrekkelijk voornaamwoord met een voorzetsel er voor begint, die geen voorafgaand hoofdwoord (1) hebben.

„Zij vroegen mij, wie daar komen moest.” hierin is „wie daar komen moest,” een afhankelijke vraag, omdat het de afhankelijke omzetting is van de vraag: „wie moest daar komen?”

„Ik wil gaarne weten, hoeveel ik schuldig ben.” hierin is „hoeveel ik schuldig ben.” een afhankelijke vraag, omdat het de afhankelijke omzetting is van de vraag: hoeveel ben ik schuldig?

„Hij onderzocht eens, waar hij wezen moest,” hierin is „waar hij wezen moest,” een afhankelijke vraag, omdat het de afhankelijke omzetting is van de vraag: waar moest hij wezen?

„Zij twijfelden, of hij komen zou.” hierin is „of hij komen zou.” een afhankelijke vraag, omdat het de afhankelijke omzetting is van de vraag: zou hij niet komen of zou hij komen?

75^s. een afhankelijke vraag is dus een afhankelijke zin, die met een vragend voornaamwoord, met een vragend voornaamwoord met een voorzetsel er voor, met een vragend telwoord, met een vragend telwoord met een voorzetsel er voor, met een vragend bijwoord, met een vragend

(1) Antecedent.

bijwoord met een voorzetsel er voor, of met het onderschikkende voegwoord van scheiding *of* begint.

- 76³. *Zij wisten wel, dat ik komen zou.*" hierin is „*dat ik komen zou.*” een bijzin met het voegwoord *dat*, omdat het een afhankelijke zin is, die met het onderschikkend, lidwoordelijk voegwoord *dat* begint.
- 77³. Een zelfstandige betrekkelijke bijzin kan zijn: een los begrip (uitkomend begrip); b. v.: „*Wie te veel spreekt*, diens geest zit op en in zijn tong; onderwerpszin; b. v.: „*Wie spaarzaam is*, zal geen gebrek hebben;” voorwerpszin; b. v.: „*Doe, wat gij doet*, goed;” — bijzin van terugwerkend voorwerp; b. v.: „*Gehoorzaam, wie boven u gesteld is*; — bijstellingszin; b. v.: „*Alles, wat ik u zeg*, kunt gij gelooven;” — bijzin van gelijkstelling; b. v.: „*Schijn, wat gij zijt*”; — bijzin van oorzaak of uitgangspunt; b. v.: „*Hij sprak, van wien hij spreken kon*;” — bijzin van plaats, middel of verwisseling; b. v.: „*Hij werkt met wien hij niet verder komen kan*;” — bijzin van doel; b. v.: „*Ik zond hem, naar wien hij niet gaarne heen, ging*;” — bijzin van gevolg; b. v.: „*Hij ging uit, wat mij veel plezier deed*;” — bijzin van toegeving of tegenstelling; b. v.: „*Wat men ook zeggen mocht*, hij ging zijn gang.” — bijzin van toegeving; b. v.: „*Wat ik ook deed*, hij ging toch zijn gang.”
- 78³. De zelfstandige betrekkelijke bijzinnen van oorzaak of uitgangspunt; van plaats, middel of verwisseling; van doel of gevolg; van toegeving of tegenstelling komen, evenals een zelfstandig naamwoord dat kan doen, in bijwoordelijke betrekking voor.
- 79³. Een afhankelijke vraag is onderwerpszin; b. v.: „*Er werd mij gevraagd, of ik hem kende*”; — voorwerps-

zin; b. v.: „Hij onderzocht eerst, *voor hoeveel zij het wilden verkoopen*”; — bijzin van bijstelling; b. v.: „De vraag, *waar het toe leiden zal*, beheerscht alles;” — bijzin van uitgangspunt of oorzaak; „Ik twijfel *of hij het weet*; —

80^s. Een afhankelijke vraag, die een bijzin van bijstelling is, komt, evenals een zelfstandig naamwoord dat kan doen, in bijvoegelijke betrekking voor; een afhankelijke vraag, die een bijzin van plaats of van toegeving is, komt, evenals een zelfstandig naamwoord dat kan doen, in bijwoordelijke betrekking voor.

81^s. Een bijzin met het voegwoord *dat* is onderwerpszin; b. v.: „*Dat ik u wederzie*, verheugt mij;” — voorwerpszin; b. v.: „Hij zeide, *dat ik gelijk had*;” — bijzin van kenmerk; b. v.: „De Hoop, *dat ik u zal wederzien*, troost mij;” — bijzin van hoedanigheid, wijs of vergelijking; b. v.: „Hij werkt; *dat hij zweet*;” — bijzin van hoeveelheid of vergelijking; b. v.: „Ik had mijn paard zooveel haver gegeven, *dat het niet kon galoppecren*;” — bijzin van oorzaak; b. v.: „Hij schaant zich, *dat hij dat gedaan heeft*;” — bijzin van plaats; b. v.: „Hij kwam er achter, *dat ik het gedaan had*;” — bijzin van doel of gevolg; b. v.: „Geef ze brood, *dat zij kunnen eten*.”

82^s. Een bijzin met het voegwoord *dat* van kenmerk komt, evenals een zelfstandig naamwoord dat kan doen, in bijvoegelijke betrekking voor.

83^s. Een bijzin met het voegwoord *dat* van hoedanigheid, wijs of vergelijking; van hoeveelheid of vergelijking; van oorzaak; van plaats; van doel of gevolg komt, even als een zelfstandig naamwoord dat kan doen, in bijwoordelijke betrekking voor.

84^s. Een bijvoegelijke bijzin is altijd een *bijvoegelijke, betrekkelijke bijzin*.

„*Er is een man te zien, die zooveel oogen heeft, als er dagen in dit jaar zijn.*” hierin is „*die zooveel oogen heeft, als er dagen in dit jaar zijn*” een bijvoegelijke betrekkelijke bijzin, omdat hij met een betrekkelijk voornaamwoord begint, dat een voorafgaand hoofdwoord ⁽¹⁾ heeft; „*Gij zijt bang voor dingen, voor welke men niet bang behoeft te zijn.*” hierin is „*voor welke men niet bang behoeft te zijn.*” een bijvoegelijke betrekkelijke bijzin, omdat hij met een betrekkelijk voornaamwoord met een voorzetsel er voor begint, dat een voorafgaand hoofdwoord heeft; „*De landstreek, waar ik woon, is zeer vlak.*” hierin is „*waar ik woon*” een bijvoegelijke, betrekkelijke bijzin, omdat hij met een betrekkelijk bijwoord begint, dat een zelfstandig voorafgaand hoofdwoord ⁽¹⁾ heeft;

85³. een bijvoegelijke betrekkelijke bijzin is dus een afhankelijke zin, die met een betrekkelijk voornaamwoord, een betrekkelijk voornaamwoord met een voorzetsel er voor of met een betrekkelijk bijwoord begint, die een zelfstandig voorafgaand hoofdwoord ⁽¹⁾ hebben.

86³. Een bijvoegelijke, betrekkelijke bijzin is: bijzin van kenmerk, b. v.: „*De man, die wijs is, gebruikt voor het juiste doel de juiste middelen*”; — bijzin van toestand; b. v.: „*Hij, die dat doet, kan meer*”; — bijzin van verklaring; b. v.: „*Men verdeelt de breuken naar de wijze van voorstelling in twee soorten; (welke) namelijk: tiendeelige en gewone breuken*” (zijn).

X „*Hij zoekt, waaruit duidelijk blijkt, dat hij iets kwijt is.*” hierin is „*waaruit duidelijk blijkt, dat hij iets kwijt is.*” een bijwoordelijke bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, die met een betrekkelijk bijwoord begint, dat geen voorafgaand hoofdwoord heeft; „*Hij zoekt daar, waar het te vinden is.*” hierin is „*waar*

⁽¹⁾ Antecedent.

het te vinden is" een bijwoordelijke bijzin, omdat het een af hankelijke zin is, die met een betrekkelijk bijwoord begint, dat een bijwoordelijk voorafgaand hoofdwoord heeft; „*Hij ontwikkelt, omdat hij denkend werkt.*” hierin is „*omdat hij denkend werkt*” een bijwoordelijke bijzin, omdat het een af hankelijke zin is, die met een onderschikkend voegwoord begint;

Hij handelt zoo goed, hij maar kan.” hierin is „*als hij maar kan,*” een bijwoordelijke bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, waarin het onderschikkend voegwoord van vergelijking *als* uitgelaten is, waarmee hij moest beginnen; „*Wilde iedereen vlijtig en goed arbeiden, er zou zooveel armoede niet geleden worden.*” hierin is „*Wilde iedereen vlijtig en goed arbeiden,*” een bijwoordelijke bijzin, omdat het een afhankelijke zin is, waarin een onderschikkend voegwoord van voorwaarde onderdrukt is, waarmee hij bij omzetting beginnen moest;

87³. een bijwoordelijke bijzin is dus een afhankelijke zin, die met een betrekkelijk bijwoord zonder voorafgaand hoofdwoord, met een betrekkelijk bijwoord met bijwoordelijk voorafgaand hoofdwoord of met een onderschikkend voegwoord, dat in een bijwoordelijken bijzin van vergelijking uitgelaten en in een bijwoordelijken bijzin van voorwaarde, of van toegeving of tegenstelling onderdrukt kan zijn, begint.

88³. Een bijwoordelijke bijzin is: bijwoordelijke bijzin van hoedanigheid, wijs of vergelijking; b. v.: „*Hij was zoo dom niet, zooals (het) meermalen bleek;*” — zulke bijzinnen beginnen met de onderschikkende voegwoorden van hoedanigheid, wijs of vergelijking: *alsof, of, evenof, gelijk, naar, als, evenals, zooals;* — bijwoordelijke bijzin van hoeveelheid, beperking, vergelijking of evenredigheid; b. v.: „*Hij eet als een wolf (eet);* — zulke bijzinnen beginnen met het betrekkelijk bijwoord

van hoeveelheid of evenredigheid *hoe*, gevolgd van een vergrootenden trap; of met de onderschikkende voegwoorden van hoeveelheid, beperking, vergelijking of evenredigheid: *als, dan, gelijk, naarmate, naargelang*; — bijwoordelijke bijzin van reden of oorzaak; b. v.: „Hij eet, *omdat hij honger heeft*”; — zulke bijzinnen beginnen met de onderschikkende voegwoorden van reden of oorzaak: *omdat, doordien, naardien, dewijl, wijl, daar, vermits, alzoo, aangezien, uithoofde, nademaal, nu*; — bijwoordelijke bijzin van plaats; b. v.: „Zij brachten ons, *waar wij niet wezen wilden*”; — zulke bijzinnen beginnen met het betrekkelijk bijwoord van plaats: *waar*; — bijwoordelijke bijzin van doel of gevolg; b. v.: „Wij eten, *opdat wij leven*”; — zulke bijzinnen beginnen met het betrekkelijke bijwoord van gevolg: *waardoor, waarna, waarop, waarover, waaruit, waarvan, waarvoor*; of met de onderschikkende voegwoorden van doel of gevolg: *opdat, teneinde, zoodat, weshalve, vandaardat*; bijwoordelijke bijzin van omstandigheid of tijd; b. v.: „Hij kwam, *toen ik vertrokken was*”; — zulke bijzinnen beginnen met de betrekkelijke bijwoorden van omstandigheid: *waaraan, waarbij, waarin, waarmee, waartoe*; of met de onderschikkende voegwoorden van tijd: *toen, wanneer, wen, nu, terwijl, nadat, sedert, sinds, voor, eer, tot, alvorens, zoodra, vandat, als*; — bijzin van voorwaarde; b. v.: „Hij zal komen, *indien hij tijd heeft*”; — zulke bijzinnen beginnen met de onderschikkende voegwoorden van voorwaarde: *indien, als, zoo, mits, tenzij, tenware, ingeval, bijaldien, wanneer*, of bij onderdrukking van een voegwoord van voorwaarde met *het werkwoord met persoonsvorm*; — bijzin van toegeving of tegenstelling; b. v.: „Zij deden hun zin, *ofschoon ik hen gewaarschuwd had*”; — zulke bijzinnen beginnen met de betrekkelijke bijwoorden van toegeving of tegenstelling *hoe, waar, waaraan, waarbij,*

waardoor, waarin, waarmee, waarna, waarop, waarover, waartoe, waaruit, waarvan, waarvoor, meestal gevolgd door het bijwoord van samenvoeging *ook*; of met de onderschikkende voegwoorden van toegeving of tegenstelling: *ofschoon, schoon, hoewel, alhoewel, alhoezeer, niet-tegenstaande*, of bij onderdrukking van een voegwoord van toegeving of tegenstelling met *het werkwoord met persoonsvorm*; b. v.: „*At hij weinig*, hij werd toch dik.”

„*O, Varus!*” is een samengestelde uitdrukking, omdat zij uit een tusschenwerpsel en een losse voorstelling bestaat; „*Ach, mijn hoofd!*” is een samengestelde uitdrukking, omdat zij uit een tusschenwerpsel en een los begrip bestaat;

„*Ha! zigt gij daar?*” is een samengestelde uitdrukking, omdat zij uit een tusschenwerpsel en een zin bestaat;

„*De vrouw, die met mosselen staat.*” is een samengestelde uitdrukking, omdat zij uit een los begrip en een zin bestaat;

„*O God, wees mij genadig!*” is een samengestelde uitdrukking, omdat zij uit een tusschenwerpsel, een los begrip en een zin bestaat;

- 89¹. een samengestelde uitdrukking is dus een uitdrukking, die uit een tusschenwerpsel en een losse voorstelling; uit een tusschenwerpsel en een los begrip; uit een tusschenwerpsel en een zin; uit een losse voorstelling en een zin; uit een los begrip en een zin; uit een tusschenwerpsel, een losse voorstelling en een zin, of uit een tusschenwerpsel, een los begrip en een zin bestaat; — een los begrip kan zelf een bijzin zijn;

- 90². Een samengestelde zin kan bestaan uit enkelvoudige zinnen; uit samengestelde zinnen; uit enkelvoudige en samengestelde zinnen.

- 91¹. In sommige uitdrukkingen komt een herhaling voor van een tusschenwerpsel, van een losse voorstelling, van een los begrip of van een zin.
- 92¹. Een zin bestaat uit een gezegde (1), of uit nevenschikte gezegden, of uit een gezegde en een onderwerp (2), of uit nevenschikte gezegden en een onderwerp, of uit een gezegde en nevenschikte onderwerpen, of uit nevenschikte gezegden en nevenschikte onderwerpen.

„Dank u.” — *Verzoeken mij dit te zenden.*” — *Zegge f 300,—.*” — *Herzegge den 119den Psalm.*” — „Het was niet waar, *zoals later duidelijk bleek.*” — deze cursief gedrukte zinnen zijn alle enkelvoudige zinnen, die alleen uit een gezegde bestaan; het onderwerp is echter met zekerheid in te vullen; het is door het gebruik uitgelaten: de vier eersten = gezegden van het uitgelaten onderwerp (ik), omdat zij de begrippen zijn, die van (ik) gezegd worden, die door middel van de werkwoorden met persoonsvorm: „Dank,” „Verzoeken.” „Zegge,” „Herzegge,” naar (ik) heenwijzen; — *zoals later duidelijk bleek*” = het gezegde van het uitgelaten onderwerp (het), omdat dat het begrip is, dat van *het* gezegd wordt, en dat door middel van het werkwoord met persoonsvorm „bleek” naar *het* heenwijst: deze laatste uitlating heeft, als het onderwerp niet moet uitkomen, in afhankelijke omstandigheidszinnen, die met de onderschikkende voegwoorden *zoals* of *als* beginnen, steeds plaats.

„Help!” — „Luistert!” — „Hem hongert.” — „Er wordt gedanst.” — „Te Rotterdam werd geïllumineerd.” — dit zijn alle enkelvoudige zinnen, die alleen uit een gezegde

---

(1) Predicaat.

(2) Subject.

bestaan; het onderwerp kan en mag niet ingevuld worden; dan krijgen die zinnen een andere beteekenis. In „*Help gij!*” is *gij* een los begrip, dat een toeroep is; in „*Luistert gij!*” ook zoo, of het is een vragende uitroep; „*Hongeren wordt door hem gedaan*” is een geheel andere zin; zoo ook „*Dansen wordt er gedaan.*” — „*Illumineeren wordt te Rotterdam gedaan.*”

„*Help!*” „*Luistert!*” = gezegden van het onderwerp, dat door den persoonsvorm van het werkwoord wordt aangeduid, omdat zij de begrippen zijn, die tot een onderwerp gezegd worden, en die door middel van het werkwoord met persoonsvorm „*Help!*” „*Luistert!*” naar dat onderwerp heenwijzen.

- 93². Alle gebiedende zinnen, waarin het werkwoord met persoonsvorm in den 2^{den} persoon van de gebiedende wijs staat, bestaan alleen uit een gezegde of alleen uit nevenschikte gezegden.

„*Hem hongert.*” „*Er wordt gedanst.*” „*Te Rotterdam werd geillumineerd.*” = gezegden van het onderwerp, dat in het begrip van het werkwoord met persoonsvorm ligt opgesloten (de werking *hongereren*, *dansen en illumineeren*), omdat die gezegden de begrippen zijn, die door middel van het werkwoord met persoonsvorm naar het begrip van de werking heenwijzen.

- 94². Alle bedrijvende bestaanszinnen, die aanduiden, dat de werkingen *hongereren* of *dorsten* plaats hebben, en alle lijdende bestaanszinnen, die aanduiden, dat een onovergankelijke werking plaats heeft, bestaan alleen uit een gezegde of alleen uit nevenschikte gezegden.

„*Het was niet waar, zooals later duidelijk bleek en daardoor voor ieder bewezen was.*” — „*Help en red hem!*” — „*Er werd gedanst en gesprongen.*” — „*Te Rotterdam werd geillumineerd en gemusiceerd.*” dit zijn alle enkelvoudige zinnen, die alleen uit nevenschikte gezegden bestaan, omdat in ieder twee gezegden komen, die bij hetzelfde onderwerp behooren.

„*Jan eet een appel.*” is een enkelvoudige zin, die uit een gezegde en een onderwerp bestaat: *Jan* = het onderwerp, omdat het de voorstelling aanduidt, waarvan het werkwoord met persoonsvorm *eet* iets zegt, en waarnaar het heenwijst; *eet een appel* = het gezegde, omdat het dat begrip is, dat van het onderwerp *Jan* gezegd wordt, en dat door middel van het werkwoord met persoonsvorm naar het onderwerp *Jan* heenwijst.

„*Jan eet een appel en is tevreden.*” is een enkelvoudige zin, die uit nevenschikte gezegden en een onderwerp bestaat: *Jan* = het onderwerp; *eet een appel en is tevreden* = nevenschikte gezegden, omdat die twee gezegden bij hetzelfde onderwerp *Jan* behooren.

„*Jan en Piet eten samen een appel.*” is een enkelvoudige zin, die uit een gezegde en nevenschikte onderwerpen bestaat: *Jan en Piet* = nevenschikte onderwerpen, omdat die twee onderwerpen bij hetzelfde gezegde *eten samen een appel* behooren; *eten samen een appel.* = het gezegde.

„*Jan en Piet eten samen een appel en zijn tevreden.*” is een enkelvoudige zin, die uit nevenschikte gezegden en nevenschikte onderwerpen bestaat: *Jan en Piet* = nevenschikte onderwerpen, omdat die twee onderwerpen bij dezelfde nevenschikte gezegden, *eten samen een appel en zijn tevreden*, behooren; *eten samen een appel en zijn tevreden* = nevenschikte gezegden, omdat die twee gezegden bij dezelfde nevenschikte onderwerpen, *Jan en Piet*, behooren;

- 95¹. het gezegde is dus het begrip, dat van het onderwerp gezegd, gevraagd, gewenscht, of tot het onderwerp gezegd wordt, en dat door middel van het werkwoord met persoonsvorm naar het onderwerp heenwijst;
- 96¹. het onderwerp is de voorstelling of het begrip, waarvan men met het werkwoord met persoonsvorm iets zegt, vraagt, wenscht, of waartegen men met het werkwoord met persoonsvorm iets zegt, en waarnaar dat werkwoord heenwijst;

- 97¹. nevenschikt zijn twee of meer voorstellingen of begrippen, die in dezelfde betrekking bij een of meer zelfde voorstellingen of begrippen behooren.
- 98¹. In sommige zinnen komt een onbepaald onderwerp en een bepaald onderwerp voor.
 „*Het lukt niet, hem zijn zin te geven.*” — *Het is niet goed, den mensch alleen te laten.*” dat zijn twee enkelvoudige zinnen, waarin een onbepaald onderwerp en een bepaald onderwerp voorkomt: *Het* =
- 99². onbepaald onderwerp (¹), omdat het geen voorstelling of begrip beteekent, maar alleen de vorm voor een onderwerp is, waarvan het begrip later volgt;
hem zijn zin te geven =
- 100². bepaald onderwerp, omdat het het begrip beteekent, dat het onderwerp is, dat door *het* alleen als vorm was uitgedrukt.
- 101¹. In sommige zinnen komt een onderwerp en een herhaling van het onderwerp voor; zoo is
 „*De jager, die komt daar.*” een enkelvoudige zin, waarin *De jager* = onderwerp en *die* = herhaling van het onderwerp is.
- 102². Het onderwerp kan zijn: een zelfstandig naamwoord; b. v.: „*Willem komt thuis*”; een zelfstandig naamwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „*De zeer nauwgezette winkelier van den overkant heeft zeer goede waar*”; een bijvoegelijk naamwoord als saamgedrongen zin; b. v.: „*Geel* (wat geel is) *verschiet*”; een bijvoegelijk naamwoord met bijbehorende woorden als saamgedrongen zin; b. v.: „*Zeer goed* (wat zeer goed is) *is betrekkelijk*”; een voornaamwoord; b. v.: „*Wij* verklaren dat”; een

---

(¹) Correlatief onderwerp.

voornaamwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „*Wij, ondergeteekenden*, verklaren dat”; eentelwoord; b. v.: „*Veel* ontbreekt hem”; een telwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „*Al zeer weinig* is door hem opgeoefferd”; een werkwoord als saamgedrongen zin; b. v.: „*Schrijven* (dat men schrijft) (dat men schrijven kan) (dat er geschreven wordt) is nuttig”; een werkwoord met bijbehorende woorden als saamgedrongen zin; b. v.: „*Aan hem te schrijven* (dat er aan hem geschreven wordt) is nuttig”; een tusschenwerpsel; b. v.; „*Ja!* werd door hem geantwoord”; een losse voorstelling; b. v. „*Jan!*” „*Jan!*” werd door haar uitgegild”; een los begrip; b. v.: „*Brand!*” „*Brand!*” werd eensklaps door iedereen gehoord.”

In samengestelde zinnen kan een bijzin het onderwerp zijn; b. v.: „*Wie goed oplet*, zal het gemakkelijk begrijpen.”

In samengestelde zinnen kan het onbepaalde voornaamwoord *het* het onbepaalde onderwerp, en een bijzin het bepaalde onderwerp zijn; b. v.: „*Het* lukte niet, *wat hij in zijn zin had*.” — „*Het* is niet goed, *dat de mensch alleen is*.”

- 103³. Het gezegde is altijd een werkwoord met persoonsvorm, of een werkwoord met persoonsvorm met bijbehorende woorden.

(In antwoorden op vragen, in aankondigende uitdrukkingen of in één van twee verbonden zinnen kan alleen het gezegde, of alleen het onderwerp, of alleen een deel van het gezegde of van het onderwerp uitgedrukt zijn: de uitgelaten deelen kunnen dan ook met zekerheid en moeten dan ook bij ontleding ingevuld worden; b. v.: „Wat hebt gij gedaan?” — (Ik heb) „*Gegeten*.” — „Wie is daar?” — (Daar is) „*Moeder*.” — „Gaat gij uit?” — „*Misschien* (ga ik uit). — „Welke appels liggen daar?” — „*Zure*” (appels liggen daar). — Hij noemde de drie

grootste staatslieden van onze eeuw; (welke zijn) *namelijk*: Bismarck, De Cavour en Palmerston." — „Men onderscheidt drie rijken der natuur; (welke zijn) *te weten*: het dierenrijk, het plantenrijk, het delfstoffenrijk." — Men vindt vele soorten van zoogdieren; (zoo) *als* (men vindt): roofdieren, knaagdieren, enz." — „Men heeft roofdieren, die tot het tijger- of het kattengeslacht behooren; (zij zijn) *bij voorbeeld* (te noemen): leeuwen, tijgers, enz." — „Mijn vader heeft verstand, *zijn compagnon* (heeft) *geld*." — „Willem is bekwaamer *dan Eduard* (bekwaam is)." — „Hij las uit een boek; *uit welk* (boek hij las) is moeielijk te bepalen." — „Ik spreek van hem, die ik weet, *dat (hij) rijk is*." —

104². Het gezegde en het onderwerp zijn gekoppelde voorstellingen of begrippen.

105². Koppeling ⁽¹⁾ in de taal is de uitdrukking van de verhouding van een gedachte tot de werkelijkheid; zij wordt in de taal uitgedrukt door den vorm van het werkwoord, of door bijwoorden, of door een voorz. en zelfst. woord, of door voegwoorden, of door bijzinnen voor de wijze van koppeling.

106¹. In een losse voorstelling, in een los begrip, in een onderwerp en in een gezegde kan voorkomen: een hoofdwoord, een bepaling, een naamwoordelijk gezegde ⁽²⁾, een uitdrukking voor de wijze van koppeling.

„*Lieve Jan!*” is een losse voorstelling, waarin „*Jan*” = het hoofdwoord, omdat er een bepaling bij komt, en het op zich zelf de losse voorstelling zou kunnen zijn; en „*Lieve*” = bepaling van *Jan*,” omdat het een begrip

(¹) Modaliteit.

(²) Predicatief begrip.

is, dat bij „Jan” komt, om te maken, dat men bij „Jan” niet meer mag denken, wat men wil;

„*Veel geluk!*” is een los begrip, waarin „*geluk*” = het hoofdwoord, omdat er een bepaling bij komt en het op zich zelf het losse begrip zou kunnen zijn; en „*Veel*” bepaling van „*geluk*,” omdat het een begrip is, dat bij „*geluk*” komt, om te maken, dat men bij „*geluk*” niet meer mag denken, wat men wil;

„*Deze ijverige werkmán wordt nog hooger geschat dan die.*” hierin is „*Deze ijverige werkmán*” = onderwerp, waarin „*werkmán*” = het hoofdwoord, omdat er bepalingen bij komen, en het op zich zelf met bijvoeging van het lidwoord (de werkmán) het onderwerp zou kunnen zijn; en „*ijverige*” = bepaling van „*werkmán*,” omdat het bij „*werkmán*” komt en maakt, dat men bij „*werkmán*” niet meer mag denken, wat men wil; „*ijverige werkmán*” = hoofdwoord; „*deze*” = bepaling van „*ijverige werkmán*,” „*Dat varken ligt altijd.*” hierin „*ligt altijd.*” = gezegde, waarin „*ligt*” = hoofdwoord; en „*altijd*” = bepaling van „*ligt*”;

„*De walvisch, een zoogdier, is het grootste dier.*” hierin is „*De walvisch, een zoogdier*” = onderwerp, waarin „*een zoogdier*” = naamwoordelijk gezegde van „*De walvisch*,” omdat het met een onderdrukt werkwoord iets van een zelfstandigheid zegt, zonder die te beperken; „*is het grootste dier*” = gezegde, waarin „*het grootste dier*” = naamwoordelijk gezegde van „*De walvisch*,” omdat het met een uitgedrukt werkwoord iets van een zelfstandigheid zegt, zonder die te beperken;

„*Niet Jan loopt.*” hierin is „*Niet Jan*” = onderwerp, waarin „*Jan*” = hoofdwoord, omdat er een uitdrukking van ontkenning bij komt, en het op zich zelf het onderwerp zou kunnen zijn; en „*niet*” = uitdrukking van ontkenning van „*Jan*,” omdat het aanduidt, dat „*Jan*” in de werkelijkheid gescheiden is van „*loopt*”;

„Jan loopt niet.” hierin „loopt niet” = gezegde, waarin „loopt” = hoofdwoord, en „niet” = uitdrukking van ontkenning van „loopt”, omdat het aanduidt, dat „loopt” in de werkelijkheid gescheiden is van „Jan”;

- 107¹. een hoofdwoord is dus een woord of een uitdrukking in woorden, waarmede men een voorstelling, of een begrip, of een gedachte noemt of aanduidt, waarbij een bepaling of een uitdrukking voor de wijze van koppeling komt, en die op zich zelf zouden kunnen zijn, wat zij met die bepaling of met die uitdrukking voor de wijze van koppeling zijn;
- 108¹. een bepaling is dus een woord of een uitdrukking in woorden, waarmede men een voorstelling, of een begrip, of een gedachte noemt of aanduidt, die bij een andere voorstelling of begrip komen, om te maken, dat men daarbij niet meer mag denken, wat men wil;
- 109¹. een naamwoordelijk gezegde is dus een woord of een uitdrukking in woorden, waarmede men een voorstelling, of een begrip, of een gedachte noemt of aanduidt, die met een onderdrukt of uitgedrukt werkwoord iets van een zelfstandigheid zegt zonder ze te beperken;
- 110¹. een uitdrukking voor de wijze van koppeling is dus een woord of een uitdrukking in woorden, die bij een voorstelling, een begrip of een gedachte komen, om aan te duiden in hoeverre die voorstelling, of dat begrip, of die gedachte met eene andere voorstelling, een ander begrip, een andere gedachte in de werkelijkheid verbonden of gescheiden zijn, of ook in hoeverre de gedachte, d. i. de verbinding of scheiding van het onderwerp en het gezegde, met de werkelijkheid overeenkomt.
- III**¹. In een bepaling, of een naamwoordelijk gezegde kan weder een hoofdwoord, een bepaling, een naamwoordelijk gezegde of een uitdrukking voor de wijze van koppeling voorkomen.

Voorbeeld van een bepaling, die in een bepaling voorkomt: „De jongen van den timmerman *van den overkant* loopt daar.” Voorb. van een naamw. gez., dat in een bep. voorkomt: „Hij dweept met Willem den Zwijger, *den Vader des Vaderlands*.” Voorb. van een uitdrukking voor de wijze van kopp., die in een bep. voorkomt: „Hij heeft *niet* goed gegeten.” Voorb. van een bep. in een naamw. gez.: „Hij is een *goed* schutter.” Voorb. van een naamw. gez. in een naamw. gez.: „Hij is een werkmán, *trouw en ijverig*.” Voorb. van een uitdr. voor de wijze van kopp. in een naamw. gez.: „Hij is *niet* ijverig.”

112¹. Bepalingen of naamwoordelijke gezegden kunnen nevensgeschikt zijn, als twee of meer bepalingen, of als twee of meer naamwoordelijke gezegden, die dezelfde beteekenis hebben, bij hetzelfde hoofdwoord of bij dezelfde zelfstandigheid behooren. Voorb. van twee nevensgeschikte bepalingen: „Die *valsche en hatelijke* man is weer teruggekomen.” Voorb. van twee nevensgeschikte naamwoordelijke gezegden: „Hij was *dankbaar en bescheiden*.”

113¹. In sommige zinnen komt een onbepaalde bepaling ⁽¹⁾ en een bepaalde bepaling voor; b. v.: „Ik zou *het* wel willen, *dat hij hier kwam*.” — „Hij schaamt zich *er* over, *dat hij zoo gehandeld heeft*”; of ook een onbepaald naamwoordelijk gezegde ⁽¹⁾ en een bepaald naamwoordelijk gezegde; b. v.: „*Het* zijn alleen de jongere honden, *die dat doen in hunne onbezonnenheid*”; of ook een onbepaalde uitdrukking voor de wijze van koppeling ⁽¹⁾ en een bepaalde uitdrukking voor de wijze van koppeling; b. v.: „Hij zal *dan* tot ons komen, *als hij ons noodig heeft*.”

⁽¹⁾ Correlatief begrip.

- 114¹. Hoofdwoorden kunnen nevens geschikt zijn, als bij twee of meer hoofdwoorden een zelfde bepaling of een zelfde uitdrukking voor de wijze van koppeling behoort; b. v.: „*Appelen en peren*, die onrijp zijn, zijn schadelijk.”
- 115¹. Lidwoorden, voorzetsels, voegwoorden en tusschenwerpsels zijn nooit hoofdwoorden. nooit bepalingen, nooit naamwoordelijke gezegden, nooit uitdrukkingen voor de wijze van koppeling.
- 116¹. In sommige uitdrukkingen komt een herhaling voor van het onderwerp, van het gezegde, van een bepaling, van een naamwoordelijk gezegde of van een uitdrukking voor de wijze van koppeling.
- 117¹. Een bepaling, die bij een hoofdwoord komt, dat een zelfstandigheid beteekent (¹), is van dat hoofdwoord een bijstelling (²), van de voorstelling of van het begrip van dat hoofdwoord een kenmerk, een hoeveelheid of verdeeld geheel, of een toestand.
- 118¹. Een bepaling is een bijstelling van een hoofdwoord, dat een zelfstandigheid beteekent, als zij naast dat hoofdwoord staat of kan staan om de voorstelling of het begrip van dat hoofdwoord met een ander woord te noemen of aan te duiden, en daardoor uit te drukken, welke zelfstandigheid of hoeveel zelfstandigheden er zijn; zulk een bepaling kan zijn: een zelfstandig naamwoord; b. v.: „*Keizer Napoleon overwon*”. — „*De timmerman Jan woont daar*. —;” een zelfstandig naamwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „*Gerrit, onze buurman van den overkant*, is zeer dienstvaardig. —;” een zelfstandig voor-naamwoord; b. v.: „*Die kinderen, hij en zij*, hebben

---

(¹) Attributief begrip.

(²) Appositie.

het gedaan—;” een zelfstandig onbep. voornw; b. v.: „Wij hebben *allen* gezondigd.” — „Gij *beiden* blijft hier. —;” een zelfstandig onbep. vnw. met bijbehorende woorden; b. v.: „Zij werden *allen* goed ontvangen *behalve ik*;” een zelfstandig onbep. vnw. kan ook bijstelling zijn van de zelfstandigheid, die door een persoonlijk voornaamwoord als spreker, hoorder of afwezige persoon wordt aangeduid; b. v.: „Uw *beider* vriend komt in de stad. —;” een bijzin; b. v.: „Alleš, *wat ik weet*, is, dat ik niets weet.”

- 119¹. Een bepaling is een kenmerk van een zelfstandigheid, als zij noemt of aanduidt, hoe die zelfstandigheid is, of welke zelfstandigheid het is; zulk een bepaling kan zijn: een bijvoegelijk naamwoord; b. v.: „De *Leidsche* hoogeschool bloeit.” —; een bijvoegelijk naamwoord met bijbehorende woorden: b. v.: „Een *waarlijk* groot man heeft een karakter, *groot door edelmoedigheid*.” —; een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval; b. v.: „*Moeders* liefde is grenzenloos.” —; een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval met bijbehorende woorden; b. v.: „*Koning Willem's* bestuur duurt lang.” — „Het leven *des menschen* is kort.” —; een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor; b. v.: „Een mensch *met een bult* is ongelukkig.” —; een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor met bijbehorende woorden; b. v.: „De studie *van de uitkomsten der geschiedenis van deze eeuw* is zeer leerzaam.” — „Het schilderij *bij de kast in de groote zaal* is mooier dan dat *naast de zijdeur van vaders kamer*”; een zelfstandig naamwoord met een voegwoord er voor; b. v.: „Een man *als een boom* ging daar”; een zelfstandig voornaamwoord in den tweeden naamval; b. v.: „*Iemand's* geld is weg.” —; een zelfstandig voornaamwoord in den tweeden naamval met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij doet dat om *zijns zelfs* wil” —; een zelfstandig voornaamwoord met een voorzetsel er voor; b. v.: „Dat

geld *van mij* is terecht."—; een zelfstandig voornaamwoord met een voorzetsel er voor met bijbehorende woorden; b. v.: „Dat boek *van hem zelf* is aan stuk."—; een bijvoegelijk voornaamwoord; b. v.: „*Ons* huis is mooier dan *dat* hoekhuis"; een bijvoegelijk voornaamwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „*Mijn eigen* lepel heb ik noodig."—; een zelfstandig onbep. vnw. in den tweeden naamval; b. v.: „*Aller* hulp is noodig."—: een zelfstandig onbep. vnw. met een voorzetsel er voor; b. v.: „De bijdragen *van velen* zullen noodig zijn."—; een bijwoord, waarbij een werkwoord onderdrukt is; b. v.: „De burens *boven* slapen al."— „*Zij* slapen altijd met een *toe* deur."—; een voornaamwoordelijk bijwoord, dat dan een elliptische zin is, met een voorzetsel er voor; b. v.: „De menschen *van hiernaast* gaan uit."—; een bijzin; b. v.: „Iemand, *die wijs is 'in eigen oogen en het niet is in die van anderen,* is waanwijs."—;

- 120¹. Een bepaling is een hoeveelheid van een zelfstandigheid, als zij noemt, hoeveel zelfstandigheden er zijn; zulk een bepaling, kan zijn; een bijvoegelijk telwoord; b. v.: „*Zes* dagen zult gij arbeiden."— „*Vele* menschen laten voor zich denken." (Als het onbepaalde telwoord: *veel* of *weinig* zoo verbogen voorkomt, of het onbepaalde telwoord *alle* vóór een enkelvoudig zelfstandig naamwoord staat, beteekenen zij een hoeveelheid van soort; dus *vele menschen* = *veel soorten van menschen*, en *weinig menschen* = *weinig soorten van menschen* en *alle arbeid* = *alle soorten van arbeid.*)

een bijvoegelijk telwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „*Zeer weinige* menschen denken zelf."

- 121¹. Een bepaling is een afzondering of beperking van een zelfstandigheid, als zij aanduidt, dat een zelfstandigheid, tegenover andere op zich zelf gesteld wordt; zulk een bepaling is: een aanwijzend (afzonderend) voornaamwoord; b. v.; „Ik heb het hem *zelf* zien doen."

122¹ Een bepaling is een verdeeld geheel ten opzichte van de zelfstandigheid, die het hoofdwoord noemt of aanduidt, als zij zelf een zelfstandigheid of zelfstandigheden noemt of aanduidt, die een geheel beteekenen, waarvan het hoofdwoord een deel noemt of aanduidt; zulk een bepaling kan zijn: een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval, waarvan de uitgang *s* kan weggefallen zijn; b. v.: „Hij gaf hem een bete *broods*.” — „Hij kreeg een hapje *brood*.” — „Dat is wat *moois*.” — „Ik zag een menigte *menschen*.” — „Hij verricht veel *arbeid*.” — „Hij gebruikte weinig *arbeiders*; — „een zelfstandig naamwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij schonk ze een glas *ouden, rooden wijn*;” een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor, b. v.: „Een *van de knechts* heeft het gedaan;” een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor met bijbehorende woorden; b. v.: „Twee *van die leuke knechts van baas Jansen* liepen hard weg”; een zelfstandig voornaamwoord in den tweeden naamval; b. v.: „Een *onzer* hield zich schuil;” een zelfstandig voornaamwoord met een voorzetsel er voor; b. v.: „Vijf *van hen* kwamen voor den dag.”

123¹. Een bepaling is een toestand van een zelfstandigheid, als zij noemt, hoe die zelfstandigheid is ten gevolge van een werking. Een bepaling, die een toestand beteekent, kan zijn: een werkwoord in den vorm van deelwoord; b. v.: „*Muizende* katten mauwen niet”. — „Hij had een *gescheurde* jas aan”; — een werkwoord in den vorm van een deelwoord met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij schoot een *kool etende* haas.” — „Ik zal u de *zoo pas gelezen* les verklaren.”

In een samengestelden zin kan ook een bijzin een bepaling zijn, die een toestand van een zelfstandigheid beteekent; b. v.: „Iemand, *die alles beter meent te weten dan een ander*, is een betweter.”

124¹. Een bepaling, die bij een hoofdwoord komt, dat geen zelfstandigheid beteekent ⁽¹⁾, is van het begrip van dat hoofdwoord: een hoedanigheid, wijs of vergelijking; een hoeveelheid, beperking of deel, vergelijking, graad of evenredigheid; een oorzaak, reden of uitgangspunt; een plaats, middel of verwisseling; een terugwerkend of deelnemend voorwerp ⁽²⁾; een doel of gevolg; een lijdend voorwerp ⁽³⁾; een lijdend voorwerp tevens naamwoordelijk gezegde van het onderwerp; een eerste lijdend voorwerp; een tweede lijdend voorwerp tevens naamwoordelijk gezegde van het eerste lijdend voorwerp ⁽⁴⁾; een tijd of omstandigheid.

125¹. Een bepaling is een hoedanigheid, wijs of vergelijking van een niet zelfstandig begrip, als zij noemt of aanduidt, hoe dat begrip is; zulk een bepaling kan zijn: een bijwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij loopt *hard*.” — „Hij is *bespottelijk* dik”; — een zelfstandig naamwoord in den 2en naamval zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij kwam *onverrichter zake* terug”; — een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij leeft *op zijn gemak*”; — een bijzin; b. v.: „Hij hield zich, *alsof hij het niet bemerkte*.”

126¹. Een bepaling is een hoeveelheid, beperking of deelvergelijking, graad, of evenredigheid van een niet zelfstandig begrip, als zij noemt of aanduidt hoe groot,

---

⁽¹⁾ Complement.

⁽²⁾ Subjectief-object.

⁽³⁾ Object.

⁽⁴⁾ Objectieve of voorwerpelijke gesteldheid.

hoe gelijk in grootte of hoeveel groter bij vergelijking dat begrip is, of ten opzichte waarvan dat begrip zoo is; zulk een bepaling kan zijn: een zelfstandig naamwoord in den 2^{den} of 4^{den} naamval zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Dat stuk is *dertig e^l* lang; — „Zij zijn vol *zoeten wijns*.” — een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij is doof *aan één oor*;” een zelfstandig naamwoord met een voegwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Zij deden het allen *behalve ik*;” een bijwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij sprak *deels* voor zich zelve, *deels* voor anderen, en daardoor *veelmalen*” —; een bijzin; b. v.: „*Hoe meer ik er over denk*, hoe moeilijker ik het vind.”

- 127¹. Een bepaling is een oorzaak, reden of uitgangspunt van een niet zelfstandig begrip, als zij noemt of aanduidt; waardoor of waarom dat begrip bestaat of plaats heeft, of waarvan dat begrip uitgaat; zulk een bepaling kan zijn: een bijwoord; b. v.: „Dat komt *daarvan*;” — een zelfstandig naamwoord in den 2^{den} of 4^{den} naamval, b. v.: „Gedenkt *des Sabbathdaags*.” — „Hij schaamt zich *die daad* niet;” — een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor zonder of met bijbehorende woorden b. v.: „Hij springt *van die hooge trap*;” — een zelfstandig voornaamwoord zonder of met bijbehorende woorden in den 2^{den} of 4^{den} naamval; b. v.: „Hij erbarmt zich *uwer*.” —; „Hij schaamde *zich ons* niet.” —; een zelfstandig voornaamwoord met een voorzetsel er voor zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij doet dat *uit zich zelve*;” — een zelfstandig telwoord met voorzetsel er voor; b. v.: „Ik bedroef mij *over veel*;” — een werkwoord met voorzetsel er voor zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij eet *om te leven*;” een bijzin; b. v.: „Hij gaat uit, *wijl hij den tijd heeft*.”

- 128¹. Een bepaling is een plaats, middel of verwisseling van een niet zelfstandig begrip, als zij noemt of aanduidt, waar, waarmee, in plaats waarvan dat begrip bestaat; zulk een bepaling kan zijn: een bijwoord; b. v.: „Hij zat *daarin*”; — een zelfstandig naamwoord in den 3^{den} naamval; b. v.: „Hij gaat *school*”; — een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor zonder of met bijbehoorende woorden; b. v.: „Hij ruilde dat *voor kersen*”; — een bijvoegelijk naamwoord als saamgedrongen zin met een voorzetsel er voor; b. v.: „Ik houd dat *voor goed*”; — een zelfstandig voornaamwoord met een voorzetsel er voor; b. v.: „Hij at *met ons*”; — een zelfstandig telwoord met een voorzetsel er voor; b. v.: „Zij letten *op weinig*”; — een bijwoord met een voorzetsel er voor; b. v.: „Hij kwam *van hier* en liep *tot daar*”; — een bijzin; b. v.: „Haal het, *waar het te krijgen is*.”
- 129¹. Een bepaling is een terugwerkend of deelnemend voorwerp, als zij een begrip noemt of aanduidt, dat ten gevolge van een werking een tegengestelde werking verricht of verricht heeft; of ten gevolge van het toekennen van een kenmerk een tegengesteld kenmerk bezit; zulk een bepaling kan zijn: een zelfstandig naamwoord in den 3^{den} naamval zonder of met bijbehoorende woorden; b. v.: „Hij gehoorzaamt *zijnne ouders*” (dus bevelen zijne ouders hem); — een zelfstandig voornaamwoord in den 3^{den} naamval zonder of met bijbehoorende woorden; b. v.: „Hij geeft *hun* les.” (dus ontvangen zij les van hem); — „Dat is *allen* dienstig.” (dus zijn allen minder of meer behoeftig ten opzichte van dat); — een bijzin; b. v.: „Hij doet, *wien hij maar kan*, alle mogelijke afbreuk”;
- 130¹. Een bepaling is een doel of gevolg van een niet zelfstandig begrip, als zij noemt of aanduidt, waarheen of waartoe dat begrip zich uitstrekt of bestaat; zulk een bepaling kan zijn: een bijwoord; b. v.: „*Daarom* heeft hij het gedaan”; — een zelfstandig naamwoord met een

voorzetsel er voor zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij springt van den kant *in het water*” — een zelfstandig voornaamwoord met een voorzetsel er voor zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij komt *naar mij* toe”; — „Hij vloog *op allen* aan”; een bijzin; b. v.: „Eert uwen vader en uwe moeder, *opdat gij lang levet*”.

- 131¹. Een bepaling is een lijdend voorwerp of voortbrengsel van een niet zelfstandig begrip, als zij het begrip noemt of aanduidt, dat door het onderwerp gedaan wordt, wat het werkwoord beteekent, of dat door de werking voortgebracht wordt; zulk een bepaling kan zijn: een zelfstandig naamwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij leert *zijn les*.” — „Het regent *water*”; — een zelfstandig voornaamwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij slaat *mij*” — „Hij helpt *honderden*”; — een bijzin; b. v.: „Ik vertrouw, *dat het wel zal helpen*.”
- 132¹. Een bepaling is een lijdend voorwerp van een niet zelfstandig begrip tevens naamwoordelijk gezegde van het onderwerp, als zij een bepaling van de werking is, die een lijdend voorwerp noemt, en tevens een werking van het onderwerp; zulk een bepaling is: een werkwoord in de onbepaalde wijs; b. v.: „Zij leert *borduren*”; — een werkwoord in de onbepaalde wijs met het voorzetsel *te* er voor; b. v.: „Hij begeert *te eten*.”
- 132¹. Een bepaling is een eerste lijdend voorwerp van een niet zelfstandig begrip, als zij een bepaling is van een werking, die een lijdend voorwerp noemt of aanduidt, en er bij diezelfde werking nog een bepaling komt, die een tweede lijdend voorwerp beteekent, en die tevens naamwoordelijk gezegde is van dat eerste lijdend voorwerp; zulk een bepaling kan zijn: een zelfstandig naamwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij loopt *zijn schoenen* scheef”; een zelfstandig voor-

naamwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij ziet *het* regenen”; een zelfstandig telwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij heeft *veel* zien gebeuren”; een bijzin; b. v.: „Hij ziet, *wie hem ook tegenkomt*, schreien.”

134¹. Een bepaling is een tweede lijdend voorwerp van een niet zelfstandig begrip tevens naamwoordelijk gezegde van het eerste lijdend voorwerp, als zij een bepaling is van een werking, waarbij een bepaling komt, die het eerste lijdend voorwerp is, en dat tweede lijdend voorwerp een bijstelling, een kenmerk, een hoeveelheid of een toestand noemt van het eerste lijdend voorwerp; zulk een bepaling kan zijn: een zelfstandig naamwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Hij teekent zich *wen dienstwilligen dienaar*”; een bijvoegelijk naamwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Ik vind dat *zeer goed*”; een telwoord zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „Dat noem ik *veel*”; een werkwoord in de onbepaalde wijs of in den vorm van het deelwoord; b. v.: „Ik liet hem *babbelen*”; — „Ik vond hem *stervende*”; een bijwoord met onderdrukt werkwoord of bijvoegelijk naamwoord; b. v.: „Vind ik u *hier?* (aanwezig)”; een bijzin; b. v.: „Hij maakte hem, *dat hij opsprong van woede.*”

135¹. Een bepaling is een tijd of omstandigheid van een niet zelfstandig begrip, als zij noemt of aanduidt, wanneer de werking van het hoofdwoord plaats heeft of wanneer een niet zelfstandig begrip bestaat, of welke werking tegelijk met de werking van het hoofdwoord plaats heeft; zulk een bepaling kan zijn: een bijwoord; b. v.: „Hij plaagt *altijd*”; een zelfstandig naamwoord in den 2^{den} of 4^{den} naamval zonder of met bijbehorende woorden; b. v.: „*Des avonds* gaat hij uit.” — „*Aanstaanden Maandag* geschiedt de trekking”; een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor zonder of met bijbe-

hoorende woorden; b. v.: „*In Zondag* kom ik bij u”; een zelfstandig naamwoord met een deelwoord, bijvoegelijk naamwoord of bijwoord er bij; b. v.: „*De deur openstaande*, liep ik naar binnen”; een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er bij; b. v.: „Hij kwam *bij vijven*”; een bijzin; b. v.: „Hij was er, *eer ik kwam*.”

- 136¹**. Een naamwoordelijk gezegde is van een zelfstandigheid een gelijkstelling, een bijstelling (¹), een kenmerk, een hoeveelheid, een toestand.
- 137¹. Een naamwoordelijk gezegde is een gelijkstelling met een zelfstandigheid, als het een zelfstandigheid is, die door een der gelijkstellende werkwoorden, *wezen* of *zijn*, *worden*, *blijven*, *schijnen*, *heeten*, *lijken* of *gelijken*, gelijk gesteld wordt met het onderwerp van die werkwoorden; zulk een naamwoordelijk gezegde wordt uitgedrukt door een zelfstandig naamwoord; b. v.: „Hij is *doctor*.” — „Hij wordt *apotheker*.” — „Dat blijft mij *een raadsel*.” — „Dat schijnt *een moeielijk vraagstuk*.” — „Hij heet *Karel*.” — „Dat lijkt *hijlikmaker*.” — „Hij gelijkt *een dwaas*”; door een zelfstandig voornaamwoord; b. v.: „Wie is daar? *Ik* ben het”; door een bijvoegelijk telwoord; b. v.: „Dat is niet *veel*”; door een bijzin; b. v.: „Hij kan worden, *wat hij wil*”; door een werkwoord in de onbepaalde wijs; b. v.: „Dat heet *iemand den mantel uitvegen*.”
- 138¹. Een naamwoordelijk gezegde is van een zelfstandigheid een bijstelling, als het de zelfstandigheid, waarvan het met een onderdrukt werkwoord iets zegt zonder haar te beperken, met een anderen naam noemt; zulk een naamwoordelijk gezegde wordt uitgedrukt door: een zelfstandig naamwoord; b. v.: „Willem de Eerste, *de*

(¹) Appositie.

Vader des Vaderlands, ligt te Delft begraven"; zulk een naamwoordelijk gezegde kan tegelijk een bepaling zijn die een lijdend voorwerp beteekent; b. v.: „Ik heet u *mijn vriend*.”

- 139¹. Een naamwoordelijk gezegde is van een zelfstandigheid een kenmerk, als het van de zelfstandigheid, waarvan het met een onderdrukt of uitgedrukt werkwoord iets zegt zonder haar te beperken, noemt of aanduidt, hoe die is; zulk een naamwoordelijk gezegde wordt uitgedrukt door: een bijvoegelijk naamwoord; b. v.: „Maria is *lief*.” — „Zijn zoon, *altijd even vlug*, hielp hem”; een bijvoegelijk voornaamwoord; b. v.: „Wie is gelukkig? Ik ben *het*”; zulk een naamwoordelijk gezegde kan ook tegelijk een bepaling zijn, die een lijdend voorwerp beteekent; b. v.: „Ik vind haar *lief*.”
- 140¹. Een naamwoordelijk gezegde is van een zelfstandigheid een hoeveelheid, als het van de zelfstandigheid of van de zelfstandigheden, waarvan het met een onderdrukt of uitgedrukt werkwoord iets zegt, zonder haar te beperken, noemt of aanduidt, hoeveel er zijn; zulk een naamwoordelijk gezegde wordt uitgedrukt door een telwoord; b. v.: „Dat is *veel*.” — „Die menschen, *nog maar weinig in getal*, zijn voor de lijkenverbranding”; zulk een naamwoordelijk gezegde kan ook tegelijk een bepaling zijn, die een lijdend voorwerp beteekent; b. v.: „Hij vond dat *niet veel*.”
- 141¹. Een naamwoordelijk gezegde is van een zelfstandigheid een toestand, als het van de zelfstandigheid, waarvan het met een onderdrukt of uitgedrukt werkwoord iets zegt zonder haar te beperken, noemt of aanduidt, hoe zij is ten gevolge van een werking; zulk een naamwoordelijk gezegde wordt uitgedrukt door: een werkwoord in den vorm van een deelwoord of in de onbepaalde wijs; b. v.: „Dat huis is *te huur*.” — „Die man, *altijd zuchtende*, sleept zijn leven ziekelijk voort;” (bij het gelijk

stellende werkwoord *blijken* komt altijd zoo een naamwoordelijk gezegde van toestand; b. v.: „Hij blijkt *uw vriend te zijn*”); door een bijwoord, waarbij een verleden deelwoord onderdrukt is; b. v.: „Het eten is *op* (gegeten);” zulk een naamwoordelijk gezegde kan ook tegelijk een bepaling zijn, die een lijdend voorwerp beteekent; b. v.: „Ik zag hem *zitten*.”

- 142². Een uitdrukking, die de wijze van koppeling van een voorstelling, een begrip of een gedachte met een andere voorstelling, een ander begrip of een andere gedachte aanduidt is; een uitdrukking van bevestiging ⁽¹⁾, of van ontkenning ⁽²⁾, of van samenvoeging ⁽³⁾, of van scheiding ⁽⁴⁾.
- 143². Een uitdrukking van bevestiging duidt aan, dat de voorstelling of het begrip van haar hoofdwoord in de werkelijkheid verbonden is met een andere voorstelling of een ander begrip; een uitdrukking van bevestiging is: een bijwoord; b. v.: „Jan zag dien man *wel*.” (hierin drukt *wel* uit, dat *het zien van dien man* in de werkelijkheid met *Jan* verbonden was). — „Jan zag *wel* dien man.” (hierin drukt *wel* uit, dat *die man* in de werkelijkheid met het *zien van Jan* verbonden was); — „*Wel* Jan zag dien man.” (hierin drukt *wel* uit, dat *Jan* in de werkelijkheid met het *zien van dien man* verbonden was.)
- 144². Een uitdrukking van ontkenning duidt aan, dat de voorstelling of het begrip van haar hoofdwoord in de werkelijkheid gescheiden is van een andere voorstelling of een

---

(¹) Positieve modaliteit.

(²) Negatieve modaliteit.

(³) Conjunctieve modaliteit.

(⁴) Disjunctieve modaliteit.

ander begrip; een uitdrukking van ontkenning is: een bijwoord; b. v.: „Hij nam zijn hoed *niet* af. (Het afnemen had niet plaats.) — „Hij nam *niet* zijn hoed af.” (Hij nam wel iets anders dan zijn hoed af.) — „*Niet* hij nam zijn hoed af.” (Een ander nam zijn hoed af.)

145². Een uitdrukking van samenvoeging of aaneenschakeling duidt aan, dat met de verbinding of de scheiding van de voorstelling of het begrip van haar hoofdwoord, tegelijk de verbinding of de scheiding van een andere voorstelling of een ander begrip met dezelfde voorstelling of hetzelfde begrip, als waarmede die van haar hoofdwoord verbonden of gescheiden zijn, plaats heeft; een uitdrukking van samenvoeging is; een bijwoord; b. v.: „Zij schrijven dat *ook*.” (Zij lezen dat ook.) — „Zij schrijven *ook* dat.” (Zij schrijven ook iets anders dan dat) — „*Ook* zij schrijven dat.” (Ook anderen schrijven dat).

146². Een uitdrukking van scheiding of afzondering duidt aan, dat met de verbinding of de scheiding van de voorstelling of het begrip van haar hoofdwoord niet tegelijk de verbinding of de scheiding van een andere voorstelling of een ander begrip met dezelfde voorstelling of hetzelfde begrip als waarmede die van haar hoofdwoord verbonden of gescheiden zijn, plaats heeft; een uitdrukking van scheiding is: een bijwoord; b. v.: „De meid boent straat *alleen*.” (Zij dweilt de straat ook niet.) — „De meid boent *alleen* de straat.” (Zij boent ook niet den gang.) — „*Alleen* de meid boent de straat.” (Niet ook de knecht boent mee.)

147². Een uitdrukking voor de wijze van koppeling, die aanduidt, in hoeverre de geheele gedachte, of de gedachte in betrekking tot een voorstelling of een begrip er van met de werkelijkheid overeenkomt, is een uitdrukking van stelligheid ⁽¹⁾ of van voorwaarde ⁽²⁾, van

(1) Categorische modaliteit.

(2) Conditioneele modaliteit.

toegeving of tegenstelling ⁽¹⁾, van noodwendigheid ⁽²⁾, van mogelijkheid ⁽³⁾, van verzekering ⁽⁴⁾; zulk een uitdrukking behoort steeds bij het werkwoord met persoonsvorm, omdat de persoonsvorm de koppeling, het denken, uitdrukt.

148². Een uitdrukking van stelligheid komt bij het werkwoord met persoonsvorm en duidt aan, dat de overeenkomst van de gedachte met de werkelijkheid onafhankelijk is van de overeenkomst van een andere gedachte met de werkelijkheid; een uitdrukking van stelligheid is: een bijwoord; b. v.: „Hij komt morgen *stellig*.”

149². Een uitdrukking van voorwaarde komt bij het werkwoord met persoonsvorm en duidt aan, dat de overeenkomst van de gedachte met de werkelijkheid afhangt van de overeenkomst van een andere gedachte met de werkelijkheid; een uitdrukking van voorwaarde is: een bijwoord; b. v.: „Hij schrijft *dan* (indien hij er lust toe heeft) een brief”; een bijzin; b. v.: *Als ik geld had*, zou ik u helpen.”

150². Een uitdrukking van toegeving of tegenstelling komt bij het werkwoord met persoonsvorm en duidt aan, dat de overeenkomst van de gedachte met de werkelijkheid niet verhinderd wordt door de overeenkomst van een tegengestelde gedachte met de werkelijkheid; een uitdrukking van toegeving of tegenstelling is: een bijwoord; b. v.: „Hij blijft *toch* getrouw aan zijn beginsel”; een bijzin; b. v.: „*Al offert hij zijn eigen tijdelijk belang er aan op*, hij blijft toch getrouw aan zijn beginsel.” hierin is „*Al offert hij zijn eigen tijdelijk belang er aan op*.” een bepaalde uitdrukking van toegeving of tegenstelling, en

---

(¹) Concessieve of adversatieve modaliteit.

(²) Apodictische modaliteit.

(³) Problematische modaliteit.

(⁴) Affirmatieve modaliteit.

toch een onbepaalde uitdrukking van toegeving of tegenstelling.

- 151². Een uitdrukking van noodwendigheid komt bij het werkwoord met persoonsvorm en duidt aan, dat de overeenkomst van het omgekeerde der gedachte met de werkelijkheid niet kan plaats hebben; een uitdrukking van noodwendigheid is: een bijwoord; b. v.: „Hij heeft zich *noodzakelijk* vergist.”
- 152². Een uitdrukking van mogelijkheid komt bij het werkwoord met persoonsvorm en duidt aan, dat de overeenkomst van het omgekeerde der gedachte met de werkelijkheid wel kan plaats hebben; een uitdrukking van mogelijkheid is: een bijwoord; b. v.: „Hij kan u *misschien* een goeden raad geven.”
- 153². Een uitdrukking van verzekering komt bij het werkwoord met persoonsvorm en duidt aan, dat de overeenkomst van de gedachte met de werkelijkheid zonder twijfel plaats heeft; een uitdrukking van verzekering is: een bijwoord; b. v.: „Wij zullen u *zeker* bericht zenden.”

- 154¹. Een woord is naar de beteekenis, die het in een uitdrukking heeft, en dus ook naar de buiging, die het kan of zou kunnen ondergaan een zelfstandig naamwoord ⁽¹⁾, een lidwoord, een bijvoegelijk naamwoord ⁽²⁾, een telwoord, een voornaamwoord, een werkwoord, een bijwoord, een voorzetsel, een voegwoord of een tusschenwerpsel. ⁽³⁾

„*De Ruiter* was een *held*.” — „*De muis* is een *knaagdier*.” — „*De tarwe* is een *grasgewas*.” — „*Dat huis* staat op een *plein*.” — „*Goud* is een *metaal*.” — „*Het gevogelte* vlucht *heen*.” — „*Spaarzaamheid* is geen *gierig*”

(1) Substantief.

(2) Adjectief.

(3) Deze tien soorten van woorden noemt men ook de tien rede-

heid." — „De *goedheid* van hem is bekend." — „De *vloeibaarheid* van het water staat tegenover de *vastheid* van het *ijs*." — „Het *edele* staat hooger dan het *grootte*." — „Een *aantal menschen* zagen het." — „Het *beuzelen* van van hem hindert ons." — „Dat *geraas* verveelde hem." — „Dat *baksel* valt niet mee." — „De *jeugd* is dartel." — „Die *voorwaarde* wordt u gesteld." — „Een *schrikkeljaar* heeft een afwijkenden duur." — „Het *heelal* is oneindig." — „Dat gedurige „*maar*” moest gij weglaten." — „Het „*ik-en-weet-niet-wat*” van *Vader Cats* is vervelend." In deze zinnen is „*De Ruiter*” de naam van een persoon, dus van iets dat op zich zelf bestaat, dus van een zelfstandigheid: „*held*” is de naam van een persoon; „*muis*” en „*knaagdier*” zijn namen van dieren, „*tarwe*” is de naam van een vrucht, „*grasgewas*” is de naam van een plant, „*huis*” is de naam van een gebouw, van een zaak, „*plein*” is de naam van een ruimte, van een zaak; al die namen zijn dus namen van zelfstandigheden; „*goud*” en „*metaal*” zijn de namen van stoffen dus van iets, waarvan men zich voorstelt, dat het op zich zelf, maar zonder grenzen, bestaat, dus van een zelfstandigheid, die men zich zoo voorstelt; „*gevogelte*” is de naam van een verzameling van vogels, „*spaarzaamheid*” is de naam van een deugd, „*gierigheid*” is de naam van een ondeugd, „*goedheid*” is de naam van een hoedanigheid of kenmerk, „*vloeibaarheid*” en „*vastheid*” zijn namen van eigenschappen of kenmerken, „*water*” en „*ijs*” zijn namen van stoffen, „*edele* en „*grootte*” worden hier gebruikt, alsof het namen van hoedanigheden of kenmerken zijn, „*aantal*” is een naam

---

deelen: zelfst. nw., lidw., bijv. nw., voornw. en telwoorden noemt men met ééne naam: naamwoorden; bijwoorden, voorzetsels en voegwoorden noemt met ééne naam ook: partikels of kleinere rededeelen.

van een hoeveelheid, „*menschen*” is de naam van personen, „*beuzelen*” wordt hier gebruikt als de naam van een werking, „*geraas*” is de naam van een werking, „*baksel*” is de naam van een voortbrengsel van een werking, „*jeugd*” is de naam van een toestand, „*voorwaarde*” is de naam van een wijze van zijn van een gedachte, „*schrikkeljaar*” is de naam van een tijdruimte, „*duur*” is de naam van een toestand, „*heelal*” is de naam van alles wat bestaat, „*maar*” is de naam van een woord, „*ik-en-weet-niet-wat*” is de naam van een uitdrukking, „*Vader*” en „*Cats*” zijn de namen van een persoon.

„*De Ruiter*,” „*held*,” „*muis*,” „*knaagdier*,” „*tarwe*,” „*grasgewas*,” „*huis*,” „*plein*,” „*baksel*,” „*menschen*,” „*Vader*,” „*Cats*,” zijn zelfstandige naamwoorden, omdat het namen zijn van zelfstandigheden; „*goud*,” „*metaal*,” „*gevogelte*,” „*water*,” „*ijs*,” „*heelal*” zijn zelfstandige naamwoorden, omdat het namen zijn van onbegrensde zelfstandigheden: „*spaarzaamheid*,” „*gierigheid*,” „*goedheid*,” „*vloeibaarheid*,” „*vastheid*,” „*edele*,” „*grootte*,” „*aantal*,” „*beuzelen*,” „*geraas*,” „*jeugd*,” „*voorwaarde*,” „*schrikkeljaar*,” „*duur*,” „*maar*,” „*ik-en-weet-niet-wat*” zijn zelfstandige naamwoorden, omdat zij namen zijn, die iets zoo voorstellen, alsof het zelfstandigheden waren;

- 155¹. een zelfstandig naamwoord is dus de naam van een zelfstandigheid (¹), of de naam van een begrip, dat als een zelfstandigheid wordt voorgesteld (²).
- 156¹. Een zelfstandig naamwoord is een **oorspronkelijk woord** (³), als het niet kennelijk van een ander woord is gemaakt; b. v.: *man*, *vrouw*, *kind*, *dier*.

(¹) Concrete begrippen.

(²) Abstracte begrippen.

(³) Stamwoord.

157¹. Een zelfstandig naamwoord is een **onmiddellijk afgeleid woord**, als het oorspronkelijk een ander soort van woord was, maar als zelfstandig naamwoord gebruikt wordt; zoo kunnen als naam van het woord alle soorten van woorden gebruikt worden; b. v. een lidwoord: „Dat *de* staat niet mooi” —; een bijvoegelijk naamwoord: „*Voller* beteekend minder *leeg*” —; een voornaamwoord: „*Wij* wordt gebruikt voor het meervoud van *ik*.” —; een telwoord: „*Beide* beteekent bijeenbehoorende *twee*.” —; een werkwoord: „*Leiden* is *doen lijden* of *doen gaan*.” —; een bijwoord: „Gij komt altijd met uw *maar*.” —; een voorzetsel: „*Van* kan eigenlijk nooit anders dan als voorzetsel voorkomen.” —; een voegwoord: „*Of* heeft altijd de beteekenis van scheiding.” —; een tusschenwerpsel: „*Zijn* geschreeuw van *au!* trof mij.” —; zoo kan een oorspronkelijk bijvoegelijk naamwoord zelfstandig naamwoord worden, als het een kenmerk van een zelfstandigheid voorstelt, alsof het op zich zelve bestond; b. v.: „*De goeden* doen het *goede*.” —; zoo kan een oorspronkelijk bezittelijk voornaamwoord zelfstandig naamwoord worden, als het een bezitting in betrekking tot den bezitter voorstelt, alsof zij op zich zelve bestond; b. v.: „*Zij* voerden strijd over het *mijn* en het *dijn*.” —; zoo kan een oorspronkelijk telwoord een zelfstandig naamwoord worden, als het een bepaalde hoeveelheid voorstelt, alsof zij op zich zelf bestond; b. v.: „*Er* zaten een goede *honderd* leerlingen van de *honderden*, die er konden zitten.” —; zoo kan een oorspronkelijk onbepaalde wijs, of oorspronkelijk een der stammen van een werkwoord of een oorspronkelijk deelwoord een zelfstandig naamwoord worden; b. v.: „Een *dronk* van sterken *drank* doet even goed schade als al het *gedronkene* van een *beschonkene*.” —; zoo kan een oorspronkelijk bijwoord een zelfstandig naamwoord worden; b. v.: „Het *heden*

ligt in het verleden." — ; bij sommige onmiddellijk afgeleide zelfstandige naamwoorden heeft er verandering van klank plaats gehad ⁽¹⁾; zoo komt *goud* van den stam van het verleden deelwoord *gegolden*: bij andere heeft er willekeurige voorvoeging van letters plaats gehad ⁽¹⁾; b. v.: *sneb* voor *neb*; of willekeurige achtervoeging van letters ⁽¹⁾; b. v.: *burcht* voor *burg*, of willekeurige tusschenvoeging van letters of spalting ⁽¹⁾; b. v.: *koren* voor *koorn*; of willekeurige weglating van letters van voren ⁽¹⁾; *ramp* van *kramp* van *krimpen*; of willekeurige weglating van letters van achteren ⁽¹⁾; b. v.: *gå* voor *gade*; of willekeurige uitlating van letters in het woord of samentrekking ⁽¹⁾; b. v.: *beul* voor *beudel* of *bodel* van het werkwoord *geboden*; of overspringing van letters van achteren naar voren of omgekeerd ⁽¹⁾; b. v.: *vorst* voor *vrost*.

⁽¹⁾ De klankveranderingen, zoogenaamde grammatische figuren, zijn:

klankversterking == verandering van een klank in een tweeklank, voorvoeging (prothesis) van letters voor een klank, achtervoeging (paragoge, epithesis) van letters achter een klank, tusschenvoeging (epenthesis, diaeresis) van letters, overspringing (metathesis) van letters van voren naar achteren;

klankverzwakking == verandering van een tweeklank in een klank, weglating van voren (aphaeresis), weglating van achteren (apocope), weglating tusschenin of samentrekking (syncope, elisie) overspringing van achteren naar voren (metathesis);

klankverlenging == verandering van een onvolkomen in een helderen klinker;

klankverkorting == het omgekeerde van klankverlenging;

klankverwisseling == verandering van de klinkers naar de wet van de 10 klassen der sterke werkwoorden;

klankwijziging == verandering van een klinker door een volgende i;

158¹. Een zelfstandig naamwoord is een **middellijk afgeleid woord**, als het van een ander woord gemaakt is door middel van achtervoëging van letters of lettergrepen, die vroeger zelf woorden waren en nu dienen om nieuwe woorden te maken en die **achtervoegsels** heeten.

159¹. De achtervoegsels, die dienen om zelfstandige naamwoorden te maken, zijn: *aad, age, and, aar, aard, d, de, dom. e, eel, ees, egge, ei, el, em, en, er, erd, es, et, genoot, heid, ier, ij, ijn, ik, in, ing, je, ke, kij, lijn, ling, m, nis, oede, oen, ond, ood, rik, schap, sel, sem, st, ster, t, te, uw*;

Sieraad = een middel, waarmede *gesierd* wordt; *aad* achter een ww.;

bosschage = een kleine verzameling van boomen, waardoor een *bosch* of boschje wordt gevormd;

vrijuge = de voortdurende werking *vrijen* als een zelfstandigheid voorgesteld; *age* achter een ww.;

stellage = het voortbrengsel van *stellen* (als voren);

vijand = een mannelijk persoon, die *vijende* d. i. twistende, hatende is: *and* (ende) achter een ww.;

zondaar = een mannelijke persoon, die *voortdurend zonde* doet; *aar* achter een znw.;

schuldenaar = een mannelijk persoon, die *schuld* heeft; (als voren);

wagenaar = een mannelijk persoon, die naar zijn betrekking een *wagen* bestuurt; als voren;

Brusselaar = een mannelijk persoon, naar zijn afkomst, van *Brussel*; (als voren);

lessenaar = een werktuig of middel, om op te lezen of de *les* op te lezen of te schrijven; (als voren);

klankverspringing = verwisseling van scherpe medeklinkers van verschillend orgaan;

klankverschuiving = verwisseling van verwante medeklinkers.

(¹) Possessieve samenstellingen.

- rozelaar* = een plant die *rozen* draagt; (als voren);
- dienaar* = een mannelijk persoon, die *dient*; *aar* achter een ww.;
- tabbaard* = een middellijk afgeleid woord; met het achtervoegsel *aard*; waarvan het grondwoord is verloren gegaan;
- dronkaard* = een mannelijk persoon, die in te hooge mate een *dronk* gebruikt; *aard* (hard) achter een znw.; ongunstige beteekenis;
- Spanjaard* = een mannelijk persoon, die tot het volk van *Spanje* behoort; (als voren) ongunstige beteekenis;
- grijsaard* = een mannelijk persoon, die *grijs* is; *aard* achter een bijvzw.;
- lafaard* = een mannelijk persoon, die *laf* is; (als voren) ongunstige beteekenis;
- veinsaard* = een mannelijk persoon, die *veinst*; *aard* achter een ww.; ongunstige beteekenis;
- jeugd* = een toestand of leeftijd, voortgebracht doordien men zich *jong* vertoont; *d* achter een bijvzw.;
- deugd* = het voortbrengsel van wat *deugend* is of waarde behoudt; *d* achter een ww.;
- liefde* = het beginsel, waaruit het kenmerk *lief* voortdurend voortkomt; *de* achter een bijvzw.;
- kunde* = het beginsel, waaruit de werking *kunnen* en kennen voortdurend voortkomt; *de* achter een ww.;
- menschdom* = de verzameling van *menschen*; *dom* = doem = doe = em) achter een znw.;
- Christendom* = de verzameling van *Christenen* of de godsdienst, die de *Christenen* tot een verzameling maakt; (als voren);
- hertogdom* = het gebied van een *hertog*; (als voren);
- ouderdom* = de toestand of leeftijd, waarin men zich door *ouder* zijn vertoont; *dom* achter een bijvzw.;
- heilighdom* = de vorm of plaats, die *heilig* is; (als voren);

- rijkdom* == de verzameling van die *rijk* zijn, of van wat *rijk* maakt; (als voren);
- eigendom* == wat *eigen* is of wat *eigen* maakt; (als voren);
- wasdom* == de toestand of staat, die door *wassen* ontstaat of ontstaan is; *dom* achter een ww.;
- echtgenoot* == een vrouwelijke persoon, die doet of heeft of is, wat de mannelijke persoonsnaam *echtgenoot*, waarvan het woord gemaakt is, uitrukt; *e* achter een znw.;
- koude* == de oorzaak of het voortbrengsel van het kenmerk *koud*; *e* achter een bijvzw.;
- vreeze* == de oorzaak of het voortbrengsel van de werking *vreezen*; *e* achter een ww.;
- tooneel* == een werktuig of middel om te *toonen*: *eel* achter een ww.;
- kasteel* == een basterdwoord; *eel* is een basterdachterv.;
- Japannees* == een mannelijk persoon, die tot het volk van *Japan* behoort; *ees* achter een znw.;
- dievegge* == dievege == een vrouwelijk persoon, die *dievig* is; het kenmerk van een *dief* heeft: *egge* achter een znw.;
- klappei* == klappege == een vrouwelijk persoon die *klapt*; *ei* achter een ww.;
- karwei* == een basterdwoord; *ei* is een basterdachterv.;
- eikel* == een verkleinwoord == een *eik* in het klein; *el* achter een znw.;
- sleutel* == een werktuig of middel, waarmede men *sluit* (sloten); *el* achter een ww.;
- tafel* == een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *el*, waarvan het grondwoord bij ons niet meer bestaat;
- bezem* == als voren met het achtervoegsel *em*;
- degen* == als voren met het achtervoegsel *en*;
- oosten* == de derde naamval van *oost* == de plaats, die *oost* van ons is; *en* achter een znw.;

- Haarlemmer* = een mannelijke persoon, die van *Haarlem* is; *er* achter een znw.;
- doffer* = een ^{mannelijk} vrouwelijke persoon, waarvan de naam gemaakt is van het zelfslachtige woord *duif*; *er* achter een znw.;
- zanger* = een mannelijke persoon, die voortdurend *zingt* of wiens vak het is te *zingen*; *er* achter een znw.;
- denker* = als voren; *er* achter een ww.;
- smuiter* = een werktuig of middel om te *smuiten*; (als voren);
- zestiger* = een mannelijke persoon of een zaak, b. v.: wijn, die *zestig* jaar is; *er* achter een telw.;
- vader* = een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *er*, waarvan het grondwoord bij ons niet meer bestaat;
- tabberd* = een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *erd* en waarvan het grondwoord is verloren gegaan;
- stouterd* = een mannelijke persoon, die in hooge mate *stout* is; ongunstige beteekenis; *erd* (aard = hard) achter een bijvzw.;
- blufferd* = een mannelijke persoon, die in hooge mate *bluft*; ongunstige beteekenis; *erd* achter een ww.;
- zangeres* = een vrouwelijke persoon, die hetzelfde vak heeft, als de mannelijke persoonsnaam *zanger*, waarvan het woord gemaakt is, aanduidt; *es* of *esse* achter een znw.;
- lemmet* = een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *et*, en waarvan het grondwoord is verloren gegaan;
- landgenoot* = een mannelijke persoon, die van hetzelfde *land* is; *genoot* achter een znw.;
- menschheid* = het innerlijk kenmerkende van den *mensch* of de *menschen*, voorgesteld als een zelfstandigheid; *heid* (staat of toestand) achter een znw.;

- hoogheid* == het innerlijk kenmerk *hoog*, als een zelfstandigheid voorgesteld; *heid* achter een bijvzv.;
- eenheid* == het kenmerkende van *een* als maat, als een zelfstandigheid voorgesteld; *heid* achter een telw.;
- tuinier* == een mannelijke persoon. die naar zijn betrekking zich met den *tuin* bezig houdt; *ier* achter een znw.;
- kleedij* == de verzameling van hetgeen, waarmee men zich *kleedt*; al wat tot *kleeding* behoort; *ij* achter een znw.;
- woestenij* == een plaats, die *woest* is; al wat tot het *woeste* behoort; *ij* achter een bijvzv.;
- razernij* == de werking of toestand van *razen*; al wat tot *razen* behoort; *ij* achter een ww.;
- konijn* == een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *ijn*, en waarvan het grondwoord is verloren gegaan;
- vuilik* == een mannelijke persoon, die het kenmerk van *vuil* voortdurend heeft; *ik* achter een bijvzv.;
- perzik* == een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *ik*, en waarvan het grondwoord is verloren gegaan;
- koningin* == een vrouwelijke persoon, die de vrouw is van den mannelijken persoon *koning*, door het grondwoord aangeduid; *in* achter een znw.;
- berin* == het wijfje van het mannetjesdier, dat door het grondwoord wordt aangeduid; (als voren);
- heldin* == een vrouwelijke persoon, die dezelfde eigenschappen of dezelfde betrekking heeft, als de mannelijke persoon *held*, door het grondwoord aangeduid; (als voren);
- hemeling* == een mannelijke persoon naar zijn afkomst van den *hemel*; *ing* achter een znw.;
- Westfaling* == een mannelijke persoon naar zijn afkomst van *Westfalen*; *ing* achter een znw.;

- zuring* == zurende; een stof, een plant die *zuur* maakt; *ing* achter een bvnw.;
- koning* == kunnende == een mannelijke persoon, die in hooge mate *kan*; *ing* achter een ww.
- belegering* == een werking, *belegeren*, een toestand als zelfstandigheid voorgesteld; *ing* achter een ww.;
- belooning* == het voortbrengsel van de werking *beloonen*; *ing* achter een ww.;
- woning* == de plaats, waar de werking *wonen* plaats heeft; *ing* achter een ww.;
- bunzing* en *penning* == een dier, en een klein voorwerp: het grondwoord, waar het achtervoegsel *ing* bijkomt, is verloren gegaan;
- boekje* == een klein *boek*; *je* achter een znw.;
- zonnetje* == een kleine of lieve *zon*; *je* achter een znw.;
- mannetje* == een kleine of geringe *man*; *je* achter een znw.;
- wijfke* == een klein of lief *wijf*; *ke* achter een znw.;
- kindeken* == een klein of lief *kind*; *ken* achter een znw.;
- mannekijn* == een kleine of lieve of geringe *man*; *kijn* achter een znw.;
- maagdelijn* == een kleine of lieve *maagd*; *lijn* achter een znw.;
- kleurling* == een mannelijke persoon, die tot degenen behoort, die zich door *kleur* onderscheiden; *ling* achter een znw.;
- dorpeling* == een mannelijke persoon, die op een *dorp* thuis behoort; *ling* achter een znw.;
- hokkeeling* == een dier, dat in een *hok* thuis behoort; *ling* achter een znw.;
- zilverling* == een geldstuk, dat van *zilver* is; *ling* achter een znw.;
- pippeling* == een vrucht; *ling* achter een znw.;
- nieuweling* == een mannelijke persoon, die het kenmerk *nieuw* bezit; *ling* achter een bijvwn.;
- drieling* == een mannelijke persoon of een vrucht, die met andere *drie* maakt; *ling* achter een telw.;

- sterveling* == een mannelijke persoon, die eens *sterft*; *ling* achter een ww.;
- kweekeling* == een mannelijke persoon, die *gekweekt* wordt; *ling* achter een ww.;
- galm* == het voortbrengsel van de werking *gillen* (weerklinken); *m* (em) achter een ww.;
- halm* == het werktuig, dat *halt* (van helen == verbergen); *m* (em) achter een ww.;
- vuilnis* == een verzameling van wat *vuil* is; *nis* achter een bijvzw.;
- duïsternis* == de toestand, waarin het *duïster* is; *nis* achter een bijvzw.;
- vonnis* == het voortbrengsel van de werking *vinden*; *nis* achter een ww.;
- begravenis* == de werking van *begraven* als zelfstandigheid voorgesteld; *nis* achter een ww.;
- getuigenis* == het voortbrengsel of de werking van *getuigen*; *nis* achter een ww.;
- armoede* == de toestand of het voortbrengsel van *arm* zijn; *oede* (de) achter een bijvzw.;
- avond* == het voortbrengsel van de werking *aven* (afnemen); dus de afnemende dag, *ond* (ende) achter een ww.;
- stommerik* == een mannelijke persoon, die *stom* is; *rik* (rijk) achter een bijvzw.;
- graafschap* == het gebied, dat door een *graaf* bestuurd wordt; *schap* achter een znw.;
- vaderschap* == de waardigheid van *vader*; *schap* (van scheppen, dus vorm, gedaante) achter een znw.;
- genootschap* == een verzameling van *genooten*; *schap* achter een znw.;
- priesterschap* == de waardigheid van *priester* of de verzameling van *priesters*; *schap* achter een znw.;
- vriendschap* == de toestand, waarin *vrienden* met elkander zijn; *schap* achter een znw.;

- blijdschap* == de toestand, waarin men *blijde* is; *schap* achter een bijv.nw.;
- vroedschap* == een verzameling van die *vroed* (wijs door ervaring) zijn; *schap* achter een bijv.nw.;
- rekenschap* == een samenvatting, door de werking *rekenen* ontstaan; *schap* achter een ww.;
- deksel* == het werktuig of middel om te *dekken*; *sel* achter een ww.;
- baksel* == het voortbrengsel van *bakken*; *sel* achter een ww.;
- bloesem* == het voortbrengsel van *bloeiën*; *sem* achter een ww.;
- gunst* == het voortbrengsel of de samenvatting van *gunnen*; *st* achter een ww.;
- last* == een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *st*, waarvan het grondwoord *la* in dien vorm (eigenlijk laad) is verloren gegaan;
- herbergierster* == een vrouwelijke persoon, die verricht, wat de mannelijke persoonsnaam, *herbergier*, waarvan het is gemaakt, beteekent, of die de vrouw is van den mannelijken persoon, dien het grondwoord noemt; *ster* achter een znw.;
- zangster* == een vrouwelijke persoon, die naar betrekking of oogenblikkelijk doet, wat het grondwoord *zang* beteekent; *ster* achter een ww.;
- macht* == het voortbrengsel of de samenvatting van de werking *mogen* of *kunnen*; *t* achter een ww.;
- geest* == een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *t*, waarvan het grondwoord *gees* (gijzen == opsluiten) is verloren gegaan;
- geboomte* == een verzameling van *boomen*; *te* achter een znw. met voorvoeging van het samenvattende *ge*; *ge* == en of met;
- hoogte* == de afmeting of plaats van wat *hoog* is; *te* achter een bijv.nw.;
- sterfte* == de toestand, waarin *sterven* plaats heeft of de

afmeting van het aantal dat *sterft*; *te*
achter een ww.;

schaduw == een middellijk afgeleid woord met het
achtervoegsel *uw*, waarvan het grond-
woord is verloren gegaan;

- 160². namen van mannelijke personen of mannetjes-dieren vormen dus de achtervoegsels: *and, aar, aard, ees, er, erd, genoot, ier, ik, ing, rik*; van werktuigen of van een middel: *aul, aar, eel, el, er, en, sel*; van dieren: *ing, ling*; van muntstukken: *ling*; van planten of vruchten: *aar, ling*; van vrouwen: *e, egge, ei, es, in, ster*; van werkingen als zelfstandigheden voorgesteld: *age, nis*; van voortbrengselen van een werking: *age, d, e, m, nis, oede, ond, sel, sem, st, t*; van toestanden: *d, dom, ij, ing, nis, oede, schap, te*; van vorm of plaats: *dom, en, ij, ing, te*; van een samenvatting naar kenmerk of werking: *heid, schap, te*; van een waardigheid: *schap*; van een beginsel of oorzaak: *de, e*; van een verzameling: *age, dom, nis, schap, te* met *ge*; van een gebied: *dom, schap*; van kleine dingen (verkleinwoorden): *el, ing, je, ke, ken, kijn, lijn*; van verloren grondwoorden: *aard, eil, ei, el, em, en, er, erd, et, ier, ijn, ik, oen, rik, sem, st, uw*.
- 161¹. Een zelfstandig naamwoord is een **eigenlijk samengesteld woord**, als het uit een znw. en een **voorvoegsel** bestaat; of als het uit twee woorden bestaat, waarvan het eerste woord niet in den tweeden naamval staat of geen bijvnw. is, en zoodanig tot bepaling van het tweede znw. dient, dat zij in een uitdrukking geen gezonden zin meer behouden, wanneer zij van elkander gescheiden worden.
- 162¹. Voorvoegsels zijn letters of lettergrepen, die vroeger zelf woorden waren, en nu voor een woord gevoegd worden om er een nieuw woord van te maken.
- 163¹. De voorvoegsels, die dienen om zelfstandige naamwoor-

- den te maken, zijn: *aarts, af, ant, et, ge, on, oor, wan*;
- aartsbisschop* == eerste *bisschop*; *aarts* (arch = eerste) vóór een znw., dat een persoonsnaam en titel is; gunstige beteekenis;
- aartsdeugniet* == eerste *deugniet*; *aarts* (arch = eerste) vóór een znw., dat een persoonsnaam is; (ongunstige beteekenis);
- afgod* == lage *god*, tegenstelling van een god; *af* (naar de laagte) vóór een znw.;
- afgrond* == lage *grond*; tegenstelling van grond; als voren;
- afgunst* == lage *gunst*, tegenstelling van gunst, als voren;
- antwoord* == tegen *woord*; woord, dat tegen of uit een vraag komt; *ant* (and = end) vóór een znw.;
- etmaal* == wedermaal of weder dezelfde of herhaalde tijd; *et* ((w) ed (er)) vóór een znw.;
- gepeupel* == samenvatting van het volk (*populus*); datgene, waarin het volk in het bijzonder bevat is; *ge* ((ga (nog over in cega = eedgenoot) = samen)) vóór een znw.;
- geboomte* == samenvatting van wat een *boom* is, verzameling van *boomen*; *ge* (ga = samen) vóór een znw.;
- gebroeders* == samenvatting of een verzameling van *broeders*; *ge* vóór een znw.;
- geloop* == samenvatting of uitwerksel van de werking *loopen*; *ge* (ga) vóór een ww.;
- geschenk* == samenvatting van de werking *schenken* of datgene, waarmede de werking *schenken* samengaat; *ge* (ga) vóór een ww.;
- onheil* == het tegengestelde van *heil*; *on* vóór een znw.;
- ondier* == het tegengestelde van een *dier* naar de ongunstige zijde; *on* vóór een znw.;
- oorzaak* == de *zaak*, waarvan iets uitgaat; *oor* (uit) vóór een znw.;

- wanhoop* == het tegengestelde naar de ongunstige zijde van *hoop*; *wan* vóór een znw.;
- 164¹. Van een eigenlijk samengesteld zelfstandig naamwoord, dat uit twee woorden bestaat, is het eerste woord of **bepalende lid** een znw., of een bijvnw., of een telw., of een werkw., of een bijwoord; het tweede woord of **bepaalde lid** is een znw.:
- buurman* == een man, die buur of gebuur is; een znw. vóór een znw.;
- heerboer* == een boer, die heer is; een znw. vóór een znw.;
- meesterknecht* == een knecht, die den meester vervangt; een znw. vóór een znw.;
- rundvee* == vee, dat tot de runderen behoort; een znw. voor een znw.;
- *brandspuit* == een spuit voor of ten dienste van den brand; een znw. voor een znw.;
- handspuit* == een spuit, die met de hand bewogen wordt; een znw. vóór een znw.;
- boekhandel* == handel in boeken; een znw. vóór een znw.;
- jonkman* == een man, die tot de jongelingen behoort; een bijvnw. vóór een znw.;
- zuurkool* == kool, die zuur gemaakt is; een bijvnw. voor een znw.;
- meineed* == eed, die *mein* (gemeen of laag) is; een bijvnw. voor een znw.;
- drietel* == een getal, dat uit de vereeniging van drie eenheden bestaat; een telw. vóór een znw.;
- drieman* == een man, die met anderen een drietel maakt; een telw. vóór een znw.;
- veelvoud* == een voud, een getal, dat een ander getal in zich bevat, doch veel meer dan eenmaal een ander getal in zich bevat; een telw. vóór een znw.;

- leidsman* = een man, die een ander leidt; een ww. vóór een znw.;
- zwemkunst* = kunst van zwemmen; een ww. voor een znw.;
- loopjongen* = een jongen om te loopen; een ww. voor een znw.;
- dorschvloer* = een vloer om op te dorschen; een ww. voor een znw.;
- drinkwater* = water geschikt om te drinken; een ww. voor een znw.;
- drinkbeker* = een beker om uit te drinken; een ww. voor een znw.;
- binnenplaats* = een plaats, die binnen de huizen ligt; een bijw. voor een znw.;
- buitenplaats* = een plaats, die buiten de stad ligt; een bijw. voor een znw.;
- alikruik* = kruik, schulp voor een aal, waterdier;
- bakhuis* = huis, door de bakken, kinnebakken, gevormd;
- bakboord* = boord of kant naar den bak of rug, dus naar achteren gekeerd;
- deemoed* = moed of gemoed als een *diu* of knecht;
- eega* = edega = een ga of genoot ten opzichte van den eed of het verbond;
- hijlikmaker* = maker van het hijlik = huwelijk; middel om het huwelijk te maken;
- lichaam* = likhaam = haam of woning, die uit lik of lijk of vleesch bestaat;
- likdoorn* = doorn in het vleesch;
- litteeken* = likteeken = lijkteeken = blijkteeken = een teeken, dat een blijk, een bewijs is;
- lijnwaad* = gewaad, dat uit linnen bestaat;
- luipaard* = leopardus = leeuwpard = leeuwpardel = panther, die een leeuw is of schijnt;
- maarschalk* = schalk of knecht voor de merries of paarden;
- wenkbrauw* = brauw of boog boven de wenken, wimpen of wimpers;

- wereld* == wer-eld == *eld* of leeftijd of tijd, waarin er *wer* of menschen zijn;
- wingerd* == wijngaard = gaard of omgeving voor wijn;
- 165^a. Sommigen onderscheiden hierbij nog eigenlijk samengestelde zelfstandige naamwoorden van bezit (¹); zooals: spits-neus (een persoon, die een spitsen neus bezit) vierkant (een figuur, dat vier gelijke kanten en hoeken bezit): deze onderscheiding vindt hare verklaring in de figuurlijke taal.
- 166¹. Een zelfstandig naamwoord is een **oneigenlijk samengesteld woord**, als het eerste lid een zelfstandig naamwoord is, dat in den tweeden naamval staat, of een bijv. naamwoord is, die zoodanig tot bepaling van het tweede lid, dat een znw. is, dienen, dat zij bij scheiding en door dan het passende lidwoord er voor te plaatsen wel een andere beteekenis, dan bij samenstelling, maar toch een gezonden zin behouden;
- koningskind* == eens konings kind in bijzonderen zin; een znw. voor een znw.;
- vorstendom* == eens vorsten zoon in bijzonderen zin; een znw. voor een znw.;
- kannonierskazerne* == der kannoniers kazerne in bijzonderen zin; een znw. voor een znw.;
- afgodendienaar* == der afgoden dienaar in bijzonderen zin; een znw. voor een znw.;
- kalvermarkt* == der kalveren markt in bijzonderen zin; een znw. voor een znw.;
- hoog-school* == een hooge school in bijzonderen zin; een bijv. voor een znw.;
- nieuwjaar* == een nieuw jaar in bijzonderen zin; een bijv. voor een znw.;
- 167¹. Een zelfstandig naamwoord is een **door middellijke afleiding samengesteld woord**, als twee of meer woorden, die geen samengesteld woord waren, door

(¹) Possessieve samenstelling.

een achtervoegsel een samengesteld woord worden ; b.v. : *vierentwintigponder*, gevormd van *vier en twintig pond*, en het achtervoegsel *er*; of ook met weglating van het achtervoegsel; b.v.: *eerbied* voor *eerbieding*, gevormd van *eer* en *bied* met weglating van *ing*: *scharenslijp* voor *scharenslijper*, gevormd van *scharen* en *slijp* met weglating van *er*.

168¹. Een zelfstandig naamwoord is een **door onmiddellijke afleiding samengesteld woord**, als een samengestelde uitdrukking of een zin, met of zonder weglating van woorden, een samengesteld woord wordt: *doeniet* = *die niet* (niets) *doet*; *weet-al* = *die al* (alles) *weet*; *kruidje!-roer-mij-niet* = een plantje.

169¹. Een zelfstandig naamwoord is naar den omvang van zijne beteekenis eigen, of gemeen.
„*Eduard*” is een *jongen*.” — „*Nederland*” is een *koninkrijk*.” — „*God* is een *naam* van het *Opperwezen*.” — „*De Van Dijken* zijn niet allen *bloedverwanten*.” — Een *Nederlander* is een *burger* van *Nederland*.”

In deze zinnen zijn „*Eduard*” en „*Nederland*” namen van voorstellingen, die dus niet naar kenmerken, dus betrekkelijk willekeurig, aan die zelfstandigheden gegeven zijn; zij behooren maar aan ééne zelfstandigheid; zij zijn dus eigen aan die eene zelfstandigheid: „*jongen*,” „*koninkrijk*,” „*God*,” „*naam*,” „*Opperwezen*,” „*Van Dijken*,” „*bloedverwanten*,” „*Nederlander*,” „*burger*” zijn namen van begrippen, die dus naar kenmerken, als soortbenamingen, aan die zelfstandigheden gegeven zijn; zij behooren of kunnen behooren aan meer dan ééne zelfstandigheid; die naam hebben dus die zelfstandigheden met elkander gemeen;

170¹. een eigen zelfstandig naamwoord is dus een naam, die willekeurig aan ééne zelfstandigheid gegeven is:

- 171¹. een gemeen zelfstandig naamwoord is dus een naam, die naar kenmerken aan een zelfstandigheid gegeven wordt.
- 172¹. Een zelfstandig naamwoord is naar de verbuiging, die het tengevolge van zijne beteekenis kan ondergaan, mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig.

„Die *man* is mijn *schuldenaar*.” — „Die *hengst* is geen *luiaard*.” — „*Maandag* komt de *tuinier*.” — „Met *Maart* komt die *lieverd* thuis.” — „In den *herfst* kwam altijd die *monnik*.” — „Die *olifant* had tot *oppasser* een *Vlaming*.” — Die *berg* steekt daar als *eenling* boven uit. — „Tegen dien *eik* leunt een *botterik*. — „Die *diamant* is zijn geheele *rijkdom*.” — „Een *gulden* gaf hij voor dien *karbeel*.” — „Met dien *hevel* ledigt men het *vat*.” — „Met zijn *degen* en *helm* wacht hij iederen *storm* af.” — „De *kapoen* en de *dolfijn* zijn dieren.” — „Zijn *tabbaard* ligt op den *lessenaar*.” — Die *doffer* zit achter den *blaker*.” — „Hij sloeg zijn *vijand* met een *knuppel*.” — „Voor een *krakeling* doet hij een heelen *sprong*.” —

In deze zinnen is „*man*” de naam van een man; „*schuldenaar*” eindigt op *aar* en is de naam van een man; „*hengst*” is de naam van een mannetjes-paard; „*luiaard*” eindigt op *aard* en is de naam van een man, die in harde, sterke mate lui is; „*Maandag*” is de naam van een dag, dus van een tijd, die misschien vroeger door een mannelijk beeld werd voorgesteld; „*tuinier*” eindigt op *ier* en is de naam van een man; „*Maart*” is de naam van een maand, dus van een tijd; „*lieverd*” eindigt op *erd* en is de naam van een man; „*herfst*” is de naam van een jaargetijde, dus van een tijd; „*monnik*” eindigt op *ik* en is de naam van een man; „*olifant*” is de naam van een groot en sterk

dier; „*oppasser*” eindigt op *er* en is de naam van een man; „*Vlaming*” eindigt op *ing* en is de naam van een man; „*berg*” is de naam van iets, dat als een begrensde eenheid op zich zelf staat en dus zelfstandig, onafhankelijk wordt voorgesteld; „*eenling*” eindigt op *ling* en is de naam van een man; „*eik*” is de naam van een boom, dus van iets, dat als een begrensde eenheid zelfstandig, onafhankelijk wordt voorgesteld; „*botterik*” eindigt op *rik* en is de naam van een persoon, die in rijke, sterke mate bot is; „*diamant*” is hier de naam van een enkelen steen, dus van iets, dat als een begrensde eenheid zelfstandig, onafhankelijk wordt voorgesteld; „*rijkdom*” eindigt op *dom* en is de naam van den toestand, waarin men in het rijk zijn deelt; „*gulden*” is de naam van een munt, dus van iets, dat als een begrensde eenheid zelfstandig, onafhankelijk wordt voorgesteld; „*karbeel*” eindigt op *eel* en is de naam van een dier, van een wezen, dat zelfhandelend, bedrijvend wordt voorgesteld; „*hevel*” eindigt op *el* en is de naam van een werktuig, dus van iets, dat zelfhandelend, bedrijvend wordt voorgesteld; „*degen*” eindigt op *en*, en is de naam van een werktuig; „*helm*” eindigt op *lm* en is de naam van iets, dat verbergt, beschut, dus zelfhandelend, bedrijvend wordt voorgesteld; „*storm*” eindigt op *rm* en is de naam van iets, dat zelfhandelend, bedrijvend wordt voorgesteld; „*kapoen*,” „*dolfijn*,” „*doffer*” eindigen op *oen*, *ijn*, of *er* en zijn namen van groote, sterke of mannetjes-dieren; „*tabbaard*,” „*lessenaar*,” „*blaker*,” „*knuppel*” eindigen op *aard*, *aar*, *er*, of *el* en zijn namen van werktuigen of van iets, dat zelfhandelend of bedrijvend wordt voorgesteld; „*vijand*” eindigt op *and* en is de naam van een man; „*krakeling*” eindigt op *ling* en is de naam van iets dat zelfhandelend, bedrijvend wordt voorgesteld; „*sprong*” is de stam van

een werkwoord en de naam van iets, dat zelfhandelend, bedrijvend wordt voorgesteld.

- 173². De namen van mannen, van mannetjes-dieren, van zelfstandigheden, die door een mannelijk beeld werden of worden voorgesteld, van groote en sterke dieren, van zelfstandige, zelfhandelende of bedrijvende zelfstandigheden, en die zooals het woord *man* verbogen worden, zijn mannelijk;
- 174¹. mannelijk zijn dus de namen van: mannen ⁽¹⁾, mannetjes-dieren, tijdsbepalingen ⁽²⁾, groote en sterke dieren ⁽³⁾, bergen, boomen ⁽⁴⁾, steenen, munten ⁽⁵⁾; de namen die eindigen op *aar*, *aard*, *and*, *dom* ⁽⁶⁾, *eel* ⁽⁷⁾, *el* ⁽⁸⁾, *em*, *en* ⁽⁹⁾, *er* ⁽¹⁰⁾, *erd*, *ierd*, *ik* ⁽¹¹⁾, *ing* ⁽¹²⁾, *ling* ⁽¹³⁾, *lm* ⁽¹⁴⁾, *oen* ⁽¹⁵⁾, *rik*, *rm* ⁽¹⁶⁾, *ijn* ⁽¹⁷⁾, *en de stammen van werkwoorden, die geen toonlooze e kregen of krijg n* ⁽¹⁸⁾.

(¹) Uitgezonderd: heerschap en manspersoon, onz.; (²) Uitgez. de vr. woorden: eeuw, maand, week, minuut, seconde, lente; en de onzijdige woorden: jaar, uur. (³) Uitgez. de vr. woorden: duif, gans, gier, kat, kraan, pluvier, schol, slang, snip, zwaan.

(⁴) Uitgez. de vr. woorden: spar, linde, tamarisk, tamarinde.

(⁵) Uitgez. de vr. woorden: guinje, pistool, mat, en de onz. woorden: mijt, oort. (⁶) Als het namen van toestanden zijn. (⁷) Als het diernamen zijn. (⁸) Uitgez. de stofnamen op el en de verkleinwoorden op el, waarvan het grondwoord vrouwelijk is, die zijn vrouwelijk; en de volgende vr. woorden:

amandel, bottel, cedel, distel,
dadel, fakkelt, gaffel, fistel,
gondel, kachel, mispel, fabel,
morel, merel, mossel, parel, sabel,
schakel, sikkelt, tafel, schoffel,
tortel, vedel, wezel, pantoffel.

(⁹) Uitgez. de volgende vr. woorden:

deken, haven, lantaren,
keten, keuken, varen,
leugen, reden, hersenen,
vasten, zegen, verzenen.

Die *vrouw* is zijne *echtgenoot*." — „Deze *zangeres* dweept met hare *poes*." — „Die *boerin* is bang voor een *muis*." — „Zij is de *kweekster* van die *tulp*." — „Er is *gerst* in die *boot* geladen." — „Een *erwt* is kleiner dan de kleinste *peer*." — „Hij hing zijn *viool* aan die *rozenstruik*." — „De groote *terts* van *ut* of *c* is *mi* of *e*." — „Hij maakte van die *wol* een geheele *pakkage*." — „Dat *karwei* brengt hem in de *pek*el." — „In de *plantage* is een diepe *greppel*." — „Het is een *waarheid*, dat sterke *koffie* opwekkend is." — „Het was een *vergunning*, er *scheerling* op te laten groeien." — „Hoeveel *droefenis* heeft zijne *vriendschap* hem al niet bezorgd." — „Die *toorts* duidt zijne *komst* aan." — „Zijne *majesteit* vertoont zijne *macht* met *kracht*." — „Die *vleeschhouwerij* staat in de *schaduw*." — „Hij zit tusschen *hoop* en *vrees*." —

In deze zinnen zijn „*vrouw*," „*echtgenoot*," dat op *e*, *zangeres* dat op *es*, „*boerin*," dat op *in*, *kweekster*, dat op *ster* eindigt, namen van vrouwen; „*poes*," is de naam van een wijfjes-kat; „*boot*," is de naam van een vaartuig: dat wordt dikwijls door een vrouwelijk beeld voorgesteld; „*muis*," is de naam van een klein en zwak dier; „*tulp*," is

(¹⁰) Uitgez. de stofnamen op *er*, die *vr.* zijn; en de volgende *vr.* woorden:

ader, adder,
 bulster, bladder,
 cider, ekster, ladder,
 kalandar, kaner, kaper, kleuter,
 keper, klater, kluister, komkommer, kneuter,
 letter, lever, luier, oester, order, lijster,
 schilfer, unster, veder, vesper, pleister.

(¹¹) Uitgez. de plantnamen op *ik*, die vrouwelijk zijn: mierik is mannelijk. (¹²) Als het persoons-, dier- of plantnamen zijn: zuring is vrouwelijk. (¹³) Als het persoons-, dier- of plantnamen of namen van kleine zelfstandigheden zijn. (¹⁴) Uitgez. de *vr.* woorden: helm (grassoort) en palm, dat alleen als boom mannelijk is. (¹⁵) Als het dier- of plantnamen zijn. (¹⁶) Uitgez.: scherm, onz. (¹⁷) Als het diernamen zijn: sardijn, *vr.*, konijn, onz. (¹⁸) Uitgez. de stammen van naamwoordelijke werkwoorden.

de naam van een bloem; „*gerst*” is de naam van een graan-soort; „*erwt*” is de naam van een peulvrucht; „*peer*” is de naam van een boomvrucht: een bloem, een graankorrel, een vrucht zijn begrensde eenheden maar meestal kleine of teere zelfstandigheden; „*rozenstruik*” is de naam van een heester, dus van een plant, die in vergelijking met een boom in het algemeen klein of zwak is; „*viool*” is de naam van een muziekinstrument, dus van iets teers of zwaks; „*terts*,” „*ut*,” „*c*,” „*mi*,” „*e*,” zijn namen van iets, dat als begrensde eenheid wordt voorgesteld, maar toch klein is; „*wol*,” „*pekkel*,” „*koffie*,” „*scheerling*,” zijn stofnamen, dus namen van onbegrensde zelfstandigheden, die op een *e*, *el*, *ie* of *ling* eindigden of eindigen; „*pakkage*,” „*plantage*,” „*karwei*,” „*waarheid*,” „*vergunning*,” „*droefenis*,” „*vriendschap*,” „*komst*,” „*majesteit*,” „*macht*,” „*kracht*,” „*vleeschhouwerij*,” „*schaduw*,” „*hoop*,” „*vrees*” zijn namen van toestanden ten gevolge van een werking, of van het bezit van een kenmerk, of van uitwerkselen van een werking, of van een verzameling van zelfstandigheden, die eindigen op *age*, *ei*, *heid*; *ing* achter den stam van een werkwoord; *nis*, *schap*; *st* achter den stam van een werkwoord, *teit*; *t* voorafgegaan van een medeklinker op het einde van éénlettergrepige woorden *ij* of *uw*; of die stammen van werkwoorden zijn, die vroeger of nu een *e* kregen of krijgen; „*greppel*” is de naam van een kleine greb of grebbe en eindigt op *el*; „*toorts*” is een naam, die éénlettergrepig is en op een *s* eindigt, die voorafgegaan wordt van een medeklinker.

- 175². De namen van vrouwen, van wijfjes-dieren, van zelfstandigheden, die door een vrouwelijk beeld werden of worden voorgesteld, van kleine en zwakke dieren, van onbegrensde eenheden, van afhankelijke en tegelijk zelfstandige, van onderworpen of lijdende en tegelijk zelfhandelende of bedrijvende zelfstandigheden, en die zooals het woord *vrouw* verbogen worden, zijn vrouwelijk;

176¹. vrouwelijk zijn dus de namen van: vrouwen (¹), van wijfjes-dieren, van vaartuigen (²), van kleine en zwakke dieren (³), van bloemen, granen, peul- en boomvruchten, heesters (⁴), van muziekinstrumenten (⁵), muzieknoten, muziekintervallen, van letters, cijfers, van stoffen (⁶); de namen, die eindigen op *age* (⁷), *e* (⁸), *ei*, *el* (⁹), *heid*, *ie* (¹⁰), *ing* (¹¹), *ling* (¹²), *nis* (¹³), *schap* (¹⁴) *s* (¹⁵), *st* (¹⁶), *teit*, *t* (¹⁷), *uw*, *ij*.

(¹) Uitgezonderd: wijf en vrouwspersoon, onz. (²) Ook de eigenamen van schepen zijn vrouwelijk. Uitgez. de namen van vaartuigen, die op er eindigen, die zijn mannelijk; b.v.: schooner; schip, fregat en galjoen zijn onzijdig, (³) Uitgez. de volgende mann. woorden: baars, bokking, haring, aal,

mol, vink, voren, nachtegaal.

(⁴) Uitgez. de namen op el, er, ier, ing, ling, oen, die mann. zijn: b. v.: eikel, akker, anjelier, pippeling, meloen; vrouwelijk zijn: amandel, dadel, mispel, morel, komkommer. (⁵) Uitgez. de mann. woorden; bas, horen, triangel. (⁶) Van de stofnamen zijn zij vrouwelijk, die niet onzijdig zijn, en de volgende zijn mannelijk:

edik, harst, honing, inkt, azijn,

knaster, most, mosterd, nektar, room, wijn.

(⁷) Uitgez. bosschage, onz. (⁸) Van de namen op e zijn vrouwelijk zij, die vroeger of nu op eene e eindigden of eindigen, hetzij zij stammen van werkwoorden zijn of niet; mannelijk zijn de namen van mannen, die op eene e eindigen, en dood, gaard, stond, tred, tijd, vrede (vreden). (⁹) Van de namen, die op el eindigen zijn vrouwelijk: de stofnamen en de verkleinwoorden, waarvan het grondwoord vrouwelijk is. (¹⁰) Uitgez.: derrie, mann. (¹¹) Van de namen op ing zijn vrouwelijk, die onmiddellijk van den stam van een werkwoord en het achtervoegsel ing gevormd zijn. (¹²) Van de namen op ling zijn alleen de stofnamen vrouwelijk. (¹³) Van de namen op nis zijn onzijdig: getuigenis (niet de daad maar het voortbrengsel van getuigen) en vonnis. (¹⁴) Van de namen op schap zijn vrouwelijk de namen van toestanden, verrichtingen of verzamelingen. (¹⁵) Van de namen op s zijn vrouwelijk de één-lettergrepige woorden, waarbij de s voorafgegaan wordt door een medeklinker; uitgez. zijn de volgende mannelijke:

fits, glans,

kreits, krans,

toets, trots trans.

„Dat *mensch* is nog net een *kind*.” — „Het *veulen* is het *jong* van een *paard*.” — „Het afgelegen *Californië* levert in den laatsten tijd het meeste *goud*.” — „Het kleine *Holland* is geëvenredigd meer bevolkt dan het heete *Afrika*.” — „Het druk bezochte *Scheveningen* is tegenwoordig een deel van het schoone 's *Gravenhage*.” — „Het nijvere *Twente* is niet zoo vruchtbaar als de *Betuwe*.” — „Hét *eigendom* van dien man is hem meer dan een *heilighdom*.” — „Het *Christendom* bestond in *Gelderland* vele eeuwen vóór het een *hertogdom* was.” — „Het *menschdom* is iets anders dan de *menschheid*.” — „Het *bankje* onder het *boompje* werd 's avonds beschenen door het *maantje* en op den dag door het *zonnetje*.” — „In het *boekje* van dat *kindeke* stond dat *versje* van het *vogelijn*.” — „In dat *graafschap* bleef het *priesterschap* lang in eere.” — „Men verborg het *baksel* onder het *deksel*.” — „Het *gezang* van het *gevogelte* is 's avonds het eenige *vermaak* van de bewoners van die kleine buurt.” — „Het *bidden* kan dikwijls kracht geven tot het *doen* van het *goede*.” — „Het *vele*, dat hij als het *voor en tegen* van die zaak aanvoerde, maakte ons besluiteloos.” — „Dat *ik*, dat hoort men ieder oogeblik.” —

In deze zinnen is „*mensch*” de naam van een persoon, dien men als een zaak, een onbegrensde zelfstandigheid voorstelt; „*kind*,” „*veulen*,” „*jong*,” „*bankje*,” „*boompje*,” „*maantje*,” „*zonnetje*,” „*boekje*,” „*kindeke*,” „*versje*,” „*vogelijn*,” zijn namen van kleine, afhankelijke zelfstandigheden; „*paard*” is de naam van een dier, waarvoor

(¹⁷) Van de namen op st zijn vrouwelijk, die onmiddellijk van den stam van een werkwoord en het achtervoegsel st gevormd zijn; uitgez.: dienst, mann. (¹⁶) Van de namen op t zijn vrouwelijk de éénlettergrepige woorden, waarbij de t voorafgegaan wordt door een medeklinker; de volgende zijn mannelijk:

bult, dorst, geest, last, acht,
lust, plicht, tocht, zucht, nacht.

een afzonderlijke naam voor het mannetje (hengst) en voor het wijfje (merrie) bestaat; „*Californie*” is de naam van een land; „*goud*” is de naam van een stof; „*Holland*” is de naam van een provincie of gewest; „*Afrika*” is de naam van een werelddeel; „*Scheveningen*” is de naam van een dorp of gemeente; „*'s Gravenhage*” is de naam van een stad of gemeente; „*Twente*” is de naam van een landstreek: dat zijn dus alle namen van onbegrensde of oorspronkelijk onbegrensde zelfstandigheden; „*eigendom*,” „*heiligdom*,” „*Christendom*,” „*herzogdom*,” „*menschdom*” eindigen op *dom* en zijn namen van iets, dat eigen of heilig geworden is; van iets, dat door de Christenen als een verzameling of als een godsdienst gevormd wordt; van een gebied, dat door een hertog bestuurd wordt; van een verzameling, die door de menschen gevormd wordt: het zijn dus namen van lijdende, afhankelijke of oorspronkelijk onbegrensde zelfstandigheden; „*graafschap*” is een naam van een gebied, dat door een graaf bestuurd wordt; „*priesterschap*” is een naam van een waardigheid, die door priester-zijn gevormd wordt; „*deel*,” „*baksel*,” „*deksel*,” „*gezang*,” „*vermaak*,” zijn namen van zelfstandigheden, die door de werking deelen, bakken, dekken voortgebracht worden: *deksel* is een werktuig, waarmee gedekt wordt; „*gevogelte*,” „*bidden*,” „*doen*,” „*goede*,” „*vele*,” „*voor en tegen*” zijn namen van een verzameling, die door een vereeniging van vogels; of van een samenvatting, die door een handeling of een kenmerk of een hoeveelheid of een betrekking gevormd wordt; „*ik*” is een kortere uitdrukking voor „het woord ik.”

177². De namen van den jongen mensch; van jongen van dieren; van dieren, waarmee noch mannetjes, noch wijfjes worden genoemd; van kleine en zwakke, onbegrensde, afhankelijke, onderworpen of lijdende zelfstandigheden en die zooals het woord *kind* verbogen worden,

zijn noch aan de zijde der mannelijke, noch aan die der vrouwelijke woorden: zij zijn onzijdig;

- 178¹. onzijdig zijn dus de namen van:
 personen, die men als zaken, met verachting, wil voorstellen; dieren, waarvan het mannetje en het wijfje een afzonderlijken naam dragen ⁽¹⁾; den jongen mensch; jongen van dieren ⁽²⁾; stoffen ⁽³⁾; werelddeelen; landen; landstrekken; gewesten; steden; dorpen ⁽⁴⁾; de namen, die eindigen op *dom* ⁽⁵⁾; *je*, *pje*, *tje*, *etje*; *ke*, *ske*, *eke*; *lijn*, *elijn*; *schap* ⁽⁶⁾; *sel*; *te* ⁽⁷⁾; de onbepaalde wijs der werkwoorden en al de andere soorten van woorden, wanneer die als zelfstandige naamwoorden gebruikt worden; de stammen van werkwoorden met het voorvoegel *ge* of een ander onscheidbaar voorvoegsel; de namen van woorden.
- 179². Samengestelde woorden hebben het geslacht van het tweede of bepaalde lid.
- 180². Waar er strijd is tusschen den regel voor het geslacht naar de beteekenis of het natuurlijk geslacht en dien voor het geslacht naar den vorm of het spraakkunstig geslacht, daar gaat het natuurlijk boven het spraakkunstig geslacht, zoo is *schildwacht* mannelijk, als het den soldaat, die op post staat, beteekent; en vrouwelijk, als het de geheele wacht beteekent; *koning* is mannelijk, ofschoon het van den stam van het werkwoord *kunnen* of *konnen* met onmiddellijke bijvoeging van het achtervoegsel *ing* is gemaakt.

(¹) Mensch en hond zijn mannelijk, kat is vrouwelijk. (²) Bigge, is vrouwelijk. (³) Vergelijk hiermee den regel voor het vrouwelijk geslacht. (⁴) Sommige namen van landen, enz. hebben een lidwoord voor zich, dat bij den naam behoort; zooals: De Betuwe Den Haag. (⁵) Als het namen zijn, die een samenvatting naar hoedanigheid, naar gebied, naar waardigheid beteekenen. (⁶) Als zij een waardigheid of landstreek beteekenen. (⁷) Als zij van het voorvoegsel *ge* voorzien zijn en verzamelnamen zijn.

- 181². Bij verschil van beteekenis kan er ook verschil van geslacht zijn; zoo is *persoon* mannelijk, maar *manspersoon* en *vrouwspersoon* zijn onzijdig; *perzik* (perzikeboom) is mannelijk, maar *perzik* (vrucht) is vrouwelijk; *diamant* (een enkele steen) is mannelijk, maar *diamant* (de stof) is onzijdig; *blik* (oogopslag) is mannelijk, maar *oogenblik* (tijddeel) is onzijdig; *vonk* (vuur) is mannelijk, maar *roodvonk* (ziekte) is onzijdig; *oog* (zintuig) is onzijdig, maar *negenooj* (verzwering) is vrouwelijk; *hof* (tuin) is mannelijk, maar *hof* (vorstelijk verblijf) is onzijdig en *kerkhof* (begraafplaats) is onzijdig.
- 182². Zelfstandige naamwoorden, die of zij mannen of vrouwen, mannetjes of wijfjes beteekenen, altijd hun eigen geslacht behouden, heeten zelfslachtig of gelijkslachtig; b. v.: *mensch* (zonder verachting) is altijd mannelijk; *mensch* (met verachting) is altijd onzijdig; *hond* is altijd mannelijk; *kat* is altijd vrouwelijk.
- 183². Zelfstandige naamwoorden, die dan eens mannelijk, dan eens vrouwelijk zijn, al naardat zij overeenkomstig het natuurlijk geslacht een mannelijk of vrouwelijk wezen beteekenen, heeten gemeenslachtig; b. v.: *bode*.
- 184². Als een eenlettergrepig zelfstandig naamwoord niet onder een der boven opgegeven geslachtsregels te brengen is, behoort het meestal onder den regel, dat de namen, die stammen van werkwoorden zijn of waren en die vroeger een *e* kregen of nu een *e* krijgen, vrouwelijk, en die vroeger geen *e* kregen of nu geen *e* krijgen mannelijk zijn.
- 185². Als een zelfstandig naamwoord een bepaling is, die een bijstelling van een ander zelfstandig begrip is, of als het een naamwoordelijk gezegde van een ander zelfstandig begrip is, dan komt het, als het mogelijk is, met het woord, dat dat andere zelfstandig begrip noemt of aanduidt, in geslacht overeen; b. v.: „*Jan de timmerman* werkt vlijtig.” — „*Maria*, de *zuster* van Jan, is

ook vlijtig." — „Het *paard*, dat fiere *dier*, trekt toch zware lasten." — „*Jan* wordt *timmerman*." — „*Zij* is *schrijfster*." — „Het hoogste *denkvermogen* heet *verstand*." — „De *walvisch*, een *zoogdier*, zwemt." — „*Hij* schijnt de *liefde* zelf."

ISO¹. Een zelfstandig naamwoord is naar den vorm, waardoor het de hoeveelheid of het getal van gelijknamige zelfstandigheden, die het beteekent, aanduidt, enkelvoudig of meervoudig

Stellage, stellages; dienaar, dienaars; grijsaard, grijsaards; griffel, griffels; bezem, bezems; degen, degens; vader, vaders; stumperd, stumperds; merrie, merries; tuinier, tuiniers; boekje, boekjes; bankske, bankskes; vogelijn, vogelijns; kapitein, kapiteins; — blindeman, blindemans; bruijom, bruijoms; bunzing, bunzings; gemaal, gemaals; kok, koks; lording, lordings; nachtegaal, nachtegaals; oom, ooms; smid, smids; vaandrijs, vaandrijs; vrede, vredes; wacht, wachts; zoon, zoons; schout-bij-nacht, schout-bij-nachts; — professor, professors; marqueur, marqueurs; pontenier, ponteniers; — ra, raas; a, a's; bureau, bureau's; — Spanjaard, Spanjaarden; hoofd, hoofden; zee, zeeën; nimf, nimfen; teug, teugen; woning, woningen; kuch, kuchen; mensch, menschen; knie, knieën; kei, keiën; beuk, beuken; poel, poelen; appel, appelen; arm, armen; oom, oomen; bezem, bezemen; duin, duinen; stuip, stuipen; vloer, vloeren; tuinier, tuiniere; mortier, mortieren; hameur, hameuren; professor, professoren; sport, sporten; schout-bij-nacht, schouten-bij-nacht; wacht, wachten; knou, kneuen; eeuw, eeuwen; bij, bijen; krab, krabben; bed, bedden; straf, straffen; vlag, vlaggen; bak, bakken; tol, tolleren; klem, klemmen; kin, kinnen; stip, stippen; kar, karren; mes, messen; hut, hutten; visch, visschen; — baal, balen; gemaal, gemalen; nachtegaal, nachtegaalen; dienaar, dienaren;

peer, peren; kroon, kronen; zoon, zonen; uur, uren; — dak, daken; gebed, gebeden; gebod, geboden; — stad, steden; lid, leden; rif, reven; schip, schepen; smid, smeden; spit, speten; split, spleten; — waarheid, waarheden; — raaf, raven; neef, neven; brief, brieven; stoof, stoven; lijf, lijven; gleuf, gleuwen; schroef, schroeven; duif, duiven; turf, turren; — haas, hazen; mees, mezen; kies, kiezen; roos, rozen; soes, soezen; keus, keuzen; saus, sauzen; reis, reizen; lijs, lijzen; huis, huizen; hals, halzen; gems, gemzen; bons, bonzen; laars, laarzen; — vleesch, vleezen; — spies, spiesen; poes, poesen; paus, pausen; leis, leisen; kuis, kuisen; struis, struisen; kous, kousen; pols, polsen; kans, kansen; kaars, kaarsen; — hoogte, hoogten; — olie, oliën; — koe, koeïën; vloot, vlooiën; sieraad, sieraden, sieradiën; kleinood, kleinoodiën; lende, lendenen; leerrede, leerredenen; — ei, eiërs, eiëren; gelid, gelederen; gemoed, gemoederen; goed, goederen; hoen, hoenders, hoenderen; kalf, kalven, kalvers, kalveren; kind, kinders, kinderen; lam, lammeren; lied, liederen; loof, lovers, loveren; rad, raden, raders, raderen; rund, runders; runderen; spaan, spaanders, spaanderen; volk, volken, volkeren; vent, venters; — kapitein-generaal, kapiteins-generaal; kapitein-luitenant, kapitein-luitenants; kapitein-kwartiermeester, kapiteins-kwartiermeesters; — man, man(ne); voet, voet(e); been, been(e); slag, slaag(e).

- 187¹. een zelfstandig naamwoord is enkelvoudig, als de vorm ééne zelfstandigheid aanduidt;
- 188¹. en meervoudig, als het door den uitgang *s* of *en* of den dubbelen meervoudsuitgang *er's* of *er en* meer dan ééne zelfstandigheid aanduidt: een znw. kan ook den enkelen meervoudsuitgang *er* krijgen, wanneer het het eerste lid van een samengesteld woord is; b.v.: *kinderkamer* = der kinderen kamer.
- 189². Den meervoudsuitgang *s* hebben de zelfstandige naamwoorden, die eindigen op *age*, *aar*, *aard*, *el*, *em*, *en*,

- er, erd, ie, ier, je, ke, lijn*; de vreemde militaire titels; enkele woorden, die onder geen regel te brengen zijn ⁽¹⁾; de vreemde persoonsnamen op *or, eur* en *ier*; de woorden, die eindigen op *a* met verdubbeling van de *a*; — den meervoudsuitgang 's hebben de namen van de letters; en de vreemde woorden, die op een helderen klinker eindigen; —
- 190². die op *aar, aard, el, em, ie, ier, or* kunnen hun meervoud ook door den uitgang *en* vormen; —
- 191². van de vreemde woorden op *ier* en *eur* hebben de persoonsnamen in het meervoud *s*, de zaaknamen *en*; —
- 192². behalve die hun meervoud op *s*, en de bovengenoemde, en de hieronder genoemde die den dubbelen meervoudsuitgang *er s* of *er en*, en die den ouden meervoudsuitgang *e*, die dan weggevallen is, hebben, maken alle andere zelfstandige naamwoorden hun meervoud door den meervoudsuitgang *en*; waarbij valt op te merken,
- 193². dat, wanneer de stam op één medeklinker eindigt, die voorafgegaan wordt van een onvolkomen klinker, die in het meervoud onvolkomen moet blijven, deze medeklinker verdubbeld wordt;
- 194². dat, wanneer de stam op *sch* eindigt, die voorafgegaan wordt van een onvolkomen klinker, die in het meervoud onvolkomen moet blijven, van *s:h* alleen de *s* verdubbeld wordt; —
- 195². dat de *a, e, o* en *u* die in den stam verdubbeld voorkomen, als zij in het meervoud op het einde van de lettergreep komen, en als de *e* en de *o* zachthelder zijn, in het meervoud niet verdubbeld worden; —
- 196². dat de onvolkomen *a, e, o* van den stam in het meervoud helder wordt, als die klinkers vroeger in den stam ook helder waren, omdat de stam op een toonlooze *e* eindigde; —

⁽¹⁾ Zie de voorbeelden op blz. 84, van *blindeman* tot *schoutbij-nachts*.

- 197². dat de onvolkomen *a* van den stam *stad* (vroeger *stede*), de onvolkomen *i* van den stam *lid*, *rif*, *ship*, *smid*, *spit*, *split* (vroeger *lede*, *reve*, *schepe*, *smede*, *spete*, *splete*) in het meervoud in een zachtheldere *e* overgaan; —
- 198². dat het achtervoegsel *heid* (*hede*) in het meerv. *heden* wordt; —
- 199². dat als *f* of *s* de sluitmedeklinkers van den stam zijn en niet voorafgegaan worden van een onvolkomen klinker, die in het meervoud onvolkomen moet blijven, of de *s* ook niet door een scherp uitgesproken medeklinker, deze *f* of *s* in *v* of *z* veranderen, tenzij het woord geen Nederlandsch woord is; —
- 200². dat de stammen, die op den toonloozen klinker *e* eindigen, dezen toonloozen klinker in het meervoud verliezen; —
- 201². dat de stammen, die op *ie*, zonder nadruk eindigen, in het meervoud de *e* van die *ie* verliezen; —
- 202². dat de woorden *koe*, *vloo*, *sieraad*, *kleinood* in het meervoud een overgangs-*i* vóór den meervoudsuitgang *en* krijgen; —
- 203². dat de woorden *lende* en *leerrede* in het meervoud een overgangs-*n* vóór den meervoudsuitgang *en* krijgen; —
- 204². dat twintig ⁽¹⁾ onzijdige woorden den dubbelen meervoudsuitgang *er s* of *er en* krijgen of kunnen krijgen; —
- 205². dat de militaire titels, die uit de koppeling van twee titels bestaan, hun meervoud vormen door den meervoudsuitgang *s* achter het eerste woord te plaatsen, wanneer het tweede woord tot bepaling van het eerste dient; door den meervoudsuitgang *s* achter het tweede woord te plaatsen, wanneer het eerste woord tot bepaling van het tweede dient; door den meervoudsuitgang *s* achter ieder der beide woorden te plaatsen, als zij twee titels zijn, dus twee betrekkingen van één persoon beteekenen.

⁽¹⁾ Zie de voorb. op bl. 85, van *ei* tot *venters* en de voorb. in § 206.

206¹. De volgende woorden hebben bij verschil van meervoudsvorm ook verschil van beteekenis:

been, beenen (ledematen of stukken been), *beenderen of beenders* (vaste deelen van het dierlijk lichaam); *beginsel, beginsels* (eerste aanvangspunten), *beginselen* (grondwaarheden); *blad, bladen* (in alle beteekenissen), *bladeren* (planten- of boombladeren, soms ook boekenbladeren); *cent, cents* (een waarde in cents uitgedrukt), *centen* (afzonderlijke centstukken); *deken, dekens* (dekkleeden), *dekenen* (kerkelijke personen of personen bij de balie); *heid, heidens* (Zigeuners), *heideneu* (afgodendienaars); *hemel, hemels* (ledekantsbedekking), *hemelen* (uitspannels); *historie, histories* (vertellingen), *historiën* (geschiedenissen); *kleed, kleeden* (dekkleeden), *kleederen* (kleedingstukken); *knecht, knechts* (bedienden), *knechten* (slaven); *letter, letters* (klanken of klankteekens), *letteren* (brieven of letterkunde); *middel, middels* (middellijven), *middelen* (wegen of werktuigen ter bereiking van een doel); *patroon, patroons* (beschermheiligen of meesters), *patronen* (schietmiddelen of voorbeelden); *reden, redens* (verhoudingen), *redenen* (gronden); *studie, studies* (teekenvoorbeelden of muziekstukken), *studiën*, (studievakken); *stuk, stuks* (ieder voorwerp, dat deel uitmaakt van een verzameling), *stukken* (deelen of geheelen van een soort); *stelling, stellings* (bouwstellings), *stellingen* (in alle beteekenissen); *tafel, tafels* (meubelen of rekentafels), *tafelen* (wetstafelen); *vader, vaders* (papa's), *vaderen* (voorvaderen); *vizier, viziers* (staatsdienaars), *vizieren* (mikpunten); *wapen, wapens* (schilden), *wapenen* (verdedingsmiddelen); *water, waters* (stroomen), *wateren* (in alle beteekenissen); *wacht, wachts* (afzonderlijke personen), *wachten* (verzamelingen van personen of plaatsen); *wortel, wortels* (plantendeelen of getallen), *wortelen* (peen, groente); *zitting, zittings* (zitplaatsen), *zittingen* (vergaderingen).

- 207². Het zelfstandig naamwoord *man* is in het meervoud *mannen*; *blindeman*, *blindemans*; *drieman*, *driemannen*; *tienman*, *tienmannen*; *Oranjeman*, *Oranjemannen*; *schoolman*, *schoolmannen*; *staatsman*, *staatsmannen*; *Noorman*, *Noormannen*; *Muzelman*, *Muzelmannen*.
- 208². Alleen in het enkelvoud komen de volgende zelfstandige naamwoorden voor: de namen van onbegrensde zelfstandigheden; dus: *hectal*, *uitspansel*, enz.; dus stofnamen, zooals: *goud*, *zilver*, enz.; verzamelnamen, zooals: *gevogelte*, enz.; namen van iets, dat men als een zelfstandigheid voorstelt, zooals: *liefde*, *geraas*, het *spreken*, enz.; de namen van de dagelijksche eenheid, om een waarde of hoeveelheid te bepalen; b. v.: drie *boek* papier, zes *jaar*, zeven *gulden*, enz.; de namen van sommige ziekten; zooals: *fijt*, *roodvonk*;
- 209². indien de namen van maten in het enkelvoud gebruikt worden, dan zijn zij de naam van de eenheid, waarmede de hoeveelheid gemeten is; in het meervoud zijn zij de naam van de eenheden, waaruit de hoeveelheid bestaat; zoo beteekent zes gulden: een geldsom, die de waarde van zes gulden heeft; zes gulden^s is de som van zes enkele gulden; datzelfde verschil is er tusschen het meervoud cents en het meervoud centen. —
- 210². Alleen in het meervoud komen voor: sommige persoonsnamen, zooals: *gebroeders*; *gezusters*; *lieden*, *timmerlieden*, *werklieden*, *sjouwerlieden*, *staatslieden*, *dienstlieden*; de afgekorte vormen: *lui* (luiden), *timmerlui*, *werklui*, *sjouwerlui*, *dienstlui*; *ouders*; *voorouders*, *kindertjes*, enz.; sommige namen van lichaamsdeelen; zooals: *hersenen*, *ingewanden*, *manen*, *verzenen*, enz.; sommige ziektebenamingen; zooals: *mazelen*, *pokken*, enz.; sommige namen van gebergten; zooals: *de Ardennen*, *de Pyreneeën*, enz.; en nog eenige andere namen; zooals: *inkomsten*, *kosten*, *metten*, *onkosten*, *bladertjes*, *eiertjes*, *hoendertjes*, *kleertjes*, *lammertjes*, *radertjes*, enz..

- 211². De samengestelde zelfstandige naamwoorden volgen de meervoudsvorming van het tweede lid; b. v.: *boek*, *boeken*; *leesboek*, *leesboeken*.
- 212¹. Den meervoudsvorm met den uitgang *s* noemt *men* wel eens den sterken, dien met *en* den zwakken meervoudsvorm.
- 213². Sterk heet de buiging (verbuiging of vervoeging), als het woord vroeger door klankverandering de betrekking kon aanduiden, dus zich zelf kon helpen; zwak als het vroeger door een uitgang (oorspronkelijk een woord) geholpen moest worden, om de betrekking aan te duiden.
- 214². Een zelfstandig naamwoord, dat een bepaling is, die een bijstelling van 'een ander zelfstandig begrip is, of dat een naamwoordelijk gezegde van een ander zelfstandig begrip is, komt, als het mogelijk is, met het woord, dat dat andere zelfstandige begrip noemt of aanduidt, in getal overeen; b. v.: „*Willem* de Eerste, de *Vader* des Vaderlands, werd in 1584 te Delft doodgeschoten.” — „*Hij* heet *Jan*.” —
 Wanneer het eene zelfstandige begrip door een verzamelwoord wordt uitgedrukt, dan kan het andere er in getal mee verschillen; zoo ook als het naamwoordelijk gezegde het karakter of den stand van het onderwerp uitdrukt; b.v.: „De geheele *bevolking*, *rijken* en *armen*, *ouden* en *jongen*, kwam op de been.” — „*Dat* zijn *jongens* van Jan De Wit.” — „Die *man* is *timmerman*.” — „Die *mannen* zijn *timmerman*.” —
- 215¹. Een zelfstandig naamwoord staat naar de betrekking, die het op zich zelf staand heeft of waarin het bij of in een uitdrukking voorkomt, in den 1sten ⁽¹⁾, 2den ⁽²⁾, 3den ⁽³⁾ of 4den ⁽⁴⁾ naamval.

(¹) Nominatief = Noemer.

(²) Genitief = Voortbrenger.

(³) Datief = Gever.

(⁴) Accusatief = Beschuldiger.

216². Een zelfstandig naamwoord kan op zich zelf staand of bij een uitdrukking voorkomen als een op zich zelf staande voorstelling, of als een op zich zelf staand begrip, die een uitroep, een toeroep, een opschrift, een onderschrift of een uitkomende voorstelling of een uitkomend begrip beteekenen; een zelfstandig naamwoord kan in een uitdrukking het onderwerp van de werking of toestand, uitgedrukt door een werkwoord met persoonsvorm, of het hoofdwoord van dat onderwerp zijn; of het kan een onderwerp van een toestand, uitgedrukt door een deelwoord, of het hoofdwoord van dat onderwerp, zijn; of een zelfstandig naamwoord kan een bepaling van een ander zelfstandig begrip zijn, die een kenmerk beteekent als bijstelling, als bezitter, als uitgangspunt, als werker of voortbrenger, als lijdend voorwerp of voortbrengsel, of het kan een bepaling zijn, die het verdeeld geheel of de soort of de stof ten opzichte van een ander zelfstandig begrip beteekent, of het hoofdwoord van zulk een bepaling; of het kan een naamwoordelijk gezegde zijn, dat een bijstelling van of een gelijkstelling met een ander zelfstandig begrip beteekent, of het hoofdwoord van zulk een naamwoordelijk gezegde; of een zelfstandig naamwoord kan een bepaling zijn, die een uitgangspunt of oorzaak, een hoedanigheid of omstandigheid, een deel of bijzonderheid, den tijd, een terugwerkend of deelnemend voorwerp van een werking, toestand of kenmerk beteekent; of het kan een bepaling zijn, die bij een werking een bezitter van het lijdend voorwerp van die werking, een plaats, een lijdend voorwerp of voortbrengsel, of een hoeveelheid, prijs, maat of gewicht van een werking, een toestand of een kenmerk beteekent, of het hoofdwoord van zulk een bepaling; of een zelfstandig naamwoord kan met een voorzetsel een bepaling zijn, die een uitgangspunt, een plaats of middel, of een doel van een werking of van

een toestand beteekent, of het hoofdwoord van zulk een bepaling.

- 217^a. Het zelfstandig naamwoord zou voor ieder van die betrekkingen afzonderlijke vormen kunnen hebben; die vormen heeten naamvallen; het heeft tegenwoordig echter voor al die betrekkingen niet meer dan twee verschillende vormen; in het vroegere Nederlandsch, waarvan nog uitdrukkingen in gebruik zijn, niet meer dan drie.
- 218^a. Naamvallen zijn de vormen, die de betrekkingen aanduiden, waarin een zelfstandig naamwoord, een zelfstandig voornaamwoord of een zelfstandig telwoord met hunne bijbehorende woorden in een uitdrukking kunnen voorkomen; indien de vorm versleten is, zegt men; dat het woord toch in dienzelfden naamval staat, dien het naar zijn betrekking zou hebben.
- 219¹. Een zelfstandig naamwoord staat in den eersten naamval:
- 1°. als het een losse voorstelling of een los begrip is, die een uitroep, (1) een toeroep, (1) een opschrift, een onderschrift, een uitkomende voorstelling bij een uitdrukking of een uitkomend begrip bij een uitdrukking beteekenen; b. v.: „*Brand!*” — „*Vader!*” — „*De zomer.*” (boven een les) — „*De gelaarsde kat.*” (onder een schilderij) — „*Jan*” zijn pet is weg. — „*Een hoepel en een hobbelpaard*” dat draagt hem als een vorst. — ;
  - 2°. als het het onderwerp is van een werkwoord met persoonsvorm, of van een deelwoord, waarmede het een bepaling van omstandigheid uitmaakt, of als het het hoofdwoord daarvan is; (2) b. v.: „*Menschen denken en spreken.*” — „*Onze eeuw* van vooruitgang telt vele uitvindingen.” — ; „*De deur* openstaande, liep hij naar binnen.” — ;
  - 3°. als het door een zelfstandig of gelijkstellend werk-

(1) V ocatief.

(2) Subjectieve betrekking.

woord als een naamwoordelijk gezegde, dat dus een gelijkstelling beteekent, met het onderwerp verbonden is, of het hoofdwoord daarvan is ⁽¹⁾; b. v.: „Zijn broeder was *geneesheer*.” —
 Laat hij *uw raadsman* worden.” — „Laat hem *uw vertrouwde vriend* blijven.” — ;

4°. als het een bepaling is, die een hoedanigheid of een naamwoordelijk gezegde is, dat de wijze van een werking of een toestand beteekent, en die door het voegwoord *als* een zelfstandig naamwoord met een eersten naamval vergelijkt of het hoofdwoord daarvan is; b. v.: „Hij handelt als *vriend*.” — „Hij komt binnen als *vriend* van den huize.” —

5°. als het een bepaling is of een naamwoordelijk gezegde, die een bijstelling ⁽²⁾ of een herhaling van een eersten naamval zijn; b. v.: „Ik, *ondergetekende*, bevestig dat,” — „De walvisch, *een zoogdier*, zwemt.” — Die man, *die man* heeft het gedaan.” —

220¹. Een zelfstandig naamwoord staat in den tweeden naamval:

1°. als het een bepaling van een andere zelfstandigheid is en door verbuiging den bezitter of gebruiker daarvan aanduidt ⁽³⁾; b. v.: „Hij brengt *Vaders* geld door.” — of door verbuiging het uitgangspunt, de oorzaak of de afkomst van een andere zelfstandigheid aanduidt; ⁽⁴⁾ b. v.: „*Neerlands* zonen streeden als leeuwen.” — ;

2°. als het een bepaling van een andere zelfstandigheid is en door verbuiging het verdecde geheel, de stof, de soort of het bevattende aanduidt, waarvan die andere zelfstandigheid een deel, het bijzondere, het bevatte is; ⁽⁵⁾ b. v.: „*Moeders* arm is gebroken.” —

⁽¹⁾ Predicatieve betrekking.

⁽²⁾ Appositieve betrekking.

⁽³⁾ Possessieve genitief.

⁽⁴⁾ Causatieve genitief.

⁽⁵⁾ Partitieve genitief.

- „De grootte van de graden *eens cirkels* hangen af van de grootte *des cirkels*.” — „Een enkele bete *broods* werd hem niet gegund.” — ; er zijn er, die zoo een bepaling, die een verdeeld geheel beteekent, liever een bijstelling noemen, als de tweede naamvalsuitgang niet meer gebruikt wordt: dit is in strijd met § 218; men schrijve dus steeds: „een glas *rooden wijn*,” nimmer „een glas *roode wijn*;”
- 3°. als het een bepaling van een andere zelfstandigheid is en door verbuiging het onderwerp of de werker aanduidt, waarvan die andere zelfstandigheid het lijdend voorwerp of voortbrengsel is ⁽¹⁾; b. v.: „De verzen *des dichters* zijn even degelijk als zijn karakter.” — of door verbuiging het lijdende voorwerp of voortbrengsel aanduidt, waarvan die andere zelfstandigheid het onderwerp of de werker is ⁽²⁾; b. v.: „De dichter *der verzen* is, helaas! dood.” — ;
- 4°. als het een bepaling van een bijvoegelijk of werkwoordelijk begrip is, die ten opzichte daarvan door den vorm des tweeden naamvals het punt van uitgang ⁽³⁾ of scheiding, ⁽⁴⁾ de oorzaak, ⁽⁵⁾ een deel of bijzonderheid ⁽⁶⁾, de hoedanigheid of wijze ⁽⁷⁾, of den tijd ⁽⁸⁾ aanduidt; b. v.: „Hij is *des spoors* bijster.” — „Gedenk *der armen*.” — „Hij is *des doods* schuldig.” — „Zij kwamen *onverrichter zake* terug.” — „’s *Avonds* gaat hij uit”. — of het is een bepaling van een werkwoordelijk begrip, die ten opzichte daarvan in uitdrukkingen van vroegeren tijd met het voorzetsel *buiten, binnen, boven, beneden, onder* of *voor* door den vorm des tweeden naam-

---

(¹) Subjectieve genitief.
 (²) Objectieve genitief.
 (³) Causatieve genitief.
 (⁴) Separatieve genitief.
 (⁵) Absolute genitief.
 (⁶) Adverbiale genitief.

vals een plaats, of hoedanigheid, of wijze aanduidt ⁽⁶⁾;

b. v.: „Zij reizen buiten 's lands.” —;

- 5°. als het een bijstelling of herhaling van een tweeden naamval is ⁽⁷⁾: in dat geval wordt in de tegenwoordige taal de tweede naamvalsuitgang niet meer gebruikt; b. v.: „Wij leven onder *Koning* Willems bestuur.” —;

221¹. Een zelfstandig naamwoord staat in den derden naamval:

- 1°. als het een bepaling van een werkwoordelijk begrip is, die door verbuiging de zelfstandigheid aanduidt, die ten gevolge van de werking een tegengestelde werking verricht of ten gevolge van den toestand in een tegengestelden toestand is; ⁽¹⁾ b. v.: „Hij geeft *dien man* een aalmoes.” — „Ik ontmoette *mijnen vriend*.” — of die door verbuiging de zelfstandigheid aanduidt, tot welker voor- of nadeel de werking plaats heeft of de toestand er is ⁽²⁾; b. v.: „Haal *dien man* een pond tabak.” — „Dat was *den zieke* te veel.” —;

- 2°. als het een bepaling van een werking of een toestand is, die door verbuiging de zelfstandigheid aanduidt, die een terugwerkend voorwerp en tevens de bezitter van het lijdend voorwerp is ⁽³⁾; b. v.: „Hij snijdt *dien jongen* het haar.” —;

- 3°. als het een bepaling van een werking of een toestand is, die door verbuiging de zelfstandigheid aanduidt, die als getuige van die werking of van dien toestand wordt voorgesteld ⁽⁴⁾; b. v.: „Dat was *je me* een leventje.” —: deze bepaling kan niet door een zelfstandig naamwoord uitgedrukt worden;

• ⁽⁷⁾ Appositieve genitief.

⁽¹⁾ Subjectieve datief.

⁽²⁾ Dativus commodus, dativus incommodus.

⁽³⁾ Possessieve datief.

⁽⁴⁾ Ethische of karakteristieke datief.

- 4°. als het een bepaling van een werking of een toestand is, die door verbuiging de plaats daarvan aanduidt; (1) zulk een bepaling kan in uitdrukkingen van vroegeren tijd met de voorzetsels *aan, bij, in, met, na, om, te, uit, van* ook voorkomen, dan duidt zij evenzeer de plaats, overdrachtelijk den tijd, aan; b.v. : „Hij gaat *school*” — „Hij rijdt *schaatsen*.” — „Zij werden *aan den lijve* gestraft.” — „Hij noemde ze bij *name*.” — „In den *beginne* schiep God hemel en aarde.” — „Zij riepen met *luider stemme*.” — „Wij komen *na den eten* bij u.” — „Het bevindt zich te *dier plaatse*.” — „Gij zult komen *ter plaatse*, waar gij niet gaarne wilt.” — „Hij schonk het glas ten *boorde* vol.” — „Zij komen uit *den vreemde*.” — „Dat komt van *hooger hand*.” — ;
- 5°. als het een bijstelling of herhaling van een derden naamval is (2); b. v. : „Dat schaadde mijnen oom, *den timmerman*,” — ;

222¹. Een zelfstandig naamwoord staat in den vierden naamval :

- 1°. als het een bepaling van een werking is, die een lijdend voorwerp, een voortbrengsel of een voorwerp van gesteldheid aanduidt (3); b. v. : Hij slaat *den hond*.” — „Het regent *water of kogels*.” — „Ik noem *hem een deugpiet*.” — ;
- 2°. als het een bepaling van een bijvoegelijk of werkwoordelijk begrip is, die daarvan het punt van uitgang of scheiding, de oorzaak, een deel of bijzonderheid, de hoedanigheid of wijze, den tijd, de hoeveelheid (prijs, maat of gewicht) aanduidt (4); b. v. : „Hij is *het spoor* bijster.” — „Gedenk *de armen*.” — „Hij is *den dood* schuldig.” — „Het

(1) Adverbiale datief.

(2) Appositieve datief.

(3) Objectieve betrekking.

(4) Adverbiale betrekking.

zwaard in de hand, liep hij tegen den vijand in.”
 „*Aanstaanden Maandag* geschiedt de trekking.” —
 „Dat kost *drie gulden*.” — „Dat is *drie el* lang.” —
 „Dat is *zes kilo* zwaar.” — ;

3°. als het een bepaling is, die een uitdrukking uit den tegenwoordigen tijd is en een zelfstandig naamwoord is, waarvoor een voorzetsel staat; b. v.: „De zoon van *den apotheker* is op *den zolder* van *het laboratorium*.” — ;

4°. als het in een bestaanszin de bepaling is, die zonder voorzetsel aanduidt, door of bij wien de werking plaats heeft (¹); b. v.: „*Dien armen man* hongert.” —

5°. als het een bijstelling of herhaling van een vierden naamval is (²); b. v.: „Hij dweept met *Willem den Zwijger, den Vader* des Vaderlands.” —

223¹. Een zelfstandig naamwoord heet sterk verbogen, als het in den 2den naamval van het enkelvoud den uitgang *s* of geen uitgang heeft, en in den 3den naamval van het enkelvoud den uitgang *e* heeft of had; zwak, als het in den 2den naamval van het enkelvoud den uitgang *en* heeft; zwak worden verbogen: de mannelijke persoonsnamen, die op een toonlooze *e* eindigen, behalve *vrede*; de mannelijke zelfstandige naamwoorden: *graaf, heer, knaap, mensch, vorst, paus, prins, profeet*, en het onzijdige woord *hart*; alle andere zelfstandige naamwoorden worden sterk verbogen.

224². De tweede naamval met een *s* is eigenlijk alleen goed Nederlandsch, als hij voorkomt als zoogenaamde Saksische tweede naamval, die vóór het zelfstandig naamwoord staat, waarvan die tweede naamval een bepaling is; die tweede naamval kan alleen voorkomen van eigennamen, titels of van zelfstandige naamwoorden met het bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord er voor, en

(¹) Objectieve betrekking.

(²) Appositieve betrekking.

in overgebleven oude uitdrukkingen met het lidwoord er voor; b. v.: „*Willems* geld.” — *Vaders* jas.” — „*Mijn broers* boek.” — „’s *Werelds* loop.” —; ook is hij goed Nederlandsch, d. i. in overeenstemming met de beschaafde spreektaal, in tweede naamvallen van verdeeld geheel; b. v.: „Wat *goeds*.” — „Iets *moois*.” — „Veel *beters*.” —; als tweede naamval van verdeeld geheel verliest hij in de spreektaal meestal de s; b. v.: „Een vat *wijn*.” — Een baal *wol*.” —; zoo ook bij een bijstelling van een tweeden naamval; b. v.: „*Koning* Willems bestuur.” —; toch blijft het dan de tweede naamval, even als het de derde naamval blijft, ofschoon men meestal den vierden naamval in plaats van den derden gebruikt.

225¹. Verbuiging van het zelfstandig naamwoord:

Enkelvoud.

Sterk.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv.	vader, hengst;	moeder, merrie;	paard, huis;
2e „	vaders, hengstes, wijn;	moeders, merrie, wol;	paards, huizes, goud;
3e „	vader (e), hengst (e);	moeder, merrie;	paard (e), huis (ze);
4e „	vader, hengst;	moeder, merrie;	paard, huis;

Meervoud.

Sterk.

1e nv.	vaders;	moeders, merries;	boekjes; kinders;
2e „	„	„	„
3e „	„	„	„
4e „	„	„	„

Enkelvoud.

Zwak.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv.	mensch, blinde;	ontbreekt;	hart;
2e „	menschen, blinden;	„	harten;

3e nv. mensch, blinde; ontbreekt; hart;

4e „ mensch, blinde; „ hart;

Meervoud.

Zwak.

1e nv. hengsten, menschen, blinden; geiten, hoogten; harten, gebergten;

2e „ „ „ „ „ „ „ „ „

3e „ „ „ „ „ „ „ „ „

4e „ „ „ „ „ „ „ „ „

Meervoud.

Sterk en Zwak.

1e nv. ontbreekt; ontbreekt; kinderen;

2e „ „ „ „ „

3e „ „ „ „ „

4e „ „ „ „ „

Sommige zelfstandige naamwoorden zijn, wat hun naamval betreft, onbuigbaar; zij kunnen niet in den tweeden naamval voorkomen; b. v.: *kikvorsch, furnuis, gebergte.*”

Oude verbuiging.

Enkelvoud.

Sterk.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

1e nv. hont, dorper; bede, stat, hant; woert, kint;

2e „ hondes, honts, bede, stat, hant; woerdes, kindes,
dorpers; kints;

3e „ honde, dorpere; bede, stade, hant; woerde, kinde;

4e „ hont, dorper; bede, stat, hant; woert, kint;

Meervoud.

Sterk.

1e nv. honde, dorpers; beden, stede, hande, woert, kinder;

2e „ honde, „ „ stede, hande; woerde, „

3e „ honden, „ „ steden, handen; woerden, „

4e „ honde, „ „ stede, hande; woert, „

Enkelvoud.

Zwak.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv. hanè;	bloeme;	ore;
2e „ hanen;	bloemen;	oren;
3e „ hane;	bloemen;	ore;
4e „ hane;	bloeme;	ore;

Meervoud.

Zwak.

1e nv. hanen;•	bloemen;	oren;
2e „ „	„	„
3e „ „	„	„
4e „ „	„	„

„Die man is timmerman.” — „Die mannen zijn timmerman.” — „Die man is *geen* timmerman.” — „Die mannen zijn *geen* timmerman.” — „Die man is *een* timmerman.” — „Die mannen zijn timmerlieden.” — „Die mannen zijn *geen* timmerlieden.” — „Die man is *de* timmerman van *den* overkant.” — „Die mannen zijn *de* bedoelde timmerlieden.” — „Die heer is *de* burgemeester.” — „Daar vindt men goud.” — „Daar vindt men *geen* goud.” — „Daar vindt men *het* goud.” — „God regeert.” — „*De* goede God regeert.” — „Er is *een* God.” — „Zij leven, alsof er *geen* God was.” — „Jan loopt daar.” — „Jan van hiernaast loopt daar.” — „*De* goede Jan loopt daar.” — „*Het* heelal is oneindig.” — „Vader!” — „Beste Vader!” — „Jongens!” — „Wakkere Jongens!” — „Nood breekt wetten.” — „Menschen, dieren en planten sterven.” — *De* menschen, dieren en planten sterven.” — „*De* menschen, *de* dieren en *de* planten hebben een ziel; dat is dus *geen* voorrecht *der* menschen alleen.

„In de eerste twee zinnen noemt *timmerman* den stand, waartoe die man of die mannen behooren, of het

karakter, dat zij hebben; in de twee volgende duidt *geen* aan, dat zij het kenmerk van dien stand of van dat karakter niet hebben; in den vijfden zin en zeventen zin duidt *een* en *geen* aan, dat die man of die mannen tot de eenheden behoort of behooren, die het kenmerk van timmerman hebben of niet hebben; in in den achtsten en negenden zin duidt *de* aan, dat die man of die mannen een bepaalde eenheid is of bepaalde eenheden zijn, die het kenmerk van timmerman hebben; in den tienden zin duidt *de* aan, dat die heer een zelfstandigheid is, die door het kenmerk van burgemeester gesteld wordt tegenover de andere burgers; datzelfde is ook te zeggen van de woorden *geen*, *een*, *de* en *het*, die in de volgende zinnen voorkomen; die woorden komen hier alle als lidwoorden voor; zij hebben op zich zelf geen beteekenis en behooren altijd bij een woord, dat een zelfstandig begrip noemt of aanduidt; zij zijn geen bepaling van een zelfstandig begrip, maar stellen dat zelfstandige begrip in zekere betrekking voor en zijn dus gelijk te stellen met een uitgang en dus als een lid te beschouwen van het woord, waarbij zij behooren;

- 226¹. een lidwoord is dus een woord, dat aanduidt, dat het woord, waarbij het behoort, een zelfstandigheid met kenmerken beteekent.
- 227¹. De lidwoorden zijn: *geen*, *een*, *de* en *het*.
- 228¹. Het lidwoord *geen* is ontstaan door **onmiddellijke afleiding** uit het telwoord *geen* en is een ontkennend lidwoord, omdat het aanduidt, dat het woord, waarbij het behoort, een zelfstandigheid is, die de kenmerken niet heeft, door het zelfstandig naamwoord uitgedrukt.
- 229². Het lidwoord *een* is ontstaan door **onmiddellijke afleiding** met toonlooze uitspraak uit het telwoord *een*, en is een onbepaald lidwoord, omdat het aanduidt, dat het woord, waarbij het behoort, tot de eenheden

behoort, die de kenmerken hebben, door het zelfstandig naamwoord uitgedrukt.

- 230². Het lidwoord *de* is ontstaan door **middellijke afleiding**, door klankverandering, uit het aanwijzend voornaamwoord *die* en is een bepaald lidwoord, omdat het aanduidt, dat het woord, waarbij het behoort, een zelfstandigheid is, die bepaald is door een kenmerkende bepaling, of doordat zij bij spreker en hoorder bekend is, of doordat zij gesteld wordt tegenover een andere zelfstandigheid.
- 231². Het lidwoord *het* is ontstaan door **middellijke afleiding**, door klankverandering, en voorvoeging van *h* uit het aanwijzend voornaamwoord *dat*, en is een bepaald lidwoord.
- 232¹**. De lidwoorden onderscheidt men dus in: een ontken-
nend, een onbepaald lidwoord en bepaalde
lidwoorden.
- 233¹. De lidwoorden ontleenen hun geslacht, getal en naam-
val aan het woord, waarbij zij behooren.
- 234¹. De lidwoorden zijn bijvoegelijke woorden, die sterk ver-
bogen worden, omdat zij in den tweeden naamval den
uitgang *s* of *er*, in den derden naamval van het vrou-
welijk geslacht den uitgang *er*, in den eersten naamval
van het enkelvoud van het mannelijk en onzijdig geslacht
en in den vierden naamval van het enkelvoud van het
onzijdig geslacht geen uitgang hebben.
- 235². Sommigen rekenen de bepaalde lidwoorden tot de aan-
wijzende voornaamwoorden, en het onbepaald en ont-
kennend lidwoord tot de telwoorden.
- 236¹. Het bepaalde lidwoord kan in uitdrukkingen van vroegeren
tijd met het voorzetsel *te* samengesmolten zijn tot *ter*
(te der) en *ten* (te den); b. v.: „Dat kwam mij *ter*
oore.” — „Hij daalde *ten* grave.” —
- 237². Men gebruikt in het Nederlandsch geen lidwoord:
1°. voor eigennamen, indien er geen bijvoegelijk naam-

- woord voor staat, indien zij niet figuurlijk gebruikt worden, en indien zij niet gebruikt worden om er een aan te duiden van meer, die denzelfden naam dragen of allen van een kring, die denzelfden naam dragen; b. v.: „*Jan* is een van *de Van Dijken*.” — „*De welbespraakte Van der Hoeren* was een Desmosthenes.” — ;
- 2°. voor stofnamen, indien zij niet als een bepaalde hoeveelheid of bij tegenstelling gebruikt worden; b. v.: *Goud en zilver* zijn *edele metalen*.” — „*Het goud* behield hij, *het zilver* gaf hij weg.” — ;
- 3°. voor zelfstandige naamwoorden, die in spreekwoorden niet bij tegenstelling gebruikt worden; b. v.: *Nood* leert bidden.” — ;
- 4°. voor titels; b. v.: „*Keizer Wilhelm* is oud maar niet verouderd.” — ;
- 5°. voor uit- of toeroepen; b. v.: „*Brand!*” — „*Hemel, help mij!*” — ;
- 6°. voor zelfstandige naamwoorden, door een tweeden naamval voorafgegaan; b. v.: „*Bellamy's Roosje*.” — ;
- 7°. voor zelfstandige naamwoorden, die als meervoud van een zelfstandig naamwoord met het onbepaalde lidwoord voorkomen; b. v.: „Daar liggen *gulden*.” — ;
- 8°. voor zelfstandige naamwoorden, die door een bijvoegelijke voornaamwoord, door een bijvoegelijk telwoord en dan niet bij tegenstelling, of door de bijvoegelijke naamwoorden *bovengenoemd*, *meergemeld* of de deelwoorden *gemeld* of *gezegd* voorafgegaan worden; b. v.: „Te (niet ten) *mijnen huize*.” — „*Drie appelen*.” — „*De drie appelen* zijn weg.” — „*Bovengenoemd voorbeeld* verdient uwe opmerking.” —
- 9°. voor zelfstandige naamwoorden, die als naamwoordelijk gezegde aanduiden, dat een andere zelfstandig-

heid het kenmerkende heeft van de zelfstandigheid, door dat naamwoordelijk gezegde uitgedrukt; b. v.: „Hij is *timmerman*.” — „Zij worden *kuiper*.” —

238². Men herhaalt voor nevensgeschikte zelfstandige naamwoorden het lidwoord:

- 1°. als er door verschil in geslacht en getal van de zelfstandige naamwoorden verschil in vorm van het lidwoord gevorderd wordt; b. v.: „Zij haalden er *den* vader en *de* moeder van het kind bij.” — ;
- 2°. als de zelfstandige naamwoorden zonder herhaling van het lidwoord dezelfde zelfstandigheden zouden kunnen beteekenen en zij verschillende zelfstandigheden moeten beteekenen; b. v.: „Hij ontmoette *den* broeder en *den* vriend van onzen knecht, en droeg hun op dien last te volbrengen.” — ;
- 3°. als de zelfstandigheden met tegenstelling nevensgeschikt zijn; b. v.: „*De* menschen, *de* dieren en *de* planten hebben niet allen het vermogen van de rede en van het bewustzijn: *de* menschen zijn redelijke en bewuste wezens, *de* dieren bewuste wezens zonder rede, en *de* planten wezens zonder rede en zonder bewustzijn.” —
- 4°. als men met nadruk, met klimming ieder der zelfstandigheden wil doen uitkomen, dus als men bij tegenstelling spreekt; b. v.: „Hij is *de* weldoener, *de* vader der armen.” —

239¹. Verbuiging van het lidwoord.

Enkelvoud.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

1e nv.	geen, een, de.	geene, eene, de.	geen, een, het.
2e „	geens, eens, des.	geener, eener, der.	geens, eens, (des).
3e „	geenen, eenen, den.	geener, eener, der.	geenen, eenen, (den).
4e „	geenen, eenen, den.	geene, eene, de.	geen, een, het.

Meervoud.

Voor de drie geslachten.

1e nv. geene, de.

2e „ geener, der.

3e „ geenen, den.

4e „ geene, de.

Men gebruikt in plaats van de verbogen vormen *geene*, *geenen*, *eene*, *eenen* bijna altijd de onverbogen vormen *geen* en *een*: de verbogen vormen zijn onnatuurlijk en stijf; de tweede naamval komt eigenlijk in goed Nederlandsch nooit voor dan bij zoogenaamde Saksische genitieven en is dan altijd 's voor *des*: de vierde naamvalsform vervangt in het enkelvoud bijna altijd den derden naamvalsform.

„Het *ronde* tafeltje is *bruin*.” — „Die *eerste* boom zal *groot* worden.” — „Dat *gindsche* huis lijkt veel op het *Rotterdamsche* Museum.” — „Mijn *voormalige* knecht had zijn *Zondagsche* pak aan.” — „Die *goede* jongen kwam *gelaarsd* en *gespoord* binnen.” — „Zulk een *verheven* gedachte is tegelijk een *zekere* gedachte.” — „Wat *noodzakelijk* is, is *tegengesteld* aan wat *mogelijk* is.” — In deze zinnen wordt door het woord *ronde* een kenmerk van de tafel naar vorm genoemd; door het woord *bruin* een kenmerk naar kleur; door het woord *eerste* een *kenmerk* van den boom naar hoeveelheid of rangorde; door het woord *groot* een kenmerk naar hoegrootheid of afmeting; door het woord *gindsche* een kenmerk van dat huis naar plaats; door het woord *Rotterdamsche* een kenmerk van het Museum naar plaats; door het woord *voormalige* een kenmerk van mijn knecht naar tijd; door het woord *Zondagsche* een kenmerk van het pak naar tijd of hoedanigheid; door het woord *goede*, het woord *gelaarsd*, en het woord *gespoord* een kenmerk

van dien jongen naar hoedanigheid; door het woord verheven een kenmerk van een gedachte naar toestand of hoedanigheid; door het woord *zekere* een kenmerk van een gedachte naar de verhouding van die gedachte tot de werkelijkheid; door de woorden *noodzakelijk* en *mogelijk* een kenmerk van Wat, naar de verhouding van dat Wat tot de werkelijkheid; al deze woorden zijn bijvoegelijke naamwoorden;

- 240¹. een bijvoegelijk naamwoord is dus een woord, waarmede een kenmerk van of bij een zelfstandigheid genoemd wordt.
- 241¹. **Oorspronkelijke** bijvoegelijke naamwoorden zijn b. v.: *vlak*, *wit*, *klein*, *kwaad*.
- 242¹. **Onmiddellijk afgeleide** bijvoegelijke naamwoorden zijn b. v.: *meester* in: „Hij is die zaak zeer *meester*.” — van het zelfstandig naamwoord *meester*; — *blank* in: „Hij is *blank* van vel.” — van het werkwoord *blinken*; — *vroeg* in: „Hij kwam in den *vroegen* morgen.” — van het bijwoord *vroeg*; — *nijver* in: „Hij is een *nijver* man.” — van het zelfstandig naamwoord *ijver* met voorvoeging van *n*; — *blauw* in: „Dat ziet er *blauw* uit.” — van het bijvoegelijk naamwoord *blau* met toevoeging van *w*; — *graag* in: „Hij heeft een *grage* — *maag*,” van *gratig* voor *gretig* door samenrekking met weglating van *ti*;
- 243¹. **Middellijk afgeleide** bijvoegelijke naamwoorden worden gevormd door de achtervoegsels: *achtig*, *baar*, *d*, *de*, *e*, *el*, *en*, *er*, *erig*, *hande*, *haftig*, *ig*, *isch*, *lei*, *lijk*, *ling*, *loos*, *sch*, *ste*, *t*, *w*, *zaam*.
- waarachtig* == ten volle hebbende het kenmerk *waar*;
achtig met den klemtoon achter een bijv.nw.; *achtig* == *aftig* == *haftig* == hebbende;
- deelachtig* == ten volle hebbende de werking *deelen* in iets; *achtig* met den klemtoon achter een ww.;

- meesterachtig* === ten deele hebbende het kenmerkende, het uiterlijke van een *meester*; *achtig* zonder klemtoon achter een znw.; achter persoonsnamen geeft het een ongunstige beteekenis;
- blauwachtig* === ten deele, iets, hebbende van *blauw*; *achtig* zonder klemtoon achter een bijvzw.;
- snoepachtig* === ten deele, de neiging, hebbende tot *snoepen*; *achtig* zonder klemtoon achter een ww.;
- vruchtbaar* === uitdragende, vertoonende *vrucht*; wat *vrucht* kan vertoonen; *baar* achter een znw.; *baar* === verl. tijd van *beren* === dragen of uitdragen;
- buigbaar* === uitdragende, de werking *buigen* in lijdende beteekenis; wat gebogen kan worden; *baar* achter een ww.;
- oorbaar* is een samengesteld bijvoegelijk naamwoord, dat bestaat uit het bijvoegelijk naamwoord *baar* === dragende en het voorvoegsel *oor* === uit, dus *oorbaar* === uitdragende === nuttig;
- openbaar* is een samengesteld woord, dat uit *open* en *baar* === bloot bestaat, dus *openbaar* === open en bloot;
- gelaarsd* === met of van *laarzen* voorzien; *d* achter een znw. met het voorvoegsel *ge*; *d* === verleden-deelwoordsuitgang;
- tweede* === kenmerk naar de hoeveelheid *twee*, naar rangorde *twee*; *de* achter een telw.; (*r a n g s c h i k k e n d b i j v z w .*);
- blijde* === een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *e*, waarvan het grondwoord niet meer bestaat;
- schamel* === een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *el*, waarvan de beteekenis niet met eenige zekerheid te bepalen is; *el* achter een ww.;

- eigen* === als voren; *en* achter een grondwoord, dat niet meer bestaat;
- gouden* === bestaande uit *goud*, of van goud; *en* achter een znw.; en == *ijn*; *stoffelijk bijv nw.*;
- bitter* === als schamel; *er* achter een ww.;
- weelderig* === herhaald bezittende, vertoonende *weelde*; *erig* achter een znw.; (ongunstige beteekenis);
- slaperig* === herhaald bezittende, vertoonende de werking *slapen*; *erig* achter een ww.; (ongunstige beteekenis);
- allerhande* === van *alle* gegrepen, samengevat; bestaande uit *aller* == van *alle* en *hande* == soorten; dus *alsoortig*; *hande* achter een telw.;
- manhaftig* === ten volle hebbende den aard, die een *man* heeft; *haftig* achter een znw.; *haftig* == haft en *ig* == heeft en *ig*;
- machtig* === ten volle bezittende *macht*; *ig* achter een znw.;
- goedig* === ten deele bezittende het kenmerk *goed*; *ig* achter een bijv nw.;
- levendig* === ten deele bezittende den toestand van te *leven*; *ig* achter een ww.;
- begeerig* === bezittende de werking *begeeren*; *ig* achter een ww.; bedrijvende beteekenis;
- innig* === bezittende, wat *in*, wat *binnenin* gaat; *ig* achter een bijw.;
- wettisch* === behoorende tot de *wet*, volgende de *wet*; *isch* achter een znw.;
- velerlei* === bestaande uit *veler* == van *vele* en *lei* == soorten; dus *veelsoortig*; *lei* achter een telw.;
- meesterlijk* === aardende naar een *meester*; *lijk* achter een znw.; *lijk* == lijkende;
- zedelijk* === overeenkomstig met *zede*, met plicht; *lijk* achter een znw.;
- lichamelijk* === behoorende tot het *lichaam*; *lijk* achter een znw.;
- liefelijk* === overeenkomstig met *lief*; *lijk* achter een bijv nw.;

- begeerlijk* == wordende *begeerd*; *lijk* achter een ww.; lijdende beteekenis;
- vermakelijk* == aardende naar wat *vermaakt*; *lijk* achter een ww.; bedrijvende beteekenis;
- sterfelijk* == aardende naar wat sterft; *lijk* achter een ww.;
- innerlijk* == behoorende tot wat *in*, *binnenin* is: *lijk* achter een bijw.;
- mondeling* == met den *moud*; *ling* achter een znw.;
- zonderling* == hebbende het kenmerk van *zonder* (gelijke) te zijn; *ling* achter een bijw.;
- trouweeloos* == verloren den *trouw* of zonder *trouw*; *loos* achter een znw.; loos van liezen, van verliezen;
- stoerloos* == verloren het *storen*; zonder *gestoord* te worden; *loos* achter een ww.; lijdende beteekenis;
- neteldoelsch* == bestaande uit *neteldoek*, of van *neteldoek*; *sch* achter een znw.; stoffelijk bijv.nw.;
- boersch* == overeenkomstig met, behoorende tot een *boer* of wat eens *boers*, van een *boer* is; *sch* achter een znw.;
- speelsch* == gekenmerkt door te *spelen*; *sch* achter een ww.;
- gindsch* == gekenmerkt naar *ginds* zich te bevinden; *sch* achter een bijw.;
- eerste* == kenmerk naar den tijd van *eer* of *vroeger*, naar rangorde een; *ste* achter een bijw.; rangschikkend bijv.nw.; *ste* == *st* en *e* == de uitgang van de overtreffenden trap en de uitgang *e*;
- achtste* == kenmerk naar de hoeveelheid *acht*, naar rangorde acht; *ste* achter een telw.; zie eerste;
- gerokt* == met of van een *rok* voorzien; *t* achter een znw. met het voorvoegsel *ge*; *t* == verleden-deelwoordsuitgang;
- murw* == een middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *w* voor *uw*, waarvan het grondwoord niet meer bestaat;

- deugdzaam* == vereenigd uit den aard met *deugd*; *zaam* achter een znw.;
- gemeenzaam* == vereenigd uit den aard met wat *gemeen* is; *zaam* achter een bijvzw.;
- eenzaam* == vereenigd uit den aard met wat *een*, op zich zelf is; *zaam* achter een telw.;
- buigzaam* == vereenigd met de werking *buigen*, uit zich zelve *buigende*; *zaam* achter een ww.; bedrijvende beteekenis.
- Sommigen meenen, dat *langzaam* = *lang* en *saam* = *lang* en *traag* dus *traag*, dat lang duurt, is; en dat *zeldzaam* = *zeld* en *sien* = *zeld* en *schoon* is, dus *schoon*, dat weinig voorkomt.

244¹. **Eigenlijk samengestelde** bijvoegelijke naamwoorden worden gevormd door de voorvoegsels: *a*, *ave*, *aarts*, *et*, *ge*, *mis*, *on*, *wan*;

- amechtig* == *onmachtig* == het tegengestelde van *machtig*; *a* vóór een bijvzw.; *a* == on;
- averecht* == het tegengestelde van *recht*, dus verkeerdt, omgekeerd; *ave* vóór een bijvzw.; *ave* == on;
- aartsdom* == in de hoogste mate *dom*; *aarts* vóór een bijvzw.; *aarts* == arch == eerste: ongunstige beteekenis;
- etgroen* == nieuw of herhaald *groen*; *et* voor een bijvzw.; *et* == weder;
- getrouw* == in versterkten zin *trouw*; *ge* voor een bijvzw.;
- genaamd* == van of met *naam* voorzien; *ge* voor een znw., met den verleden-deelwoordsuitgang d; *ge* == met of en;
- gedast* == van of met een *das* voorzien; *ge* voor een znw. met den verleden-deelwoordsuitgang t;
- mismoedig* == het tegengestelde van *moedig* (gemoedig); *mis* voor een bijvzw.;

ongehoorzaam == het tegengestelde van *gehoorzaam*;
on voor een bijv.nw.;

onzichtbaar == niet *zichtbaar*; *on* voor een bijv.nw.;

wanstaltig == het tegengestelde van *een gestalte hebbende*;
wan voor een bijv.nw.;

245¹. eigenlijk samengestelde bijvoegelijke naamwoorden bestaan uit een eerste lid, dat een zelfstandig naamwoord is, dat niet in den tweeden naamval staat, of dat een werkwoord is, en een tweede lid, dat een bijv.nw. is;

sneeuwit == *wit* als *sneeuw*; een znw. voor een bijv.nw.;

speelziek == *ziek* door *spelen*, *ziek* van lust tot spelen;
 een ww. voor een bijv.nw.

246¹. **Oneigenlijk samengestelde** bijvoegelijke naamwoorden bestaan uit een eerste lid, dat een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval, of een bijvoegelijk naamwoord of een bijwoord is, en een tweede lid, dat een bijv.nw. is;

achtingswaardig == der *achting waardig* (achting waardig); een znw. voor een bijv.nw.;

doofstom == *stom* door *doofheid* (*doof* en *stom*);
 een bijv.nw. voor een bijv.nw.;

welzalig == *wel zalig* van *geluk* (wel zalig); een
 bijw. voor een bijv.nw.

247¹. Bijvoegelijke naamwoorden kunnen **door middellijke afleiding**, met de achtervoegsels *ig* of *sch*, **samengesteld** zijn;

rechtvaardig == hebbende *vaart* tot *recht*;

breedsprakig == „ *breede spraak*;

viervoetig == „ *vier voeten*;

ondermaansch = behoorende *onder de maan*;

248¹. **door onmiddellijke afleiding samengesteld** is: *tevreden* == *aanrakende den vrede*.

249¹. Een bijvoegelijk naamwoord kan als bepaling van een zelfstandigheid ⁽¹⁾, of als naamwoordelijk gezegde van een zelfstandigheid ⁽²⁾ voorkomen; als bepaling staat

(¹) Attributief.

(²) Predicatief.

- het meestal voor zijn zelfstandig naamwoord; b. v.: „De *goede* Jan.”; in enkele uitdrukkingen staat het er achter; b. v.: „Moeder *lief!*” — „Staten-*Generaal.*” —; als naamwoordelijk gezegde is het met zijn zelfstandig naamwoord door een uitgedrukt of niet uitgedrukt werkwoord verbonden: b. v.: „Jan is *goed.*” — „Ik heb haar *lief.*” — „Jan, altijd *vriendelijk*, ging naar zijn werk.” — „De kerk stroomde *leeg.*” — „Hij schreeuwde zich *schor.*” —
- 250¹. Uitsluitend als bepaling ⁽¹⁾ kunnen voorkomen:
- 1°. de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden; b. v.: „Mijn *gouden* horloge.” — „Haar *neteldoeksche* jurk.” —
  - 2°. de bijvoegelijke naamwoorden op *hand*, *lei* en *ling*; b. v.: „*Allerhande* zaken.” — „*Allerlei* goed.” — „Een *zonderlinge* afspraak.” —
  - 3°. de bijvoegelijke naamwoorden op *er*, die van plaatsnamen zijn gevormd; b. v.: „De *Rotterdammer* trekschuit.” —
  - 4°. de rangschikkende bijvoegelijke naamwoorden; b. v.: „De *elfde* keer” —
  - 5°. eenige bijvoegelijke naamwoorden, die onder geen soort zijn samen te vatten; zooals: *dagelijksch*, *gewezen*, *huidig*, *jaarlijksch*, *linker*, *rechter*, *toemalig*, *voormalig*.
- 251¹. Uitsluitend als naamwoordelijk gezegde ⁽²⁾ kunnen voorkomen eenige bijvoegelijke naamwoorden, die onder geen soort zijn samen te vatten; zooals: *afhandig*, *bedacht*, *beducht*, *behept*, *benicued*, *bereid*, *bestand*, *bijster*, *braak*, *deelachtig*, *diets*, *gestand*, *gewaar*, *gedachtig*, *getroost*, *handgemeen*, *jammer*, *kond*, *kwijt*, *leed*, *meester*, *pal*, *schrap*.
- 252². Een bijvoegelijk naamwoord, dat als naamwoordelijk gezegde voorkomt, kan een kenmerk van de zelfstan-

(¹) Attributief.

(²) Predicatief.

digheid in haar geheel (²); b. v.: „Jan is *goed*.” — ; of ten deele of ten opzichte van een andere zelfstandigheid (³) beteekenen; b. v.: „Jan is *goed* van hart.” — ; in dit laatste geval eischen sommige bijvoegelijke naamwoorden een bepaling in den tweeden, derden of vierden naamval bij zich (⁴); b. v.: „Hij is der armen *geduchtig*.” — „Hij is zijnen ouders *gehoorzaam*.” — „Hij is zijn geld *kwijt*.” —

- 253². Een bijvoegelijk naamwoord, dat als naamwoordelijk gezegde voorkomt, kan een bepaling zijn, die een tweede lijdend voorwerp beteekent, maar die als naamwoordelijk gezegde van het eerste lijdend voorwerp een kenmerk noemt (⁵), dat niet of wel door de werking voortgebracht wordt; b. v.: „Hij noemt dien man *goed*.” — „Hij vond den vogel *dood* in zijn kooitje.” — „Hij lachte zich *ziek*.” —
- 254². De hoegroothheid of hoeveelheid van het kenmerk, dat een bijvoegelijk naamwoord beteekent, wordt dikwijls bij vergelijking uitgedrukt door een trap van vergelijking.
- 255¹**. Een bijvoegelijk naamwoord kan in den vergrootenden of in den overtreffenden trap staan.
- 256¹. De vorm, die aanduidt, dat er verschil is tusschen de hoegroothheid van een kenmerk van een zelfstandigheid en de hoegroothheid van hetzelfde kenmerk van een andere zelfstandigheid of van dezelfde zelfstandigheid op verschillende plaatsen of tijden of onder verschillende omstandigheden, heet vergrootende trap; hij wordt gevormd van het onverbogen bijvoegelijk naamwoord en den uitgang *er*; eindigt het bijvoegelijk naamwoord op een *r*, dan wordt er voor den uitgang *er* een *d* gevoegd; eindigt het bijvoegelijk naamwoord op een toonlooze *e*, dan valt deze toonlooze *e* weg; b. v.: „Jan is *grooter* dan

(²) Absolute beteekenis.

(³) Relatieve beteekenis.

(⁴) Objectieve bijv. nw.

(⁵) Objectieve en tevens predicatieve betrekking.

Piet." — „Hij weegt 's avonds *zwaarder* dan 's morgens." —
— Ik ben hier *blijder* dan ergens anders." —

257¹. De vorm, die aanduidt, dat een zelfstandigheid uitkomende is door het verschil tusschen de hoegrootheid van een kenmerk van die zelfstandigheid en de hoegrootheid van hetzelfde kenmerk van een of meer andere zelfstandigheden, of van dezelfde zelfstandigheid op verschillende plaatsen of tijden, of onder verschillende omstandigheden, heet de overtreffende trap; hij wordt gevormd van het onverbogen bijvoegelijk naamwoord en den uitgang *st*; eindigt het bijvoegelijk naamwoord op *s* of *sch*, dan valt de *s* van *st* weg; eindigt het bijvoegelijk naamwoord op een toonlooze *e*, dan valt deze *e* weg; b. v.: „Hij is van ons beiden *de grootste*." — „Hij is in zijn eigen kring *het gelukkigst*." — „Hij is *het boost* op ons." — „Van alle huisdieren is de kat *het valschte*." —

258¹. Geen trappen van vergelijking hebben:

1°. de samengestelde bijvoegelijke naamwoorden, met het voorvoegsel *ave*, *aarts* of *et*; die, waarvan het eerste lid dient om de hoogste mate van het tweede lid aan te duiden; die, welke uit twee bijv.nw. bestaan; en die, waarvan het eerste lid een bijwoord is; b. v.: *averecht*, *aartslui*, *etgroen*, *sneeuw wit*, *doofstom*, *infraai*;

2°. de afgeleide bijv.nw., die gevormd zijn van een znw. met het voorvoegsel *ge* en een verleden-deelwoordsuitgang *d* of *t*; die, welke gevormd zijn met het achtervoegsel *hande* of *lei*; b. v.: *gelaarsd*, *gerokt*, *allerhande*, *velerlei*;

3°. de rangschikkende bijv.nw.; b. v.: *tweede*, *achtste*;

4°. de stoffelijke bijv.nw.; b. v.: *papieren*;

5°. de bijv.nw. door het achtervoegsel *er* of *sch* van eigennamen gevormd; b. v.: *Deventer*; *Engelsch*;

6°. de bijv.nw., die geen betrekkelijk kenmerk aanduiden;

b. v.: *rechter, vol, leeg, eenig, blind, volmaakt*; deze laatsten kunnen, even als de bijv.nw. met betrekkelijke beteekenis, ook trappen van vergelijking hebben, om aan te duiden, dat de tegenstelling van het kenmerk, dat het noemt, meer of het meest het kenmerk zelf nadert; b. v.: „Mijn glas is *voller* (dichter bij vol of verder van leeg) dan het uwe, dus is het mijne het *volste* (het dichtst bij vol of het verst van leeg) van de twee.” —

259¹. Uitsluitend in den overtreffenden trap komen voor de bijv.nw., die door middel van *st* van een bijwoord zijn gevormd, dat niet als bijv.nw. kan voorkomen, b. v.: *eerste, achterste*.

260¹. Indien de overtreffende trap een vergelijking aanduidt van de hoegrootheid van een kenmerk van een zelfstandigheid met hetzelfde kenmerk van dezelfde zelfstandigheid op verschillende plaatsen of tijden of onder verschillende omstandigheden, dan noemt men hem *bijvoordelijk overtreffenden trap*; hij wordt dan steeds voorafgegaan door het lidwoord *het*, en het bijvoegelijk naamwoord wordt daardoor een zelfstandig naamwoord, en mist daardoor den uitgang *e*; b. v. „'s Avonds ben ik altijd *het plezierigst*.” —; duidt de overtreffende trap een vergelijking aan van de hoegrootheid van hetzelfde kenmerk bij verschillende zelfstandigheden, dan noemt men hem *bijvoegelijk overtreffenden trap*; hij blijft dan bijvoegelijk naamwoord; b. v.: „Dat kind is *het grootste* van al die kinderen.”

261¹. Het bijvoegelijk naamwoord *goed* leent zijne trappen van vergelijking bij het oude bijv.nw. *bet* (goed); dus *beter, best* (betst); *kwaad* in de beteekenis van *boos* maakt *kwader, kwaadst*; in andere beteekenissen leent het zijne trappen van vergelijking bij *erg*; dus *erger, ergst*.

262². Indien de hoegrootheid van een kenmerk vergeleken wordt met die van een ander kenmerk, dan moet men

- den vergrootenden trap uitdrukken door vóór het bijvzw. het bijwoord *meer* (vergr. trap van me = groot = veel) te plaatsen; b. v.: „Hij was *meer ijverig* dan verstandig.” — Dit heet den vergrootenden trap door omschrijving uitdrukken: zoo drukt men ook den overtreffenden trap door omschrijving uit, wanneer men vóór het bijvzw. het bijwoord *meest* (overtr. trap van me = groot = veel) plaatst; b. v.: „De *meest tevreden* mensch blijft naar iets beters streven”. —; deze omschrijving, zoowel als die van den vergrootenden trap, wordt dikwijls alleen om de welluidendheid, soms ook om den nadruk gebruikt.
- 263². Alleen door omschrijving kunnen in het Nederlandsch de stellende en de volstrekt overtreffende trap uitgedrukt worden; de stellende trap door vóór het bijvzw. het bijwoord *zoo* te plaatsen, de volstrekt overtreffende trap door er *zeer* of *heel* vóór te plaatsen; b. v.: „Hij is *zoo sterk* als een paard.” — „Dat was *zeer jammer*.” —
- 264². De stellende trap duidt aan, dat de hoegrootheid van een kenmerk gelijk is aan de hoegrootheid van datzelfde of van een ander kenmerk van verschillende zelfstandigheden of van dezelfde zelfstandigheid.
- 265². De volstrekt overtreffende trap duidt aan, dat de hoegrootheid van een kenmerk de gewone maat van datzelfde kenmerk te boven gaat; tegenover den volstrekt overtreffenden noemt men den overtreffenden trap, die door den uitgang *st* of door omschrijving met *meest* gevormd wordt, den betrekkelijk overtreffenden trap.
- 266¹. De bijvzw. ontleenen hun geslacht, getal en naamval aan het woord, waarbij zij behooren.
- 267². Wanneer in een uitdrukking, een oorspronkelijk bijvzw. voorkomt, en in diezelfde uitdrukking geen woord, waarbij dat oorspronkelijk bijvzw. behoort, dan is het een zelfstandig naamwoord; beteekent het dan personen, en kan men niet beslissen, of het mannelijk of vrouwelijk is, dan noemt men het mannelijk. Het wordt dan ver-

bogen als een znw.; wanneer het mannelijk is als een zwak znw., wanneer het vrouwelijk of onzijdig is als een sterk znw.

268¹. Een bijv nw., dat vóór zijn znw. staat, wordt in de tegenwoordige taal zwak verbogen; in samengestelde woorden komt de sterke tweede naamval van het enkelvoud nog voor; b. v.: *goedsmoeds*, *stormenderhand*, *blootshoofds*; — zoo ook de sterke tweede naamval van het vrouwelijk enkelvoud in oude uitdrukkingen; b. v. *onverrichter zake*; — de sterke derde naamval van het enkelvoud komt ook in oude uitdrukkingen nog voor; b. v.: in *arren* moede, van *goeder* harte, in *koelen* bloede.

269¹. Een bijv nw. blijft onverbogen:

- 1°. als het vóór een mannelijken persoonsnaam staat, door het onbepaalde lidwoord wordt voorafgegaan en het een kenmerk van den persoon naar zijn stand of betrekking beteekent; b. v. een *goed* onderwijzer; (volgens sommigen: sterke verbuiging)
- 2°. als het voor een onzijdig zelfstandig naamwoord en door het onbepaalde lidwoord of het telwoord één wordt voorafgegaan; b. v.: een *sterke* paard; (volgens sommigen: sterke verbuiging)
- 3°. als het een bijv nw. is, met achtervoegsel *lijk* of *sch*, wanneer die achtervoegsels door het voorzetsel *van* kunnen omschreven worden, en wanneer het vóór een onzijdig zelfstandig naamwoord met beperkte beteekenis staat; b. v.: het *vorstelijk* huis, het *Hollandsch* volk; (volgens sommigen: sterke verbuiging)
- 4°. als het zonder lidwoord of zonder bijvoegelijk voor-naamwoord vóór een onzijdig enkelvoudig znw. staat; b. v.: „*Goed* kind!” (volgens sommigen: sterke verbuiging).
- 5°. als het voorkomt als naamwoordelijk gezegde, of achter zijn znw., of er vóór maar er van gescheiden door een ander soort van woord; b. v.: „Hij bleef

boos." — „Die jongen, altijd *hulpraardig*, sprong *er* bij." — „Zoo *moeielijk* een taak had hij te volvoeren." — (volgens sommigen: sterke verbuiging)

6°. als het een stoffelijk bijv nw. is met het achtervoegsel *en*; b. v.: dat *gouden* horloge. —

7°. als het een meerlettergrepig bijv nw. is, dat op *en* of *er* eindigt; b. v.: Dat *open* gelaat. — De *Harlinger* stoomboot. —

8°. als het op *lei* of *hande* eindigt; b. v.: *Allerlei* menschen. — *Velerhande* artikelen. —

270^a. Bij de bijv nw. op *achtig*, *erig*, *haftig*, *ig*, *lijk* wordt de uitgang *e*, die zij naar buiging moesten hebben, dikwijls weggelaten; bij de bijv nw. met het achtervoegsel *e* wordt deze *e* weggelaten, als zij vóór hun zelfstandig naamwoord staan en onverbogen moeten voorkomen: b. v. een *blij* gezicht. — ; daarentegen blijft de *e* van de achtervoegsels *de*, *hande* ook in de anders onverbogen vormen; als een eenlettergrepig bijv nw. in den overtreffenden trap met *st* staat, dan zegt en schrijft men in de anders onverbogen vormen: *ste*; b. v.: een *tweede* paard; *allerhande* geld; een *eerste* vereischte. —

271¹. Verbuiging van het bijvoegelijk naamwoord.

Zwak.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv. goede	goede	goede
2e „ goeden	goede	goeden
3e „ goeden	goede	goeden (goede)
4e „ goeden	goede	goede

Meervoud.

1e nv. goede
2e „ goede
3e „ goeden
4e „ goede

In het onzijdig enkelvoud wordt de vierde naamval meestal in plaats van den derden gebruikt.

Sterk. (Oude verbuiging)

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv. goed	goede	goed
2e „ goeds	goeder	goeds
3e „ goeden	goeder	goeden
4e „ goeden	goede	goed

Meervoud.

1e nv. goede
2e „ goeder
3e „ goeden
4e „ goede

„Daar staan *drie* tafels.” — „Hier staat *geen* tafel en daar *verscheidene*.” — „*Hoevele* tafels staan daar dan? Wel, *zoovele*, als gij er eerst genoemd hebt.” — „Zij at haar *geheele* boterham niet op, maar gaf haar *halve* weg.” — „Wij *samen* gingen uit, hij *alleen* bleef thuis.” — In deze zinnen wordt door *drie*, door *geen* en door *verscheidene* genoemd, hoeveel tafels hier en daar staan; door *hoevele* wordt gevraagd en door *zoovele* gezegd, hoeveel tafels daar staan; door *geheele* en *halve* wordt de hoegroothed van haar boterham genoemd; door *samen* wordt uitgedrukt, dat de personen, waaruit *wij* (de spreker en anderen) bestaat, naar hun hoeveelheid bijeen-gevoegd zijn; en door *alleen*, dat *hij* naar zijn hoeveelheid afgezonderd wordt; deze woorden *drie*, *geen*, *verscheidene*, *hoevele*, *zoovele*, *geheele*, *halve*, *samen*, *alleen* zijn telwoorden;

272¹. een telwoord is dus een woord, waarmede een hoeveelheid of hoegroothed van zelfstandigheden of de samen-voeging of afzondering van zelfstandigheden naar hoeveelheid of hoegroothed genoemd wordt.

273¹. **Oorspronkelijke** telwoorden zijn b. v.: *nul*, *een*, *twee*, enz.

274¹. **Onmiddellijk afgeleide telwoorden** zijn *veel*, *heel*, *half*, (zijde = oorspronkelijk znw.); *ettelijke*, *iegelijk*, (oorspronkelijk bijvzw.); *gezamenlijke*, *gedeeltelijke*, *al*, (oorspronkelijke bijzw.); *verscheidene* (oorspronkelijk verleden deelwoord, dus werkwoord); *derde*, *achtste* (oorspronkelijk rangschikkende bijvzw.); *eenige*, *sommige*, *weinige*, *drievoudige* (oorspronkelijk bijvzw. met *ig*), *enkel*, *dubbel* (oorspr. bijvzw. met *el*); *iedere* (oorspr. bijvzw. met *er*); *beide* (oorspr. bijvzw. met *e*); *gansch* (oorspr. bijvzw. met *sch*).

geen = samentrekking van = neg een = niet een;

elf = " " " een lif = een blijft (na tien);

twaalf = samentrekking van twa lif = twee blijft (na tien);

elk = samentrekking van een lijk.

275¹. **Middellijk afgeleide telwoorden** worden gevormd door de achtervoegsels: *en*, *tig*, *erd*, *end*, *e*;

zeven = middellijk afgeleid woord met een achtervoegsel *en*, het grondwoord is verloren;

negen = als voren;

samen = als voren;

twintig = tweetien = *twee* (met inlassching van *n* en verandering van *ee* in *i*) en tien; *tig* achter een telw.;

dertig = drietien = *drie* (met overspringing van de *r* en klankverandering van *ie* in *e*) en tien; *tig* achter een telw.;

veertig = veertien = *vier* (met verandering van *ie* en *ee*) en tien; *tig* achter een telw.;

tachtig = achtien = achttien = *acht* (met voorvoeging van *t*, vroeger bij al de telw. met *tig*, dus tfeertig, tfijftig, tsestig, tseventig, tachtig, tnegentig) en tien; *tig* achter een telw.;

honderd = middellijk afgeleid woord met het achtervoegsel *erd*; het grondwoord is verloren;

duizend = als voren met het achtervoegsel *end*;

beide = *beid* met *e*.

276¹. **Eigenlijk samengestelde telwoorden** zijn: *dertien*, *veertien*, *vijftien*, enz., *tweehonderd*; *alleen* (uit twee telwoorden); *genoeg*, *geheel* (met het voorvoegsel *ge*). *Millioen* is een vreemd woord.

277¹. Men onderscheidt de telwoorden naar hunne beteekenis in bepaalde en onbepaalde telwoorden; bepaalde telwoorden drukken uit, dat de hoeveelheid of hoegrootheid naar meting met een eenheid benoemd is; b. v.: „*Één* man.” — „*Geen* mensch.” — „*Honderd* menschen.” — „*Millioen* gulden.” — „*Nul* dingen.” — „*Hij alleen*.” — „*Elk* mensch.” — „*Ieder* volk.” — „*Enkele* wezens.” — „*Beide* lieden.” — „*Dubbele* betaling.” — „*Heel* de stad.” — „*De geheele* bevolking.” — „*De gansche* gemeente.” — „*De halve* week.” — „*Een derde* deel.” —; onbepaalde telwoorden drukken uit, dat de hoeveelheid of hoegrootheid niet naar meting met een eenheid benoemd is; zij zijn: *samen*, *eenige*, *weinig*, *minder*, *minst*, *sommige*, *verscheidene*, *ettelijke*, *gezamenlijke*, *gedeeltelijke*, *veel*, *hoeveel*, *zooveel*, *meer*, *meest*, *genoeg*, *al*, *allegader*, *altemaal*.

278¹. De telwoorden *geen*, *alleen*, *elk*, *ieder*, *enkel*, *beide*, *dubbele*, *drievoudig*, enz., *heel*, *geheel*, *gansch*, *half*, *derde*, enz., *samen*, *sommige*, *verscheidene*, *ettelijke*, *gezamenlijke*, *gedeeltelijke*, *al*, *allegader*, *altemaal*, komen als telwoorden uitsluitend bijvoegelijk voor.

279¹. De telwoorden *weinig*, *minder*, *veel*, *hoeveel*, *zooveel*, *meer* en *genoeg* kunnen als telwoorden zowel bijvoegelijk als zelfstandig voorkomen.

280². *Een* heeft als telwoord klemtoon, als lidwoord is het toonloos; bij tegenstelling met *andere* wordt het een

bijvoegelijk onbepaald voornaamwoord; b.v.: „De *eene* jongen bleef thuis, de *andere* ging naar school;” — wanneer het zelfstandig voorkomt bij tegenstelling met *ander* of in den zin van *iemand*, dan wordt het een onbepaald voornaamwoord; b.v.: „*Een* uwer heeft het gedaan.” —; „De *een* zal dit doen, een *ander* weer dat.” —; in de beteekenis van *één uur* of van *eenheden* wordt het een zelfstandig naamwoord; b.v.: „Het is bij *ééne*.” — „Hij telt bij *eenen*.” —

Geen als ontkenkend telwoord staat tegenover *één*, *twee*, *veel*; in de spreektaal zegt men er dan dikwijls *geen een* voor; b.v.: „Piet heeft *geen* appel, Jan *twee*.” — in de beteekenis van *niemand* is het een onbepaald voornaamwoord; b.v.: „*Geen* onzer twijfelt er aan.” —

281². *Geen* is een ontkenkend telwoord.

282². *Nul*, *een*, *twee*, *drie*, *honderd*, enz. worden zelfstandige naamwoorden, als zij *tweetal*, *drietel*, *honderdtal* beteekenen; dan zijn zij van het vrouwelijk geslacht; *honderd* en *duizend* kunnen ook onzijdig voorkomen; ook zijn zij zelfstandige naamwoorden, wanneer zij *uren*, *keeren*, *groepen*, *figuren* of *personen* beteekenen; b.v.: Tweemaal *een* is twee.” — „Zij tellen bij *tweeën*, *drieën*, enz.” — „Zij verkochten een goede *honderd* mud.” — „*Honderden* kwamen aanloopen.” — „Wat kost het *duizend*?” — „Het is bij *tweeën*.” — „Hij doet dat in *tweeën*.” — „Zij waren met hun *vieren*.” — „Hij werpt niets dan *zessen* of *éénen*.” —

Alleen kan ook als bijwoord van scheiding of afzondering voorkomen; b.v.: „Hij drinkt *alleen*; eten doet hij niet.” — *Elk*, *ieder*, *enkel*, *beide*, *eenige*, *sommige*, *al*, *veel*, *meer*, *de meesten*, *hoeveel*, *zooveel*, *weinig*, *minder*, *de minsten*, worden onbepaalde voornaamwoorden, als zij zelfstandig voorkomen en personen beteekenen; b.v.; „*Elk* wil het goede.” — „*Ieder* doet het niet.” — „*Enkelen*, droomen van beterschap.” — „*Beiden* meenen het best.” —

„*Eenigen* besloten te blijven.” — „*Sommigen* gingen weg.” — „*Allen* willen zulks.” — „*Velen* kunnen het niet verdragen.” — „*Hoevelen* blijven in de ellende!” — „*Zooveelen* gaat het niet veel beter.” — „*Weinigen* zijn uitmuntend.” —

Enkel kan in de beteekenis van *alleen* ook als bijwoord voorkomen; b.v.: „Hij heeft *enkel* gegeten, niet gedronken.” —

Beide wordt, als het zelfstandig voorkomt, altijd een onbepaald voornaamwoord; b.v.: „Zij zingt en speelt, en *beide* doet zij even goed.” —

Eenig in de beteekenis van eenig, op zich zelf staand in zijn soort, is een bijvoegelijk naamwoord; b.v.: „De tachtigjarige oorlog is *eenig* in de wereldgeschiedenis.” —

Al in de beteekenis van *alles* is, zoowel als dit, ook een onbepaald voornaamwoord; b. v.: „Hij doet *al*, wat hij wil.” —; *al* kan ook een bijwoord van tijd of een voegwoord van toegeving zijn; b. v.: „Hij doet het *al*.” — „*Al* verbied ik het hem, hij doet het toch.” — *Veel*, *meer*, *hoeveel*, *zooveel*, *weinig*, *minder* en *genoeg* komen als zelfstandig telwoord voor, als zij onverbogen een hoeveelheid als zelfstandigheid beteekenen; b. v.: „Hij heeft *veel*, maar ik heb *meer* gegeten.” — Hij eet *veel* (of *veels*) te *veel*”. [veels = 2e nv. van verdeeld geheel (te veel van het vele)].” — „*Hoeveel* kost dat? *Zooveel* zeker niet.” — „Er werd *weinig* goeds, nog *minder* iets edels, meer dan *genoeg* kwaads van hem verspreid.”

Vele, *zoovele* en *weinige* in de beteekenis van *vele soorten van* en *weinig soorten van* zijn bijvoegelijke naamwoorden; b. v.: „*Vele* boeken zijn gevaarlijk; *zoovele* echter als gij meent, zeker niet.” — *Weinige* boter kan lang bewaard blijven.” —

283¹. *Hoeveel* is een vragend telwoord.

Veel in de beteekenis van *dikwijls* is een bijwoord van hoeveelheid.

- 284¹. *Meer* wordt gebruikt voor den vergrootenden trap van *veel*; *meest* voor den overtreffenden trap van *veel*; *minder* voor den vergrootenden trap van *weinig*; *minst* voor den overtreffenden trap van *weinig*; *de meeste*, *de minste*, *het meeste*, *het minste* voor den bijvoegelijk overtreffenden trap; *het meest*, *het minst* voor den bijwoordelijk overtreffenden trap; *zeer* of *heel* veel, *zeer* of *heel* weinig voor den volstrekt overtreffenden trap.
- 285². Bijvoegelijke telwoorden kunnen in dezelfde betrekkingen voorkomen als de bijvoegelijke naamwoorden; zelfstandige telwoorden in dezelfde betrekkingen als de zelfstandige naamwoorden, behalve in die van den tweeden naamval.
- 286². Sommige telwoorden kunnen in een zin een verschillende plaats innemen met verschil van beteekenis naar dat verschil van plaats; b.v.: „Wij *allen* hebben gisteren plezier gehad.” — „Wij hebben *allen* gisteren plezier gehad.” — „Wij hebben gisteren *allen* plezier gehad.” —
- 287¹. Verbuiging van de telwoorden:
 De telwoorden *een* en *geen* worden verbogen als de lidwoorden *een* en *geen*, maar zonder afkapping van de uitgangen. De overige telwoorden, die een getal beteekenen, worden niet verbogen.
 De telwoorden *alleen*, *samen*, *allegader*, *altemaal* en *genoeg* worden niet verbogen.
 De telwoorden *elk*, *ieder*, *enkel*, *beide*, *dubbel*, *drievoudig*, enz., *heel*, *geheel*, *gansch*, *half*, *derde*, enz., *sommige*, *verscheidene*, *ettelijke*, *gezamenlijke*, *gedeeltelijke*, al worden als een zwak bijvoegelijk naamwoord verbogen.
 De telwoorden *weinig*, *minder*, *minste*, *veel*, *hoeveel*, *zooveel*, *meer*, *meeste* worden, als zij bijvoegelijk voorkomen, als een zwak bijvoegelijk naamwoord verbogen.
 De telwoorden *weinig*, *minder*, *veel*, *hoeveel*, *zooveel* en *meer* blijven, als zij zelfstandig voorkomen, onverbogen.

„Vader! *Gij* hebt het kind opgevoed.” — „Kind! word Vaders kind, word *zijn* kind!” — „De generaal ging den soldaten voor.” — „De veldheer ging den *zijnen* voor.” — De nabijzijnde huizen zijn hooger dan de verafzijnde.” — „*Deze* huizen zijn hooger dan *die*.” — „*Dit* zijn appelen en *dat* peren.” — „*Zekere* menschen beweren altijd, dat er *iets* achter schuilt.” — „*Welke* menschen worden daarmee bedoeld?” — „*Wat* beteekent *dat iets*?” — „*Degene*, die het weet, mag het zeggen.” — „*Hij* bezat voortreffelijke eigenschappen, *welke* eigenschappen *hem* dan ook zoo ver gebracht hebben.” — In deze zinnen duidt *Gij* de zelfstandigheid aan, die door *Vader* genoemd wordt; *zijn* duidt het kenmerk aan, dat door *vaders* genoemd wordt: de *zijnen* duidt de zelfstandigheden aan, die door *soldaten* genoemd worden; *deze* en *die* duiden de kenmerken aan, die door *nabijzijnde* en *verafzijnde* genoemd worden; *dit* duidt de zelfstandigheden aan, die door *appelen* genoemd worden; *dat* de zelfstandigheden, die door *peren* genoemd worden; *zekere* duidt een kenmerk aan van menschen, dat voorgesteld wordt, alsof het niet te noemen is; *iets* duidt een zelfstandigheid aan, die voorgesteld wordt, alsof zij niet te noemen is; *welke* duidt een kenmerk aan van menschen, dat door den spreker nog niet genoemd kan worden; *wat* duidt een zelfstandigheid aan, die nog niet genoemd kan worden; *degene* en *die* duiden zelfstandigheden aan, die men niet noemen kan of wil; *welke* duidt een kenmerk van *eigenschappen* aan, dat door *voortreffelijke* genoemd wordt; al die woorden *gij*, *zijn*, *den zijnen*, *deze*, *die*, *dit*, *dat*, *zekere*, *iets*, *welke*, *wat*, *degene*, *die* en *welke* zijn voornaamwoorden: met een zelfstandig naamwoord wordt een zelfstandigheid, met een bijvoegelijk naamwoord een kenmerk van een zelfstandigheid genoemd; met een voornaamwoord wordt een zelfstandigheid of een kenmerk van een zelfstandigheid aangeduid;

- 288¹. een voornaamwoord is dus een woord, dat een zelfstandigheid of een kenmerk van een zelfstandigheid aanduidt.
- 289¹. Men onderscheidt de voornaamwoorden naar hun beteekenis in persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende, onbepaalde, vragende en betrekkelijke voornaamwoorden.
- 290¹. Een persoonlijk voornaamwoord is een voornaamwoord, dat een zelfstandigheid als spreker, als hoorder, of noch als spreker noch als hoorder voorstelt.
- 291¹. Een persoonlijk voornaamwoord is 1e, 2e of 3e persoon.
- 292¹. De vorm, die een zelfstandigheid als spreker voorstelt, heet de eerste persoon; de vorm, die een zelfstandigheid als hoorder voorstelt, heet de tweede persoon; de vorm, die een zelfstandigheid noch als spreker noch als hoorder voorstelt, heet de derde persoon.
- 293¹. De persoonlijke voornaamwoorden voor den eersten persoon zijn: *ik, mijner, mijns, mij, wij, onzer, ons*; voor den tweeden persoon: *gij, uwer, uws, uw, u*; voor den derden persoon: *hij, zijner, zijns, hem, zij, harer, haars, haar, het, hunner, hun, hen, zich*.
- 294¹. De persoonlijke voornaamwoorden zijn alle **oorspronkelijke** woorden; *mij* wordt toonloos *me*; *wij* wordt *we*; *gij* wordt *jij* en *je*; *u* wordt *jou* en *je*; *hij* wordt *i*; *zij* wordt *ze*; *haar* wordt *heur* of *er* of *der*; *hun* is oorspronkelijk hetzelfde als *hen*; in plaats van *hun* en *hen* gebruikt men ook *er, der* en *ze*; naast *wij* of *we* gebruikt men ook *wijlieden* of *wullie*; naast *gij* of *je* ook *gijlieden* of *jullie*, of *U* in de beteekenis van *Uw Edelheid*, dat dan een pers. vnw. van den derden persoon is en uitsluitend in het enkelvoud wordt gebruikt; naast *uwer* ook *ulieder*; naast *u* ook *ulieden* of *jullie*, naast *zij* ook *zijlieden* of *zullie*; naast *hunner* ook *hunlieder*; naast *harer* ook *haarlieder*; naast *hun* ook *hunlieden*; naast *haar* ook *haarlieden*.

- 295². De persoonlijke voornaamwoorden komen uitsluitend zelfstandig voor.
- 296¹. Een persoonlijk voornaamwoord is wederkeerend; als het aanduidt, dat dezelfde zelfstandigheid, die het onderwerp is, tegelijk een bepaling is, die een terugwerkend of een lijdend voorwerp beteekent; een persoonlijk voornaamwoord kan dus alleen in den derden of vierden naamval wederkeerend zijn; uitsluitend wederkeerend is het persoonlijk voornaamwoord *zich*.
- 297¹. Een persoonlijk voornaamwoord is mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; het geslacht wordt bepaald naar het natuurlijk geslacht, d. i. het geslacht naar de beteekenis, dat soms in strijd is met het spraakkunstig geslacht, d. i. het geslacht naar den vorm van het woord; b. v.: „Kent gij *dat meisje*? — Ja, ik ken *haar*.”
- 298¹. Indien het geslacht van een persoonlijk voornaamwoord niet in de uitdrukking te bepalen is, dan rekent men het gewoonlijk tot het mannelijk geslacht.
- 299¹. In den 1en en 2en persoon heeft men geen verschillende persoonlijke voornaamwoorden voor de verschillende geslachten; in den 3en persoon in de meeste gevallen wel.
- 300¹. Een persoonlijk voornaamwoord is enkelvoudig of meervoudig; het is de 1e persoon enkelvoudig, als het éénen spreker aanduidt; voor den 2en persoon enkelvoudig is het persoonlijk voornaamwoord in onbruik geraakt; het is de 3e persoon enkelvoudig, als het ééne zelfstandigheid aanduidt; die noch als spreker noch als hoorder wordt voorgesteld; het is de 1e persoon meervoudig, als het meer dan éénen spreker of den spreker en anderen aanduidt; de 2e persoon meervoudig, als het meer dan éénen hoorder of den hoorder en anderen, die geen sprekers zijn, aanduidt; de 3e persoon meervoudig, als het meer dan ééne zelfstandigheid aanduidt, die noch als sprekers noch als hoorders worden voorgesteld.
- 301¹. Een persoonlijk voornaamwoord staat in den 1en, 2en,

3en of 4en naamval; het kan in dezelfde betrekkingen voorkomen als een zelfstandig naamwoord.

302¹. Verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.

Eerste persoon.

Tweede persoon.

Voor de drie geslachten.

Voor de drie geslachten.

Enkelvoudig.

1e nv. ik

2e „ mijner, mijns

3e „ mij (me)

4e „ mij (me)

in gebruik
geraakt. } du
                  } dijner, dijns
                  } dij
                  } dij

Derde persoon.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

Enkelvoudig.

1e nv. hij (i, U)

zij (ze)

het

2e „ zijner, zijns

harer, haars

zijner, zijns

3e „ hem, zich

haar, zich, ze (er, der)

het, zich

4e „ hem, zich

haar, zich, ze (er, der)

het, zich

Eerste persoon.

Tweede persoon.

Voor de drie geslachten.

Voor de drie geslachten.

Meervoudig.

1e nv. wij (we, wijlieden, wullie) . gij (ge, jij, je, gijlieden, jullie)

2e „ onzer, ons

uwer, uws, uw, (ulieder)

3e „ ons

u (jou, je, ulieden, jullie)

4e „ ons

u „ „ „ „

Derde persoon.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

1e nv. zij (ze, zijlieden, zullie)

zij (ze, zijlieden, zullie)

2e „ hunner, hun, (hunlieder)

harer, haar, (haarlieder)

3e „ hun, zich, (ze, hunlieden)

harer, zich, (ze, er, der, haarlieden)

4e nv. hen, zich, (ze)

haar, zich, (ze, er, der, haarlieden)

Onzijdig.

1e nv. zij (ze, zijlieden, zullie)

2e „ hunner, hun (hunlieder)

3e „ hun, zich, (ze, hunlieden)

4e „ hen, zich, (ze)

De tweede naamval *mijner, zijner, harer* (enk.) komt alleen nog voor als bepaling van een werkwoordelijk of bijvoegelijk begrip, die een punt van uitgang, de oorzaak, een deel of bijzonderheid beteekent; b.v.: „Ontferm u *mijner*.” — „Hij is *harer* gedachtig.” — De tweede naamval *mijns, zijns, haars, uws* komt alleen nog voor in de uitdrukkingen: *mijns* gelijke, waarin *mijns* een bepaling is, die het uitgangspunt beteekent; en om *uws* zelfs wil, waarin *uws* een bepaling is, die de afkomst beteekent.

De tweede naamval *onzer, uwer, hunner, harer* kan even als de vorige enkelvoudige naamvallen op *er* voorkomen en daarenboven als bepaling, die een verdeeld geheel beteekent; b. v.: „Een *uwer* deed het.” —

De afgekapte tweede naamval *ons, uw, hun, haar* kan alleen nog voorkomen in uitdrukkingen, waarin die 2e nv. *aller* of *beider* als bijstelling bij zich heeft; b. v.: „Ons *aller* vriend is vertrokken.”

303². Sommigen meenen, dat er ook een afgekapte tweede naamval *mijn, zijn, haar* (enk.) kan voorkomen en wel in uitdrukkingen als deze: „Dat huis is *mijn*.” —; doch hier is *mijn* een bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord, dat als naamwoordelijk gezegde van dat huis voorkomt.

304¹. Een bezittelijk voornaamwoord is een voornaamwoord, dat aanduidt dat een zelfstandigheid in betrekking staat met den spreker, met den hoorder of met een zelfstandigheid, die noch als spreker noch als hoorder wordt voorgesteld.

305¹. De bezittelijke voornaamwoorden zijn **oorspronkelijke woorden**; zij zijn: *mijn, onze, uw, zijn, hun, haar*; *onze* zou men kunnen beweren, dat gevormd is van *ons* en het achtervoegsel *e*; dus in dat geval **middellijk afgeleid**.

306¹. Een bezittelijk voornaamwoord is 1e, 2e of 3e per-

soon; het is 1e persoon, als het aanduidt, dat een zelfstandigheid in betrekking staat met den spreker; 2e persoon, als het aanduidt, dat een zelfstandigheid in betrekking staat met den hoorder; 3e persoon, als het aanduidt, dat een zelfstandigheid in betrekking staat met een zelfstandigheid, die noch als spreker noch als hoorder wordt voorgesteld.

307¹. Een bezittelijk voornaamwoord is naar het natuurlijk geslacht van den spreker, van den hoorder of van de zelfstandigheid, die noch als spreker, noch als hoorder wordt voorgesteld, mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig: naar dien persoon worden zij gekozen; voor den 1en persoon zijn zij: *mijn* en *ons*; voor den 2en persoon *uw*; voor den derden persoon *zijn*, *haar*, *hun*: naar dit ⁽¹⁾ geslacht worden zij gekozen; de 1e en 2e persoon hebben voor de drie geslachten dezelfde voornaamwoorden, de 3e persoon heeft voor het mannelijk en onzijdig geslacht: *zijn*, en *hun*; voor het vrouwelijk geslacht: *haar*.

308¹. Een bezittelijk voornaamwoord is naar den spreker, naar den hoorder of naar de zelfstandigheid; die noch als spreker noch als hoorder wordt voorgesteld: enkelvoudig of meervoudig; het is enkelvoudig, als het een zelfstandigheid in betrekking stelt met éénen spreker, met éénen hoorder of met ééne zelfstandigheid, die noch als spreker, noch als hoorder wordt voorgesteld; het is meervoudig, als het een zelfstandigheid in betrekking stelt met meer dan éénen spreker of met een spreker en anderen, met meer dan éénen hoorder of met een hoorder en anderen, die geen sprekers zijn, of met meer dan ééne zelfstandigheid, die noch als spreker noch als hoorder worden voorgesteld: naar dit ⁽¹⁾ getal worden zij gekozen; voor het enkelvoud heeft men: *mijn*, *zijn*, *haar*; voor het meervoud: *ons*, *uw*, *hun*, *haar*.

⁽¹⁾ Subjectief geslacht.

⁽¹⁾ Subjectief getal.

- 309¹**. De bezittelijke voornaamwoorden kunnen zelfstandig en bijvoegelijk voorkomen; zij zijn zelfstandig, als zij zoowel de zelfstandigheid, die in betrekking staat met den spreker, met den hoorder of met de zelfstandigheid, die noch spreker, noch hoorder is, aanduiden, zoowel als dat zij aanduiden, dat die zelfstandigheid met den spreker, met den hoorder of met de zelfstandigheid, die noch spreker noch hoorder is, in betrekking staat; zij zijn bijvoegelijk, als zij alleen aanduiden, dat een genoemde zelfstandigheid in betrekking staat met den spreker, met den hoorder of met de zelfstandigheid, die noch als spreker, noch als hoorder wordt voorgesteld.
- 310²**. De zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden worden steeds voorafgegaan door het bepaalde lidwoord, de bijvoegelijke bezittelijke voornaamwoorden kunnen nooit een lidwoord voor zich hebben; daarom kan wel voorkomen: „*ten mijnent*,” (te den mijne tot het mijne (huis)), maar niet *ten mijnen huize*, (te den mijnen huize, tot het mijne huis): dit laatste moet zijn „*te mijnen huize*.” —
- 311²**. Een bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord kan door een bijvoegelijk aanwijzend voornaamwoord worden voorafgegaan; b. v.: „*Deze mijne bemoeiingen*.” — „*Dit mijn huis*.” —
- 312²**. Een zelfstandig bezittelijk voornaamwoord kan in dezelfde betrekkingen voorkomen als een zelfstandig naamwoord, een bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord in dezelfde betrekkingen als een bijvoegelijk naamwoord.
- 313¹**. Een zelfstandig bezittelijk voornaamwoord is naar de zelfstandigheid, die het aanduidt en die er met den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon in betrekking door gesteld wordt, mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; enkel- of meervoudig; 1^e, 2^e, 3^e of 4^e naamval; naar dit (¹) geslacht en getal en naar dezen naamval wordt het verbogen.

(¹) Objectief geslacht en getal.

314¹. Een bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord ontleent het geslacht en getal en den naamval, waarnaar het verbogen wordt aan het zelfstandig naamwoord, waarbij het behoort; daarnaar is het ook mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; enkel- of meervoudig; 1^e, 2, 3, of 4^e naamval; naar dit (¹) geslacht en getal en naar dezen naamval wordt het verbogen.

315¹. Verbuiging van het bezittelijk voornaamwoord.

Zelfstandig.

1e persoon.

2e persoon.

Naar den persoon.

Naar den persoon.

Voor de drie geslachten.

Voor de drie geslachten.

Enkelvoudig. Meervoudig.

Enkelvoudig. Meervoudig.

Mannelijk.

Enkelvoudig.

Mannelijk.

1e nv. de mijne de onze

de dijne de uwe

2e „ des mijnen des onzen

des dijnen des uwen

3e „ den mijnen den onzen

den dijnen den uwen

4e „ den mijnen den onzen

den dijnen den uwen

Vrouwelijk.

Vrouwelijk.

1e nv. de mijne de onze

de dijne de uwe

2e „ der mijne der onze

der dijne der uwe

3e „ der mijne der onze

der dijne der uwe

4e „ de mijne de onze

de dijne de uwe

Onzijdig.

Onzijdig.

1e nv. het mijne het onze

het dijne het uwe

2e „ des mijnen des onzen

des dijnen des uwen

3e „ den mijnen den onzen

den dijnen den uwen

(ten mijnent) (ten onzent)

(ten uwent)

4e „ het mijne het onze

het dijne het uwe

Meervoudig.

Voor de drie geslachten, als het geen personen beteekent, die tot den kring van den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon behooren:

1e nv. de mijne de onze

de dijne de uwe

(¹) Objectief geslacht en getal.

2e nv.	der mijne	der onze	der dijne	der uwe
3e „	den mijnen	den onzen	den dijnen	den uwen
4e „	de mijne	de onze	de dijne	de uwe

Als het personen beteekent, die tot
den kring van den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en}
persoon behooren:

1e nv.	de mijnen	de onzen	de dijnen	de uwen
2e „	der mijnen	der onzen	der dijnen	der uwen
3e „	den mijnen	den onzen	den dijnen	den uwen
4e „	de mijnen	de onzen	de dijnen	de uwen

3e persoon.

Naar den persoon.

Mannelijk of onzijdig.

Enkelvoud.	Meervoud.	Enkelvoud.	Meervoud.
Enkelvoud.		Enkelvoud.	
Mannelijk.		Vrouwelijk.	
1e nv. de zijne	de hunne	de zijne	de hunne
2e nv. des zijnen	des hunnen	der zijne	der hunne
3e nv. den zijnen	den hunnen	der zijne	der hunne
4e nv. den zijnen	den hunnen	de zijne	de hunne
Enkelvoud.		Meervoud.	

Enkelvoud.

Onzijdig.

1e nv. het zijne	het hunne
2e nv. des zijnen	des hunnen
3e nv. den zijnen (ten zijnent)	den hunnen (ten hunnent)
4e nv. het zijne	het hunne.

Naar den persoon.

Vrouwelijk

Enkelvoud.	Meervoud.	Enkelvoud.	Meervoud.
Enkelvoud.		Enkelvoud.	
Mannelijk.		Vrouwelijk.	
1e nv. de hare	de hare	de hare	de hare
2e nv. des haren	des haren	der hare	der hare
3e nv. den haren	den haren	der hare	der hare
4e nv. den haren	den haren	de hare	de hare

Enkelvoud.

Meervoud.

Enkelvoud.

Onzijdig.

1e nv. het hare	het hare
2e nv. des haren	des haren
3e nv, den haren (ten harent)	den haren (ten harent)
4e nv. het hare	het hare.

Naar den persoon.

Mannelijk of onzijdig.

Enkelvoud.

Meervoud.

Meervoud.

Voor de drie geslachten.

Als het geen personen beteekent, die tot den kring van den 1en, 2en, of 3en persoon behooren:

1e nv. de zijne	de hunne
2e nv. der zijne	der hunne
3e nv. den zijnen	den hunnen
4e nv, de zijne	de hunne

Als het personen beteekent, die tot den kring van den 1en, 2en of 3en persoon behooren:

1e nv. de zijnen	de hunnen
2e nv. der zijnen	der hunnen
3e nv. den zijnen	den hunnen
4e nv. de zijnen	de hunnen

Naar den persoon.

Vrouwelijk.

Enkelvoud.

Meervoud.

Meervoud.

Voor de drie geslachten.

Als het geen personen beteekent, die tot den kring van den 1en, 2en of 3en persoon behooren:

1e nv. de hare	de hare
2e nv. der hare	der hare
3e nv. den haren	den haren
4e nv. de hare	de hare.

Als het personen beteekent,
die tot den kring van den
1en, 2en of 3en persoon be-
hooren:

1e nv. de haren	de haren
2e nv. der haren	der haren
3e nv. den haren	den haren
4e nv. de haren	de haren.

Het zelfstandig bezittelijk voornaamwoord wordt dus verbogen als een zwak bijvoegelijk naamwoord, wanneer het geen personen beteekent, die tot den kring van den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon behooren; dan wordt het steeds voorafgegaan door een zelfstandig naamwoord, dat dezelfde zelfstandigheid of zelfstandigheden beteekent, die door het bezittelijke voornaamwoord worden aangeduid; b.v.: „Mijn oom en den *zijne* (zijn oom) hebben zij geholpen.” — „Mijn ooms en de *zijne* (zijn ooms) gingen op reis.” —; het zelfstandig bezittelijk voornaamwoord wordt in het meervoud verbogen als een zwak zelfstandig naamwoord, wanneer het personen beteekent, die tot den kring van den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon behooren; dan wordt het niet voorafgegaan door een zelfstandig naamwoord, dat dezelfde zelfstandigheid of zelfstandigheden beteekent als het bezittelijk voornaamwoord; b.v. „Mijn oom en *de zijnen* (degenen, die tot den kring van den oom of tot den kring van een anderen 3^{en} persoon behooren, zooals de kinderen of de huisgenooten van den oom of van dien 3^{en} persoon) gaan uit.” —

Ook hier wordt even als bij het lidwoord en zelfstandig

naamwoord in het enkelvoud de derde naamval meestal vervangen door den vierden naamval.

Vervolg van de verbuiging van een bezittelijk voornaamwoord.

Bijvoegelijk.

1e persoon.		2e persoon.	
Naar den persoon.		Naar den persoon.	
Voor de drie geslachten.		Voor de drie geslachten.	
Enkelvoud.	Meervoud.	Enkelvoud.	Meervoud.
Enkelvoud.		Enkelvoud.	
Mannelijk.		Mannelijk.	
1e nv. mijn	onze	dijn	uw
2e „ mijns (mijn)	onzes (ons)	dijns (dijn)	uws (uw)
3e „ mijnen	onzen	dijnen	uwen
4e „ mijnen	onzen	dijnen	uwen
Vrouwelijk.		Vrouwelijk.	
1e nv. mijne	onze	dijne	uwe
2e „ mijner (mijns, onzer (ons) mijn)	dijner (dijns, dijn)	uwer (uws, uw)	
3e „ mijner	onzer	dijner	uwer
4e „ mijne	onze	dijne	uwe
Onzijdig.		Onzijdig.	
1e nv. mijn	ons	dijn	uw
2e „ mijns (mijn)	onzes (ons)	dijns (dijn)	uws (uw)
3e „ mijnen	onzen	dijnen	uwen
4e „ mijn	ons	dijn	uw
Meervoudig.			
Voor de drie geslachten.			
1e nv. mijne	onze	dijne	uwe
2e „ mijner	onzer	dijner	uwer
3e „ mijnen	onzen	dijnen	uwen
4e „ mijne	onze	dijne	uwe

3e persoon.

Naar den persoon.

Mannelijk of Onzijdig.

Enkelvoud.	Meervoud.	Enkelvoud.	Meervoud.
	Enkelvoud.		Enkelvoud.
	Mannelijk.		Vrouwelijk.
1e nv. zijn	hun	zijne	hun
2e „ zijns (zijn)	huns (hun)	zijner (zijns , zijn)	hunner, (huns, hun)
3e „ zijnen	hunnen	zijner	hunner
4e „ zijnen	hunnen	zijne	hunne

Enkelvoud.

Meervoud.

Enkelvoud.

Onzijdig.

1e nv. zijn	hun
2e „ zijns (zijn)	huns (hun)
3e „ zijnen	hunnen
4e „ zijn	hun

Naar den persoon.

Vrouwelijk.

Enkelvoud.	Meervoud.	Enkelvoud.	Meervoud.
	Enkelvoud.		Enkelvoud.
	Mannelijk.		Vrouwelijk.
1e nv. haar	haar	hare	hare
2e „ haars(haar)	haars (haar)	harer (haars , haar)	harer (haars , haar)
3e „ haren	haren	harer	harer
4e „ haren	haren	hare	hare

Enkelvoud.

Meervoud.

Enkelvoud.

Vrouwelijk.

1e nv. haar	haar
2e „ haars (haar)	haars (haar)
3e „ haren	haren
4e „ haar	haar

Naar den persoon.

Mannelijk of Onzijdig.

Enkelvoud.   Meervoud.

Meervoud.

Voor de drie geslachten.

1e nv. zijne	hunnē
2e „ zijner	hunner
3e „ zijnen	hunnen
4e „ zijne	hunne

Naar den persoon.

Vrouwelijk.

Enkelvoud.   Meervoud.

Meervoud.

Voor de drie geslachten.

1e nv. hare	hare
2e „ harer	harer
3e „ haren	haren
4e „ hare	hare

De afgekapte tweede naamval *mijn*, enz. en de vrouwelijke tweede naamval *mijns*, enz. komen alleen voor in zoogenaamde Saksische tweede naamvallen; b. v.: „*Mijn* vaders huis.” — *Haars* of *haar* moeders verjaardag.” — *Zijn* zusjes jurk.” — Het bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord wordt dus verbogen als een sterk bijvoegelijk naamwoord.

Van de vormen met den uitgang *e* of *en* laat men meestal deze uitgangen weg: de *e* van *onze* behoort bij den stam en is dus geen uitgang; vandaar in den 1en naamval van het mannelijk enkelvoud *onze* en niet *ons*; die *e* is in den 1en en 4en naamval van het onzijdig enkelvoud weggefallen; vandaar *ons* en niet *onze*.

De derde naamval in het enkelvoud wordt weder meestal vervangen door den 4en naamval.

Wanneer het bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord als

bepaling voorkomt, volgt het bovenstaande verbuiging; als naamwoordelijk gezegde blijft het onverbogen, behalve in deftige uitdrukkingen; b. v.: „Die guldens zijn mijn.’ — „De zee en al wat er in is, is zijne.

- 316¹. Een aanwijzend voornaamwoord is een voornaamwoord, dat aanduidt, welke plaats een zelfstandigheid ten opzichte van den spreker in de werkelijkheid of in diens voorstelling inneemt.
- 317¹. De aanwijzende voornaamwoorden zijn **oorspronkelijke woorden**; zooals: *die, dit, dat, zoo, zulk, zelf*; — of **middellijk afgeleide woorden**; zooals: *deze* (van *deez* of *dees* met het achtervoegsel *e*), *gene* (van *geen* met het achtervoegsel *e*); *eigen* (van *eig* met het achtervoegsel *en*); *zelfde* van *zelf* met het achtervoegsel *de*); *zulks* (van *zulk* en *des* door samentrekking); of **eigenlijk samengestelde woorden**; zooals, *dezelfde* (uit *de* en *zelfde*); *hetzelfde* (uit *het* en *zelfde*); *diezelfde* (uit *die* en *zelfde*), *datzelfde* (uit *dat* en *zelfde*), *ditzelfde* (uit *dit* en *zelfde*), *degene* (uit *de* en *gene*), *hetgene* (uit *het* en *gene*), *diegene* (uit *die* en *gene*), *datgene* (uit *dat* en *gene*), *zoodanig* (uit *zoo* en *danig*), *dusdanig* (uit *dus* en *danig*), *dergelijk* (*der* = *dier* en *gelijk*), *dezulke* (uit *de* en *zulke*), *dezelve* (uit *de* en *zelve*), *hetzelve* (uit *het* en *zelve*).
- 318¹. Dat een zelfstandigheid in de nabijheid van den spreker is, wordt in het mannelijk en vrouwelijk geslacht uitgedrukt door *deze*, in het onzijdig geslacht door *dit*; dat een zelfstandigheid verwijderd is van den spreker wordt in het mannelijk en vrouwelijk geslacht uitgedrukt door *die*, in het onzijdig geslacht door *dat*; dat er zich tusschen de zelfstandigheid en den spreker nog een ruimte bevindt, wordt in het mannelijk en vrouwelijk geslacht uitgedrukt door *gene*, vroeger in het onzijdig geslacht door *geent*, *gint* of *gunt*; nu gebruikt men daarvoor he

bijvoegelijk naamwoord *gindsch* (van het bijwoord *ginds* met *ch*); dat een zelfstandigheid een gelijke plaats als een ander inneemt, wordt uitgedrukt in het mannelijk en vrouwelijk geslacht door *zelfde*, *dezelfde* of *diezelfde*, *dezeve*, in het onzijdig geslacht door *zelfde*, *hetzelfde*, *datzelfde*, *ditzelfde*, *hetzeve*; dat een zelfstandigheid een overeenkomstige plaats met een andere inneemt, wordt uitgedrukt door *zoo*, *zulk*, *zulks*, *zoodanig*, *dusdanig*, *dergelijk*, *dezulke*; dat een zelfstandigheid een afgezonderde plaats ten opzichte van een andere inneemt wordt uitgedrukt door *zelf*, *eigen*; dat een zelfstandigheid de plaats inneemt, die aangeduid wordt door een bepaling die volgen moet, wordt in het mannelijk en vrouwelijk geslacht uitgedrukt door *degene*, *diegene*, in het onzijdig geslacht door *hetgene*, *datgene* (**bepaling aankondigende voornaamwoorden**).

- 319¹. Een aanwijzend voornaamwoord kan zelfstandig of bijvoegelijk voorkomen; het is zelfstandig, als het een zelfstandigheid en tegelijk de plaats van die zelfstandigheid aanduidt; het is bijvoegelijk, als het alleen de plaats aanduidt, die een zelfstandigheid inneemt; als het zelfstandig is, dan is of wordt de zelfstandigheid, die het aanduidt in de uitdrukking, waarin het voorkomt, of zoo genoemd, dat het niet bij het aanwijzend voornaamwoord te lezen is; of het wordt niet genoemd (onbepaalde aanwijzende voornaamwoorden); of het zelfstandige begrip, dat het aanduidt, wordt zoo onbepaald voorgesteld, dat het niet te noemen is (onbepaalde aanwijzende voornaamwoorden); als het bijvoegelijk is, dan komt het vóór zijn zelfstandig naamwoord of dat zelfstandig naamwoord komt in dezelfde uitdrukking voor, zoodat het er bij te lezen is.
- 320². Uitsluitend zelfstandig zijn de aanwijzende voornaamwoorden: *dezeve*, *hetzeve*, *zulks*, *dezulke*, *degene*, *diegene*, *hetgene*, *datgene*; maar *zelfde*, *zoo*, *zulk*, *eigen* komen

uitsluitend bijvoegelijk voor; de andere kunnen zoowel zelfstandig als bijvoegelijk voorkomen.

321¹. De zelfstandig aanwijzende voornaamwoorden zijn naar de zelfstandigheid, die zij aanduiden, mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; enkel- of meervoudig; naar de betrekking, waarin zij voorkomen, 1e, 2e, 3e of 4e naamval; de bijvoegelijke aanwijzende voornaamwoorden ontleenen geslacht, getal en naamval aan het zelfstandig naamwoord, waarbij zij behooren.

322². De zelfstandig aanwijzende voornaamwoorden kunnen in dezelfde betrekkingen voorkomen als de zelfstandige naamwoorden; de bijvoegelijk aanwijzende voornaamwoorden in dezelfde betrekkingen als de bijvoegelijke naamwoorden.

323¹. Verbuiging van de aanwijzende voornaamwoorden.

Als *deze* of *gene* zelfstandig voorkomen, dan beteekenen zij personen, en worden dan in het enkelvoud verbogen als een sterk bijvoegelijk naamwoord, waarbij dan van *gene* de tweede naamval ontbreekt; en in het meervoud als een zwak zelfstandig naamwoord, waarbij dan bij beide de tweede naamval ontbreekt; als zij bijvoegelijk voorkomen, worden zij als een sterk bijvoegelijk naamwoord verbogen.

Die wordt zoowel zelfstandig als bijvoegelijk als een sterk bijvoegelijk naamwoord verbogen; de tweede naamval *diens* heeft een ingelaschte *n*; de toonlooze vorm *de* komt als aanwijzend voornaamwoord nog voor in samenstellingen, zooals in *dewijl*; de toonlooze enkelvoudige tweede naamval evenzoo; b.v.: *deswege*, *derhalve*; de toonlooze enkelvoudige derde naamval ook zoo; b.v.: *terwyl*; de toonlooze tweede naamval komt met afwerping van de *d* ook op zich zelf voor; b.v.: „Er (daar) zijner (*der*, *dier*) zoo.” *Dit* en *dat* beteekenen, als zij zelfstandig voorkomen, steeds een onbepaalde zelfstandigheid en kunnen dan alleen in het enkelvoud voorkomen; zij worden zelf-

standig zoowel als bijvoegelijk als een sterk bijvoegelijk naamwoord verbogen.

Zelfde wordt verbogen als een zwak bijvoegelijk naamwoord.

Van *dezelfde*, *diezelfde*, *hetzelfde*, *datzelfde*, *ditzelfde* worden *de*, *die*, *het*, *dat* en *dit* verbogen als de lidwoorden *de* en *het* of als de aanwijzende voornaamwoorden *die*, *dat* en *dit*; komen zij zelfstandig voor, dan beteekenen zij personen, en dan wordt *zelfde* in het meervoud, waarbij dan de tweede naamval ontbreekt, als een zwak zelfstandig naamwoord verbogen; komen zij bijvoegelijk voor, dan wordt *zelfde* als een zwak bijvoegelijk naamwoord verbogen; in de spreektaal zegt men in plaats van *dezelfde* enz. ook wel de *eigenste*, enz. *Dezelve* en *hetzelve* moeten niet meer gebruikt worden; *de* en *het* worden verbogen als het lidwoord; beteekenen zij geen personen, dan wordt *zelve* verbogen als een zwak bijvoegelijk naamwoord; beteekenen zij personen, dan worden zij in het enkelvoud ook als een zwak bijvoegelijk naamwoord, maar in het meervoud als een zwak zelfstandig naamwoord verbogen; staat de tweede naamval evenwel voor het zelfstandig naamwoord, waarbij die tweede naamval tot bepaling dient (Saksische tweede naamval), dan is die tweede naamval gelijk aan den tweeden naamval van een sterk bijvoegelijk naamwoord.

Zoo is onbuigbaar, en wordt vóór een enkelvoudig zelfstandig naamwoord steeds gevolgd door het onbepaalde lidwoord *een*.

Zulk wordt in het enkelvoud alleen verbogen voor een stofnaam, vóór andere enkelvoudige zelfstandige naamwoorden wordt het gevolgd door het onbepaalde lidwoord *een*; in het meervoud wordt het steeds verbogen; het volgt de verbuiging van een zwak bijvoegelijk naamwoord: de tweede naamval ontbreekt.

Zulks is onbuigbaar.

Zoodanig, dusdanig, dergelijk zijn, als zij zelfstandig voorkomen, in het enkelvoud *onbepaalde aanwijzende voornaamwoorden* en komen dan alleen voor in den tweeden naamval van verdeeld geheel; b. v. „Iets *dergelijks*.” — in het meervoud beteekenen zij dan personen en worden dan verbogen als een zwak zelfstandig naamwoord: de tweede naamval ontbreekt dan; komen zij bijvoegelijk voor, dan worden zij verbogen als een zwak bijvoegelijk naamwoord; zij kunnen ook gevolgd worden van het onbepaalde lidwoord en blijven dan onverbogen. *Dezulke* beteekent altijd personen en komt uitsluitend in het meervoud voor; *de* wordt verbogen als een lidwoord *zulke* als een zwak zelfstandig naamwoord van *degene diegene* worden *de* en *die* verbogen als het lidwoord, *die* als het aanwijzende voornaamwoord *die*, en *gene* als een zwak zelfstandig naamwoord.

Hetgene en *datgene* blijven onverbogen.

Zelf is zelfstandig, als het in het meervoud personen beteekent en wordt dan als een zwak znw. verbogen, waarbij dan de tweede naamval ontbreekt; anders is het altijd bijvoegelijk en wordt dan als een zwak bijvoegelijk naamwoord verbogen; alleen in de uitdrukkingen: om *mijns, uws, zijns, haars zelfs wil* wordt het in den tweeden naamval als een sterk bijvoegelijk naamwoord verbogen; *zelf* komt steeds achter het woord voor, waarvan het een bepaling is, doch niet altijd onmiddellijk er achter; vóór een zelfstandig naamwoord en als naamwoordelijk gezegde wordt in plaats van *zelf* het aanwijzend voornaamwoord *eigen* gebruikt, dat altijd onverbogen blijft; vergelijk: „Het boek van *mij zelf*” met „*Mijn eigen* boek;” „Die gewoonte is hem *eigen*”. Ook hier vervangt in de sterke verbuiging van het enkelvoud van het vrouwelijk en onzijdig geslacht de vierde naamval meestal den derden naamval.

Zelfstandig.

Enkelvoudig.

Mannelijk.

- 1e nv. deze, gene, die, dezelfde, diezelfde dezelve, —, —, —,
—, —, degene, diegene, —
- 2e „ —, —, diens, —, —, ^{deszelfs,}
_{deszelven,} —, —, —, —, —,
desgenen, diensgenen, —,
- 3e „ dezen, genen, dien, denzelfden, dienzelfden, denzelven,
—, —, —, —, —, dengene, diegene, —,
- 4e „ dezen, genen, dien, denzelfden, dienzelfden, denzelven,
—, —, —, —, —, dengene, diegene, —.

Vrouwelijk.

- 1e „ deze, gene, die, dezelfde, diezelfde, dezelve, —, —, —,
—, —, degene, diegene, —,
- 2e „ —, —, dier, derzelfde, dierzelfde, ^{derzelver,}
_{derzelve,} —, —, —,
—, —, dergene, diegene, —,
- 3e „ dezer, gener, dier, derzelfde, dierzelfde, derzelve, —, —,
—, —, —, dergene, diegene, —,
- 4e „ deze, gene, die, dezelfde, diezelfde, dezelve, —, —, —,
—, —, degene, diegene, —.

Onzijdig.

- 1e nv. dit, —, dat, hetzelfde, datzelfde, hetzelfde, —, —, —,
—, —, hetgene, datgene, —,
- 2e „ dezes, —, diens, —, —, ^{deszelfs,}
_{deszelven,} zoodanigs, dusdanigs,
dergelijks, —, —, —, —, —,
- 3e „ dezen, —, dien, hetzelfde, datzelfde, denzelven, —, —,
—, —, —, hetgene, datgene, —,
- 4e „ dit, —, dat, hetzelfde, datzelfde, hetzelfde, —, —, —, —,
—, hetgene, datgene, —.

Meervoudig.

Voor geen personen.

- 1e nv. —, —, die, —, —, dezelve, —, —, —, —, —, —, —,
—, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —,
- 2e „ —, —, dier (der, er), —, —, ^{derzelver,}
_{derzelve,} —, —, —, —, —,
—, —, —, —, —,
- 3e „ —, —, dien, —, —, denzelven, —, —, —, —, —, —, —,
—, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —,
- 4e „ —, —, die, —, —, dezelve, —, —, —, —, —, —, —, —, —,

Meervoudig.

Voor personen.

- 1e nv. dezen, genen, die, dezelfden, diezelfden, dezelve, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, dezulken, degenen, diegenen, zelve.
- 2e „ —, —, dier (der, er), —, —, ^{derzelver,}_{derzelven,} —, —, —, derzulken, dergenen, diergenen, —.
- 3e „ dezen, genen, dien, denzelfden, dienzelfden, denzelven, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, denzulken, dengenen, diengenen, zelve.
- 4e „ dezen, genen, die, dezelfden, diezelfden, dezelve, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, dezulken, degenen, diegenen, zelve.

Bijvoegelijk.

Enkelvoudig.

Mannelijk.

- 1e nv. deze, gene, die, dezelfde, diezelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, zelve, zulkè.
- 2e „ dezes, —, diens, deszelfden, dienszelfden, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, zelfden, ^{zelfs,}_{zelven,} zulken.
- 3e „ dezen, genen, dien, denzelfden, dienzelfden, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, zelfden, zelve, zulken.
- 4e „ dezen, genen, dien, denzelfden, dienzelfden, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, zelfden, zelve; zulken.

Vrouwelijk.

- 1e nv. deze, gene, die, dezelfde, diezelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, zelve, zulke.
- 2e „ dezer, —, dier, derzelfde, dierzelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, ^{zelfs,}_{zelve,} zulke.
- 3e „ dezer, gener, dier, derzelfde, dierzelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, zelve, zulke.
- 4e „ deze, gene, die, dezelfde, diezelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, zelve, zulke.

Onzijdig.

- 1e nv. dit, —, dat, hetzelfde, datzelfde, zoodanig, dusdanig, dergelijk, zelfde, zelve, zulk.

- 2e nv. dezes, —, diens, deszelfden, dienszelfden, zoodanig, dusdanig, dergelijk, zelfden, ^{zelfs}_{zelve}, zulken.
- 3e „ dezen, genen, dien, denzelfden, dienzelfden, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, zelfden, zelve, zulken.
- 4e „ dit, —, dat, hetzelfde, datzelfde, zoodanig, dusdanig, dergelijk, zelfde, zelve, zulk.

Meervoudig.

- 1e nv. deze, gene, die, dezelfde, diezelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, zelve, zulke.
- 2e „ dezer, gener, dier, derzelfde, dierzelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, zelve, zulke.
- 3e „ dezen, genen, dien, denzelfden, dienzelfden, zoodanigen, dusdanigen, dergelijken, zelfden, zelve, zulken.
- 4e „ deze, gene, die, dezelfde, diezelfde, zoodanige, dusdanige, dergelijke, zelfde, zelve, zulke.

324¹. Een onbepaald voornaamwoord is een voornaamwoord, dat een zelfstandigheid of een kenmerk van een zelfstandigheid aanduidt, alsof het niet te noemen is.

325¹. Een onbepaald voornaamwoord is zelfstandig of bijvoegelijk; zelfstandig, als het een zelfstandigheid aanduidt; bijvoegelijk, als het een kenmerk van een zelfstandigheid aanduidt.

326¹. De zelfstandig onbepaalde voornaamwoorden zijn: voor één persoon: *iemand* (één onbepaalde persoon), *niemand* (ontkennend onbepaald voornaamwoord), *een* (in de beteekenis van iemand), *geen* (ontkennend onbepaald voornaamwoord: in de beteekenis van niemand); *men* (een voor velen), *elk* (een uit velen), *elkeen* (een uit velen met nadruk), *ieder* (een uit velen), *iedereen* (een uit velen met nadruk), *iegeijk* (met *een* er voor, een zelfde uit veel dezelfde); *ander* (met *een* er voor, *een* afgezonderd bij tegenstelling; — voor meer personen: *elkander* (wederkeerig voornaamwoord), *malkander* (wederkeerig voor-

n a a m w o o r d), *enkelen* (personen, afgezonderd naar een), *eenigen* (personen, samengevat naar een), *weinigen* (betrekkelijk klein aantal personen), *minder* (vergrootende trap van weinigen), *de minsten* (overtreffende trap van weinigen), *sommigen* (weinigen, die te tellen zijn), *anderen* (personen, afgezonderd bij tegenstelling), *velen* (betrekkelijk groot aantal personen), *meer* (vergrootende trap van velen), *de meesten* (overtreffende trap van velen), *hoevelen* (onbepaald gevraagd aantal personen), *zoovelen* (bepaald aantal personen), *allen* (volledig aantal personen); — voor zaken: *iets* (kleine hoeveelheid zaken), *niets* (ontkennend onbepaald voornaamwoord), *niemendal* (ontkenning van een hoeveelheid zaken), *wat* (kleine hoeveelheid zaken, die te vragen is), *alles* (betrekkelijk volledige hoeveelheid zaken), *al* (met de beteekenis van alles), *het* (als vorm voor een onderwerp of lijdend voorwerp in een zin, zonder beteekenis); voor personen en zaken: *beiden* en *beide* (samenvatting van twee personen of zaken).

327¹. De bijvoegelijk onbepaalde voornaamwoorden zijn: *zeker* (onbepaald kenmerk), *ander* (kenmerk bij tegenstelling als bepaling), *anders* (kenmerk bij tegenstelling als naamwoordelijk gezegde).

328¹. De onbepaalde voornaamwoorden, die tot de **onmiddellijk afgeleide woorden** gerekend kunnen worden, zijn: *een* (van het telwoord een), *geen* (van het telwoord geen), *men* (van het znw. man of mensch); *elk*, *ieder*, *iegeijk*, *enkelen*, *beide*, *eenigen*, *weinigen*, *minder*, *de minsten*, *sommigen*, *velen*, *mêr*, *de meesten*, *hoevelen*, *zoovelen*, *al*, *allen*; van *elk* tot *allen* (van telwoorden), *iets* (samentrekking van iet des = iet van dat), *niets* (van en of ne iets), *wat* (van het vragend voornaamwoord wat), *het* (van het pers. vnw. het), *anders* (van het bijw. anders); — **middellijk afgeleid** met het achtervoegsel *er* zijn: *zeker* en *ander*.

329¹. **Eigenlijk samengestelde** woorden zijn de onbepaalde voornaamwoorden: *iemand* (uit *ie* en *man* en een willekeurig achtergevoegde *d*), *niemand* (uit *ne* of *en*, *ie*, *man* en *d*), *elkeen* (uit *elk* en *een*), *iedereen* (uit *ieder* en *een*), *elkander* (uit *elk* en *ander*), *malkander* (uit *malk* = *manlijk* en *ander*), *niemendal* (uit *niet*, *met* en *al*), *alles* (uit *al* en *des* = van dat).

330¹. Een zelfstandig onbepaald voornaamwoord is naar zijn beteekenis: mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; enkel- of meervoudig; naar de betrekking, waarin het voorkomt, 1e, 2e, 3e, of 4e naamval een bijvoegelijk onbepaald voornaamwoord ontleent geslacht, getal en naamval aan het woord, waarbij het behoort.

331². Een zelfstandig onbepaald voornaamwoord kan in dezelfde betrekkingen voorkomen als een zelfstandig naamwoord; een bijvoegelijk onbepaald voornaamwoord kan alleen als bepaling van een zelfstandigheid voorkomen; *zeker* kan niet als naamwoordelijk gezegde voorkomen, en *ander* wordt in dat geval *anders*; b.v.: „Dat is *anders*.” — „Hij vindt dit *anders*.”

332¹. Verbuiging der Onbepaalde voornaamwoorden.

Zelfstandig.

Enkelvoudig.

Mannelijk.

1e nv. iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, de eene, de andere.

2e „ iemands, niemands, elks, ieders, een (voor eens) iegelijks, een (voor eens) anders, des eenen, des anderen.

3e „ iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, den eenen, den anderen,

4e „ iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, den eenen, den eenen, den anderen.

Vrouwelijk.

1e nv. iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, de eene, de andere.

- 2e nv. iemands, niemands, elks, ieders, een (voor eens) iegelijks, een (voor eens) anders, der eene, der andere.
 3e „ iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, der eene, der andere.
 4e „ iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, de eene, de andere.

Onzijdig.

- 1e nv. iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, het eene, het andere.
 2e „ iemands, niemands, elks, ieders, een (voor eens) iegelijks, een (voor eens) anders, des eenen, des anderen.
 3e „ iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, den eenen, den anderen.
 4e „ iemand, niemand, elk, ieder, een iegelijk, een ander, het eene, het andere.

Meervoud.

Voor personen.

- 1e nv. —, —, enkelen, eenigen, weinigen, de minsten, sommigen, anderen, velen, hoevelen, zoovelen, allen, de eenen, de anderen, beiden.
 2e „ elkanders, malkanders, —, —, —, der minsten, sommiger, anderer, veler, hoeveler, zooveler, aller, der eenen, der anderen, beider.
 3e „ elkander, malkander, enkelen, eenigen, weinigen, den minsten, sommigen, anderen, velen, hoevelen, zoovelen, allen, den eenen, den anderen, beiden.
 4e „ elkander, malkander, enkelen, eenigen, de weinigen, minste, sommigen, anderen, velen, hoevelen, zoovelen, allen, de eenen, de anderen, beiden.

Meervoud.

Voor geen personen.

- 1e nv. de eene, de andere, beide, alle.
 2e „ der eene, der andere, beider, aller.
 3e „ den eenen, den anderen, beiden, allen.
 4e „ de eene, de andere, beide, alle.

Bijvoegelijk.

Enkelvoud.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.
1e nv.	zekere (zeker), andere (ander)	zekere, andere
2e „	zekeren, anderen	„ „
3e „	„ (zeker), „ (ander)	„ „
4e „	„ „ „ „ „ „	„ „

Onzijdig.

1e nv.	zekere (zeker), andere (ander)
2e „	zekeren, anderen
3e „	zekeren (zeker), anderen (ander)
4e „	zekere (zeker), andere (ander)

Meervoud.

1e „	zekere, andere
2e „	„ „ „ „
3e „	zekeren, anderen.
4e „	zekere, andere.

Een, geen, men, elkeen, iedereen, minder, meer, iets, niets, niemendal, wat, alles, het en anders blijven als onbepaalde voornaamwoorden steeds onverbogen: *men* komt alleen in den eersten naamval voor.

- 333¹. Vragende voornaamwoorden, zijn voornaamwoorden, die aanduiden, dat de spreker een zelfstandigheid of een kenmerk van een zelfstandigheid, die hij niet weet, verlangt te weten.
- 334². Een vragend voornaamwoord kan ook het begin zijn van een afhankelijke vraag.
- 335**¹. Een vragend voornaamwoord kan zelfstandig of bijvoegelijk zijn; het is zelfstandig, als het naar een zelfstandigheid vraagt; bijvoegelijk, als het naar een kenmerk van een zelfstandigheid vraagt.
- 336¹. De zelfstandig vragende voornaamwoorden zijn: voor personen: *wie*; voor zaken: *wat*.
- 337¹. De bijvoegelijk vragende voornaamwoorden zijn: *welk*

(vraagt naar den naam van personen of naar kenmerken van personen of zaken), *hoe* (vraagt naar een kenmerk of toestand; bij het werkwoord *heeten* naar den naam van een zelfstandigheid), *hoedanig* (vraagt naar kenmerken); *wat* kan in de beteeken van *welk een* ook bijvoegelijk voorkomen.

- 338¹. *Wie*, *wat* en *hoe* zijn **oorspronkelijke woorden**; *welk* en *hoedanig* zijn **onmiddellijk afgeleid**: *welk* — samentrekking van *hoe* en *lijk*, *wie* en *lijk* of *wat* en *lijk*; *hoedanig* is ontleend aan een bijv. nw.
- 339¹. Een uitroep van verwondering is ook een vragende uitdrukking: die kan dus ook met een vragend voornaamwoord beginnen.
- 340² Een vragend voornaamwoord kan ook het begin zijn van een toegevendens bijzin.
- 341². *Welk*, *hoedanig* kunnen door het lidwoord *een* van hun zelfstandig naamwoord gescheiden zijn en blijven dan toch bijvoegelijk.
- 342¹. Indien *welk* vóór een persoonsnaam in het mannelijk enkelvoud onverbogen blijft, vraagt het naar een kenmerk van den persoon; verbogen, vraagt het naar den naam van den persoon.
- 343². *Wat* is een zelfstandig vragend voornaamwoord in uitdrukkingen als: „*Wat* voor bloed heeft hij? = *Wat*, dat voor bloed geldt, heeft hij?” — „*Wat* voor menschen zijn dat? = *Wat*, dat voor menschen geldt, zijn dat?” — „*Wat* voor een man meent gij? = *Wat*, dat voor een man geldt, meent gij?”
Wat is een bijvoegelijk vragend voornaamwoord in uitdrukkingen als: „*Wat* ferme jongen was hij! = *Welk* een ferme jongen was hij!” — „*Wat* een man is hij! = *Welk* een man is hij!” — „*Wat* een menschen waren daar!” = *Welk* een (een hoeveelheid) menschen waren daar!”
- 344¹. De zelfstandig vragende voornaamwoorden zijn naar

huunc beteekenis mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; enkel of meervoudig; naar de betrekking, waarin zij voorkomen, 1e, 2e, 3e of 4e naamval; de bijvoegelijk vragende voornaamwoorden ontleenen hun geslacht, getal en naamval aan het zelfstandig naamwoord, waarbij zij behooren.

345². De zelfstandig vragende voornaamwoorden kunnen in dezelfde betrekkingen voorkomen als de znw.; *wie* kan niet in den 3en nv. van het vrouw. enk. voorkomen; *wat* kan niet in den 2en nv. voorkomen dan in oude samengestelde woorden; b.v.: *weshalve*: de bijv. vrag. vnw. kunnen in dezelfde betrekkingen voorkomen als de bijv. v. *welk* heeft geen 2en nv.

346¹. Verbuiging van de vragende voornaamwoorden.

Zelfstandig.

Enkelvoudig.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv.	wie	wie	wat
2e „	wiens (met ingelaste)	wier	(wes = het toonlooze wies)
3e „	wien	—	wat
4e „	wien	wie	wat

Meervoud.

1e nv.	wie
2e „	wier
3e „	wien
4e „	wie

Bijvoegelijk.

Enkelvoudig.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.
1e nv.	welk, (welke), hoedanig.	welke, hoedanige.
2e „	—,	— —.
3e „	welken (welk), hoedanigen.	welke, hoedanige.
4e „	„ „ „	„ „ „

Onzijdig.

welk, hoedanig.

—, —

welken, hoedanigen.

welk, hoedanig.

Meervoud.

1e nv. welke, hoedanige.

2e „ —, —

3e „ welken, hoedanigen.

4e „ welke, hoedanige.

Hoe en het bijvoegelijke *wat* zijn onbuigbaar.

- 347¹. Een betrekkelijk voornaamwoord is oorspronkelijk een aanwijzend, onbepaald of vragend voornaamwoord, dat als betrekkelijk voornaamwoord een bijzin aan een hoofdzin of aan een deel van een hoofdzin verbindt.
- 348¹. De betrekkelijke voornaamwoorden zijn alle **onmiddellijk afgeleide woorden**.
- 349¹. De betrekkelijke voornaamwoorden zijn zelfstandig of bijvoegelijk.
- 350¹. De zelfstandige betrekkelijke voornaamwoorden zijn: *die, dat, hetgeen, wie, wat, dewelke, hetwelk*; het bijvoegelijk voornaamwoord is: *hoedanig*; zoowel bijvoegelijk als zelfstandig komt voor: *welk*.
- 351². De betrekkelijke voornaamwoorden *die, dat, hetwelk, hoedanig* en *welk* kunnen een bijvoegelijken bijzin verbinden met een voorafgaand hoofdwoord (¹), dat een zelfstandig naamwoord, zelfstandig telwoord of zelfstandig voornaamwoord is; zij ontleenen dan hun geslacht en getal aan dat voorafgaand hoofdwoord; wanneer dat voorafgaand hoofdwoord een verkleinwoord is, dat een titel of een eigennaam van een persoon is en geen lidwoord of bijvoegelijk voornaamwoord bij zich heeft,

(¹) Antecedent.

- dan ontleent het betrekkelijk voornaamwoord zijn geslacht aan het natuurlijk geslacht van dien persoon; in andere gevallen heeft een zelfstandig betrekkelijk voornaamwoord naar zijn eigen beteekenis geslacht en getal.
- 352¹.** Een zelfstandig betrekkelijk voornaamwoord is naar zijn voorafgaand hoofdwoord of naar zijn beteekenis: mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; enkel of meervoudig; naar de betrekking, waarin het in den bijzin voorkomt, is het 1e, 2e, 3e of 4e naamval.
- 353².** Een zelfstandig betrekkelijk voornaamwoord kan in den bijzin in al de verschillende betrekkingen voorkomen, waarin een zelfstandig naamwoord kan voorkomen; als bepaling, die een 1e lijdend voorwerp aanduidt, kan het zelfs bij sommige werkwoorden voorkomen, waarbij een zelfstandig naamwoord in die betrekking niet kan voorkomen; b.v.: „Ik spreek van een man, *dien* ik weet, dat rijk is.” —; in dezen bijzin, „*dien* ik weet, dat rijk is” komt het betrekkelijk voornaamwoord *dien* voor als bepaling van weet, 1e lijdend voorwerp, en „dat (hij) rijk is,” bepaling van weet, 2e lijdend voorwerp, tevens naamwoordelijk gezegde van „*dien*,” kenmerk.
- 354¹.** Een bijvoegelijk betrekkelijk voornaamwoord ontleent geslacht, getal en naamval aan het woord, waarbij het behoort; daarnaar is het mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; enkel of meervoudig; 1e, 2e, 3e of 4e naamval.
- 355¹.** Indien een betrekkelijk voornaamwoord in een bijvoegelijke bijzin het onderwerp is, dan komt het werkwoord met persoonsvorm in den bijzin in persoon overeen met den persoon van het voorafgaand hoofdwoord, waarvan de bijvoegelijke bijzin een bepaling is.
- 356².** Indien een zelfstandige bijzin met het betrekkelijk voornaamwoord *wie* of *wat* begint, dan heeft de zin een onbepaalde algemeene beteekenis, zooals het vragend,

Stab is 03 bestaan uit

03 Samenstelling is de verdeling
om twee of meer gedachten, die
spraken worden, worden 03, 04.

Waarom wordt dat spraken. nu.
band ingedrukt?

Wanneer staat een spraken. nu.
in de afhangende tot?

afleiding, & omdoeling, als de
Hogst. vanden.

afleiding vanden - bedelwaarsusticht.
afschuimyk - doestgeuk - Olijftman
allenschtunding - niemand - derhalve
meskalve - leverafdeling -
bedensvuchedenit - kemp'schaar.
jonegotleden - kromlyk'sjift -
onmerkbaar - opmerkzaam -

oorhelen - denken
rotten - bevrissen
vralyken - sterven -
krygen - ontvragen.
kanniken - kinniken
lezen, is beesteliken
waaffenen,

dus onbepaalde voornaamwoord *wie* of *wat* ook heeft; begint hij met *die* of *dat*, dan heeft hij een bepaalde, bijzondere beteekenis zooals het aanwijzende of bepaalde voornaamwoord *die* of *dat* ook heeft; in het eerste geval geeft hij een algemeene wet, in het andere is het een gedachte over een bepaalde persoon of zaak.

357². In plaats van den tweeden en ook van den derden naamval en van den vierden naamval met een voorzetsel er vóór gebruikt men voor zaken dikwijls de voornaamwoordelijke bijwoorden: *waarvan*, *waaraan*, *waarvoor*, enz.

358². *Dewelke* is verouderd.

359¹. Verbuiging van de betrekkelijke voornaamwoorden.

Zelfstandig.

Enkelvoudig.

Mannelijk.

1e nv. die, wie, dewelke, welke;

2e „ wiens, wiens, deswelken, welks;

3e „ wien, wien, denwelken, welken;

4e „ dien, na een voorz. wien, denwelken, welken;

Vrouwelijk.

1e nv. die, wie, dewelke, welke;

2e „ wier, wier, derwelker, welker;

3e „ — — derwelke —;

4e „ die, na een voorz. wie, wie, dewelke, welke;

Onzijdig.

1e nv. dat, wat, hetgeen, hetwelk;

2e „ (wiens) (welks), — welks;

3e „ (wien) (welken), — welken;

4e „ dat, wat, hetgeen, hetwelk, met een voorz. een bijw.

Meervoudig.

1e nv. die, wie, dewelke, welke;

2e „ wier, wier, derwelker, welker;

3e „ wien, wien, denwelken, welken;

4e „ die, na een voorz. wie, wie, dewelke, welke;

Bijvoegelijk.

Enkelvoudig.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv.	hoedanige, welke;	hoedanige, welke;	hoedanig, welk;
2e „	— —	— —	— —
3e „	hoedanigen, welken;	hoedanige, welke;	hoedanig, welken.
4e „	„ „	„ „	hoedanig, welk.

Meervoudig.

1e nv.	hoedanige, welke;
2e „	— —
3e „	hoedanigen, welken;
4e „	hoedanige, welke.

„De leerling *maakt* zijn werk.” — „De zieke *slaapt*.” — „De vogel *sterft*.” — „Hij *is rustende*.” — „De hond *wordt geslagen*.” —

In deze zinnen wordt door het woord *maakt* genoemd, wat de leerling doet; door het woord *slaapt* wordt een toestand genoemd, waarin de zieke is, en er wordt door aangeduid, dat de zieke dien toestand zelf veroorzaakt; door het woord *sterft* wordt de toestand genoemd van den vogel, en er wordt door aangeduid, dat de vogel dien toestand zelf veroorzaakt; door het woord *is* wordt aangeduid, dat Hij veroorzaakt, dat Hij in den toestand *rustende* is; door het woord *wordt* wordt aangeduid, dat de hond de veroorzaker is van de werking, die hij ondergaat.

- 360¹. een werkwoord is dus een woord, dat een werking van een zelfstandigheid noemt of aanduidt.
- 361¹. De sterke werkwoorden zijn **oorspronkelijke woorden**; zij kunnen **middellijk afgeleide** of **samengestelde werkwoorden** worden; de werkwoorden: *dingen* (van ding), *erven* (erf), *jagen* (jage = jacht), *prijzen* (prijs), *schenden* (schande), *schenken* (schenk = beker), *vragen* (vrage), *wijzen* (wijs = gewijsde), *wenken* (wenk), *waaien* (waaï = wind),

zenden (sand = gezant) waren oorspronkelijk zwak; zij zijn nu sterk en worden dus tot de oorspronkelijke woorden gerekend.

- 362¹. De zwakke werkwoorden zijn oorspronkelijk **onmiddellijk afgeleide woorden**; men noemt ze evenwel toch **oorspronkelijke woorden**, indien zij niet kennelijk van een nog bestaand woord gevormd zijn.
- 363¹. **Onmiddellijk afgeleide werkwoorden** zijn:
- 1°. zoogenaamde **naamwoordelijke werkwoorden** ⁽¹⁾: zij zijn zonder of met klankverandering gevormd door den werkwoordelijken uitgang achter een stam te plaatsen, die oorspronkelijk een zelfstandig naamwoord is; als deze stam van persoonsnamen gevormd is, dan beteekenen zij de werking verrichten, die door dien persoon naar zijn naam verricht wordt; b. v.: *boeren* = doen, wat een boer doet; als zij van een ander zelfstandig naamwoord gevormd zijn, beteekenen zij de werking, die met, of door, of aan, of in die zelfstandigheid verricht kan worden, of wat die zelfstandigheid gedaan kan worden; b. v.: *pennen* = doen, wat met een pen gedaan wordt; *dekken* = doen, wat door een dek gedaan wordt; *landen* = doen, wat aan een land, uit zee of uit een stroom komende, gedaan kan worden; *huizen* = doen, wat in een huis gedaan kan worden; *villen* = doen, wat vel gedaan kan worden (**beroovende beteekenis**); *grazen* = doen, wat gras gedaan kan worden; bij deze werkwoorden heeft men er op te letten, of de zelfstandigheid eerst moest bestaan, of eerst de werking;
- naamwoordelijke werkwoorden kunnen ook gevormd zijn zonder of met klankverandering van een stam,

(¹) Denominatieven.

die oorspronkelijk een bijvoegelijk naamwoord is ; deze kunnen **bedrijvende** ⁽¹⁾ of **lijdende** ⁽²⁾ beteekenis hebben ; b. v. : *sterken* = sterk maken ; *pletten* = plat maken ; *grijzen* = grijs maken of grijs worden ;

van een stam, die oorspronkelijk een voornaamwoord is ; b. v. : *mijnen* = mijnzeggen, tot mijn maken ; van een stam, die oorspronkelijk een bijwoord is ; b. v. : *innen* = inmaken = inhalen van oogst, vruchten of geld ; *uiten* = uitmaken = uitdrukken in woorden, wat in ons binnenste is ;

- 2°. zoogenaamde werkwoorden met **oorzakelijke beteekenis** ⁽³⁾ : zij zijn van een der stammen van een sterk werkwoord der 1e, 2e, 3e, 4e, 5e, 6e of 7e klasse ⁽⁴⁾ gevormd, volgens sommigen is daarvan eerst een naamwoord gevormd en daarvan een naamwoordelijk werkwoord, dan zouden dus de oorzakelijke werkwoorden een bijzondere soort der naamwoordelijke werkwoorden zijn ; zij beteekenen een werking, die de werking veroorzaakt van het werkwoord, waarvan zij gevormd zijn : b. v. :

drenken = drinken veroorzaken ; van het enk. van den 1en verl. tijd *dronk* vroeger *drank* van drinken ;

rennen = rinnen veroorzaken ; het enk. van den 1en verl. tijd *ran* van rinnen = loopen, samenloopen ;

wenden = winden veroorzaken ; van het enk. van den 1en verl. tijd *wond* vroeger *wand* van winden = draaien ;

schrikken = schrikken veroorzaken ; van het enk. van

(¹) Actieve.

(²) Passieve.

(³) Causatieven of Factitieven.

(⁴) Immediatieven.

		den 1en verl. tijd <i>schrak</i> van het sterke werkwoord schrikken ;
<i>leggen</i>	==	liggen veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>lag</i> van liggen ;
<i>generen</i>	===	genezen veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>genas</i> van genezen == onderhouden ;
<i>zetten</i>	===	zitten veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>zat</i> van zitten ;
<i>leiden</i>	---	lijden veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>leed</i> van lijden == gaan ;
<i>leeren</i>	---	leeren veroorzaken (onderwijzen); van het enk. van den 1en verl. tijd <i>leer</i> van leeren (vroeger sterk) ;
<i>neigen</i>	---	nijgen veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>neeg</i> van nijgen ;
<i>sleepen</i>	---	slepen of slijpen veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>sleep</i> van slijpen ;
<i>klooven</i>	----	kluiven of klieven veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>kloof</i> van kluiven of klieven ;
<i>zoogen</i>	==	zuigen veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>zoog</i> van zuigen ;
<i>voeren</i>	===	varen veroorzaken; van het enk. van den 1en verl. tijd <i>voer</i> van varen ;
<i>vellen</i>	===	vallen veroorzaken; van het enk. van den 1en teg. tijd <i>val</i> van vallen ;

3°. zoogenaamde **werkwoorden met versterkte beteekenis** ⁽¹⁾: zij zijn van den stam van den 1en teg. tijd van een sterk of zwak werkwoord ⁽²⁾ gevormd door verscherping van de sluitletter van

(¹) Intensieven.

(²) Immediatieven.

dien stam, meestal met verandering van den helderen klank of tweeklank van dien stam in een onvolkomen klinker; volgens sommigen is van die werkwoorden eerst een naamwoord gevormd en daarvan een naamwoordelijk werkwoord: dan zouden dus de versterkende werkwoorden ook een bijzondere soort der naamwoordelijke werkwoorden zijn:

wrikken == in versterkte mate wringen; *stikken* == in versterkte mate steken; *wikken* == in versterkte mate wegen; *hikken* == in versterkte mate hijgen; *knippen* == in versterkte mate knippen; *nikken* of *knikken* == in versterkte mate nijgen; *slippen* == in versterkte mate slepen, slijpen; *stichten* == in versterkte mate stijgen; *zwicken* en *zwichten* == in versterkte mate zwijken, bezwijken; *vluchten* == in versterkte mate vlieden of vliegen; *bukken* == in versterkte mate buigen; *spillen* == in versterkte mate spelen; *jachten* == in versterkte mate jagen; *slachten* == in versterkte mate slagen, slaan; *trachten* == in versterkte mate dragen; *smachten* en *smakken* == in versterkte mate smaken.

364¹. **Middellijk afgeleide werkwoorden** vormen de achtervoegsels: *eer* (eeren), *el* (elen), *en* (enen), *er* (eren), *ig*, (*igen*):

voeteeren == doen, wat met de voeten gedaan wordt; *eer* achter een znw. (**naamw. werkw.**);
kleineeren == klein maken; *eer* achter een bijvzw. (**naamw. werkw.**);
halveeren == tot halven of half maken; *eer* achter een telw. (**naamw. werkw.**);
wandelen == bij kleine hoeveelheden, bij herhaling, bij voortdoring *wanden* van winden, draaien (²); sommigen meenen, dat zij

(²) Immediatieven.

van een zelfstandig naamwoord, dat een verkleinwoord was, komen, en dus weder een bijzondere soort van naamwoordelijke werkwoorden zijn; *el* achter een w.w.; (**werkwoorden van verkleining**, ⁽³⁾ **herhaling** ⁽⁴⁾ of **voortduring** ⁽⁵⁾);

bedelen — bij kleine hoeveelheden, bij herhaling, bij voortduring bidden, vragen; volgens sommigen van een bijvoegelijk naamwoord *bedel* en dus **naamwoordelijk werkwoord**; *el* achter een w.w.; (**werkw. van verkl., herh., voortduring.**)

lijkenen = gelijken = gelijk zijn; *en* achter een ww. ? of znw. ? (naamw. werkw. ?)

stotteren — bij kleine hoeveelheden, bij herhaling, bij voortduring stooten; *er* achter een ww., achter een naamw. ? — zie wandelen (**werkw. van verkl., herh., voortduring.**)

kruisigen = doen, wat aan een kruis gedaan wordt; *ig* achter een znw. (**naamwoordelijk werkw.**) kruisen = dezelfde beteekenis en een kruis maken;

reinigen = rein maken; *ig* achter een bijvzw. (**naamwoordelijk werkw.**)

365¹. **Eigenlijk samengestelde werkwoorden** worden gevormd door de voorvoegsels *be*, *ge*, *er*, *her*, *ont*, *ver*:

belegeren = *om* iets legeren; *be* voor een naamwoordelijk ww.; (*b* is oorspronkelijk bij);

⁽³⁾ Diminutieven.

⁽⁴⁾ Iteratieven.

⁽⁵⁾ Frequentatieven.

- besturen* == *over* iets, personen, sturen; *be* voor een ww.;
- betreden* == *op* iets of *over* iets treden; *b^e* voor een ww.;
- bezielen* == *met* of *van* ziel voorzien; *be* voor een naamwoordelijk ww.;
- bevrijden* == *tot* of *in* den toestand van vrij maken; *be* voor een naamw. ww.;
- bekomen* == *bij* zich zelve komen; *be* voor een ww.;
- geleiden* == in versterkte mate, *met* iets leiden; (*ge* is oorspronkelijk; *ga* = samen of met)
- erkennen* == *uit* hetgeen het vertoont, kennen; *er* voor een ww.; (*er* is oorspronkelijk oor = uit);
- herdenken* == *weder* denken; *her* voor een ww.; (*her* is oorspronkelijk *weder*);
- onthouden* == *tegen* of *terughouden*; *ont* voor een ww.; (*ont* is oorspronkelijk *ant* = tegen);
- ontspringen* == *beginnen* te springen; *ont* voor een ww.; ⁽¹⁾
- ontdekken* == *het tegengestelde* van dekken; *ont* voor een naamw. ww.;
- onthoofden* == *wegdoen* van het hoofd; *ont* voor een naamw. ww.;
- ontgaan* == *weg* of *er van af* gaan; *ont* voor een ww.;
- verleeren* == *voort* of *wegleeren*; *ver* voor een ww.; (*ver* is oorspronkelijk *voort*);
- verbinden* == *overbinden*; *ver* voor een ww.; (*ver* is oorspronkelijk *over*);
- vergoden* == *overgoden*; *ver* voor een naamw. ww.; (*ver* is oorspronkelijk *over*);
- verschijnen* == *in sterke mate* schijnen; *ver* voor een ww.; (*ver* is oorspronkelijk *over*);

⁽¹⁾ Ochoiatieven.

verkleeden == *in plaats van* het kleed een ander kleed.
aandoen; *ver* voor een naamw. ww.;
(*ver* is oorspronkelijk voor);

366¹. **Eigenlijk samengestelde werkwoorden** kunnen ook bestaan uit: een onscheidbaar znw. en een ww.; een onscheidbaar bijvnw. en een ww.; een ww en een ww.; een onscheidbaar bijw. en een ww.;

logenstraffen == straffen tot logen, straffen door het tot logen te maken; een onscheidbaar znw. en een ww.;

beeldhouwen == houwten tot beelden of tot een beeld; een onscheidbaar znw. en een ww.;

gekscheren == scheren, d. i. spotten? tot gek; spotten, zoodat het gek is; een onscheidbaar bijvnw. en een ww.;

spelevaren == varen om te spelen; een ww. en een ww.;

overleggen == van de eene plaats in de gedachte op de andere leggen (overwegen); een onscheidbaar bijw. voor een ww.;

367¹. **Oneigenlijk samengestelde werkwoorden** bestaan uit een scheidbaar znw. en een ww.; een scheidbaar bijvnw en een ww., of een scheidbaar bijw. en een ww.;

aderlaten == laten uit den ader; een scheidbaar nzw. en een ww.;

goedkeuren == keuren, dat het goed is; een scheidbaar bijvnw. en een ww.;

overleggen == van de eene plaats in de werkelijkheid op de andere leggen; een scheidbaar bijw. en een ww.;

368¹. **Door afleiding samengestelde werkwoorden** zijn, b.v.: *stampvoeten* = met de voeten stampen; *knikkebollen* = met den bol knikken; *pluimstrijken* van pluimstrijker.

- 369**¹. Naar hunne beteekenis onderscheidt men de werkwoorden in overgankelijke (¹), onovergankelijke (²), zelfstandige of gelijkstellende, en hulpwerkwoorden; een werkwoord is overgankelijk, wanneer het een werking noemt, waarbij een zelfstandigheid komt of moet komen, die een lijdend voorwerp of voortbrengsel beteekent; onovergankelijk, als het een werking noemt of aanduidt, waarbij geen zelfstandigheid komt of moet komen, die een lijdend voorwerp of voortbrengsel beteekent; zelfstandig of gelijkstellend, als het aanduidt, dat zijn onderwerp als bijzonder begrip gelijkgesteld wordt met een naamwoordelijk gezegde als algemeener begrip; hulpwerkwoord, als het bij een ander werkwoord komt om de betrekking aan te duiden, die dat andere werkwoord door buiging of vervoeging moest aanduiden.
- 370**¹. De overgankelijke werkwoorden kunnen naar hun vorm bedrijvend (¹) of lijdend (²) voorkomen; bedrijvend, als de vorm aanduidt, dat het onderwerp iets doet; lijdend als de vorm aanduidt, dat het onderwerp iets gedaan wordt.
- 371². Men gebruikt den bedrijvenden vorm, als het onderwerp de veroorzaker van de werking is; dan is het lijdend voorwerp een bepaling van het werkwoord: den lijdenden vorm, als het lijdend voorwerp de veroorzaker is van den toestand, waarin het door de werking gebracht is of wordt; dan is het lijdend voorwerp het onderwerp.
- 372². Eenige overgankelijke werkwoorden kunnen alleen in den bedrijvenden vorm voorkomen; zooals: *hebben*, *behelzen*, *bevatten*.

(¹) Transitieve.

(²) Intransitieve.

(³) Actief.

(⁴) Passief.

373¹. Een overgankelijk werkwoord, waarbij de bepaling, die een lijdend voorwerp beteekent, in den bedrijvenden vorm door een wederkeerend voornaamwoord wordt uitgedrukt, heet *overgankelijk, bedrijvend, wederkeerend* (¹); sommige werkwoorden kunnen niet anders dan overgankelijk, bedrijvend, wederkeerend voorkomen; zij zijn dus noodwendig wederkeerend; b.v.: *zich schamen*; andere werkwoorden kunnen ook anders dan overgankelijk, bedrijvend, wederkeerend voorkomen; zij komen dus toevallig wederkeerend voor; b.v.: *zich wasschen*; de wederkerende werkwoorden kunnen niet in lijdenden vorm omgezet worden.

374¹. Sommige noemen de overgankelijke, bedrijvende werkwoorden *wederkeerig* (²), als de bepaling, die een lijdend voorwerp beteekent, door de wederkeerige voornaamwoorden *elkander* of *malkander* wordt uitgedrukt; in dit geval kunnen zij ook niet in den lijdenden vorm worden omgezet.

375². Behalve de overgankelijke werkwoorden, die men onder geen regel kan samenvatten, zijn overgankelijk:

1e, alle oorzakelijke werkwoorden, behalve *generen*;

2e, alle naamwoordelijke werkwoorden, van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, die bedrijvende beteekenis hebben;

3e, alle samengestelde werkwoorden met de voorvoegsels *be, er, her, ver*, of waarvan het eerste lid een bijwoord is, behalve als het 1e lid het bijwoord *tegen* is;

4e, alle oorspronkelijk onovergankelijke werkwoorden, die de beteekenis krijgen: door de werking voortbrengen, of de werking veroorzaken of doen plaats hebben;

5e, alle werkwoorden, die een wijze van een andere

(¹) Reflexief.

(²) Reciproque.

werking uitdrukken, en waarbij dus een ander werkwoord met of zonder *te* als bepaling, die een lijdend voorwerp beteekent, behoort te komen; zij zijn: *durven, kunnen, moeten, mogen, willen, laten* en *vermogen*.

- 376². Er zijn overgankelijke werkwoorden, die een bepaling, die een 1e lijdend voorwerp is, bij zich kunnen hebben met een bepaling, die een 2e lijdend voorwerp is, dat tevens een naamwoordelijk gezegde van het 1e lijdend voorwerp is; het 1e lijdend voorwerp is dan de zelfstandigheid, die verklaard wordt tot of zich vertoont als datgene, wat het 2e lijdend voorwerp beteekent; of het 1e lijdend voorwerp is de zelfstandigheid, die zich bevindt in of gebracht wordt tot den toestand, die het 2e lijdend voorwerp beteekent; of het 1e lijdend voorwerp is de zelfstandigheid, waaraan het 2e lijdend voorwerp als een kenmerk is waar te nemen.
- 377². Sommigen onderscheiden bij de werkwoorden *leeren, vragen, en onderwijzen* ook twee lijdende voorwerpen: een persoonlijk en een zakelijk lijdend voorwerp; het is beter bij deze werkwoorden een terugwerkend voorwerp, dus een derden naamval en een lijdend voorwerp, dus een vierden naamval te onderscheiden.
- 378². De onovergankelijke werkwoorden, die een werking beteekenen, die door het onderwerp gedaan of verricht wordt (¹), kunnen ook in bedrijvenden en lijdenden vorm voorkomen; de lijdende vorm duidt dan aan, dat de werking gedaan wordt of plaats heeft; daar de bedrijvende vorm van een onovergankelijk werkwoord geen bepaling bij zich kan hebben, die een lijdend voorwerp beteekent, kan de lijdende vorm van een onovergankelijk werkwoord ook geen onderwerp bij zich hebben; die lijdende vorm wordt dus een onpersoonlijk

---

(¹) Actitieven.

werkwoord en komt alleen voor in bestaanszinnen; beteekent een onovergankelijk werkwoord een werking, waardoor het onderwerp in een toestand is ⁽²⁾ of komt, ⁽³⁾ dan kan het alleen in bedrijvenden vorm voorkomen.

- 379². Er zijn er, die meenen, dat de onovergankelijke werkwoorden: *gehoorzamen*, *baten* en *schaden* in lijdenden vorm kunnen omgezet worden, waardoor dan het terugwerkend voorwerp, dat in den bedrijvenden vorm een bepaling was, het onderwerp wordt; het is beter ze zoo niet in lijdenden vorm om te zetten.
- 380². Sommige onovergankelijke werkwoorden eischen een bepaling in den 2en of 3en naamval bij zich ⁽⁴⁾; b.v.: *Mijner gedenken*. - *Iemand gehoorzamen*.
- 381¹. Een onovergankelijk werkwoord, waarbij een wederkeerend voornaamwoord in den 3en naamval als bepaling voorkomt, heet onovergankelijk wederkeerend; sommige onovergankelijke werkwoorden zijn noodwendig wederkeerend, andere toevallig wederkeerend; komt het wederkeerig voornaamwoord *elkander* of *malkander* als bepaling bij een onovergankelijk werkwoord, dan noemen sommigen zoo een werkwoord onovergankelijk wederkeerig.
- 382². Even als overgankelijke werkwoorden bij wijziging of verandering van beteekenis onovergankelijk kunnen worden, kan ook een onovergankelijk ww. overgankelijk worden, b. v.: „Hij *gaat* naar huis.” — „Hij *gaat* (door gaan voortbrengen) zijn gang.” — „De stok *breekt*.” — Hij *breekt* (doet breken) den stok.” — „Hij *slaat* den hond.” — „Hij *slaat* uit het raam.”
- 383². De werkwoorden, die zelfstandig of gelijkstellend kunnen voorkomen, zijn: *wezen* of *zijn*; *worden* = beginnen te zijn; *blijven* = voortdurend zijn; *schijnen* = in schijn

⁽²⁾ Immutatieven.

⁽³⁾ Mutatieven.

⁽⁴⁾ Objectief-intransitief.

zijn; *lijken* = in overeenkomst zijn; *gelijken* = in overeenkomst zijn; *heeten* = van naam zijn; indien deze werkwoorden niet in de genoemde beteekenis voorkomen, dan zijn zij ook niet zelfstandig of gelijkstellend:

wezen of zijn = *bestaan* of *bevinden* is een onovergankelijk werkwoord;

wezen of zijn = *vervangen* of *in de plaats komen voor* is een overgankelijk werkwoord;

wezen of zijn = hulpwerkwoord voor den voleinden tijd;

worden = *ontstaan*, *groeien*, is een onovergankelijk werkwoord;

worden = *beginnen te vervangen* is een overgankelijk werkwoord;

worden = hulpwerkwoord voor het lijdend geslacht;

blijven = *vertoeven*, *stand houden*, is een onovergankelijk werkwoord;

blijven = *voortdurend vervangen* is een overgankelijk werkwoord;

schijnen = *licht geven*, *schijn hebben* is een onovergankelijk werkwoord;

lijken = *bevalen*, *aanstaan* is een onovergankelijk werkwoord;

gelijken = *gelijkenis hebben* is een onovergankelijk werkwoord;

heeten = *noemen* of *naam geven* is een overgankelijk werkwoord;

heeten = *zeggen* of *bevelen* is een overgankelijk werkwoord;

heeten = *heet*, *zeer warm maken* is een overgankelijk werkwoord.

384². De werkwoorden, die als hulpwerkwoorden kunnen voorkomen, zijn:

hebben voor den voleinden tijd der overgankelijke, bedrijvende werkwoorden;

„ „ „ „ der onovergankelijke werk-

				woorden in bedrijvenden vorm, die geen beweging beteekenen, om tot een doel of in een toestand te komen ;
		voor den voleinden tijd		der overgankelijke werkwoorden, die oorspronkelijk onovergankelijk waren, en als zij nu in overdrachtelijke beteekenis voorkomen ;
	"	"	"	der hulpwerkwoorden voor de wijs in bedrijvenden vorm ;
<i>wezen of zijn</i>	"	"	"	der overgankelijke lijdende werkwoorden ;
	"	"	"	der onovergankelijke werkwoorden in lijdenden vorm ;
	"	"	"	der onovergankelijke werkwoorden in bedrijvenden vorm, die een beweging beteekenen, om tot een doel of in een toestand te komen ;
	"	"	"	der overgankelijke werkwoorden, die oorspronkelijk onovergankelijk waren, en als zij nu in eigenlijke beteekenis voorkomen ;
	"	"	"	der hulpwerkwoorden voor de wijs in lijdenden vorm ;

voor den volgenden tijd der zelfstandige of gelijkstellende werkwoorden;
zullen „ „ toekomenden tijd; (zullen kan tegelijk de beteekenis krijgen van de aanvoegende of de noodwendige wijs);

laten „ „ 1e en 3e personen van de gebiedende wijs; (laten heeft] als hulpwerkwoord debeteekenis van: zich opwekken.)

worden „ „ lijdend geslacht.

385². Indien *hebben* geen hulpwerkwoord is, dan heeft het de beteekenis van *bezitten, houden, vasthouden; wezen of zijn* zie § 383; *laten* van veroorzaken, niet verhinderen, ergens geen verandering in brengen; *worden* zie § 383.

386¹. Naar de persoonsvormen, die de werkwoorden volgens hunne beteekenis kunnen aannemen, onderscheidt men ze in *persoonlijke* en *onpersoonlijke* werkwoorden; een werkwoord is persoonlijk, als het in den 1en, 2en en 3en persoon kan voorkomen; onpersoonlijk, als het alleen in den 3en persoon kan voorkomen.

387¹. Als een werkwoord onpersoonlijk voorkomt, dan wordt het onderwerp uitgedrukt door het onbepaalde voornaamwoord *het*, dat dan alleen een vorm voor het onderwerp is, en waarbij het bepaalde onderwerp in het begrip van het werkwoord is opgesloten, of door een bijzin met het voegwoord *dat*, of door een onbepaalde wijs met *te* er voor, wordt uitgedrukt; b. v.: „*Het regent,*” d. i. regenen wordt er gedaan; (*het* = onbepaald onderwerp; en *regenen* = bepaald onderwerp). — „*Het zou hem spijten, als ik gelijk had,* d. i. spijten zou gedaan worden, als ik gelijk had (*het* = onbepaald onderwerp, en *spijten* = bepaald onderwerp). — „*Het zou hem*

spijten, dat ik gelijk had," (*het* -- onbepaald onderwerp en *dat ik gelijk had* == bepaald onderwerp). — „*Het is moeielijk te begrijpen.*" (*het* == onbepaald onderwerp en *te begrijpen* == bepaald onderwerp); of een werkwoord is onpersoonlijk, omdat het alleen van een zaak iets kan zeggen; b. v.: „*Mij dunkt, dat hij het weet.*" — (*dat hij het weet* == onderwerp).

„*Den Heer N. N. gelieve die zaken te bezorgen.*" (*die zaken te bezorgen* == onderwerp); ook kan het onderwerp van een onpersoonlijk werkwoord volstrekt niet uitgedrukt zijn, dan wordt het alleen aangeduid door den persoonsvorm (oorspronkelijk door den persoonsuitgang) van het werkwoord, het onderwerp is dan in het begrip van het werkwoord opgesloten; b. v.: „*Mij dorst,*" d. i. dorsten wordt door mij gedaan (aangeduid onderwerp == *dorsten*; *mij dorst* == gezegde van een aangeduid onderwerp); „*Er wordt gedanst,*" d. i. dansen wordt gedaan (aangeduid onderwerp == *dansen*; *er wordt gedanst* == gezegde van een aangeduid onderwerp).

388¹. Een werkwoord is in zijn vervoeging regelmatig of onregelmatig; een werkwoord is regelmatig, als het in zijn geheele vervoeging de algemeene regels der vervoeging volgt; onregelmatig, als het in een of meer vormen zijner vervoeging van de algemeene regels afwijkt.

389¹. De algemeene regels der vervoeging zijn:

1°. ieder regelmatig werkwoord heeft vier kenmerkende of grondvormen: één voor den 1en teg. tijd der aant. wijs; één voor het enkelvoud van den 1en verl. tijd der aant. wijs; één voor het meerv. van den 1en verl. tijd der aant. wijs; één voor het verleden deelw.: van die grondvormen kunnen er 4, 3 of 2 aan elkander gelijk zijn; bij de regelmatige zwakke werkwoorden zijn zij alle 4 aan elkander gelijk:

2°. bij ieder regelmatig werkwoord stemt met den

- eersten grondvorm overeen de stam van den 1en teg. tijd der gebiedende wijs, de stam van den 1en teg. tijd der aanvoegende wijs, de stam van den 1en gelijktijdigen tijd der onbepaalde wijs; de stam van het tegenwoordig deelwoord: met den tweeden grondvorm stemt overeen de stam van het enkelvoud van den 1en verleden tijd der gebiedende wijs, de stam van het enkelvoud van den 1en gelijktijdigen tijd der voorstellende wijs: met den derden grondvorm stemt overeen de stam van het meervoud van den 1en verl. tijd der geb. wijs; de stam van den geheelen 1en verl. tijd der aanvoegende wijs, de stam van het meervoud van den 1en gelijktijdigen tijd der voorstellende wijs;
- 3°. bij ieder regelmatig werkwoord hebben de aantoonende, de gebiedende en de voorstellende wijs geen wijsuitgang; de aanvoegende wijs heeft den wijsuitgang *e* en de onbepaalde wijs heeft den wijsuitgang *en*;
- 4°. bij ieder regelmatig sterk werkwoord wordt het tijdsverschil door de klankverwisseling der tien klassen van de sterke werkwoorden aangeduid; bij ieder regelmatig zwak werkwoord zijn de vier grondvormen aan elkander gelijk en wordt het tijdsverschil aangeduid door den tijdsuitgang *de*, die na een scherpen medeklinker *te* wordt;
- 5°. bij ieder regelmatig sterk werkwoord heeft het verleden deelwoord den uitgang *en*, bij ieder regelmatig zwak werkwoord heeft het verleden deelwoord den uitgang *d*, die na een scherpen medeklinker *t* wordt;
- 6°. bij ieder regelmatig werkwoord heeft het tegenwoordig deelwoord den uitgang *ende*, die, behalve bij de werkwoorden, die in den 1en gelijktijdigen tijd der onbepaalde wijs éénlettergrepig zijn, *end* kan worden;

- 7°. bij ieder regelmatig werkwoord hebben de 1e en 3e persoon van het enkelvoud van alle tijden geen persoonsuitgang, behalve de 3e persoon van het enkelvoud van den 1en teg. tijd der aantoonende wijs, die den persoonsuitgang *t* heeft: de 1e persoon van het enkelvoud van den 1en teg. tijd der aantoonende wijs had vroeger den persoonsuitgang *e*, die nog over is in de volgende uitdrukkingen: „*Verzoeke* zulks voor mij te doen.” — „*Zegge f* 300,—”. — „*Herzegge* den derden Psalm.” —; de 2e persoon van het enkelvoud is in alle tijden verloren gegaan, behalve in de tijden der gebiedende wijs en die heeft geen uitgang; de 1e en 3e personen van het meervoud hebben in alle tijden den persoons- en getalsuitgang *en*; de 2e persoon van het meervoud heeft in alle tijden den persoons- en getalsuitgang *t*, die soms in den 1en verl. tijd bij zwakke werkwoorden weggelaten wordt;
- 8°. bij de regelmatige werkwoorden valt de toonlooze uitgang *e* of de toonlooze *e* van den uitgang *en* of *ende* weg, als de stam op een klinker, behalve *i* of *ij*, eindigt; als die toonlooze uitgang *e* of *en* of *ende* achter een uitgang komen, die op een toonlooze *e* eindigt; dan valt de toonlooze *e* van dien laatsten uitgang weg; als de uitgang *t* of *d* achter een stam zou moeten komen, die op *d* of *t* eindigt, dan blijft die uitgang weg.
- 390². Onregelmatig zijn, omdat zij van den 1en algemeenen regel afwijken: *kunnen* (kan, kun), *mogen* (mag, moog), *weten* (weet met scherpheldere *e* en weten met zacht-heldere *e*), *zullen* (zal, zul), *wezen of zijn* (be(n), is, zij), *hebben* (heb, heef), *komen* (kom, koom); omdat zij van den 4en algemeenen regel afwijken: *bewegen* (3e klasse: beweeg, bewoog, bewoog, bewoog), *doen* (geen klasse: doe, deed, deed, da), *gaan* (7e klasse: ga, ging, ging,

ga), *houden* (7e klasse: houd, hield, hield, houd), *komen* (2e klasse: kom of koom, kwam, kwaam, koom), *plegen* = gewoon zijn (2e klasse: pleeg, placht, placht, ontbreekt), *roepen* (10e klasse: roep, riep, riep, roep), *scheren* (2e klasse: scheer, schoor, schoor, schoor), *slaan* (6e klasse: sla, sloeg, sloeg, sla), *spugen of spoegen* (5e klasse: spuug of spoeg, spooeg, spooeg, spooeg), *staan* (6e klasse: sta, stond, stond, sta), *vallen* (7e klasse: val, viel, viel, val), *verliezen* (6e klasse: verlies, verloor, verloor, verloor), *vriezen* (6e klasse: vries, vroor, vroor, vroor), *worden* (1e klasse: word, werd of wierd, werd of wierd, word), *zien* (3e klasse: zie, zag, zaag, zie), *zweren* = etteren (2e klasse: zweer, zwoor, zwoor, zwoor), *zweren* = een eed doen (6e klasse: zweer, zwoer, zwoer, zwoor), *brenge*n (zwak: bracht, gebracht), *denke*n (zwak: dacht, gedacht), *dunke*n (zwak: docht, gedocht), *durve*n (zwak: durfde of dorst, gedurfd of gedorst), *hebbe*n (heven of haven, zwak: had, gehad); *koop*e(n) (zwak: kocht, gekocht), *kunne*n (zwak: kost, konde of kon, gekost of gekund of gekonnen), *moete*n (zwak: moest, sterk: gemoeten), *moge*n (zwak: mocht, gemocht of gemoogd), *werke*n (zwak: werkte of wrocht, gewerkt of gewrocht), *wete*n (zwak: wist, sterk: geweten), *zoek*e(n) (zwak: zocht, gezocht), *legge*n (zwak: legde of leide of lei, gelegd of geleid), *zegge*n (zwak: zeide of zei, gezegd of gezeid), *will*e(n) (zwak: wilde of wou, gewild), *zulle*n (zwak: zoude of zou, ontbreekt); omdat zij van den 5en algemeenen regel afwijken: *ete*n (gegeten), *weze*n (geweest); omdat zij van den 7en algemeenen regel afwijken: *kunne*n (hij kan), *moge*n (hij mag), *will*e(n) (hij wil), *zulle*n (hij zal), *zije*n (ik be(n), hij is); omdat het van den 8en algemeenen regel afwijkt: *zije*n (wij zijn, dat ik zij, zijn, zijnde).

391¹. De onregelmatige werkwoorden zijn dus: *bewege*n, *brenge*n, *denke*n, *doe*n, *dunke*n, *durve*n, *ete*n, *ga*n, *hebbe*n, *houde*n,

*komen, koopen, kunnen, leggen, moeten, mogen, plegen, roepen, scheren, slaan, spugen of spoegen, staan, vallen, verliezen, vriezen, werken, weten, wezen of zijn, willen, worden, zeggen, zien, zoeken, zullen, zweren; daarvan zijn onregelmatig sterke werkwoorden: bewegen, doen, eten, gaan, houden, komen, plegen, roepen, scheren, slaan, spugen of spoegen, staan, vallen, verliezen, vriezen, worden, zien, zweren; onregelmatig zwakke: brengen, denken, dunken, durven, hebben, koopen, kunnen, leggen, mogen, werken, willen, zeggen, zoeken, zullen; onregelmatig en sterk in den 1en verl. tijd en zwak in het verl. deelw.: wezen of zijn; onregelmatig en zwak in den 1en verl. tijd en sterk in het verl. deelw.: kunnen, moeten, weten; met onregelmatige naast regelmatige vormen: durven, leggen, werken; onregelmatig met opgeschoven verl. tijd: kunnen, moeten, mogen, weten, zullen; onregelmatig met opgeschoven aanvoegende wijs: willen; onregelmatig met afgekorten tijdsuitgang: brengen, denken, dunken, durven, hebben, koopen, moeten, mogen, werken, weten, zoeken; onregelmatig met weggelaten tijdsuitgang: kunnen, leggen, willen, zeggen, zullen; onregelmatig met klankverandering, uitgevallen en verscherpten of aangeblazen sluitletter van den stam: brengen, denken, dunken; onregelmatig met klankverandering en verscherping of aanblazing van de sluitletter van den stam: durven (dorren), koopen, moeten, mogen, weten, zoeken; onregelmatig met klankverandering en overspringing en aanblazing van de sluitletter van den stam: werken; onregelmatig met klankverandering en uitvalling van de sluitletter van den stam: hebben; onregelmatig met verandering van de sluitletter van den stam: verliezen, vriezen, wezen; onregelmatig met willekeurige achtervoeging van *t* en verscherping van de sluitletter van den stam: plegen; onregelmatig met willekeurig ingevoerde *g*: eten; gaan was vroeger: gangen; houden: halden;*

komen: kvemen; slaan: slagen; staan: standen; zien: zigen of zegen; plegen werd vroeger: pleeg, plag, plagen, geplogen; scheren: scheer, schar, scharen, geschoren; spugen is ook: spuigen, spiegen, spijgen of spijen, ook spuuen, dit is zwak; worden was vroeger: werden, ward, worden, geworden.

392¹. Naar de wijze, waarop het zijn tijdsverschil aanduidt, is een ww. sterk of zwak; sterk, als het zijn tijdsverschil door klankverwisseling aanduidt en het verleden deelwoord den uitgang *en* heeft; zwak, als het zijn tijdsverschil door den tijdsuitgang *de* aanduidt, die na een scherpen medeklinker *te* wordt, en het verleden deelwoord den uitgang *d* heeft, die na een scherpen medeklinker *t* wordt.

393². Men onderscheidt naar hun klankverwisseling de sterke werkwoorden in tien klassen:

de ww. der 1e klasse (*ī, ō, ō, ō — ē* of *ī, ō, ō, ō — ē, ie, ie, ō*) worden vervoegd als: *glimmen, krimpen, dringen, drinken, spinnen*; — *treffen, schrikken, gelden, zwelgen, melken, zwellen, smelten, delven, zwemmen, schenden, schenken, bergen, bersten, kerven*; — *helpen, werpen, sterven*;

de ww. der 2e kl. (*e, ā, ā, o*) als: *breken, stelen, nemen*;
de ww. der 3e kl. (*ī, ā, ā, e — e, ā, ā, e*) als: *bidden, liggen, zitten, treden, geven, lezen*;

de ww. der 4e kl. (*ij, ee, e, e*) als: *vrijen, glijden, krijgen, kijken, bezwijmen, schijnen, knijpen, hijschen, krijten, blijven, prijzen*;

de ww. der 5e kl. (*ui* of *ie, oo, o, o*) als: *kruien, bieden, vliegen, buigen, rieken, ruiken, schuilen, druipen; schieten, fluiten, kluiven, kiezen, pluizen, (kluiven is sterk, klieven en klooven zijn zwak)*;

de ww. der 6de kl. (*a, oe, oe, a; — ē, ie, ie, e; — ē, ie, ie, a; — ā, ie, ie, ā*) als: *dragen, varen, graven*; — *wassen, wasschen*;

de ww. der 7e kl. (*ā, ī, ī, ā*) als: *hangen*;

de ww. der 8e kl. ($\bar{a}$, *ie*, *ie*, $\bar{a}$) als: *ruden*, *slapen laten*, *blazen*;

de ww. der 9e kl. (*oo*, *ie*, *ie*, *oo*; — *ou*, *ie*, *ie*, *ou*, als: *loopen*, *stooten*, *houwen*;

de ww. der 10e kl. (*ee*, —, —, *ee*; *ei*, —, —, *ei*) als: *heeten*, *scheiden*.

394². Als de stam van een sterk werkwoord op een klinker, behalve op *i* of *ij* eindigt, dan valt de *e* van den uitgang van het verleden deelwoord weg.

395². Bij de zwakke werkwoorden, wier stam op een *d* of een *t* eindigt, voorafgegaan door een onvolkomen klinker, wordt door sommigen in den 1en en 3en persoon meervoud van den 1en verleden tijd een toonlooze *e* tusschen den stam en den tijdsuitgang ingevoegd of in plaats daarvan een wegnemingsteeken geplaatst om die personen te onderscheiden van dezelfde personen in den 1en tegenwoordigen tijd; b.v.: *wij schuddeden*, *wij schud'den*, *zij spotteden*, *zij spot'ten*; als de stam van een zwak werkwoord op *d* of *t* eindigt, blijft de *d* of *t* als uitgang van het verleden deelwoord weg.

396². Sommige oorspronkelijk sterke werkwoorden zijn in den verleden tijd zwak geworden en in het verleden deelwoord sterk gebleven: *wreken*, *wreekte*, *gewroken*; *weven*, *weefde*, *geweven*; *bakken*, *bakte*, *gebakken*; *lachen*, *lachte*, *gelachen*; *laden*, *laadde*, *geladen*; *malen*, *maalde*, *gemalen*; *bannen*, *bande*, *gebannen*; *spannen*, *spande*, *gespannen*; *spouwen* (spalden), *spouwde*, *gespouwen*; *vouwen* (valden), *vouwde*, *gevouwen*; *zouten* (zalten), *zoutte*, *gezouten*; *braden*, *braadde*, *gebraden*; *brouwen*, *brouwde*, *gebrouwen*; en de beide werkwoorden der 10e klasse; *heeten*, *heette*, *geheeten*; *scheiden*, *scheidde*, *gescheiden*; één oorspronkelijk sterk werkwoord is in den verleden tijd sterk gebleven en in het verleden deelwoord zwak geworden: *wezen*, *was*, *waren*, *geweest* (met een

t, omdat het onbuigbaar is; *gewezen* komt alleen als-bepaling vóór een *zww.* voor.)

- 397². De volgende zwakke werkwoorden hebben in den verleden tijd naast den zwakken ook een sterken vorm aangenomen, zonder verschil van beteekenis; *vragen*, *vroeg* en *vraagde*, *gerraagd*; *waaien*, *woei* en *waaide*, *gevaaid*.
- 398². De volgende sterke werkwoorden hebben in den verleden tijd, sommige ook in het verleden deelwoord, naast den sterken ook een zwakken vorm aangenomen zonder verschil van beteekenis: *melken*, *melkte*, *molk*, *gemolken*; *bersten* of *barsten*, *berstte* of *barstte* en *borst*, *gebersten* of *gebarsten*; *meten*, *meette* en *mat*, *gemeten*; *dijgen* of *dijen*, *deeg* of *dijde*, *gedegen* of *gelijd*; *grijnen*, *grijnde* en *green*, *gegrijnd* en *gegrenen*; *hijgen*, *hijgde* en *heeg*, *gehijgd*; *hijschen*, *hijschte* en *heesch*, *gheschen*; *krijschen*, *krijschte* en *kreesch*, *gekrijscht* en *gekreschen*; *tijgen*, *tijgde* en *teeg*, *getijgd* en *getegen*; *bezwijmen*, *bezwijnde* en *beveem*, *bezwijmd* en *bezwemen*; *kluiven*, *kluifde* en *kloof*, *gekluid* en *gekloven*; *kruien*, *kruide* en *krooi*, *gekruid* en *gekrooien*; *schuilen*, *schuilde* en *school*, *geschuild* en *gescholen*; *stuiven*, *stuifde* en *stoof*, *gestuifd* en *gestoven*; *zieden*, *ziedde* en *zood*, *gezoden*; *raden*, *raadde* en *ried*, *geraden*; *stooten*, *stootte* en *stiet*, *gestooten*.
- 399¹. Eenige werkwoorden hebben een sterke en een zwakke vervoeging met verschil van beteekenis:
zwellen (doen zwellen), *zwelde*, *gezweld*; *zwellen* (zelf zwellen), *zwoel*, *gezwollen*;
schrikken (doen schrikken), *schrikte*, *geschrikt*; *schrikken* (zelf schrikken), *schrok*, *geschrokken*;
krijgen (krijgvoeren), *krijgen*, *gekrijgd*; *krijgen* (ontvangen, pakken), *kreeg*, *gekregen*;
pijpen (een pijp rooken), *pijpte*, *gepijpt*; *pijpen* (op de fluit spelen), *peep*, *gepepen*;
stijven (sterken), *stijfde*, *gestijfd*; *stijven* (stijf maken), *steef*, *gesteeven*;

pluizen (pluizen afgeven), *pluisde*, *gepluisd*; *pluizen* (uitrafelen), *ploos*, *geplozen*;

snuiven (snuif nemen), *snuifde*, *gesnuifd*; *snuiven* (door den neus inhalen of uitblazen), *snoof*, *gesnoven*;

malen (schilderen), *maalde*, *gemaald*; *malen* (draaien), *maalde*, *gemalen*;

scheppen (putten of opbrengen), *schepte*, *geschept*; *scheppen* (vormen, voortbrengen), *schiep*, *geschapen*;

jagen (weg- of voortjagen), *joeg* of *jaagde*, *gejaagd*; *jagen* (op de jacht zijn), *jaagde*, *gejaagd*;

400². *Beeldhouwen*, *beraadslagen*, *dwarsdrijven*, *gekscheren*, *glimlachen*, *ledebreken*, *psalmzingen*, *pluimstrijken*, *verwelkomen* worden zwak vervoegd.

401². Alle naamwoordelijke, alle oorzakelijke werkwoorden, alle werkwoorden met versterkte beteekenis, alle werkwoorden met verkleinende, herhalende of voortdurende beteekenis zijn zwak.

402². *Belgen* was vroeger sterk, is tegenwoordig zwak en mist zijn verleden deelwoord (verbolgen); *rinnen* of *gerinnen* == loopen of samenloopen, mist tegenwoordig al zijn vormen, behalve zijn verleden deelwoord *geronnen* == samen- of ineengeloopen; *beren* of *geberen* == dragen of uitdragen, mist tegenwoordig al zijn vormen, behalve zijn verleden deelwoord *geboren*; *helen* == bergen, was vroeger sterk, is tegenwoordig zwak en mist zijn verleden deelwoord (verholen).

403¹. Een werkwoord wordt vervoegd naar wijs, tijd, persoon en getal.

404¹. Naar den vorm, dien het werkwoord heeft of zou kunnen hebben, om aan te duiden in hoeverre de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt, onderscheidt men bij de werkwoorden: de a a n t o o n e n d e ⁽¹⁾, de gebie-

(¹) Indicatief.

dende ⁽²⁾, de aanvoegende ⁽³⁾, de voorstel-
lende ⁽⁴⁾, de onbepaalde ⁽⁵⁾ wijs, een tegen-
woordig en een verleden deelwoord.

- 405¹. Een werkwoord staat in de aantoonende wijs, als de vorm aanduidt, dat de spreker zeker is van de overeenkomst van de gedachte met de werkelijkheid, of dat hij zeker daarvan verlangt te zijn; dit laatste heeft altijd plaats in vragende zinnen, die met het werkwoord met persoonsvorm beginnen; in onafhankelijke vragende zinnen kan geen andere dan de aantoonende of de voorstellende wijs voorkomen.
- 406². De aantoonende wijs heeft geen wijsuitgang, noch hulpwerkwoord voor de wijs. Een werkwoord in de aantoonende wijs kan niet anders dan als gezegde van het onderwerp of als hoofdwoord van dat gezegde voorkomen.
- 407¹. Een werkwoord staat in de gebiedende wijs, als de vorm aanduidt, dat de spreker verlangt, dat het onderwerp er voor zorgt of het zich opwekt om te zorgen, dat de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt, en dat hij het mogelijk of niet mogelijk acht, dat het onderwerp voor die overeenkomst zorgt.
- 408². De tegenwoordige tijden der gebiedende wijs duiden aan, dat de spreker de vervulling van zijn verlangen mogelijk, de verleden tijden; dat hij die niet mogelijk acht; een verleden deelwoord of een onbepaalde wijs, die door den toon gebiedende beteekenis krijgen, zijn geen gebiedende wijzen, evenmin een werkwoord, dat met het hulpwerkwoord voor de noodwendige wijs *moeten* in een zin voorkomt: „*Geluisterd!*” wil zeggen, dat de spreker voor zijn hoorders door zijn toon verklaart, dat de werking *luisteren* onafhankelijk van

---

⁽²⁾ Imperatief.

⁽³⁾ Conjunctief of Subjunctief.

⁽⁴⁾ Cogitatief.

⁽⁵⁾ Infinitief.

iemand of iets klaar moet zijn; „*Luisteren!*” wil zeggen, dat de spreker voor zijn hoorders door zijn toon verklaart, dat de werking luisteren onafhankelijk van iemand of iets aan den gang moet zijn; „*Gij moet luisteren!*” wil zeggen, dat de spreker verklaart, dat het een noodwendigheid of wet is, die uit zedelijke of natuurlijke gronden of uit gronden van gevolgtrekking voortvloeit, ⁽¹⁾ dat de werking *luisteren* en het onderwerp *gij* in de werkelijkheid verbonden zijn; „*Luister!*” wil zeggen, dat de spreker van het onderwerp, hier den hoorder, verlangt, dat dit zorgt, dat de werking *luisteren* in de werkelijkheid aan den gang is, en dat het voor dat onderwerp mogelijk is daarvoor te zorgen.

- 409². In de 1e personen is de gebiedende wijs een opwekking van den spreker tot zichzelf gericht, in de 2e personen een gebod of verzoek van den spreker tot den hoorder gericht, in de 3e personen het verlangen van den spreker, dat het onderwerp zich zal opwekken.
- 410². De gebiedende wijs drukt een bevel, een verzoek, een voorstel, een voorschrift, een raadgeving, een opwekking uit.
- 411². De gebiedende wijs heeft geen wijsuitgang; de 1e en 3e personen worden steeds uitgedrukt door het hulpwerkwoord voor de gebiedende wijs *laten*, dat dan altijd vóór zijn onderwerp moet staan: de 2e personen hebben geen hulpwerkwoord voor de wijs, de vorm van het werkwoord in de 2e personen van de geb. wijs duidt steeds aan, dat de hoorder het onderwerp is, dat nimmer als onderwerp uitgedrukt wordt, wel eens als toeroep.
- 412². Een werkwoord in de gebiedende wijs kan niet anders dan als gezegde van het onderwerp of als hoofdwoord van dat gezegde voorkomen.

⁽¹⁾ Er is drieërlei noodwendigheid en ook drieërlei mogelijkheid: moreele, physische en logische.

- 413². Een werkwoord staat in de aanvoegende wijs, als de vorm aanduidt, dat de spreker de overeenkomst der gedachte met de werkelijkheid verlangt, en niet aanduidt van wien de vervulling van zijn verlangen afhangt, maar wel dat hij die mogelijk of niet mogelijk acht; de tegenwoordige tijden duiden aan, dat hij de vervulling van zijn verlangen mogelijk; de verleden tijden, dat hij die niet mogelijk acht.
- 414¹. De aanvoegende wijs drukt een wensch, een toegeving, een voorstel, een voorschrift, een raadgeving, een toelating uit: zij kan dus voorkomen in onafhankelijke zinnen en staat dan bij een wensch vóór, bij een toegeving of voorschrift achter het onderwerp; zij kan ook voorkomen in bijzinnen als de werkwoorden in den hoofdzin een twijfelachtig verlangen beteekenen; of in de doelaanduidende bijzinnen, die met *opdat*, of *ten einde* beginnen.
- 415¹. De aanvoegende wijs heeft den wijsuitgang *e*, die wegblijft, als de stam van het werkwoord op een klinker eindigt, behalve op *i* of *ij*; en ook achter den tijdsuitgang *de* of *te*, die reeds op een toonloozen klinker eindigen; de aanvoegende wijs heeft geen hulpwerkwoord voor de wijs. Sommigen achten *zullen* of *mogen* in enkele gevallen als hulpwerkwoord voor de aanvoegende wijs.
- 416¹. Een werkwoord in de aanvoegende wijs kan niet anders dan als gezegde van het onderwerp of als hoofdwoord van dat gezegde voorkomen.
- 417². Een werkwoord staat in de voorstellende wijs, als de vorm aanduidt, dat de spreker zich een werking, een gedachte voorstelt, die in strijd is met de werkelijkheid.
- 418². De voorstellende wijs komt in oordeelende zinnen voor om uit de gedachte, die zij bevatten, een gevolgtrekking te maken; de gelijktijdige tijden komen alleen in den voorwaardelijke bijzin voor, de toekomstige (ongelijktijdige) tijden alleen in den hoofdzin; de toekomstige tijden kunnen ook in vragende zinnen voorkomen.

- 419². De voorstellende wijs heeft tegenwoordig in onze taal geen wijsuitgang en ook geen hulpwerkwoord voor de wijs; vroeger had zij ook den wijsuitgang *e*.
- 420². Men verwarre de voorstellende wijs niet met de voorwaardelijke wijze van uitdrukking: de voorstellende wijs is wel een voorwaardelijke wijze van uitdrukken, maar in iedere voorwaardelijke wijze van uitdrukken staat het werkwoord niet altijd in de voorstellende wijs; bij de voorstellende wijs is de gedachte in strijd met de werkelijkheid, bij de andere voorwaardelijke wijzen komt de werkelijkheid wel degelijk in aanmerking, zooals blijkt uit de beteekenis der volgende uitdrukkingen: „*Als ik geld heb, ga ik uit.*” — „*Als ik geld heb, zal ik uitgaan.*” — „*Als ik geld had, ging ik uit.*” — „*Als ik geld had, zou ik uitgaan.*” — „*Als ik geld heb, ga ik uit.*” beteekent, dat ik op het oogenblik, waarop ik spreek, in de werkelijkheid uitga, als op het oogenblik, waarop ik spreek, in de werkelijkheid aan de voorwaarde voldaan wordt, dat ik geld heb: ik onderzoek dus in de werkelijkheid, of ik geld heb, dan heeft ook in de werkelijkheid mijn uitgaan plaats; hetzelfde beteekent de tweede zin: „*Als ik geld heb, zal ik uitgaan,*” behalve dat mijn uitgaan plaats zal hebben in een tijd, die volgen moet op het oogenblik, waarop ik spreek; hetzelfde beteekent ook de derde zin: „*Als ik geld had, ging ik uit,*” behalve dat mijn onderzoek en mijn uitgaan in de werkelijkheid plaats hebben in een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop ik spreek; in den vierden zin daarentegen behoeft ik niets in de werkelijkheid te onderzoeken en heeft er niets van geld hebben of uitgaan plaats; want in strijd met de werkelijkheid stel ik mij voor geld te hebben, en dat het uitgaan dan daarop volgen zou; ik weet met zekerheid, dat ik geen geld heb, en dat dus het uitgaan niet plaats kan hebben.

- 421². Men gebruikt in den hoofdzin wel eens de gelijktijdige tijden in plaats van de toekomstige; maar dat is fout.
- 422². Een werkwoord in de voorstellende wijs kan niet anders dan als gezegde van het onderwerp of als hoofdwoord van dat gezegde voorkomen.
- 423¹. Een werkwoord staat in de onbepaalde wijs, als de vorm aanduidt, dat de spreker zich een werking voorstelt, die onafhankelijk is van een onderwerp.
- 424². Een onbepaalde wijs is ook een voorstellende wijs; want een werking, onafhankelijk van een onderwerp, bestaat niet in de werkelijkheid; alleen in verband met een ander werkwoord krijgt dus de onbepaalde wijs beteekenis voor de werkelijkheid.
- 425¹. De uitgang van de onbepaalde wijs is *en*, waarvan de *e* weder wegvalt, als de stam op een klinker, behalve op *i* of *ij*, eindigt.
- 426³. Een werkwoord in de onbepaalde wijs kan voorkomen als onderwerp, met of zonder voorzetsel vóór de onbepaalde wijs; b. v.: *Reizen is niet aangenaam, maar gereisd te hebben geeft genoegen.* —; als deel van het werkwoord met persoonsvorm, wanneer het bij het hulpwerkwoord *zullen* of *laten*, of wanneer het in plaats van het verleden deelwoord staat; b. v.: „*Hij zal komen.*” — „*Laten wij het beproeven.*” — „*Ik heb hem zien dansen*” —; als bepaling, die een bijstelling of een kenmerk van een zelfstandig begrip beteekent met één of twee voorzetsels vóór de onbepaalde wijs; b. v.: *De gelegenheid, kwaad te doen, bestaat daar.* — „*De tijd van genieten is voorbij.*” — „*De gelegenheid om kwaad te doen bestaat daar.*” —; als bepaling, die een uitgangspunt, oorzaak of deel, plaats, middel of verwisseling, doel of richting, beteekent, met één of twee voorzetsels vóór de onbepaalde wijs; b. v.: „*Hij houdt van werken.*” — „*Hij houdt van te werken.*” — „*Hij zit te spelen.*” — „*Hij ts bezig met schrijven.*” — „*Hij is bezig met te*

schrijven. — „*Hij kwam te sterven.*” — „*Hij kwam om te genieten.*” — als bepaling, die een terugwerkend of een lijdend voorwerp beteekent, zonder of met een voorzetsel vóór de onbepaalde wijs; b. v.: „*Hij geeft werken de voorkeur.*” — „*Ik hoor fluiten.*” — „*Hij trachtte te vluchten*” —; als naamwoordelijk gezegde met of zonder voorzetsel vóór de onbepaalde wijs; b. v.: „*Dat is zwoegen.*” — „*Dat huis is te huur.*” —; als bepaling, die een 2e lijdend voorwerp is en tevens een naamwoordelijk gezegde van het eerste lijdend voorwerp zonder of met een voorzetsel of het voegwoord *als* vóór de onbepaalde wijs; b. v.: „*Dat heet ik vliegen.*” — „*Ik zie hem zitten.*” — „*Ik heet hem dat te doen.*” — „*Zij verklaarden dat voor luieren.*” — „*Wie beschouwt dat als laten.*” —

427³. De onbepaalde wijs zonder *te* duidt aan, dat de spreker zich een werking of toestand voorstelt, die alleen door de gelijktijdigheid met een andere werking in de werkelijkheid plaats heeft; de onbepaalde wijs met *te* duidt aan, dat de spreker zich voorstelt, dat de werking of toestand door hem of door de werking, die hij verricht, in één punt aangeraakt wordt en door die aanraking aan den gang is, was of komt.

428³. De onbepaalde wijs zonder *te* komt voor:

1e, als onderwerp; 2e, als naamwoordelijk gezegde van het onderwerp bij een zelfstandig of gelijkstellend werkwoord of bij de werkwoorden: *gaan, komen, blijven*; 3e, als deel van het werkwoord met persoonsvorm met de hulpwerkwoorden *zullen* of *laten*; 4e, als deel van het werkwoord met persoonsvorm, wanneer de onbepaalde wijs in plaats van het verleden deelwoord gebruikt wordt; dit heeft plaats bij de voleinde tijden van de volgende werkwoorden, wanneer op deze een onbepaalde wijs met of zonder *te* volgt: 1e, de werkwoorden, die de natuurlijke, zedelijke of redelijke mogelijkheid of noodzakelijkheid van een andere werking beteekenen:

kunnen, durven, mogen, moeten, willen; vermogen, weten, pogen, trachten, zoeken, begeeren, verlangen, meenen, gelieven, vreezen, behooren, behoeven; 2e, de werkwoorden, die een verrichting der zintuigen beteekenen: hooren, voelen: zien; 3e, de werkwoorden, die de wijze aanduiden, waarop een andere werking veroorzaakt wordt: laten, doen, helpen, leeren; 4e, de werkwoorden, die den toestand van het onderwerp aanduiden, waarin of waardoor het onderwerp tot een andere werking komt: liggen, zitten, staan, loopen, vinden, gaan, komen, blijven, beginnen; b. v.: „Ik heb dat kunnen begrijpen.” — „Hij heeft zulks vermogen te doen.” — „Wij zijn komen loopen.” — 5e als bepaling, die een lijdend voorwerp beteekent bij de volgende werkwoorden: kunnen, durven, mogen, moeten, willen; hooren, voelen, zien; laten, doen, helpen, leeren; b. v.: „Hij durft spreken.” — „Zij hooren fluiten.” — „Gij helpt dragen.” — 6e als bepaling, die een tweede lijdend voorwerp beteekent, die dan tevens een naamwoordelijk gezegde van het eerste lijdend voorwerp is, welk naamwoordelijk gezegde dan den toestand beteekent, waarin het 1e lijdend voorwerp is of gebracht wordt, na de volgende werkwoorden: hooren, voelen, zien, laten, doen, helpen, leeren, vinden; 7e als bepaling van een werkwoord, die een utgangspunt of deel of een middel of doel beteekent; b. v.: „Hij houdt van werken.” — „Hij eindigt met spelen.” —

429³. De onbepaalde wijs met *te* komt voor:

1e, als onderwerp; 2e, als bepaald onderwerp, dat aangeduid was door een onbepaald onderwerp; 3e, als naamwoordelijk gezegde van het onderwerp bij een zelfstandig of gelijkstellend werkwoord of bij een onovergankelijk werkwoord; 4e, als bepaling van een zelfstandig begrip, die een bijstelling beteekent; 5e als bepaling, die een lijdend voorwerp beteekent.

430³. De onbepaalde wijs met *om te* komt voor:

1e, als bepaling van een zelfstandig begrip, die een kenmerk naar doel beteekent; 2e, als bepaling van een niet-zelfstandig begrip, die een doel beteekent; 3e als bepaling van een niet-zelfstandig begrip, die een bepaalde hoeveelheid of graad beteekent, die aangeduid is door een bepaling, die een onbepaalde hoeveelheid of graad beteekent; b.v.: „*Dat is te dwaas om over te spreken.*” —

431³. De onbepaalde wijs met *van te* komt voor:

1e als bepaling van een zelfstandig begrip, dat het uitgangspunt, de oorzaak of de afkomst van het zelfstandige begrip beteekent;

2e als bepaling van een werkwoord, die een uitgangspunt of deel beteekent; b.v.: „*Hij houdt van te spelen.*” —

432³. De onbepaalde wijs met *met te* komt voor:

als bepaling van een werkwoord, die een middel of deel beteekent; b.v.: „*Hij eindigt met te spelen.*” —

433¹. Het deelwoord is die vorm van het werkwoord, die den toestand aanduidt, waarin een zelfstandigheid is, doordat de werking aan den gang of afgedaan is; als de werking onvolleind is, noemt men het deelwoord tegenwoordig (bedrijvend, onvolleind) deelwoord; is de werking volleind, dan noemt men het verleden (lijdend, volleind) deelwoord.

434¹. Het tegenwoordig deelwoord heeft den uitgang *ende* of *end*: het verleden deelwoord heeft, als het sterk is, den uitgang *en*; als het zwak is, den uitgang *d* of *t*.

435¹. Een deelwoord kan voorkomen:

1°. als deel van het werkwoord met persoonsvorm in de volgende tijden met de hulpwerkwoorden *hebben* of *zijn*;

2°. als deel van het werkwoord met persoonsvorm om met het hulpwerkwoord *worden* het lijdend geslacht uit te drukken;

3°. als bepaling van een zelfstandig begrip, die een

toestand beteekent, waarin een zelfstandigheid is ten gevolge van een werking; b. v.: „*Muizende katten mauwen niet.*” — „Katten, die met muizen (muizen vangen = eten) aan den gang zijn, mauwen niet.” — „*Ik spreek niet van die geleerde les, maar van die les, die gij nog niet geleerd hebt.*” — „Ik spreek niet van die les, waarvan het leeren klaar of afgedaan is, maar enz.” — Een deelwoord kan niet in den volstrekt overtreffenden trap staan; dus „*zeer muizende katten*” „*die zeer geleerde les*” kan niet gezegd worden; tenzij in dit laatste voorbeeld „*geleerde les*” beteekent „*les vol geleerdheid,*” dan is „*geleerde*” een bijvoegelijk naamwoord; bij een deelwoord kan een bepaling staan, die uitsluitend bij een werkwoord kan komen; zooals in „*een kool etende haas*”;

- 4°. als naamwoordelijk gezegde, dat een toestand van het onderwerp beteekent, bij een zelfstandig of gelijkstellend werkwoord: het verleden deelwoord kan niet als naamwoordelijk gezegde bij de werkwoorden *wezen* of *zijn* en *worden* voorkomen; dan is het een bijvoegelijk naamwoord, dat den vorm van een verleden deelwoord heeft;
- 5°. als naamwoordelijk gezegde, dat een toestand van een zelfstandig begrip beteekent, wanneer een werkwoord met persoonsvorm onderdrukt is;
- 6°. als bepaling, die een tweede lijdend voorwerp is, en die tevens een naamwoordelijk gezegde is, dat den toestand van het eerste lijdend voorwerp beteekent.
- 436². Naar den vorm, dien het werkwoord heeft of zou kunnen hebben om aan te duiden, hoe de werking is naar haar duur in betrekking tot het oogenblik, waarop men spreekt, onderscheidt men bij de werkwoorden onvoleinende en volcinde, tegenwoordige en verleden, met het tegen-

woordige of met het verledene gelijktijdige en daarmee ongelijktijdige d. i. toekomstige, tijden.

437¹. De aantoonende wijs heeft acht tijden: vier tegenwoordige en vier verleden tijden; zij zijn:

de eerste tegenwoordige of gelijktijdige tegenwoordige onvoleinde tijd; ⁽¹⁾

de tweede tegenwoordige of gelijktijdige tegenwoordige voleinde tijd; ⁽²⁾

de derde tegenwoordige of toekomstige tegenwoordige onvoleinde tijd; ⁽³⁾

de vierde tegenwoordige of toekomstige tegenwoordige voleinde tijd;

de eerste verleden of gelijktijdige verleden onvoleinde tijd; ⁽⁴⁾;

de tweede verleden of gelijktijdige verleden voleinde tijd; ⁽⁵⁾

de derde verleden of toekomstige verleden onvoleinde tijd;

de vierde verleden of toekomstige verleden voleinde tijd.

438¹. De gebiedende en de aanvoegende wijs hebben ieder vier tijden: twee tegenwoordige en twee verleden tijden; zij zijn:

de eerste tegenwoordige of tegenwoordige onvoleinde tijd;

de tweede tegenwoordige of tegenwoordige voleinde tijd;

de eerste verleden of verleden onvoleinde tijd;

de tweede verleden of verleden voleinde tijd;

wat men gebiedt of wenscht, is altijd toekomstig;

⁽¹⁾ Praesens.

⁽²⁾ Perfectum.

⁽³⁾ Futurum.

⁽⁴⁾ Imperfectum.

⁽⁵⁾ Plusquamperfectum.

daarom zijn er in de gebiedende en aanvoegende wijs geen gelijktijdige en toekomstige tijden.

439¹. De voorstellende en de onbepaalde wijs hebben ieder vier tijden: twee gelijktijdige en twee toekomstige tijden; zij zijn:

de eerste gelijktijdige of gelijktijdige onvoleinde tijd ;
 „ tweede „ „ „ voleinde „ ;
 „ eerste toekomstige „ toekomstige onvoleinde „ (¹) ;
 „ tweede „ „ „ voleinde „ ;
 wat men zich voorstelt in strijd met de werkelijkheid, kan daarom niet tegenwoordig of verleden zijn; dus kunnen er in de voorstellende en onbepaalde wijs geen tegenwoordige of verleden tijden zijn.

440². De 1e teg. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het aan den gang zijn van de werking op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats heeft.

441². De 2e teg. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats heeft.

442². De 3e teg. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het aan den gang zijn van de werking volgt op het oogenblik, waarop hij spreekt.

443². De 4e teg. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking volgt op het oogenblik, waarop hij spreekt.

444². De 1e verl. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het aan den gang zijn van de werking op een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats had.

445². De 2e verl. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking op een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats had.

(¹) Conditionalis

- 446². De 3e verl. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het aan den gang zijn van de werking volgde op een tijd, die voorbij is op het oogenblik; waarop hij spreekt.
- 447². De 4e verl. tijd der aant. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zeker is, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking volgde op een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop hij spreekt.
- 448². De 1e teg. tijd der geb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker verlangt, en het voor mogelijk of waarschijnlijk acht, dat het onderwerp zorgt of het zich opwekt om te zorgen, dat het aan den gang zijn van de werking, op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats heeft.
- 449². De 2e teg. tijd der geb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker verlangt en het voor mogelijk of waarschijnlijk acht, dat het onderwerp er voor zorgt of het zich opwekt om te zorgen, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking' op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats heeft.
- 450². De 1e verl. tijd der geb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker verlangt en het voor onmogelijk of onwaarschijnlijk acht, dat het onderwerp er voor had gezorgd, of het zich had opgewekt om te zorgen, dat het aan den gang zijn van de werking op een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats had gehad.
- 451². De 2e verl. tijd der geb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker verlangt en het voor onmogelijk of onwaarschijnlijk acht, dat het onderwerp er voor had gezorgd, of het zich had opgewekt om te zorgen, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking op een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats had gehad.
- 452². De 1e teg. tijd der aanv. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker verlangt, dat het aan den gang zijn van

- de werking op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats heeft, en dat hij de vervulling van zijn verlangen voor mogelijk of waarschijnlijk acht.
- 453². De 2e teg. tijd der aanv. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker verlangt, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats heeft, en dat hij de vervulling van zijn verlangen voor mogelijk of waarschijnlijk acht.
- 454². De 1e verl. tijd der aanv. wijs is de vorm die aanduidt, dat de spreker verlangt, dat het aan den gang zijn van de werking op een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats had gehad, en dat hij dus de vervulling van zijn verlangen voor onmogelijk of onwaarschijnlijk acht.
- 455². De 2e verl. tijd der aanv. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker verlangt, dat het klaar of afgedaan zijn van de werking op een tijd, die voorbij is op het oogenblik, waarop hij spreekt, plaats had gehad, en dat hij dus de vervulling van zijn verlangen voor onmogelijk of onwaarschijnlijk acht.
- 456². De 1e gelijkt. tijd der voorst. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich het aan den gang zijn van de werking in strijd met de werkelijkheid voorstelt.
- 457². De 2e gelijkt. tijd der voorst. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich het klaar of afgedaan zijn van een werking in strijd met de werkelijkheid voorstelt.
- 458². De 1e toek. tijd der voorst. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich voorstelt, dat het aan den gang zijn van een werking in strijd met de werkelijkheid volgt op het aan den gang zijn van een andere werking, die in strijd met de werkelijkheid is.
- 459². De 2e toek. tijd der voorst. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich voorstelt, dat het klaar of

- afgedaan zijn van een werking in strijd met de werkelijkheid volgt op het klaar of afgedaan zijn van een andere werking, die in strijd met de werkelijkheid is.
- 460². De 1e gelijk. tijd der onb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich het aan den gang zijn van de werking onafhankelijk van een onderwerp voorstelt.
- 461². De 2e gelijk. tijd. der onb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich het klaar of afgedaan zijn van de werking onafhankelijk van een onderwerp voorstelt.
- 462². De 1e toek. tijd der onb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich het aan den gang zijn van een werking onafhankelijk van een onderwerp zoo voorstelt, dat zulks volgt op het aan den gang of op het afgedaan zijn van een andere werking.
- 463². De 2e toek. tijd der onb. wijs is de vorm, die aanduidt, dat de spreker zich het klaar of afgedaan zijn van een werking onafhankelijk van een onderwerp zoo voorstelt, dat zulks volgt op het aan den gang of op het afgedaan zijn van een andere werking.
- 464². Men onderscheidt de tijden naar hun vorm in enkelvoudige en samengestelde tijden: de enkelvoudige tijden bestaan in een enkelen stam, bij de sterke werkwoorden met klankverwisseling, of zij bestaan uit een stam met of zonder klankverwisseling, met tijdsuitgangen, met wijsuitgangen, met persoonsuitgangen; de samengestelde tijden bestaan uit een verl. deelw. en een, twee of drie hulpwerkwoorden of uit den 1en gelijk. tijd der onb. wijs en een hulpwerkwoord.
- 465². De enkelvoudige tijden van het bedrijvend geslacht der overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden, van de zelfstandige of gelijkstellende werkwoorden en van de hulpwerkwoorden zijn:
 de 1e teg. tijd, aant. wijs = de stam van het ww. met de persoonsuitgangen;
 de 2e pers. enk. 1e teg. tijd, geb. wijs = de stam van het ww. zonder persuitg. ;

- de 2e pers. meerv. 1e teg. tijd, geb. wijs = de stam van het ww. met den pers. uitg. t. ;
- de 1e teg. tijd, aanv. wijs = de stam van het ww. met de wijs- en pers. uitg. ;
- de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs = de stam van het ww. met den wijsuitg. *en.* ;
- de 1e verl. tijd, aant. wijs = de stam van het ww. met klankverwisseling en met de pers. uitg. bij de sterke ww., met den tijdsuitg. *de* of *te* en met de pers. uitg. bij de zwakke ww. ;
- de 2e pers., enk., 1e verl. tijd, geb. wijs = de stam van het enk. van den 1en verl. tijd, aant. wijs ;
- de 2e pers., meerv., verl. tijd, geb. wijs = de stam van het meerv. van den 1en verl. tijd, aant. wijs met den pers. uitg. t. ;
- de 1e verl. tijd, aanv. wijs = de stam van het meerv. van den 1en verl. tijd, aant. wijs, met den wijs- en de pers. uitg. ;
- de 1e gelijkt. tijd, voorst. wijs = de 1e verl. tijd der aant. wijs. ;
- de samengestelde tijden van het bedrijvend geslacht van diezelfde werkwoorden zijn :
- de 1e en 3e persn., enk. en meerv. 1e teg. tijd, geb. wijs = de 1e en 3e persn. ; enk. en meerv. 1e teg. tijd, aant. wijs van het hulpww. laten en de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs van het ww. ;
- de 1e en 3e persn., enk. en meerv. 1e verl. tijd, geb. wijs = de 1e en 3e persn., enk. en meerv., 1e verl. aant. wijs van het hulpww. laten en de 1e gelijkt. tijd onb. wijs van het ww. ;
- de 2e teg. en 2e verl. tijd, aant. wijs = de 1e teg. en 1e verl. tijd aant. wijs van het hulpww. *hebben* of *zijn* en het verl. deelw. van het ww. ;
- de 3e teg. en 3e verl. tijd, aant. wijs = de 1e teg. en 1e verl. tijd, aant. wijs van het hulpww. *zullen* en de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs van het ww. ;

de 4e teg. en 4e verl. tijd, aant. wijs = de 1e teg. en 1e verl. tijd, aant. wijs van het hulpww. *zullen* en de 2e gelijkt. tijd, onb. wijs van het ww.;

de 2 persn. enk. en meerv. 2e teg. en 2e verl. tijd, geb. wijs = de 2e persn. enk. en meerv. 1e teg. tijd en 1e verl. tijd geb. wijs van het hulpww. *hebben* of *zijn* en het verl. deelw. van het ww.;

de 1e en 3e persn. enk. en meerv. 2e teg. en 2e verl. geb. wijs = de 1e en 3e persn. enk. en meerv., 2e teg. en 2e verl. tijd, aant. wijs van het hulpww. *laten* en de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs van het ww.;

de 2e teg. en 2e verl. tijd, aanv. wijs = de 1e teg. en 1e verl. tijd aanv. wijs van het hulpww. *hebben* of *zijn* en het verl. deelw. van het ww.;

de 2e gelijkt. tijd, voorst. wijs = de 2e verl. tijd, aant. wijs;

„ 1e toek. tijd, „ „ = „ 3e „ „ „ „ :

„ 2e „ „ „ „ = „ 4e „ „ „ „ ;

„ 2e gelijkt. tijd, onb. wijs = de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs van het hulpww. *hebben* of *zijn* en het verl. deelw. van het ww.;

de 1e toek. tijd, onb. wijs = de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs van het hulpww. *zullen* en de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs van het ww.;

de 2e toek. tijd, onb. wijs = de 1e gelijkt. tijd, onb. wijs van het hulpww. *zullen* en de 2e gelijkt. tijd, onb. wijs van het ww.;

466². De tijden van het lijdend geslacht zijn alle samengestelde tijden; zij bestaan uit de enkelvoudige en samengestelde tijden van het hulpww. *worden* en het verl. deelw. van het ww.; in de samengestelde tijden, waarin het verl. deelw. van het hulpww. *worden* voorkomt, wordt dit verl. deelw. *geworden* meestal weggelaten.

467³. De onvoleinde tijden drukken van een voorgestelde of werkelijke werking het *aan den gang zijn* in een bepaalden of onbepaalden tijd uit, de voleinde tijden

drukken van een voorgestelde of werkelijke werking het *klaar of afgedaan zijn* in een bepaalden of onbepaalden tijd uit; de volgende tijden kunnen gebezigd worden, als men een werking wil aanduiden, die in een verleden tijd aan den gang was, maar waarvan de gevolgen nog voortduren; b. v.: „*Die man stal zich rijk.*” (misschien is hij nu niet meer rijk). — „*Die man heeft zich rijk gestolen.*” (hij is nu nog rijk).

- 468³. De tegenwoordige tijden drukken van een werkelijke werking het *tegenwoordig zijn* in een bepaalden, bekenden, eindigenden, of onbepaalden, onbekenden, voortdurenden tijd uit; de verleden tijden drukken van een werkelijke werking het *verleden of voorbij zijn* in een bepaalden bekenden, eindigenden of onbepaalden, onbekenden, voortdurenden tijd uit; de tegenwoordige tijden kunnen gebezigd worden om een verleden tijd als tegenwoordig voor te stellen; b. v.; „*In den nacht slaapt men.*” — „*In dien nacht sliep men.*” — „*Cesar komt, ziet en overwint.*” — „*Cesar kwam, zag en overwon.*” — „*Als ik geld heb, ga ik uit.*” — „*Als ik geld had, ging ik uit.*” —
- 469³. De gelijktijdige tijden drukken van een voorgestelde of werkelijke werking het *gelijktijdig zijn* met het tegenwoordige of met het verleden oogenblik in de werkelijkheid of met het tegenwoordige oogenblik van voorstelling uit; de toekomstige tijden drukken van een voorgestelde of werkelijke werking het *volgen op* het tegenwoordige of verleden oogenblik in de werkelijkheid of op het tegenwoordige oogenblik van voorstelling uit; de gelijktijdige tijden kunnen voor een werkelijke werking, niet voor een voorgestelde werking ook gebezigd worden, om het toekomstige voor te stellen; b. v.: „*Als ik geld heb, ga ik uit, of zal ik uitgaan.*” — „*Als ik geld had, ging ik uit.*” — „*Als ik geld had, zou ik uitgaan.*” —
- 470¹. Naar den vorm, dien het werkwoord heeft of zou kunnen hebben om aan te duiden of het van den spreker,

of het van den hoorder, of dat het noch van den spreker, noch van den hoorder iets zegt, onderscheidt men bij de werkwoorden een *eersten*, *tweeden* en *derden* persoon.

471¹. Een werkwoord staat in den eersten persoon, als het onderwerp eerste persoon; in den tweeden persoon, als het onderwerp tweede persoon; in den derden persoon, als het onderwerp derde persoon is.

472¹. De onbepaalde wijs en deelwoorden hebben naar hun aard geen persoonsvormen.

473². Indien er twee of meer onderwerpen zijn, die in persoon verschillen, dan is het werkwoord eerste persoon, als er een onderwerp in den eersten persoon met een onderwerp in den tweeden of derden persoon is; tweede persoon, als er een onderwerp in den tweeden persoon met een onderwerp in den derden persoon is; zoo gaat dan de eerste boven den tweeden, en de tweede boven den derden persoon; het onderwerp, waarmede het werkwoord in persoon overeenkomt, staat dan het dichtst bij het werkwoord; bij tegenstelling van onderwerpen van verschillende persoon komt het werkwoord in persoon overeen met het onderwerp, dat het dichtst bij het werkwoord staat.

474³. Het werkwoord komt niet met het onderwerp in persoon overeen, maar met het uitkomende begrip der gedachte:

1°. als het onderwerp een betrekkelijk voornaamwoord is, waarvan het voorafgaand hoofdwoord in den eersten of tweeden persoon staat, dan is het werkwoord in den bijzin ook in den eersten of tweeden persoon; b. v. : „*Ik, die u opgevoed heb, bedroef mij over u.*” (Oudtijds: „*Ik, die ik u opgevoed heb, bedroef mij over u.*”) — „*U, die gelooft, is hij dierbaar.*” (Oudtijds: „*U, die gij gelooft, is hij dierbaar.*”);

2°. als het naamwoordelijk gezegde, dat door een zelfstandig of gelijkstellend werkwoord aan zijn onderwerp verbonden is, in den eersten of tweeden per

soon staat, dan komt het zelfstandig of gelijkstellend werkwoord in persoon met dat naamwoordelijk gezegde overeen; b. v.: „*Wie is daar? Ik ben het.*” —

- 475¹. De eerste persoon van het enkelvoud had vroeger een *e*, heeft tegenwoordig geen persoonsuitgang; de tweede persoon van het enkelvoud had vroeger een *s*, is tegenwoordig verloren, behalve in de gebiedende wijs: daar heeft hij tegenwoordig geen uitgang; de derde persoon van het enkelvoud heeft in den 1en teg. tijd der aant. wijs den persoonsuitgang *t*, in de andere tijden en wijzen geen uitgang; de eerste persoon van het meervoud heeft den persoonsuitgang *en*; de tweede persoon van het meervoud heeft den persoonsuitgang *t*; de derde persoon van het meervoud heeft den persoonsuitgang *en*.

- 476¹. Naar den vorm, dien het werkwoord heeft naar het getal van het onderwerp onderscheidt men bij de werkwoorden *e n k e l - e n m e e r v o u d*.

Een werkwoord is enkelvoudig, als zijn onderwerp enkelvoudig is; meervoudig, als zijn onderwerp meervoudig is.

- 477³. Het werkwoord komt in getal niet met zijn onderwerp overeen, maar met het uitkomend begrip der gedachte:

- 1°. als het onbepaalde voornaamwoord *het*, of het onbepaald aanwijzend voornaamwoord *dit* of *dat* het onderwerp is, dat door een zelfstandig of gelijkstellend werkwoord verbonden is aan een naamwoordelijk gezegde, en men zich of bij het onderwerp of bij het naamwoordelijk gezegde in de gedachte een meervoudig begrip voorstelt, dan is het werkwoord meervoudig; b. v.: „*Het zijn allen geen koks, die lange messen dragen.*” — „*Dat zijn jongens van Jan de Wit.*” — „*Wat zijn dat?*” —;

- 2°. als een verzamelwoord in onbepaalden zin een bepaling van verdeeld geheel in het meervoud bij zich heeft, is het werkwoord meervoudig; b.v.: „*Een aantal menschen kwamen aanloopen.*”;
- 3°. als er twee of meer onderwerpen in een zin zijn, en men wil in de gedachte voorstellen, dat het werkwoord van ieder onderwerp op zich zelf iets zegt, dan is het werkwoord enkelvoudig, als het onderwerp, dat het dichtst bij het werkwoord staat, enk. is; b.v. „*De huizen, de straat, het volk was getooid met de Oranjekleuren.*”;
- 4°. als twee of meer onderwerpen in de gedachte een verzamelde of samengevatte eenheid uitmaken, dan is het werkwoord enkelvoudig; b.v.: „*Geld en goet (alles) verloren.*”;
- 5°. als twee of meer onderwerpen bij tegenstelling voorkomen en het onderwerp, dat het dichtst bij het werkwoord staat, enkelvoudig is, dan is ook het werkwoord enkelvoudig; b.v.: „*Niet alleen wij, maar ook hij deed dat gaarne.*” — ;
- 6°. als in een bestaanszin het onderwerp opgesloten is in het begrip van het werkwoord, dan is het werkwoord enkelvoudig; b.v.: „*Er wordt heen en weer geloopt.*” — ; als in een bestaanszin het onderwerp opgesloten ligt in het begrip van een tweeden naamval van verdeeld geheel, dan is het werkwoord meervoudig; b.v.: „*Er zijn er, die dit niet begrijpen.*” — *Er worden er zoo gevonden.*
- 478¹. De getalsvorm van het werkwoord valt samen met den persoonsvorm.
- 479¹. De onbepaalde wijs en deelwoorden zijn uit hun aard noch enkelvoudig, noch meervoudig.
- 480². Een werkwoord met persoonsvorm is steeds het gezegde, als er geen bepalingen, naamwoordelijke gezegden of uitdrukkingen voor de wijze van koppeling bij komen;

indien er bepalingen, naamwoordelijke gezegden of uitdrukkingen voor de wijze van koppeling bij komen, dan is het steeds het hoofdwoord van het gezegde; in de samengestelde tijden geldt dan de geheele samengestelde vorm voor werkwoord met persoonsvorm.

481¹. Voorbeelden van vervoeging.

Persoonlijk.

Regelmatig.

Sterk.	Zwak.	Sterk.	Zwak.
Bedrijvend.			Lijdend.

Aantoonende wijs.

1e Tegenwoordige tijd (Teg. Gelt. Onv. tijd).

Enkelvoudig.

1e p. ik steek, hoor.   ik word gestoken, word gehoord.

2e p. ontbreekt.   ontbreekt.

3e p. hij steekt, hoort.   hij wordt „ „ „

Meervoudig.

1e p. wij steken, hooren.   wij worden „ „ „

2e p. gij steekt, hoort.   gij wordt „ „ „

3e p. zij steken, hooren.   zij worden „ „ „

2e Teg. tijd (Teg. Gelt. Vol. tijd).

Enk.

1e p. ik heb gestoken, heb ge- ik ben gestoken, ben gehoord.
hoord.

2e p. ontbreekt.   ontbreekt.

3e p. zij heeft gestoken,   zij is gestoken, is gehoord.
heeft gehoord.

Meerv.

1e p. gij en ik hebben gestoken, gij en ik zijn gestoken, zijn
hebben gehoord.   ghehoord.

2e p. gij en hij hebt gestoken, gij en hij zijt gestoken, zijt
hebt gehoord.   ghehoord.

3e p. de mijnen hebben gestoken, de mijnen zijn gestoken, zijn
hebben gehoord.   ghehoord.

3e Teg. tijd (Teg. Toek. Onv. tijd).

Enk.

- 1e p. ik zal steken, zal hooren. ik zal gestoken worden, zal
gehoord worden.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. het zal steken, zal hooren. het zal gestoken worden, zal
gehoord worden.

Meerv.

- 1e p. hij, gij en ik zullen steken, zullen hooren. hij, gij en ik zullen gestoken wor-
den, zullen gehoord worden.
- 2e p. gij en zij zult steken, zult hooren. gij en zij zult gestoken worden,
zult gehoord worden.
- 3e p. die zullen steken, zullen hooren. die zullen gestoken worden,
zullen gehoord worden.

4e Teg. tijd (Teg. Toek. Vol. tijd).

Enk.

- 1e p. ik zal gestoken hebben, zal gehoord hebben. ik zal gestoken zijn, zal ge-
hoord zijn.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. men zal gestoken hebben, zal gehoord hebben. men zal gestoken zijn, zal ge-
hoord zijn.

Meerv.

- 1e p. gij en ik zullen gestoken hebben, zullen gehoord hebben. gij en ik zullen gestoken zijn,
zullen gehoord zijn.
- 2e p. gij en Jan zult gestoken hebben, zult gehoord hebben. gij en Jan zult gestoken zijn,
zult gehoord zijn.
- 3e p. wie zullen gestoken hebben, zullen gehoord hebben? wie zullen gestoken zijn, zullen
gehoord zijn?

1e Verl. tijd (Verl. Gelt. Onv. tijd).

Enk.

- 1e p. ik stak, hoorde. ik werd gestoken, werd gehoord
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. de man stak, hoorde. de man werd gestoken, werd
gehoord.

Meerv.

- 1e p. wij en gij staken, hoorden. wij en gij werden gestoken,
werden gehoord.
- 2e p. gij en de man staakt, gij en de man werdt gestoken,
hoordet. werdt gehoord.
- 3e p. de mannen staken, hoor- de mannen werden gestoken,
den. werden gehoord.

2e Verl. tijd (Verl. Gelt. Vol. tijd).

Enk.

- 1e p. ik had gestoken, had ik was gestoken, was gehoord.
gehoord.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. de vrouw had gestoken, de vrouw was gestoken, was
had gehoord. gehoord.

Meerv.

- 1e p. wij en zij hadden gestoken, wij en zij waren gestoken, waren
hadden gehoord. gehoord.
- 2e p. gij en de vrouw hadt gesto- gij en de vrouw waart gestoken,
ken, hadt gehoord. waart gehoord.
- 3e p. de vrouwen hadden gesto- de vrouwen waren gestoken,
ken, hadden gehoord. waren gehoord.

3e Verl. tijd. (Verl. Toek. Onv. tijd).

Enk.

- 1e p. ik zoude steken, zoude ik zoude gestoken worden, zoude
hooren. gehoord worden.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. het kind zoude steken, het kind zoude gestoken worden,
zoude hooren. zoude gehoord worden.

Meerv.

- 1e p. wij en het kind zouden wij en het kind zouden gesto-
steken, zouden hooren. ken worden, zouden gehoord
worden.
- 2e p. gij en het kind zoudt gij en het kind zoudt gestoken
steken, zoudt hooren. worden, zoudt gehoord worden
- 3e p. de kinderen zouden ste- de kinderen zouden gestoken
ken, zouden hooren. worden, zouden gehoord wor-
den.

4e Verl. tijd (Verl. Toek. Vol. tijd).

Enk.

- 1e p. ik zoude gestoken hebben, zoude gehoord hebben. ik zoude gestoken zijn, zoude gehoord zijn.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. ieder zoude gestoken hebben, zoude gehoord hebben. ieder zoude gestoken zijn, zoude gehoord zijn.

Meerv.

- 1e p. wij en ieder zouden gestoken hebben, zouden gehoord hebben. wij en ieder zouden gestoken zijn, zouden gehoord zijn.
- 2e p. gij en ieder zoudt gestoken hebben, zoudt gehoord hebben. gij en ieder zoudt gestoken zijn, zoudt gehoord zijn.
- 3e p. allen zouden gestoken hebben, zouden gehoord hebben. allen zouden gestoken zijn, zouden gehoord zijn.

Gebiedende wijs.

1e Teg. tijd (Teg. Onv. tijd.)

Enk.

- 1e p. laat ik steken, laat ik hooren. laat ik gestoken worden, laat ik gehoord worden.
- 2e p. steek, hoor. word gestoken, word gehoord.
- 3e p. laat hij steken, laat hij hooren. laat hij gestoken worden, laat hij gehoord worden.

Meerv.

- 1e p. laten wij steken, laten wij hooren. laten wij gestoken worden, laten wij gehoord worden.
- 2e p. steekt, hoort. wordt gestoken, wordt gehoord.
- 3e p. laten zij steken, laten zij hooren. laten zij gestoken worden, laten zij gehoord worden.

2e Teg. tijd (Teg. Vol. tijd).

Enk.

- 1e p. laat ik gestoken hebben, laat ik gestoken zijn, laat ik
laat ik gehoord hebben. gehoord zijn.
- 2e p. heb gestoken, heb gehoord. wees gestoken, wees gehoord.
- 3e p. laat hij gestoken hebben, laat hij gestoken zijn, laat hij
laat hij gehoord hebben. gehoord zijn.

Meerv.

- 1e p. laten wij gestoken hebben, laten wij gestoken zijn, laten
laten wij gehoord hebben. wij gehoord zijn.
- 2e p. hebt gestoken, hebt ge- weest gestoken, weest gehoord.
hoord.
- 3e p. laten zij gestoken hebben, laten zij gestoken zijn, laten zij
laten zij gehoord hebben. gehoord zijn.

1e Verl. tijd (Verl. Onv. tijd).

Enk.

- 1e p. liet ik steken, liet ik liet ik gestoken worden, liet ik
hooren. gehoord worden.
- 2e p. stak, hoorde. werd gestoken, werd gehoord.
- 3e p. liet hij steken, liet hij liet hij gestoken worden, liet
hooren. hij gehoord worden.

Meerv.

- 1e p. lieten wij steken, lieten lieten wij gestoken worden,
wij hooren. lieten wij gehoord worden.
- 2e p. staakt, hoordet. werdt gestoken, werdt gehoord.
- 3e p. lieten zij steken, lieten zij lieten zij gestoken worden, lie-
hooren. ten zij gehoord worden.

2e Verl. tijd (Verl. Vol. tijd).

Enk.

- 1e p. liet ik gestoken hebben, liet ik gestoken zijn, liet ik
liet ik gehoord hebben. gehoord zijn.
- 2e p. had gestoken, had ge- was gestoken, was gehoord.
hoord.
- 3e p. liet hij gestoken hebben, liet hij gestoken zijn, liet hij
liet hij gehoord hebben. gehoord zijn.

Meerv.

- 1e p. lieten wij gestoken hebben, lieten wij gehoord hebben. lieten wij gestoken zijn, lieten wij gehoord zijn.
- 2e p. hadt gestoken, hadt gehoord. waart gestoken, waart gehoord.
- 3e p. lieten zij gestoken hebben, lieten zij gehoord hebben. lieten zij gestoken zijn, lieten zij gehoord zijn.

Aanvoegende wijs.

1e Teg. tijd (Teg. Onv. tijd.)

Enk.

- 1e p. steke ik, hoore ik. worde ik gestoken, worde ik gehoord.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. steke hij, hoore hij. worde hij gestoken, worde hij gehoord.

Meerv.

- 1e p. steken wij, hooren wij. worden wij gestoken, worden wij gehoord.
- 2e p. steket gij, hooret gij. wordet gij gestoken, wordet gij gehoord.
- 3e p. steken zij, hooren zij. worden zij gestoken, worden zij gehoord.

2e Teg. tijd (Teg. Vol. tijd.)

Enk.

- 1e p. hebbe ik gestoken, hebbe ik gehoord. zij ik gestoken, zij ik gehoord.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. hebbe hij gestoken, hebbe hij gehoord. zij hij gestoken, zij hij gehoord.

Meerv.

- 1e p. hebben wij gestoken, hebben wij gehoord. zijn wij gestoken, zijn wij gehoord.
- 2e p. hebbet gij gestoken, hebbet gij gehoord. zijt gij gestoken, zijt gij gehoord.
- 3e p. hebben zij gestoken, hebben zij gehoord. zijn zij gestoken, zijn zij gehoord.

1e Verl. tijd (Verl. Onv. Tijd).

Enk.

1e p. stake ik, hoorde ik.	werde ik gestoken, werde ik gehoord.
2e p. ontbreekt.	ontbreekt.
3e p. staket hij, hoordet hij.	werde hij gestoken, werde hij gehoord.

Meerv.

1e p. staken wij, hoorden wij.	werden wij gestoken, werden wij gehoord.
2e p. staket gij, hoordet gij.	werdet gij gestoken, werdet gij gehoord.
3e p. staken zij, hoorden zij.	werden zij gestoken, werden zij gehoord.

2e Verl. tijd (Verl. Vol. tijd).

Enk.

1e p. hadde ik gestoken, hadde ik gehoord.	ware ik gestoken, ware ik gehoord.
2e p. ontbreekt.	ontbreekt.
3e p. hadde hij gestoken, hadde hij gehoord.	ware hij gestoken, ware hij gehoord.

Meerv.

1e p. hadden wij gestoken, hadden wij gehoord.	waren wij gestoken, waren wij gehoord.
2e p. haddet gij gestoken, had- det gij gehoord.	waret gij gestoken, waret gij gehoord.
3e p. hadden zij gestoken, had- den zij gehoord.	waren zij gestoken, waren zij zij gehoord.

Voorstellende wijs.

1e Gelijkzijdige tijd (Gelt. Onv. tijd).

Enk.

1e p. stak ik, hoorde ik.	werd ik gestoken, werd ik ge- hoord.
2e p. ontbreekt.	ontbreekt.
3e p. stak hij, hoorde hij.	werd hij gestoken, werd hij gehoord.

Meerv.

- 1e p. staken wij, hoorden wij. werden wij gestoken, werden
wij gehoord.
- 2e p. staakt gij, hoordet gij. werdt gij gestoken, werdt gij
gehoord.
- 3e p. staken zij, hoorden zij. werden zij gestoken, werden
zij gehoord.

2e Gelt. tijd (Gelt. Vol. tijd).

Enk.

- 1e p. had ik gestoken, had ik was ik gestoken, was ik gehoord.
gehoord.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. had hij gestoken, had hij was hij gestoken, was hij ge-
hoord.

Meerv.

- 1e p. hadden wij gestoken, had- waren wij gestoken, waren wij
den wij gehoord. gehoord.
- 2e p. hadt gij gestoken, hadt waart gij gestoken, waart gij
gij gehoord. gehoord.
- 3e p. hadden zij gestoken, had- waren zij gestoken, waren zij
den zij gehoord. gehoord.

1e Toekomstige tijd (Toek. Onv. tijd).

Enk.

- 1e p. ik zoude steken, zoude ik zoude gestoken worden,
hooren. zoude gehoord worden.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. hij zoude steken, zoude hij zoude gestoken worden,
hooren. zoude gehoord worden.

Meerv.

- 1e p. wij zouden steken, zou- wij zouden gestoken worden,
den hooren. zouden gehoord worden.
- 2e p. gij zoudt steken, zoudt gij zoudt gestoken worden,
hooren. zoudt gehoord worden.
- 3e p. zij zouden steken, zou- zij zouden gestoken worden,
den hooren. zouden gehoord worden.

2e Toek. tijd (Toek. Vol. tijd).

Enk. -

- 1e p. ik zoude gestoken hebben, zoude gehoord hebben. ik zoude gestoken zijn, zoude gehoord zijn.
- 2e p. ontbreekt. ontbreekt.
- 3e p. hij zoude gestoken hebben, zoude gehoord hebben. hij zoude gestoken zijn, zoude gehoord zijn.

Meerv.

- 1e p. wij zouden gestoken hebben, zouden gehoord hebben. wij zouden gestoken zijn, zouden gehoord zijn.
- 2e p. gij zoudt gestoken hebben, zoudt gehoord hebben. gij zoudt gestoken zijn, zoudt gehoord zijn.
- 3e p. zij zouden gestoken hebben, zouden gehoord hebben. zij zouden gestoken zijn, zouden gehoord zijn.

Onbepaalde wijs.

1e Gelt. tijd (Gelt. Onv. tijd).

steken, hooren. gestoken worden, gehoord worden.

2e Gelt. tijd (Gelt. Vol. tijd).

gestoken hebben, gehoord hebben. gestoken zijn, gehoord zijn.

1e Toek. tijd (Toek. Onv. tijd).

zullen steken, zullen hooren. gestoken zullen worden, gehoord zullen worden.

2e Toek. tijd (Toek. Vol. tijd).

gestoken zullen hebben, gehoord zullen hebben. gestoken zullen zijn, gehoord zullen zijn.

Deelwoorden.

Teg. deelw. (Onv. deelw.)

stekende, hoorende. gestoken wordende, gehoord wordende.

Verl. deelw. (Vol. deelw.)

gestoken, gehoord.

gestoken geworden, gehoord
geworden.

„Hij loopt *hard*.” — „Hij zit *veel*.” — „Hij spreekt *uitstekend*.” — „Dat komt *daarvan*.” — „Hij spijkert het *daaraan* vast.” — „Hij ging *huiswaarts*.” — „Dat is *zeer* goed.” — „Hij lacht *altijd*.” — In deze zinnen dient „*hard*” om uit te drukken, hoe hij loopt, dus de hoedanigheid van *loopt*; „*veel*” om uit te drukken, hoeveel hij zit, dus de hoeveelheid van „*zit*”; „*uitstekend*” om uit te drukken, hoe hij spreekt, dus de hoedanigheid van „*spreekt*”; „*daarvan*” om uit te drukken, waarvan dat komt, dus het uitgangspunt, de oorzaak van „*komt*”; „*daaraan*” om uit te drukken, waaraan hij het vastspijkert, dus de plaats van „*spijkert*”; „*huiswaarts*” om uit te drukken, waarheen hij ging, dus het doel van „*ging*”; „*zeer*” om uit te drukken, in hoe groote mate hij goed is, dus de hoeveelheid van „*goed*”; „*altijd*” om uit te drukken, wanneer hij lacht, dus den tijd van „*lacht*”;

„ <i>hard</i> ”	dient dus tot bepaling van het w.w. „ <i>loopt</i> ”;
„ <i>veel</i> ”	„ „ „ „ „ „ „ „ „ <i>zit</i> ”;
„ <i>uitstekend</i> ”	„ „ „ „ „ „ „ „ „ <i>spreekt</i> ”;
„ <i>daarvan</i> ”	„ „ „ „ „ „ „ „ „ <i>komt</i> ”;
„ <i>daaraan</i> ”	„ „ „ „ „ „ „ „ „ <i>spijkert</i> ”;
„ <i>huiswaarts</i> ”	„ „ „ „ „ „ „ „ „ <i>ging</i> ”;
„ <i>zeer</i> ”	„ „ „ „ „ „ „ „ bvnw. „ <i>goed</i> ”;
„ <i>altijd</i> ”	„ „ „ „ „ „ „ „ w.w. „ <i>lacht</i> ”;

een woord, dat tot bepaling dient van een werkwoord of bijvoegelijk naamwoord, en dat zelf geen zelfstandigheid noemt of aanduidt, heet een bijwoord; „*hard*”, „*veel*”, „*uitstekend*”, „*daarvan*”, „*daaraan*”, „*huiswaarts*”, „*zeer*”, „*altijd*” zijn dus in deze zinnen bijwoorden.

bonden is, dat die verbinding van geen andere verbinding afhangt; „*dan*” om uit te drukken, dat de werking „*vertrekt*” in de werkelijkheid met „*Hij*” zoo verbonden is, dat die verbinding afhangt van een andere verbinding in de werkelijkheid; „*zeker*” om uit te drukken, dat de werking „*doet*” in de werkelijkheid zoo met „*Hij*” verbonden is, dat er geen twijfel omtrent die verbinding bestaat; „*misschien*” om uit te drukken, dat de werking „*zal laten*” in de werkelijkheid zoo met „*Hij*” verbonden is, dat de overeenkomst van het omgekeerde van de gedachte met de werkelijkheid ook wel kan plaats hebben: „*noodzakelijk*” om uit te drukken, dat de werking „*komt*” in de werkelijkheid zoo met „*Hij*” verbonden is, dat de overeenkomst van het omgekeerde van de gedachte niet kan plaats hebben; „*toch*” om uit te drukken, dat de werking „*blijft*” in de werkelijkheid zoo met „*Hij*” verbonden is, dat zulks niet verhinderd wordt door de overeenkomst van een tegengestelde gedachte met de werkelijkheid:

„*vel*”, „*niet*”, „*ook*”, „*alleen*”, „*stellig*”, „*dan*”, „*zeker*”, „*misschien*”, „*noodzakelijk*”, „*toch*” dienen dus om uit te drukken, in hoeverre de verbinding van twee begrippen in de werkelijkheid plaats heeft, of in hoeverre de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt; zij drukken dus de voorstellingswijze, wijze van toekenning of wijze van koppeling, d. i. de verhouding tot de werkelijkheid uit; een woord, dat de voorstellingswijze of wijze van koppeling uitdrukt, heet een bijwoord; die woorden zijn dus bijwoorden;

482¹. een bijwoord is dus een woord, dat geen zelfstandigheid beteekent, en dat tot bepaling dient van een niet-zelfstandig begrip, of dat de wijze van koppeling, de voorstellingswijze, uitdrukt.

483¹. **Oorspronkelijke bijwoorden** zijn: *aan, af, bij, daar, dan, door, dus, eer, heen, hier, hoe, in, maar, na,*

naar, nog, nu, om, ook, op, pas, schier, te, toe, toen, toch, uit, van, voor, waar, wel, zeer, zoo, zus.

- 484¹. **Afgeleide bijwoorden** worden gevormd:
 van zelfstandige naamwoorden: *daags, deels*: (2e naamvallen);
gisteren, midden, vaak: (3e naamvallen);
morgen, weg: (4e naamvallen);
 van bijvoegelijke naamwoorden: *rechts, straks* (2e naamvallen);
lang (langen tijd): (4e naamval);
 van telwoorden: *eens* (2e naamval);
 door klankverandering, weglating of bijvoeging van letters of samentrekking: *er* = daar; *met* = mede; *ver* = verre; *voort* = voor = weg; *thans* = te hands; *thuis* = te huis; *niet* = en iet; *nooit* = en ooit; *nimmer* = en immer;
 door de achtervoegsels *e, en, er, gewijze, gewijs, wijze, wijs, jes, lijk, lijks, ling, lings, s, waarts*; b. v. :
gaarne = op de wijze van te begeeren;
beneden = op de wijze van neder of laag te zijn;
neder = " " " " " " " " " " ;
trapsgewijze of *trapsgewijs* of *trapswijze* of *trapswijs* = op de wijze van een trap;
zoetjes = op kleine of lieve wijze van zoet te zijn;
langzaamjes = " " " " " " " " langzaam " ;
teertjes = " " " " " " " " teer " " ;
stilletjes = " " " " " " " " stil " " ;
herhaaldelijk = op de wijze van herhaald te zijn;
dagelijks = op iederen dag;
mondeling = met den mond;
blindelings = op de wijze van blind te zijn;
nevens = " " " " " neven of naast te zijn;
voorwaarts = in de richting van naar voren.

- 485¹. **Samengestelde bijwoorden** bestaan uit:
 een znw. met een voorz.; b.v.: *terug, onderweg*;

een znw. met een voorz. en lidw.; b.v.: *bijdehand*, *uitermate* (uit der mate);

een znw. met een bijv.nw. of telw.; b.v.: *goedsmoeds*, *langzamerhand*; *allerwegen* (2e naamvallen);

een bijvnw. met een bijw.; b.v.: *opnieuw*, *voorgoed*;

een voornw. met een bijw.; b.v.: *aaneen*, *vooral*;

een bijw. met een bijw.; b.v.: *welaar*, *ronduit*;

een geheel zinnig; b.v.: *misschien* ('t mag schien, 't mag of kan geschieden), *tenzij* (het en zij, het zij niet);

486^t. Men onderscheidt de bijwoorden naar hunne beteekenis in: bijwoorden van hoedanigheid, wijze of vergelijking, die het begrip van een bijvnw. of deelwoord vertegenwoordigen; b.v.: *zoo*, *trapswijze*, *evenzoo*;

bijwoorden van hoeveelheid, graad, trap of vergelijking, die het begrip van een telw. of de betrekking, die door een trap wordt uitgedrukt, vertegenwoordigen; b.v.: *zoo*, *zeer*, *evenzoo*;

bijwoorden van uitgangspunt, oorzaak, reden of deel, die de betrekking van een 2en nv. vertegenwoordigen; b.v.: *daaruit*, *daarvan*, *daarom*, *daaromtrent*;

bijwoorden van plaats, middel of verwisseling, die de betrekking van een 3en nv. vertegenwoordigen; b.v.: *hier*, *mede*, *daarmêe*;

bijwoorden van doel, gevolg of richting, die de betrekking van een 4en nv. vertegenwoordigen; b.v.: *daartoe*, *waartoe*, *daarheen*;

bijwoorden van tijd (tijdduur, volgorde, herhaling, uitgangspunt van tijd, eindpunt van tijd), die de betrekking van tijd vertegenwoordigen; b.v.: *altijd*, *eerst*, *weder*, *af*, *toe*;

bijwoorden van voorstellingswijze of van koppeling (bevestiging en ontkenning, aaneenschakeling of samenvoeging en

scheiding, stelligheid en voorwaarde, verzekering en toegeving of tegenstelling, noodwendigheid en mogelijkheid), die de betrekking van wijs vertegenwoordigen; b.v.: *wel, niet, ook, alleen, stellig dan, zeker, maar, noodwendig*; vragende bijwoorden, die de betrekking van een vragend voornaamwoord vertegenwoordigen; b.v.: *hoe, waar*;

voornaamwoordelijke of betrekkelijke bijwoorden, die de betrekking van een betrekkelijk voornaamwoord vertegenwoordigen; b.v.: *waaraan, waaraan, waarvoor*;

aankondigende bijwoorden, die de betrekking van een bepaling-aankondigend voornaamwoord vertegenwoordigen; b.v.: „*Daar, waar hij is, kom ik nooit.*”

- 487**¹. De bijwoorden van hoedanigheid, wijze of vergelijking komen voor als bepaling van een werkwoord, bijvoegelijk naamwoord, telwoord, bijwoord of van een uitdrukking, die uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel bestaat; zij zijn meestal in vorm gelijk aan de bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden en kunnen dan ook trappen van vergelijking vormen: *vergrootten en overtreffenden trap*.
- 488**¹. De bijwoorden van hoeveelheid, graad, trap of vergelijking komen voor als bepaling van een ww., bijv.nw., telw., bijw. of van een znw. met een voorz. er voor; zij kunnen in vorm overeenkomen met een bijv.nw. of telw. en kunnen dan ook trappen van vergelijking vormen: *vergrootten en overtreffenden trap*.
- 489**². De bijw. van uitgangspunt, oorzaak, reden of deel komen voor als bepaling van een ww., bijv.nw., telw., bijw. of van een znw. met een voorz. er voor.
- 490**². De bijw. van plaats, middel of verwisseling komen voor als bepaling van een ww., bijv.nw., telw., bijw. of van een znw. met een voorz. er voor; de bijw. van plaats

kunnen ook schijnbaar een bijvoegelijke beteekenis krijgen, en dan schijnen zij tot bepaling van een znw. te dienen; maar dan moeten zij beschouwd worden als een bepaling van een onderdrukt ww.; ook kunnen zij schijnbaar een zelfstandig begrip beteekenen, als zij een voorz. voor zich krijgen; maar dan moeten zij beschouwd worden als bepaling van een werkwoord uit een zin, die onderdrukt is; de bijw. van plaats kunnen schijnbaar als naamw.gez. voorkomen, maar dan is er ook weer een werkwoord onderdrukt; b.v.: „Jan is *uit* (gegaan).”

- 491². De bijw. van doel, gevolg of richting komen voor als bepaling van een ww., bijv.nw., telw., bijw., of van een znw. met een voorz. er voor.
- 492². De bijw. van tijd komen voor als bepaling van een ww., bijv.nw., telw., bijw. of van een znw. met een voorz.; zij kunnen even als de bijw. van plaats schijnbaar een zelfstandig begrip beteekenen, als zij een voorz. voor zich krijgen; maar dan moeten zij beschouwd worden als bepaling van een werkwoord uit een zin, die onderdrukt is.
- 493². De bijwoorden van voorstellingswijze of van koppeling kunnen bij ieder begrip ook bij een zelfstandig begrip voorkomen als uitdrukking van bevestiging, ontkenning, aancenschakeling, scheiding, stelligheid, voorwaarde, verzekering, toegeving of tegenstelling, noodwendigheid, of mogelijkheid.
- 494². De vragende bijwoorden kunnen aan het begin van onafhankelijke of afhankelijke vragen voorkomen, of aan het begin van toegevendende of tegenstellende bijzinnen, of aan het begin van evenredigheds-, hoeveelheids- of vergelijkende bijzinnen om naar een hoedanigheid, hoeveelheid, oorzaak, doel of tijd te vragen, of daarover verwondering te kennen te geven of daaromtrent toe te geven.
- 495². De voornaamwoordelijke of betrekkelijke bijwoorden

verbinden een bijvoegelijk betrekkelijken bijzin met zijn voorafgaand hoofdwoord, of een zelfstandig betrekkelijken bijzin met den hoofdzin, waarvan die bijzin een gevolg of omstandigheid uitdrukt.

- 496². De aankondigende bijwoorden vertegenwoordigen een onderdrukten verklarenden bijzin, waarin zij tot bepaling van het werkwoord dienen.
- 497². Soms worden de bijwoorden van hoedanigheid en van hoeveelheid verward met bijvoegelijke naamwoorden, die als naamwoordelijk gezegde in het gezegde voorkomen; een bijwoord van hoedanigheid beteekent altijd de wijze van een werking, die niet als zelfstandigheid wordt voorgesteld, of de wijze, waarop een kenmerk of hoedanigheid of hoeveelheid, die niet als zelfstandigheden worden voorgesteld, beschouwd moet worden; een bijwoord van hoeveelheid beteekent, in hoe groote mate een werking, kenmerk, hoedanigheid of hoeveelheid, die niet als zelfstandigheden worden voorgesteld, beschouwd wordt.
- 498³. De bijwoorden van oorzaak, plaats, doel, tijd en voorstellingswijze, de vragende, voornaamwoordelijke en aankondigende bijwoorden worden veelvuldig verward met voegwoorden; een bijwoord geeft de oorzaak, de plaats het doel, den tijd en de voorstellingswijze te kennen van een begrip of van de gedachte van den zin, waarin het bijwoord voorkomt; als het niet vragend, voornaamwoordelijk of aankondigend voorkomt, dan kan het in den zin verplaatst worden; een voegwoord geeft de oorzaak, de plaats, het doel, den tijd, de voorstellingswijze te kennen van een begrip of van de gedachte van den zin, waarin het niet behoort, maar dien het verbindt met den zin, aan welks begin het staat, en waarin het niet verplaatst kan worden.
- 499³. De bijwoorden, die met het bijwoord *er*, *daar*, *waar*, *hier*, *ergens* en *nergens* ééne bepaling uitmaken, worden dikwijls verward met voorzetsels; dat zij bijwoorden

blijven, blijkt uit de vormen, welke diegene aannemen, die tweecërlei vorm hebben als voorzetsel [en als bijwoord; men zegt: *er mee*, *er toe* niet *er met*, *er tot*.

„De muis zit *in* de val.” — „Hij springt *van* de trap.” — Hij loopt *van* de wal *in* de sloot.” — „Hij woont *te* Rotterdam.” — „Hij zit *te* eten.” — Hij loopt *om* de tafel.” — „Hij loopt *om* geld.” — Hij eet *om te* leven.” — In deze zinnen behoort „*in*” bij het zelfstandige begrip „*de val*” en duidt aan, dat „*de val*” een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „*de muis*” is; het is de plaats, waarin de muis zit; „*van*” behoort bij het zelfstandig begrip „*de trap*” en duidt aan, dat „*de trap*” een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „*Hij*” is: het is de plaats van waar hij springt; „*van*” behoort bij het zelfstandige begrip „*de wal*” en duidt aan, dat „*de wal*” een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „*Hij*” is: het is de plaats, van waar hij loopt; „*in*” behoort bij het zelfstandige begrip „*de sloot*” en duidt aan, dat „*de sloot*” een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „*Hij*” is: het is de plaats, waar hij in loopt; „*te*” behoort bij het zelfstandige begrip „*Rotterdam*” en duidt aan, dat „*Rotterdam*” een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „*Hij*” is: het is de plaats, die hij met zijn wonen in één punt aanraakt; „*te*” behoort bij de werking „*eten*” en duidt aan, dat die werking „*eten*” een zelfstandig begrip, een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „*Hij*” is: het is de plaats, die hij met zijn zitten in één punt aanraakt; „*om*” behoort bij het zelfstandige begrip „*de tafel*” en duidt aan, dat „*de tafel*” een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „*Hij*”

is: het is de plaats, waar hij om, rondom loopt; „om” behoort bij het zelfstandige begrip „geld” en duidt aan, dat „geld” een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „Hij” is: het is de plaats, waar hij om, rondom loopt, ten einde die in te sluiten, te verkrijgen, te bereiken: het is de plaats, die zijn doel is; „te” behoort bij de werking „leven” en duidt aan, dat die werking „leven” een zelfstandig begrip en een plaats is, die door de zelfstandigheid „Hij” met zijn eten in één punt wordt aangeraakt; „om” behoort bij de werking, die in één punt wordt aangeraakt „te leven” en duidt aan, dat die werking, die in één punt wordt aangeraakt een zelfstandig begrip en een plaats is, en hoe of wat die plaats ten opzichte van de zelfstandigheid „Hij” is: het is de plaats, die hij met zijn eten omgeeft, insluit: het is de plaats, die zijn doel is; als de woorden „in”, „van”, „te”, „om” zoo voorkomen als in deze zinnen, dan heeten zij voorzetsels;

- 500¹. een voorzetsel is een woord, dat aanduidt, dat door het woord, waarbij het behoort, een zelfstandig begrip als plaats wordt voorgesteld, en hoe of wat die plaats ten opzichte van een andere zelfstandigheid is.
- 501¹. **Oorspronkelijke woorden** zijn de voorzetsels: *naar, tot.*
- 502¹. **Afgeleide woorden** zijn de voorzetsels: van znw.: *bezijden, krachtens, omstreeks, ondanks, spijt, tijdens, trots, wegens*; van bijv.nw.: *overeenkomstig*; van telw.: *tusschen*; van ww.: *aangaande, gedurende, nopens, volgens*; van bijw.: *aan, achter, beneden, bij, binnen, boven, buiten, door, in, langs, met, onder, over, sedert, sinds*; van voorz. met een bijwoordelijke *s*: *jegens, nevens*; van een onbekend grondwoord met *er*: *zonder.*
- 503³. Het zelfstandige begrip, waarbij het voorzetsel behoort, heeft door dat voorz. in verband met het ww. van de uitdrukking, de beteekenis: met het voorzetsel

aan van een plaats, die aan de buitenzijde wordt aangeraakt; b.v. *aan den muur hangen*; verder van een tijd, van een deel, van een oorzaak, van een toestand, van een plaats waar, of van een persoon, bij wien de werking plaats heeft, van een kenmerk naar plaats; b.v.: *aan den avond komen*; *aan een huis bouwen*; *aan de pokken sterven*; *aan stuk slaan*; *aan iemand iets geven*; *het schilderdij aan den muur*;

aangaande van een plaats, die ten opzichte van een deel wordt aangeraakt; b.v.: *aangaande hem iets getuigen*;

achter van een plaats, die onmiddellijk door een zelfstandigheid gevolgd wordt; b.v.: *achter iemand zitten*;

beneden van een plaats, die hooger is gelegen dan een andere; b.v.: *beneden de oppervlakte*; — verder van een tijd, een zaak of graad als plaats, die niet bereikt wordt of kan worden; b.v.: *beneden de zes jaar*; *beneden de waarde*; *beneden alle kritiek*;

bezijden van een plaats, die aan den linker- of rechterkant ligt; b.v.: *bezijden het huis*; — verder van een zaak als plaats, die de ware, de bedoelde niet is; b.v.: *bezijden de waarheid*;

bij van een plaats, die in de nabijheid is; b.v.: *bij den haard zitten* (verg. aan den haard zitten); — verder van een middel om een doel te bereiken; b.v.: *bij de haren trekken* (verg. aan de haren trekken); van een tijd, waarin iets verricht wordt; b.v.: *bij nacht reizen*; van een tijd, die volgt; b.v.: „*Het is bij drieën*”; — van een oorzaak; b.v.: *bij ondervinding weten*;

binnen van een plaats, die van alle kanten iets of iemand begrenst; b.v.: „*Hij is binnen de kamer.*” — verder van een tijd, die als uiterste grens, die niet bereikt zal worden, gesteld wordt; b.v.: *binnen het jaar*;

boven van een plaats, die lager gelegen is dan een andere; b.v.: „*Dat hangt boven de deur.*” — verder van een zaak

- of een tijd als plaats, die overtroffen wordt; b.v.: *boven bidden en denken; boven de achttien jaar;*
- buiten* van een plaats, ten opzichte van wier begrensde ruimte iets of iemand aan de andere zijde der grenzen is; b.v.: „*Hij is buiten de kamer.*” — verder van een zaak als plaats, die uitgezonderd wordt; b.v.: „*Hij heeft buiten zijn eigen zaak, nog heel wat meer aan de hand.*”;
- door* van een plaats, die een ruimte voorstelt, die in twee deelen gescheiden wordt; b.v.: „*Hij loopt door de straat.*” — verder van een oorzaak; b.v.: *Hij is door zijn vlijt zoo ver gekomen.*” — van een middel; b.v.: *Ik zal u door dat teeken er aan herinneren.*;
- gedurende* van een tijd als plaats, die door een handeling doorloopen wordt; b.v.: „*Hij heeft gedurende een heel jaar plannen zitten maken.*”;
- in* van een plaats, die iets of iemand begrenst, ten gevolge van die grens overgegaan te zijn; b.v.: „*Hij is in de stad* (verg. „*Hij is binnen de stad.*”); — verder van een plaats als doel, wier grens overgegaan wordt; b.v.: „*Hij komt in de stad.*” (verg. Hij komt binnen de stad.); verder van een tijd als plaats of doel; b.v.: „*Hij reist in den nacht.*” (verg. Hij reist bij nacht.) — „*In het jaar 1870 had de Duitsch-Fransche oorlog plaats.*” — „*Zoo ging men van een jaar van vreugde over in een jaar van droefenis.*” — van een omstandigheid of toestand als plaats of doel; b.v.: „*Hij zeide dat in ernst.*” — „*Hij geraakte in toorn.*” — van stof als plaats; b.v.: „*Er is honderd gulden in goud.*” (verg. Er is honderd gulden aan goud). — van verwisseling als doel; b.v.: „*Hij handelt naar zijn overtuiging.*” —
- ingevolge* van een oorzaak als plaats, die aan iets voorafgaat; b.v.: „*Hij handelde ingevolge zijnen last.*” —
- jegens* van een plaats, die iemand als steunpunt of als punt van drukking ten opzichte van een gezindheid voorstelt; b.v.: „*Liefde jegens iemand koesteren.*” — „*Haat jegens iemand voeden.*”

- krachtens* van een oorzaak als plaats, waaruit een kracht voortkomt; b. v.: „*Hij doet zulks krachtens mijn bevel.*” —
- langs* van een plaats, in welker lengte een beweging geschiedt; b. v.: „*Langs dien weg komt men er.*” —
- met* van een middel, dat als plaats van verbinding wordt voorgesteld; b. v.: „*Hij hakt met den bijl.*” — verder als verwisseling; b. v.: „*Hij eet met iemand.*” (verg. „*Hij eet bij iemand*); — van een omstandigheid of toestand als plaats of verwisseling; b. v.: „*Hij handelde met overleg.*” (verg. „*Hij handelde in overleg.*) —
- na* van een tijd als plaats, die voorafgaat; b. v.: „*Hij kwam na tien.*” — „*Hij kwam na mij.*” (verg. „*Hij kwam achter mij.*) —
- naar* van een doel als plaats, die bereikt moet worden; b. v.: „*Hij gaat naar de stad.*” — verder van een doel, overeenkomstig hetwelk iets plaats heeft; b. v.: „*Hij handelt naar zijn overtuiging.*” —
- naast* van een plaats of persoon of zaak, die het meest nabij is; b. v.: „*Hij woont naast de deur.*” —
- nevens* van een persoon of zaak als plaats, die aan de zijde van iemand of iets behoort; b. v.: „*Wien heb ik nevens U?*” — ;
- niettegenstaande* van een zaak als plaats, die tegengesteld is of wordt aan een andere: b. v.: „*Hij ging niettegenstaande mijne vermaning zijn gang.*” —
- nopens* van een persoon of zaak als plaats, die als uitgangspunt van mededeeling wordt voorgesteld; b. v.: „*Er valt nopens hem daaromtrent niets op te merken.*” —
- om* van een plaats, die omgeven wordt: b. v.: „*Zij zitten om de tafel*”; — verder van een doel, dat bereikt wordt of verloren is of gaat; b. v.: „*Zij loopen om geld.*” — „*Zij eten om te leven.*” — „*Hij kwam daarbij om het leven.*” — ; van een oorzaak; b. v.: „*Hij treurt om iets.*” — van verwisseling; b. v.: „*Oog om oog; tand om tand.*” —

- omstreeks* van een tijd als plaats, in welke omgeving iets plaats heeft of geschiedt; b. v.: „*Hij kwam omstreeks dien tijd bij ons.*” —
- omtrent* van een persoon of zaak als plaats in welke omgeving iets meegedeeld wordt; b. v.: „*Ik kan u omtrent hem en zijnen handel niets bijzonders zeggen.*” —; verder van hoeveelheid; b. v.: „*Hij heeft omtrent drie jaar gearbeid.*” — *Hij heeft omtrent drie gulden bij zich.*” —
- ondanks* van een zaak als plaats tegengesteld aan een andere; b. v.: „*Hij deed dat ondanks mijn goeden raad.*” —
- onder* van een plaats, die hooger ligt dan een andere zelfstandigheid en die andere zelfstandigheid bedekt; b. v.: „*Hij ligt onder het puin.*” —; verder van een plaats als tijd, gedurende welken iets plaats heeft of waarmede gelijktijdig iets plaats heeft; b. v.: „*Onder die toespraak viel hij in slaap.*” —; van een plaats als hoeveelheid; b. v.: „*Dat kost nog onder de tien gulden.*” (verg. dat kost ver beneden de tien gulden). —
- van een plaats als persoon, waarvan men afhankelijk is; b. v.: „*Onder Prins Maurits stonden vele Officieren.*” (verg. beneden Prins Maurits stonden vele officieren.) —
- van een plaats, die bedekt en omgeeft; b. v.: „*Onder den blooten hemel slapen.*” — van een plaats, als zaken te midden waarvan iets is; b. v.: „*Onder alle schepselen is de mensch het eenige denkende.*” —
- op* van een plaats, die tot steunpunt dient van een andere zelfstandigheid, en dus lager is dan deze, maar hooger dan de plaats van den spreker; b. v.: „*Hij zit op een stoel.*” — verder van een plaats, die hooger ligt dan een andere zelfstandigheid, maar die door deze als steunpunt bereikt wordt; b. v.: „*Hij klimt op den berg.*” —
- van een plaats als toestand, waarin men zich bevindt of komt; b. v.: „*Hij is of gaat op reis.*” — van een plaats als doel of richting; b. v.: „*Hij mikt op hem.*” —

- van een plaats, als zelfstandigheid, die door een andere gevolgd wordt; b.v. „*Op regen volgt zommeschijn.*”;
- over* van een plaats, welks oppervlakte van de eene grens tot de andere aangeraakt of doorloopen wordt en die lager ligt dan de zelfstandigheid, die aanraakt of doorloopt; b.v.: „*Dat ligt over de vloer.*” — „*Hij rijdt over de brug.*” — verder van een plaats, die buiten de andere grens ligt; b.v.: „*Hij woont over ons.*” — van een tijd als plaats; b.v.: „*Hij kwam over achten,*” (verg. hij kwam na achten). — van een hoeveelheid als plaats; b.v.: „*Hij heeft over de honderd gulden;*” — van een oorzaak als plaats; b.v.: „*Hij is over mij tevreden.*” —
- overeenkomstig* van een plaats, waarvan het begrip door een en dezelfde kenmerken als een andere zelfstandigheid bepaald wordt; b.v.: „*Hij handelde overeenkomstig mijn verlangen,*” — (verg. naar mijn verlangen).
- rondom* van een plaats, die in een kring omgeven wordt; b.v.: „*Zij zaten rondom de tafel.*” — (verg. om de tafel.)
- sedert* en *sinds* van een tijd als plaats, die als uitgangspunt van een andere zelfstandigheid wordt voorgesteld; b.v.: „*Hij komt sedert of sinds dien tijd niet meer.*” —
- spijt* van een zaak of toestand, als plaats van tegenstelling, die door anderen voor een doel gesteld was en niet in het oog gehouden is; b.v.: „*Hij deed dat spijt alle pogingen om hem te weerhouden.*” — (verg. hij deed dat ondanks of niettegenstaande alle pogingen).
- te* van een plaats, die als een rustpunt, dat bereikt is, wordt voorgesteld; b.v.: „*Hij woont te Utrecht* (verg. hij woont in Utrecht); — „*Hij komt te huis.*” — verder van een plaats of zaak of toestand, waartoe iets komt; b.v.: „*Zij brengt dat kind te bed.*” — „*Hij daalde ten (te den) grave.*” — van een tijd; b.v.: „*Hij komt te zes uren.*”
- tegen* van een plaats, die als steunpunt of punt van drukking ten opzichte van een andere zelfstandigheid wordt voor-

- gesteld; b.v.: „*Hij leunt tegen den muur.*” — *Hij loopt tegen den boom.*” — verder van een tijd, b.v.: „*Hij kwam tegen den avond.* (verg. hij kwam aan den avond van diën dag.)” — „*Hij komt tegen halfzes.*” (verg. „hij komt te halfzes, bij halfzes, omstreeks halfzes); — van een verwisseling; b.v. „*Dat geeft hij tegen zes gulden de el*”; — *tegenover* van een plaats, die met een tusschenruimte vóór iets of iemand is; b.v.: „*Hij woönt tegenover mij.*”
- tijdens* van een tijd, die gelijk gesteld wordt met iets anders; b.v.: „*Tijdens zijn bestuur ging het goed.*” —
- tot* van een plaats, het doel, waarvan de grens bereikt wordt; b.v.: „*Hij kwam tot mij.*” — „*Hij wekt hem tot deugd op.*” —; van een tijd tot hoelang; b.v.: „*Hij blijft tot middernacht.*” —
- trots* van een zaak of toestand, als plaats van tegenstelling, die gering geacht wordt; b.v. *Hij deed zijn zin trots de veroordeeling der verstandigen.*” —
- tusschen* van twee of meer plaatsen of van een plaats, die in tweeën gescheiden gedacht wordt en die de grenzen bepalen van de ruimte, waar een andere zelfstandigheid is of komt; b. v. „*Hij zit tusschen twee muren.*” — „*Hij liep tusschen al het volk in.*” — verder van een tijd; b. v.: „*Ik kom tusschen twaalven en ééne.*” —
- uit* van een plaats, waarvan het binnenste verlaten is, en over welker grenzen men gekomen is; b. v. „*Hij haalde dat uit het water.*” — verder van een oorzaak; b. v. „*Hij maakt alles uit goud.*” — „*Hij doet dat uit vrees.*” —
- uithoofde* van een zaak, als plaats, die door redelijk verband een uitgangspunt of oorzaak is; b. v.: „*Uithoofde zijner bekrompen omstandigheden moest hij wel zoo handelen.*” —
- van* van een plaats, die het uitgangspunt eener beweging is; b.v.: „*Hij springt van de trap.*” — verder van deel: b. v.: *Zij waren vol van zoeten wijn.*” — van een tijd als uitgangspunt; b. v.: „*Ik kom van avond bij U.*” — van oorzaak; b. v.: „*Hij stierf van koude.*” —

volgens van een persoon of zaak als oorzaak of plaats, die eene andere zelfstandigheid voorafgaat; b. v.: „*Hij handelt volgens zijne overtuiging.*” —

voor van een plaats, waarvan de zijde, die gelijk staat met het gelaat van een persoon, gekeerd is naar die zijde, van een andere zelfstandigheid, die gelijk staat met met het gelaat van een persoon; b.v.: „*Hij staat voor het huis.*” — verder van een tijd; b.v.: „*Het is voor vieren.*” — van verwisseling: b.v.: „*Hij zal het wel voor mij doen.*” — van oorzaak; b.v.: „*Hij is bang voor het onweder.*” —

wegens of *ranwege* van een zaak of toestand als oorzaak of plaats, waaruit de toestand van een andere zelfstandigheid voortkomt; b.v.: „*Hij werd veroordeeld wegens diefstal.*” —

zonder van een plaats, die een ontkend middel is van een andere zelfstandigheid; b.v.: *Hij is zonder geld.*” —

504³. De voorzetsels, die oorspronkelijk aanduiden, dat het zelfstandig begrip, waarbij zij behoorden, de plaats was, waar een ander zelfstandig begrip zich bevond, of de plaats waarbij, waarin, van waar zich een ander zelfstandig begrip bewoog, werden gevolgd door den derden naamval; die, welke aanduiden, dat het zelfstandig begrip, waarbij zij behoorden, de plaats was, waarheen zich een ander zelfstandig begrip bewoog, werden gevolgd door den vierden naamval; die, welke zelf beschouwd werden als zelfstandige naamwoorden, van welke het zelfstandig begrip, waarbij zij behoorden, tot bepaling diende, werden gevolgd van den tweeden naamval.

505¹. Er zijn nog vele uitdrukkingen over, waarin de voorzetsels gevolgd worden door den tweeden of van den derden naamval; door den tweeden naamval worden dus soms gevolgd de voorzetsels: *beneden, binnen, boven, buiten, ingevolge, onder, over, spijt, trots, tusschen, uit-hoofde, voor*; door den derden naamval: *aan, bij, in, met, na, om, te*, (ter = te der, ten = te den), *uit, van.*

- 506¹.** De voorzetsels *ten* == te den en *ter* == te der kan men lidwoordelijke voorzetsels noemen.
- 507¹. In alle uitdrukkingen van den tegenwoordigen tijd worden alle voorzetsels gevolgd door den vierden naamval.
- 508³. Een uitdrukking, die uit een voorzetsel en een zelfstandig begrip bestaat, kan voorkomen als bepaling van een niet zelfstandig begrip in de beteekenis, die een voorzetsel aan die uitdrukking geeft; of als bepaling van een zelfstandig begrip, die een kenmerk van dat zelfstandige begrip beteekent; of als naamwoordelijk gezegde, dat een kenmerk, toestand of hoeveelheid van een zelfstandig begrip beteekent; of als bepaling, die een tweede lijdend voorwerp beteekent en tevens naamwoordelijk gezegde is van een eerste lijdend voorwerp.
- 509¹. Het woord *aan* is bijwoord in: „*Hij bracht dat dadelijk aan.*” —
 Het woord *aan* is voorzetsel in: „*Hij bracht dat dadelijk aan zijn vader.*” —
 Het woord *achter* is bijw. in: „*Piet staat altijd achter bij Jan.*” —
 Het woord *achter* is voorz. in: „*Piet staat altijd achter Jan.*” —
 Het woord *beneden* is bijw. in: „*Hij woont beneden.*”
 Het woord *beneden* is voorz. in: „*Hij woont beneden den grond.*” —
 Het woord *bij* is bijw. in: „*Hij brengt veel daartoe bij.*”
 Het woord *bij* is voorz. in: „*Hij brengt bij die zaak veel.*”
 Het woord *binnen* is bijw. in: „*Hij kwam het huis binnen.*”
 Het woord *binnen* is voorz. in: „*Hij kwam binnen het huis.*”
 Het woord *boven* is bijw. in: „*Dat drijft altijd boven.*”
 Het woord *boven* is voorz. in: „*Dat drijft altijd boven ons hoofd.*”
 Het woord *buiten* is bijw. in: „*Hij sluit hem altijd buiten.*”
 Het woord *buiten* is voorz. in: „*Hij sluit hem altijd buiten de deur.*”

Het woord *door* is bijw. in: „*Hij loopt het huis door.*”

Het woord *door* is voorz. in: „*Hij loopt door het huis.*”

Het woord *in* is bijw. in: „*Hij staat daarvoor in.*”

Het woord *in* is voorz. in: „*Hij staat in den ingang.*”

Het woord *met* is bijw. in: „*Met zoo greep hij 't in zijn handen.*”

Het woord *met* is voorz. in: „*Met een oogenblik was hij klaar.*”

Het woord *na* is bijw. in: „*Hij liep dien jongen na.*”

Het woord *na* is voorz. in: „*Hij liep na dien tijd naar dien jongen toe.*”

Het woord *om* is bijw. in: „*Hij loopt het huis om.*” —

Het woord *om* is voorz. in: „*Hij loopt om het huis.*” —

Het woord *onder* is bijw. in: „*De kelder loopt onder.*”

Het woord *onder* is voorz. in: „*De kelder loopt onder het geheele huis.*” —

Het woord *op* is bijw. in: „*Hij sprong de trap op.*” —

Het woord *op* is voorz. in: „*Hij sprong op de trap.*” —

Het woord *over* is bijw. in: „*Hij gaat de rivier over.*” —

Het woord *over* is voorz. in: „*Hij gaat over de rivier.*” —

Het woord *sedert* is bijw. in: „*Sedert heb ik hem niet meer gezien.*” —

Het woord *sedert* is voorz. in: „*Sedert dien avond heb ik hem niet meer gezien.*” —

Het woord *te* is bijw. in: „*Ik vond hem altijd te vervelend.*”

Het woord *te* is voorz. in: „*Ik vond hem altijd te bed.*”

Het woord *tegen* is bijw. in: „*Hij kan er tegen.*”

Het woord *tegen* is voorz. in: „*Hij kan tegen een stoot.*”

Het woord *tegenover* is bijw. in: „*Dat ligt er vlak tegenover.*”

Het woord *tegenover* is voorz. in: „*Dat ligt vlak tegenover mijn huis.*”

Het woord *uit* is bijw. in: „*Dat komt juist uit.*”

Het woord *uit* is voorz. in: „*Dat komt juist uit zijn manier van handelen voort.*” —

Het woord *van* is bijw. in: „*Hoeveel hield hij er niet van?*”

Het woord *van* is voorz. in: „*Hoeveel hield hij niet van spelen?*” —

Het woord *voor* is bijw. in: „*Hij doet u dat voor.*”

Het woord *vóór* is voorz. in: „*Hij doet dat voor u.*”

„*Jan en Piet gaan uit.*” — „*Zij slapen en werken.*” — „*Liefhebbende zonen of dochters doen dat niet.*” — „*Ik ontmoette ze allen behalve hem.*” — „*Zij zijn noch geleerd, noch verstandig.*” — „*Zij hebben dat niet misschien, maar zeker gedaan.*” — „*Zij beginnen te eten; want zij hebben honger.*” — „*Zij beginnen te eten, omdat zij honger hebben.*”

In deze zinnen drukt het woord *en* uit, dat het neven- geschikte onderwerp *Jan* gelijk staat met of aaneenge- schakeld is aan het nevengeschikte onderwerp *Piet* van het gezegde *gaan uit*; het volgende *en*, dat het neven- geschikte gezegde *slapen* aaneengeschakeld is aan het nevengeschikte gezegde *werken*; het woord *of*, dat het nevengeschikte hoofdwoord *zonen* geruild kan worden met of gescheiden is van het nevengeschikte hoofdwoord *dochters* ten opzichte van de bepaling *liefhebbende* en het gezegde *doen dat niet*; het woord *behalve*, dat de nevengeschikte bepaling *hem* uitgezonderd wordt of ge- scheiden is van de nevengeschikte bepaling *ze allen* ten opzichte van het hoofdwoord *ontmoette*; het woord *noch*, dat het nevengeschikt naamwoordelijk gezegde *geleerd* ontkenkend aaneengeschakeld is aan het nevengeschikt naamwoordelijk gezegde *verstandig* ten opzichte van het onderwerp *zij*; het woord *maar*, dat de nevengeschikte uitdrukking van mogelijkheid *misschien* tegengesteld wordt aan de nevengeschikte uitdrukking van verzekering *zeker* ten opzichte van het hoofdwoord *hebben gedaan*; het woord *want*, dat de nevengeschikte zin *zij hebben honger* de redengeving is van den nevengeschikten zin *zij beginnen te eten*; het woord *omdat*, dat de onderge-

schikte of afhankelijke bijzin, *zij honger hebben*, de redengeving is van den hoofdzin, *zij beginnen te eten*; die woorden *en, of, behalve, noch, maar, want, omdat*, noemt men voegwoorden;

510¹. een voegwoord is dus een woord, dat het verband uitdrukt tusschen twee nevenschikte voorstellingen, begrippen of zinnen, of tusschen een bijzin en zijn hoofdzin.

511¹. **Oorspronkelijke woorden** zijn de voegwoorden: *als, doch, en, noch, of, want*.

512¹. **Afgeleide woorden** zijn de voegwoorden: van znw.: *wijl*; van bijvwn.: *gelijk, schoon*; van vnw.: *dat, wen, zoo*; van ww.: *aangezien*; van bijw.: *al, alvorens, alzo, daar, dan, eer, maar, mits, namelijk, nu, sedert, sinds, terwyl, toen, vermits, roor, wanneer, zoodra*; van voorz.: *tot, naar, niettegenstaande, uithoofde*.

513¹. **Samengestelde woorden** zijn de voegwoorden: *alhoewel, alsof, behalve, bijaldien, dewijl, doordat, doordien, eerdat, evenals, hetzij, hoewel, hoezeer, indien, ingeval, inzoover, naardat, naardien, naargelang, naarmate, nadat, nademaal, ofschoon, omdat, teneinde, temware, tenzij, teweten, totdat, vandaardat, voordat, voorzooer, zooals, zoodat, zover*.

514². Nevenschikte voorstellingen of begrippen worden verbonden door de voegwoorden *als, en, noch, of, maar, namelijk, behalve, evenals, hetzij, teweten, zooals, hoewel, hoezeer, alhoewel, schoon, ofschoon*;

nevenschikte zinnen worden verbonden door de voegwoorden: *doch, en, of, want, maar*;

bijzinnen worden met hoofdzinnen verbonden door de overige voegwoorden: het voegwoord van vergelijking *als* komt aan het begin van den bijzin na een stellenden trap in den hoofdzin; het voegw. van vergel. *dan* komt na een vergrootenden trap of na een ontkenning; het voegw. *als* is voegw. van vergel., of van hoed., of van verklaring, of van voorwaarde, of van tijd.

515¹. De voegwoorden, die voorstellingen of begrippen of nevenschikte zinnen verbinden, heeten nevenschikende voegwoorden; die bijzinnen aan hoofdzinnen verbinden onderschikkende voegwoorden.

516¹. Men onderscheidt de voegwoorden naar hunne betekenis (¹) in:

het lidwoordelijk voegwoord, dat vóór een zindenzelfden dienst doet, als een lidwoord vóór een woord; dit is het voegw. *dat*;

voegwoorden van hoedanigheid, wijze of vergelijking; b.v.: *zoals, alsof, als*;

„ „ hoeveelheid, vergelijking, verhouding of beperking; b.v.: *als, dan, naarmate, inzoverre*;

„ „ reden, oorzaak of uitgangspunt; b.v.: *omdat, doordien, vandaardat*;

„ „ verwisseling of verklaring b.v.: *of*;

„ „ doel of gevolg; b.v.: *opdat*;

„ „ tijd; b.v.: *nu, toen*;

„ „ aaneenschakeling; b.v.: *en*;

„ „ scheiding, of ontkennde scheiding; b.v.: *of, noch*;

„ „ voorwaarde; b.v.: *indien*;

„ „ toegeving of tegenstelling; b.v.: *al, schoon*;

aankondigende voegwoorden; b.v.: *als, namelijk*.

517¹. Het woord *dat* is voegw. in: „*Ik zeg, dat hij zoo dikwijls hetzelfde woord gebruikt*”; hier heeft *dat* geen betekenis, het verbindt alleen den bijzin aan den hoofdzin. Het woord *dat* is betr. vnw. in: „*Ik zeg het woord, dat hij zoo dikwijls gebruikt*.” — hier beteekent *dat* een zelfstandigheid, en verbindt den bijzin aan *het woord*.

(¹) Zie de onderscheiding der bijwoorden in § 486.

Het woord *dat* is aanw. vnw. in: „Ik zeg *dat* woord, door hem zoo dikwijls gebruikt.” hier beteekent *dat* de plaats, die een zelfstandigheid ten opzichte van den spreker inneemt en verbindt geen bijzin.

Het woord *zoo* is voegw. in: „Hij zal komen, *zoo* hij kan.”; *zoo* = indien.

„Zoo de waard is, vertrouwt hij zijn gasten.”; *zoo* = zooals.

Het woord *zoo* is bijw. in: „Hij zal *zoo* komen.”; *zoo* = zoodra = dadelijk.

„Hij zal *zoo* handelen”; *zoo* = op die wijze.

Het woord *zoo* is aanw. vnw. in: „Zoo een man bevalt mij.” —; *zoo* = zulk = zoodanig.

Het woord *al* is voegw. in: „Al wordt hij boos, ik blijf.” — *al* = alhoewel.

Het woord *al* is bijw. in: „Hij wordt *al* boos, blijft toch!” — *al* = reeds.

„Daar liep een ventje *al* over den dijk.” — *al* = toegeving.

Het woord *al* is telw. in: „Hij heeft *al* het uiterlijk daarvan.” — *al* = geheel of alle.

Het woord *al* is onbep. vnw. in: „Al wat hij ziet, kan hij.” — *al* = alles.

Het woord *alzo* is voegw. in: „Alzo ik hem hielp, gelukte het hem.” — *alzo* = omdat.

Het woord *alzo* is bijw. in: „Het is *alzo* geschied.” — *alzo* = op die wijze = dus.

Het woord *daar* is voegw. in: „Daar hij er is, zal ik er ook heengaan.” — *daar* = omdat.

Het woord *daar* is bijw. in: „Hij is *daar*, ik zal er ook heengaan.” — *daar* = op die plaats.

Het woord *dan* is voegw. in: „Jan is grooter *dan* Piet.” — *dan* = vergelijking.

Het woord *dan* is bijw. in: „Jan is *dan* toch groot.” — *dan* = dus = op dien tijd = onder die voorwaarden.

Het woord *eer* is voegw. in: „Jan komt *eer* ik kom.” — *eer* = eerdat = voordat.

Het woord *eer* is bijw. in: „*Jan komt eer dan ik.*” — *eer* = vroeger.

Het woord *maar* is voegw. in: „*Hij doet het; maar hij wil niet.*” — *maar* = al strijdt dat met iets anders.

Het woord *maar* is bijw. in: „*Hij doet maar wat hij wil.*” — *maar* = het strijdt met iets anders;

Het woord *nu* is voegw. in: „*Nu ik weg ga, blijft hij.*” — *nu* = hij blijft op dit oogenblik.

Het woord *nu* is bijw. in: „*Nu ga ik weg, hij blijft.*” — *nu* = hij gaat op dit oogenblik.

Het woord *sedert* is voegw. in: „*Zij zijn gevorderd, sedert wij weg waren.*” — *sedert* met den bijzin = tijd van vorderen.

Het woord *sedert* is voorz. in: „*Zij zijn gevorderd sedert dien tijd.*” — *sedert dien tijd.* = tijd van vorderen.

Het woord *sedert* is bijw. in: „*Zij zijn sedert gevorderd.*” — *sedert* op zich zelf = tijd van vorderen.

Het woord *sinds* is voegw. in: „*Sinds ik hem niet meer zag, is het verkeerd met hem gegaan.*” — *sinds* met den bijzin = tijd van verkeerd gegaan.

Het woord *sinds* is voorz. in: „*Sinds verleden jaar is het mis met hem.*” — *sinds* verleden jaar = tijd van is mis.

Het woord *terwijl* is voegw. in: „*Hij speelde, terwijl ik zong.*” — *terwijl* met den bijzin = tijd van speelde.

Het woord *terwijl* is bijw. in: „*Hij speelde terwijl maar door.*” — *terwijl* = ondertusschen = op zich zelf tijd van speelde.

Het woord *toen* is voegw. in: „*Hij vertrok, toen ik binnenkwam.*” — *toen* met den bijzin = tijd van vertrok.

Het woord *toen* is bijw. in: „*Hij vertrok toen dadelijk.*” — *toen* op zich zelf = tijd van vertrok. — „*De avond, toen ik bij u was, heugt mij nog.*” — *toen* op zich zelf = tijd van was.

Het woord *voor* is voegw. in: „*Hij was er voor ik wegging.*” — *voor* = voordat = voor met den bijzin = tijd van was.

Het woord *voor* is voorz. in: „*Hij was er vóór dien tijd.*” — *vóór* met dien tijd = tijd van was.

Het woord *voor* is bijw. in: „*Hij was mij voor.*” — *voor* op zich zelf = tijd van was.

Het woord *wanneer* is voegw. in: „*Hij komt, wanneer ik hem roep.*” — *wanneer* met den bijzin = voorwaarde naar tijd van komt.

Het woord *wanneer* is voorn. bijw. in: „*Het oogenblik, wanneer ik u weer zal zien, is nog veraf.*” — *wanneer* = tijd van zal zien.

Het woord *wanneer* is frag. bijw. in: „*Ik weet niet, wanneer ik u weer zal zien.*” — *wanneer* = tijd van zal zien.

Het woord *tot* is voegw. in: „*Blijf tot het zoo laat is.*” — *tot* = totdat . tot met den bijzin = tijd van blijf.

Het woord *tot* is voorz. in: „*Blijf tot tien uren.*” — *tot* met tien uren = tijd van blijf.

Het woord *naar* is voegw. in: „*Hij is, naar ik gis, heel oud.*” — *naar* = naardat = naar met den bijzin = wijze van is.

Het woord *naar* is voorz. in: „*Hij is naar mijn gissing heel oud.*” — *naar* met mijn gissing = de wijze van is.

Het woord *niettegenstaande* is voegw. in: „*Hij deed het toch, niettegenstaande ik het hem verbood.*” — *niettegenstaande* = niettegenstaande dat.

Het woord *niettegenstaande* is voorz. in: „*Hij deed het niettegenstaande mijn verbod.*” —

Het woord *uithoofde* is voegw. in: „*Hij liet het uithoofde hem de kracht ontbrak.*” — *uithoofde* = uithoofde dat.

Het woord *uithoofde* is voorz. in: „*Hij liet het uithoofde zijn gebrek aan kracht.*” —

518^a. Uit deze voorbeelden ziet men, dat een bijwoord op zich zelf in den zin, waarin het behoort, dient tot bepaling van een niet zelfstandig begrip of een uitdrukking is van de wijze van koppeling of voorstelling; dat een

voorzetsel te zamen met een zelfstandig begrip een bepaling is; en een voegwoord, dat een bijzin verbindt, te zamen met dien bijzin een bepaling is of een uitdrukking van de wijze van koppeling of voorstelling in den hoofdzin, waarbij de bijzin behoort: daarom kan een bijwoord in een zin verplaatst worden, als het geen voornaamwoordelijk of vragend bijwoord is, een voegwoord niet: een voorzetsel moet steeds vóór zijn zelfstandig begrip staan; hieruit volgt, dat *ook, buitendien, bovendien, zoowel, eerst, verder, daarop, eindelijk, deels, integendeel, toch, niettemin, echter, ondertusschen, evenwel, immers, trouwens, dus, derhalve, daartoe, daarom* altijd bijwoorden, nooit voegwoorden zijn; dat *aangaande* een voorz. is in: *aangaande hem zal ik niets zeggen*; maar dat *aangaande* een deelwoord wordt, als het zelfstandig begrip, dat er bij behoort, er vóór staat; b.v.: „*hem aangaande, zal ik niets zeggen.*”; dat *overeenkomstig* een bijv. nw. of bijwoord wordt, als het zelfstandig begrip, dat er bij behoort, er vóór staat; b.v.: „*Dien overeenkomstig ging hij zijn gang*”; maar een voorz. in: „*Hij ging zijn gang overeenkomstig mijn bevel.*”; dat *uitgezonderd, uitgenomen* altijd deelwoorden zijn, nooit voorzetsels of voegwoorden; dat *behalve* altijd een voegwoord is; dat *nauwelijks* een bijw. is in: *Nauwelijks zag hij mij, of hij zette het op een loopen.* — (Wanneer) hij mij nauwelijks zag, (zette hij het niet op een loopen) of hij zette het op een loopen.

„*Plomp!* daar ligt het in het water.” — „*Krikkrak!* daar breekt de tak.” — „*Au!* wat trapt gij mij daar!” — „*He!* ik had u nog niet verwacht!” — „*Heisa!* kom eens voor!” — „*Ach!* wat is zij toch ongelukkig!” — „*Och!* laat dat dan toch!” — „*O!* wat is dat mooi!” — „*Ja!* het is waar!” — „*Ziedaar!* daar hebt gij hem al!” — In deze uitdrukkingen is „*Plomp!*” de klank, die de gewaarwording afbeeldt van het geluid van iets, dat in

het water valt; „*Krikkrak!*” is de vereeniging van klanken, die de gewaarwording afbeeldt van het geluid van het breken van den tak; „*Au!*” is de klank, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van lichamelijke pijn; „*He!*” is de klank, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van het gevoel van verrassing of schrik; „*Heisa!*” is de vereeniging van klanken, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van het gevoel van verlangen; „*Ach!*” is de klank, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van het gevoel van smart of medelijden; „*Och!*” is de klank, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van het gevoel van wrevel of tegenzin; „*O!*” is de klank, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van het gevoel van verbazing of verrukking; „*Ja!*” is de klank, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van het gevoel van overeenstemming met de waarheid; „*Ziedaar!*” is de vereeniging van klanken, die uitgestooten wordt bij de gewaarwording van het gevoel van bevrediging of overtuiging. De woorden *plomp*, *krikkak*, *au*, *he*, *heisa*, *ach*, *och*, *o*, *ja*, *ziedaar* heeten tusschenwerpsels;

- 519¹. een tusschenwerpsel is dus een woord, dat een klank of een vereeniging van klanken is, die alleen een gewaarwording of alleen het gevoel uitdrukken.
- 520¹. Een tusschenwerpsel is dus een klanknabootsing, of het is een gevoelsklank.
- 521². Een tusschenwerpsel behoort nooit in een uitdrukking, maar kan bij een uitdrukking komen: in „*Ach mij!*” is mij geen derde naamval, door de beteekenis van „*Ach!*”, maar door een uitgelaten werkwoordelijk begrip.
- 522³. Indien een woord, dat een voorstelling of begrip beteekent, of de betrekking tusschen voorstellingen of begrippen uitdrukt, tegelijk gebruikt wordt om het gevoel uit te drukken, dan wordt het geen tusschenwerpsel, tenzij het daartoe gevormd is door de vereeniging van

een of meer zulke woorden; vergelijk: „*ziedaar!*” met „*Hemel!*” „*Brand!*”: „*Ziedaar* is een tusschenwerpsel, *Hemel* en *Brand* blijven zelfstandige naamwoorden.

VOORBEELD VAN ONTLEDING.

1e Ontleding.

Onderscheiding van de uitdrukkingen, die een gewaarwording, of alleen een gevoel, of een losse voorstelling, of een los begrip, of een gedachte beteekenen.

Wie een zaak goed wil leeren kennen, diens geest moet beginnen zich toe te leggen op de ontleding daarvan; in de kunst van samenstellen kan hij zich eerst daarna oefenen: er is niets anders te doen. = Samengest. zin, die bestaat uit twee nevenschikte zinnen van den 1en graad, waarvan de tweede een herhalende uitbreiding is van dezelfde gedachte, die in den eersten wordt uitgedrukt.

Wie . . . . . oefenen: = 1e nev. zin van den 1en graad; samengest. zin, die bestaat uit twee nev. zinnen van den 2en graad, waarvan de tweede door „eerst” en „daarna” gevolgaanduidend verbonden is met den eersten;

Wie . . . . . daarvan; = 1e nev. zin van den 2en graad; samengest. zin, die bestaat uit een hoofdzin en een bijzin;

Diens . . . . . daarvan; = hoofdz., enk., bedr., oord. zin;

Wiens . . . . . kennen; = bijzin, zelfst. betr., uitkomend los begrip, waarop het aanw. vnw. „diens” uit den hoofdz. terugwijst; enk. bedr. afh. of ondergesch. zin;

in de kunst. . . . oefenen: = 2e nev. zin van den 2en graad; enk., bedr., oord. omgez. zin;

er is . . . . . te doen. == 2e nev. zin van den 1en graad;
enk., hoed. bestaansz., oord.
omgez. zin.

2e Ontleding.

Onderscheiding van de uitdrukkingen, die een voorstelling
of een begrip of een wijze van koppeling beteekenen.

Wie. . . . . oefenen. == uitkomend los begrip;

diens geest. . . . . ond. van moet;

geest == hoofdw.;

diens == bep. van geest, kenmerk;

moet . . . . . daarvan == gez. van diens geest;

moet == hoofdw.

beginnen zich toe te leggen op de ontleding daarvan --
bep. van moet, lijd. voorw.;

beginnen == hoofdw.;

zich . . . . . daarvan == bep. van beginnen,
lijd. voorw.;

toe te leggen == hoofdw.;

zich == bep. van toe te leggen; lijd. voorw.;

op de ontleding daarvan == bep. van toe te leg-
gen, plaats;

de ontleding == hoofdw.;

daarvan == bep. van de ontleding, kenmerk;

Wie == ond. van wil;

wil een zaak goed leeren kennen == gez. van wie;

wil == hoofdw.;

een zaak goed leeren kennen == bep. van wil, lijd. voorw.;

leeren == hoofdw.;

een zaak goed kennen == bep. van leeren; lijd. voorw.;

kennen == hoofdw.;

goed == bep. van kennen; hoed.;

een zaak == bep. van kennen; lijd. voorw.;

hij == ond. van kan;

kan zich eerst daarna in de kunst van samenstellen oefenen ==
gez. van hij;

- kan = hoofdw. ;
 zich eerst daarna in de kunst van samenstellen oefenen = bep. van kan; lijd. voorw. ;
 oefenen = hoofdw. ;
 zich = bep. van oefenen, lijd voorw. ;
 eerst = bep. van oefenen, tijd ;
 daarna = bep. van oefenen, tijd ;
 in de kunst van samenstellen = bep. van oefenen, plaats ;
 de kunst = hoofdw. ;
 van samenstellen = bep. van de kunst, kenmerk ;
 niets anders = ond. van is ;
 niets = hoofdw. ;
 anders = bep. van niets, verdeeld geheel (soort) ;
 is er te doen = gez. van niets anders ;
 is = hoofdw. ;
 er te doen = naamw. gez. van niets anders, toestand ;
 te doen = hoofdw. ;
 er = bep. van te doen, plaats .

3e Ontleding.

Onderscheiding van de spraakkunstige beteekenis van ieder woord.

- Wie = vnw., betr., zelfst., mann., enk., 1e nv. ;
 een = lidw., onb. }
 zaak = znw., gem. } vrouw., enk., 4e nv. ;
 goed = bijw. van hoed. ;
 wil = ww., overg., bedr., pers., onr., zw., aantw., 1e teg., tijd, 3e p., enk. ;
 leeren = ww., overg., bedr., pers., reg., zw., onbw., 1e gelt. tijd ;
 kennen = ww., overg., bedr., pers., reg., zw., onbw., 1e gelt. tijd ;
 diens = vnw., aanw., zelfst., mann., enk., 2e nv. ;
 geest = znw., gem., mann., enk., 1e nv. ;
 moet = ww., overg., bedr., pers., onr., zw. in den verl.

- tijd, sterk in het verl. deelw., aantw., 1e teg. tijd ;
3e p., enk.;
- beginnen = ww., overg., bedr., pers., reg. sterk, onbw., 1e
gelt. tijd;
- zich = vnw., pers. wed., 3e p., mann., enk., 4e nv.;
- toe = bijw. van richting of hoed.;
- te = voorz.;
- leggen (toe) = ww., onoverg., wed., pers., onr., zw.,
onbw., 1e gelt. tijd;
- op = voorz.;
- de = lidw. bep. }
ontleding - znw. gem. } vrouw. enk. 4e nv.;
- daarvan = bijw. van uitgangspunt, voornaamwoordelijk;
- in = voorz.;
- de = lidw. bep. }
kunst = znw. gem. } vrouw. enk. 4e nv.;
- van = voorz.;
- samenstellen = ww., overg., bedr., pers., reg., zw., onbw.,
1e gelt. tijd;
- kan = ww., overg., bedr., pers., onr., zw., aantw., 1e teg.
tijd, 3 p., enk.;
- hij = vnw., pers., 3 p., mann., enk., 1e nv.;
- zich = vnw., pers., wed., 3e p., mann., enk., 4e nv.;
- eerst = bijw. van tijd;
- daarna = " " " ;
- oefenen = ww., overg., bedr. wed.; pers., reg., zw. onbw.,
1e gelt. tijd;
- er = bijw. van plaats;
- is = ww. zelfst., onpers., onr., sterk in den verl. tijd, zw.
in het verl. deelw., aantw., 1e teg. tijd, 3e p., enk.;
- niets = vnw., onb., zelfst., onz., enk., 1e nv.;
- anders = " " " " " 2e nv.;
- te = voorz.;
- doen = ww., overg., bedr. pers., onr., sterk, onbw., 1e
gelt. tijd.

- 523². Een woord bestaat uit letters.
- 524². Een letter is een letterklank of een letterteeken.
- 525². Een letterteeken is enkelvoudig of samengesteld.
- 526¹. Er zijn in het Nederlandsch 22 enkelvoudige letterteekens: *a, b, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, w, z*; 24 samengestelde letterteekens: *aa, bb, dd, ee, ff, gg, kk, ll, mm, nn, oo, pp, rr, ss, tt, uu, eu, ch, ie, oe, sch = s, th = t, dt = t, uv = u*.
- 527². Een letterklank is een klinker of een medeklinker.
- 528². Een klinker is volkomen (lang) = helder, gerecht (lang, verlengd) = helder, onvolkomen (kort, dof), of toonloos (¹) (dof).
- 529¹. Er zijn in het Nederlandsch 7 heldere klinkers: *a, aa; e, ee; i, ie; o, oo; u, uu; oe; eu*; 5 onvolkomen klinkers: *a; e; i; o; u*; 1 toonlooze klinker: *e, i, ij, u, a, aa, ee, ei, o*.
- 530³. Er zijn oorspronkelijk slechts 3 klinkers: *a* (middenmondsklinker), *i* (achtermondsklinker) en *u* = *oe* (voormondsklinker).
- 531³. De heldere *e* is zachthelder, als zij ontstaan is uit één klinker: *a* of *i*; of scherphelder, als zij ontstaan is uit twee klinkers: *ai* of *ei*.
De heldere *o* is zachthelder, als zij ontstaan is uit één klinker: *oe* of *u*; of scherphelder, als zij ontstaan is uit twee klinkers: *au* of *ou*.
- 532³. Om een klinker, een gelijkmatigen klank, voort te brengen behoeft de mond, hoe lang men den klinker ook uitspreekt, slechts één mondstelling aan te nemen; indien de mond twee stellingen moet aannemen, dan ontstaat een tweeklank, de verbinding van twee ongelijkmatige klanken.
- 533¹. Er zijn in het Nederlandsch 9 tweeklanken: 4 korte tweeklanken: *au; ei, ij; ou; ui* en 5 verlengde tweeklanken: *aai; eeu; ieu; ooi; oei*; of 5 tweeklanken op *i* en 4 tweeklanken op *u*: *au* = onvolkomen *a* en *oe*;

(¹) Neutraal.

ou = onvolkomen *o* en *oe*; *ei* = *ij* = onvolk. *e* en onvolk. *i*; *ui* = onvolk. *u* en onvolk. *i*; *aai* = heldere *a* en heldere *i*; *een* = heldere *e* en *oe*; *ieu* = *ie* en *oe*; *ooi* = heldere *o* en heldere *i*; *oai* = *oe* en heldere *i*.

- 534². De tweeklank *ei* is ontstaan uit twee klinkers: *ai*; de tweeklank *ij* is ontstaan uit één klinker: *i* of *e*.
- 535¹. De verwante medeklinkers worden door dezelfde spraakwerktuigen voortgebracht met zachtere of scherpere ontploffing of schuring van den adem; zij zijn:
b = zachte lipl., *p* = scherpe lipl., *v* = zacht aangeblazen lipl., *f* = scherp aangebl. lipl.;
d = zachte tandl., *t* = scherpe tandl., *z* (*th*) = zacht aangeblazen tandl., *s* (*th*) = scherp aangeblazen tandl.; *g* in *ng* = zachte keell., *k* (*h*) = scherpe keell., *g* = zacht aangeblazen keell., *ch* (*h*) = scherp aangebl. keell.
- 536². Vaste letters heeten de verwante medeklinkers, behalve de *s* en *z*, omdat de adem er eerst vast tegen de spraakwerktuigen bij blijft staan en dan ontploffen of schuren moet; vroeger noemde men ze stomme letters.
- 537². Vloeiende letters zijn medeklinkers, waarbij de adem vrij door den mond gaat langs de tong zonder of met rateling, langs de lippen of door den neus; zij zijn *l* (tongl.), *m* (lipl.), *n* (neusl.), *r* (zonder brauwen: tongl.; met brauwen: gehemeltel.).
- 538². Sisklanken zijn medeklinkers, waarbij de adem tusschen de tanden schuurt; zij zijn: *s* en *z*.
- 539². Halfklinkers zijn medeklinkers, die van zelf ontstaan, als twee klinkers zonder hiatus (gaping) en zonder een tweeklank te vormen, achter elkander uitgesproken worden; zij zijn: *j* en *w*.
- 540². Stomme letters zijn medeklinkers, die in een woord niet uitgesproken worden.
- 541¹. Beginletters noemt men de medeklinkers, die voor een klank uitgesproken worden; sluitletters, die achter een

klank uitgesproken worden; tusschenletters, die bij den overgang van de eene lettergreep tot de andere van sluitletters beginletters worden.

- 542². Een letter of een groep letters, die op zich zelf een woord is; of die van een woord een deel is, dat in ééne uitstooting van den adem wordt voortgebracht, heet lettergreep.
- 543². Een lettergreep is open, als zij op | een klinker; gesloten, als zij op of in een medeklinker eindigt.
- 544². Twee of meer woorden maken een samengesteld woord en moeten dus aaneen of met koppelteekens geschreven worden, wanneer die woorden te zamen één begrip of ééne betrekking beteekenen, wanneer hunne beteekenis door omzetting en bijvoeging van woorden eerst duidelijk wordt, en zij los geschreven in een uitdrukking ieder of alle geen beteekenis of een andere beteekenis zouden krijgen; b.v.: *tuinhuis*, *hoogeschool*, *kruidje-roermij-niet*.

Twee of meer woorden maken een samengesteld woord en moeten dus aaneen of met koppelteekens geschreven worden, wanneer zij door de achtervoegsels *er* of *tje* tot een znw., door de achtervoegsels *ig* of *sch* tot een bijznw., door het achtervoegsel *s* tot een bijw. als één begrip samengevoegd zijn; b.v.: *zesponder*, *vergeet-mij-nietje*, *eenzijdig*, *grootscheepsch*, *rechtstreeks*.

- 545¹. Bij de scheiding in lettergrepen blijft ieder woord, waaruit een samengesteld woord, dat uit gebruikelijke woorden bestaat, gevormd is, zijn eigen letters behouden; dus *dor-pel* = deurpaal, *kers-pel* = kerkspaal.
- 546¹. Achtervoegsels of uitgangen, die met een medeklinker beginnen, zoo ook de achtervoegsels *achtig* en *aard*, behalve bij *grijnzaard* en *veinzaard*, vormen op zich zelf lettergrepen: alleen van het achtervoegsel van verkleinwoorden op *tje*, behoort de *t* bij het grondwoord,

mits dat op een *a* of *o* eindigt; dan vormt *je* op zich zelf een lettergreep.

547¹. Bij samengestelde woorden, waarvan het tweede lid een verouderd woord is, dat met een klinker begint; of bij afgeleide woorden, waarvan het achtervoegsel met een klinker begint, behalve bij *achtig* en *aard*, wel bij *grijnzaard* en *veinzaard*; of bij verbogen woorden, waarvan de uitgang met een klinker begint, wordt, als het 1e lid, het grondwoord of de stam maar ééne sluitletter heeft, die ééne sluitletter tusschenletter, en vormt met het verouderde 2e lid, met het achtervoegsel of met den uitgang één lettergreep; als het 1e lid, het grondwoord of de stam twee sluitletters heeft, wordt de laatste van die twee sluitletters tusschenletter, en vormt met het verouderde 2e lid, met het achtervoegsel of met den uitgang één lettergreep; als het 1e lid, het grondwoord of de stam drie of meer sluitletters heeft, worden van die drie of meer sluitletters één, twee of meer tusschenletters, alnaardat er één, twee of meer daarvan beginletters kunnen zijn, dat is, vóór een klank kunnen uitgesproken worden; in dit laatste geval blijft minstens één der sluitletters bij het 1e lid, bij het grondwoord of bij den stam.

548². De hoofdregel der spelling is de regel der doelmatigheid; dat doel is tweërlei: zoo juist mogelijke afbeelding van de klanken, waaruit het woord bestaat; en zoo gelijk mogelijke vorm van het woord in al de gevallen, waarin het kan voorkomen, tot gemakkelijke herkenning van de beteekenis van het woord.

549². Uit dien hoofdregel vloeien de volgende 8 algemeene regels der spelling voort:

de regel der beschaafde uitspraak;

” ” ” ” ” bij benadering;

” ” ” gelijkvormigheid;

” ” ” buiging;

- de regel der afleiding ;
 .. .. , overeenstemming ;
 .. .. , welluidendheid ;
 .. .. van het gebruik .

550¹. Van samengestelde woorden, die uit gebruikelijke woorden of uit een voorvoegsel en een woord bestaan, wordt ieder woord en voorvoegsel geschreven met die letters, waarmede men ze schrijft, als zij op zich zelf voorkomen.

551¹. Men schrijft :

- a.* 1e, als men een onvolkomen *a* hoort ; b.v. : *man*, *lachen* ;
 2e, in den tweeklank *au* ; met *au* worden de volgende woorden en hunne afleidsels geschreven: *augurk*, *autaar*, *bauwen* (babbelen), *blauw* (kleur), *dauw* (waterdamp), *flauw* (zouteloos), *gauw* (spoedig), *grauw* (kleur), *hauw* (plantdeel), *kauw* (vogel), *kauwen* (met de tanden), *klauteren*, *klauw* (van een dier), *knauwen*, *krauwen*, *kabeljauw*, *laurier*, *lauw* (niet warm), *lauveren*, *mauwen* (kattengeluid), *nauw*, *paus*, *pauw*, *rauw* (ongekookt), *sauw*, *snauwen*, *wenkbrauw* (wenk- of beweegboog) ;
 3e, als men een heldere *a* op het einde van een lettergreep hoort ; b.v. *dagen*, *sajet* ;
 4e, als men een toonloozen klinker hoort in sommige woorden, die uit den vreemde overgenomen zijn, of die uit verouderde deelen bestaan ; b.v. : *tabak*, *matroos* ;
- iii.* 1e, als men een heldere *a* hoort, die niet op het einde van een lettergreep komt ; b.v. : *paard*, *papaatje* ;
 2e, in den tweeklank *aai*, b.v. : *fraai* ;
 3e, als men soms een toonloozen klinker hoort in het voornaamwoord *haar* (in de uitspraak : *er* of *der*) ;
- b.* 1e, als men een *b* hoort ; b.v. : *boer* ;
 2e, als men als sluitletter van een oorspronkelijk buigbaar woord een *p* hoort, maar in de buiging of afleiding een *b* ; b.v. : *krab* (krabbe), *hebt* (hebben), *ambt* (ambacht) ;

- bb.* als men als tusschenletter een *b* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *ribbe, slabbakken* (slaphakken);
- c.* 1e, in verbinding met de *h* om de *ch* voor te stellen; b.v.: *schrift, recht*;
- 2e, in vreemde of als vreemd erkende woorden; b.v.: *courant, cent*;
- d.* 1e, als men een *d* hoort; b.v.: *dorst*; een *d* wordt ingelascht vóór het achtervoegsel *er*, als het grondwoord op een *n* of *r* eindigt; b.v. *boender, verstoorder*; vóór het achtervoegsel van den vergrootenden trap *er*, als het grondwoord op een *r* eindigt; b.v.: *verder*; vóór den meervoudsuitgang *er*, als de stam op een *n* eindigt; b.v.: *hoenders*; in de bijvoegelijke naamwoorden van soort (soortgetallen) op *lei*; b.v.: *vierderlei, vijftienderlei, enz.*, niet in *eenerlei, tweeërlei, drieërlei, achterlei, twintigerlei, honderderlei, duizenderlei, menigerlei, vederlei, allerlei*; eindelijk in *zindelijk* (rein);
- 2e, als men als sluitletter in een oorspronkelijk buigbaar woord een *t* hoort, maar in de buiging of afleiding een *d*, behalve als het een ww. in den 2en pers. meerv., of een ww. in den 3en pers. enk. van den 1en teg. t. der aant. wijs is; b.v.: *hond* (honden), *jeugd* (jeugdig), *vierdhalf* (vierdehalf), *iemand* (vroeger iemanden), *niemand* (niemanden), *fonds* (fonder), *gids* (guide), *ginls* (ginder), *loods* (peillood, loge), *reeds* (alreede), *sinls* (sedert), *steeds* (stede); — *maait, leit, zeit*;
- dd.* als men als tusschenletter een *d* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *bidden*;
- dt.* als stomme sluitletter van werkwoorden in alle 2e personen meervoud en in den 3en persoon enkelvoud van den 1en teg. t. der aant. wijs, als de stam van het werkwoord op een *d* eindigt; b.v.: *gij antwoordt, hij doodt*;

- e. 1e, als men een onvolkomen *e* hoort; b.v.: *mes, ster*;
- 2e, in de klinkers *eu, ie, oe*; b.v.: *neus, dieren, zoeken*;
- 3e, in de tweeklanken *ei, ieu, oei*; b.v.: *peil, nieuwe, loeien*;
- 4e, als men op het einde van een lettergreep een heldere *e* hoort, die met één klinker kan ruilen; dus met: *a*; b.v.: *steden* (stad); met de onvolkomen *e*; b.v.: *spelen* (spel); met *i*; b.v.: *deze* (dit); met *ie*; b.v.: *femelen* (liemelen); met *eu*; b.v.: *zeven* (zeuven); in sterke werkwoorden; b.v.: *braken*; in woorden afgeleid van sterke werkwoorden, behalve van die, welke vervoegd worden als *bijten*; b.v.: *leger* (liggen);
- 5e, in het meervoud van het achtervoegsel *heid* = *heden*; b.v.: *waarheden*;
- 6e, als men een toonloozen klinker hoort op het einde van een lettergreep of vóór *l, m, n, r, t*; b.v.: *de, beitel, bezem, reden, d-ren* (schaden), *deern* (maagd), *toren* (hoogte), *toorn* (gramschap), *vader, lemmet*; behalve: in de woorden volgens den 4en regel van ééne *a*; in *rivier, bijzonder*; in eigen oorspronkelijk Friese plaatsnamen; b.v.: *Gorkum*; in het lidwoord *een*; in *avond, dikwijls*; soms in de voornaamwoorden *mijn, zijn, haar*; in de tweede lettergreep van *dienit*; een toonlooze *e* wordt ingevoegd: vóór de ingelaschte *n*, die vóór de achtervoegsels *aar* en *ier* komt, als het grondwoord niet op een klinker of vloeiende letter eindigt; b.v.: *schuldenaar, hovenier*; voor het achtervoegsel *rik*; b.v.: *botterik*; vóór het achtervoegsel *ling*, als het grondwoord niet op een klinker of vloeiende letter eindigt; b.v.: *kweekeling*; vóór de ingelaschte *t*, die vóór het achtervoegsel *je* komt, als het grondwoord op een *b, g, l, m, n, r* eindigt, die door een onvolkomen klinker worden voorafgegaan; b.v.: *ribbetje, claggetje, betletje, kammetje, mannetje, sterretje*; men onderscheidt *kipje* (kuiken), *kippetje* (kleine kip), *popje* (kleine pop van een vlinder), *poppetje* (kleine

pop —= speelgoed); voor het achtervoegsel *ke*, als het grondwoord niet op een keelletter eindigt; b.v.: *houleke*; vóór het achtervoegsel *lijn*, als het grondwoord niet op een *l* eindigt; b.v.: *maagdelijn*, *vogelijn*; vóór de ingelaschte *n*, *r* of *rn*, die voor het achtervoegsel *ij* kunnen komen; b.v.: *woestenij*, *dierverij*, *razernij*; vóór het achtervoegsel *nis*, als het grondwoord niet op *l*, *n* of *r* eindigt; b.v.: *droefenis*; vóór de ingelaschte *r*, die vóór het achtervoegsel *ig* komt, als er herhaling van het groundbegrip moet uitgedrukt worden; b.v.: *bererig*, *winderig*; vóór het achtervoegsel *lijk*, als het grondwoord niet eindigt op *l*; op *n*, niet voorafgegaan van een onvolkomen klinker; op *r*; op een toonlooze lettergreep; of op een *g*, die niet als *ch* wordt uitgesproken; b.v.: *vermakelijk*, *mannelijk*, *mogelijk*, *lieflijk*, *vreeselijk*, *moeielijk*; men onderscheidt: *zinnelijk* (voor de zinnen) en *zindelijk* (rein); vóór het achtervoegsel *loos*, als het grondwoord niet eindigt op *l*, *n* of *r*; b.v.: *smakeloos*; men onderscheidt: *zinneeloos* (zonder verstand) en *zinloos* (zonder betekenis), *naameloos* (onnoemelijk) en *naamloos* (zonder naam); achter het eerste lid van een samengesteld zw., wanneer dat eerste lid enkelvoudige betekenis heeft en het tweede lid niet met een klinker of *h* begint; b.v.: *brilledoos*, *eikeboom*, *kattetekop*, *paardestaart*, *bokkepoot*; (1)

ee. 1e, als men een heldere *e* hoort, die niet op het einde van een lettergreep komt; b.v.: *beer*;

(1) beren (versch. dieren, ~~stut~~), bleken (van blijken), delen (planken), gene (gindsche), generen (doen genezen of onderhouden), helen (bergen), kelen (in den mond), keren (vegen), kwelen (kwellen), leden (lid en lijden), leken (lekken), meren (vastleggen), neten (insecten), rede (vermogen of leerrede), slepen (zelf slepen), stegen (stagen), stenen (steunen), streken (van strekken, strijken), teren (pek), velen (groot aantal), veren (varen), verweren (verdedigen), weken (tijd), wezen (zijn).

- 2e, in den tweeklank *eeu*; b.v.: *leeuw*;
- 3e, als men op het einde van een lettergreep een heldere *e* hoort, die met twee klinkers kan ruilen; dus met: *ei*; b.v.: *verbreeden* (verbreiden); dus als *ee* door sa-mentrekking van twee lettergrepen is ontstaan; b.v.: *verweeren* (verwederen);
- 4e, in het meervoud of de buiging van de achtervoegsels: *eel, eer, ees* of *eesch* = *elen, eeren, eezen, eesche*; b.v.: *kasteelen, regeeren, Chineezen, Europeesche*;
- 5e, als men op het einde van een woord een heldere *e* hoort; b.v.: *vee; eega, deemoed*;
- 6e, in het lidwoord *een*; (¹)
- f.* als men een *f* hoort, behalve in de woorden *veertig* en *vijftig*; b.v.: *fijn, fonkelen, liefelijk, begrafenis*;
- ff.* als men als tusschenletter een *f* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *straffen*;
- g.* 1e, als men een *g* hoort; b.v.: *lage*;
- 2e, als men als sluitletter in een oorspronkelijk buigbaar woord een *ch* hoort, maar in de buiging of afleiding een *g*; behalve voor een *t*, die geen persoonsuitgang is, en voor de *t* van het achtervoegsel *te*, dat van bijv.nw. znw. vormt; b.v.: *erg* (erge); *gij moogt* (mogen); *hoogte* (hooge);
- 3e, als sluitletter van het bijwoord *nog* = daarenhoven;
- 4e, als sluitletter in den eigennaam *Aagt* = Agatha;
- 5e, als tusschenletter in het achtervoegsel *age*; b.v.: *plantage*;

(¹) beeren (varkens, waterkeeringen), bleeken (bleekvelden, wit-achtig), deelen (verdeelen), geene (niet eene), geneeren (zjeneeren), keelen (kielen), keeren (wenden), kweelen (zingen), leeden (van leed), leeken (niet bevoegden), meeren (met meer), neeten (nagels), reede (ligplaats), sleepen (doen slepen), steegen (straten), steenen (om te bouwen), streeken (listen), teeren (teederen), veelen (vedelen), veeren (vederen), verweeren (verwederen), weeken (zacht maken), weezen (ouderloozen).

- g.f.* als men als tusschenletter een *g* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *vlaggen*;
- ch.* 1e, als men een *ch* hoort, behalve in de woorden volgens den 2en, 3en en 4en regel van ééne *g*; b.v.: *noch* (ook niet), *gij mocht*, *gedacht*;
- 2e, als stomme sluitletter van bijv. nw., die eindigen op een echte *s*, d. i. een *s*, die niet in *z* overgaat; b.v.: *dagelijksch*; uitgezonderd in: *bits*, *spits*, *bluts*, *drus*, *deurs*, *wars*, *paars*, *kras*, *los*, *ros*, *flets*, *wis*, *diets*, *gewis*;
- 3e, als stomme sluitletter of tusschenletter in de woorden: *asch* (na verbranding), *bosch* (woud), *blusschen*, *briesschen*, *disch*, *dorschen*, *druischen*, *eischen*, *esch*, *flesch*, *gansch*, *hijschen*, *heerschen*, *krijschen*, *lesschen*, *marsch*, *mensch*, *mosch*, *musch*, *Paschen*, *rusch* (plant), *ruischen*, *tasch*, *tusschen*, *visch*, *vleesch*, *vorschen*, *kikvorsch*, *wasschen* (schoonmaken), *wenschen*, *wisschen*, *stroowisch*;
- h.* 1e, als men een *h* hoort; b.v.: *hooren*;
- 2e, in verbinding met de *c* om de *ch* voor te stellen, b.v.: *klacht*;
- 3e, als stomme beginletter in de woorden: *thans*, *althans* (niet in *nochtans*), *thee*, *thuis*, in het voornw. *haar* (uitgesproken *er* en *der*), in het lidwoord en voornw. *het* (uitgesproken 't);
- i.* 1e, als men een onvolkomen *i* hoort; b.v.: *zin*;
- 2e, in den helderen klinker *ie*; b.v.: *dier*;
- 3e, in de tweeklanken: *aai*, *ei*, *ij*, *ieu*, *ooi*, *ui*, *oei*; b.v.: *maaiën*, *kei*, *vrij*, *kieuw*, *kooi*, *lui*, *stoeiën*;
- 4e, in het achtervoegsel *isch* (heldere *i*); b.v.: *wettisch*;
- 5e, in het woord *titel* en in de tweede lettergreep van *kivit* (heldere *i*);
- 6e, als men een toonloozen klinker hoort vóór een *g*, *k*, *ng*, *nk*, *s*; b.v.: *nuttig*, *vuilik*, *woning*, *koninklijk*, *vonnis*; zoo ook in de eerste lettergreep van *rivier*, en in de meervouden: *sieradiën* *kleinoodiën*;

- 7e, in de woorden *Januari, Februari, Juni, Juli*;
- 8e, in de buiging of afleiding van de woorden: *koe, stroo, vloot*, in plaats van de *j*, die gehoord wordt;
- ie. 1e, als men een helder *i* hoort, behalve in de woorden van den 4en en 5en regel van ééne *i*; b.v.: *lief, lieve*;
- 2e, als men op het einde van een woord een *i* hoort, die niet den vollen klemtoon krijgt, behalve in de woorden van den 7en regel van ééne *i*; b.v.: *olie*;
- j. als men een *j* hoort, b.v.: *jas, sajjet*; behalve de *j*, die men als tusschenletter hoort na een lettergreep, die op *aai, ee, ie, i, ei, ij, ooi, ui, oei* eindigt, welke *j* niet geschreven wordt, evenmin als die in de woorden volgens den 8en regel van ééne *i*;
- k. als men een *k* hoort; b.v.: *koei, perziken, verminkte*;
- kk. als men als tusschenletter ééne *k* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *blikken*;
- l. als men een *l* hoort; b.v.: *lil; hemeling*;
- ll. als men als tusschenletter ééne *l* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *lollen*;
- m. als men een *m* hoort; b.v.: *mom; aambeeld*;
- mm. als men als tusschenletter ééne *m* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *kromme*;
- n. 1e, als men een *n* hoort; b.v.: *non*;
- 2e, als men naar de Hollandsche uitspraak in het achtervoegsel *en* of den uitgang *en* geen *n* hoort; het achtervoegsel *en* hebben: de znw.: *baken, bekken, deken, garen, gulden, haven, jagen, koren, laken, linnen, midden, molen, morgen, noorden, oosten, oen, reden, varen, varken, vasten, varen, wagen, westen, zuiden*; de stoffelijke bijv.nw., die het achtervoegsel *sch* niet hebben; b.v.: *gouden*; en de bijv.nw.: *dronken, effen, eigen, even, open*;
- de telw.: *negen, samen, zeven*;

de bijw.: *achteren, binnen, boven, buiten, beneden, even, gisteren, heden, hwen, morgen, tegen, tusschen, voren, tezamen, zelden*;

de uitgang *en* hebben: de meervoudige znw., als zij in het meervoud den uitgang *s* niet hebben, en als zij zwak verbogen worden in den 2en nv. van het enkelvoud: zwak verbogen worden de znw., die mannelijke persoonsnamen zijn, die op een toonlooze *e* eindigen; b.v.: *blinde*, en de volgende znw.: *graaf, heer, knecht, mensch, paus, prins, profet, vorst, hart*; de znw., die het 1e lid van een samengesteld woord zijn, als het tweede lid met een klinker of *h* begint, of als dat 1e lid een meervoudige beteekenis heeft; of een stand van personen of een soort van mannelijke dieren beteekent; b.v.: *bokkenhaar, boekenkast, boerenzoon, hondenkop*; uitgezonderd is: *haan* als 1e lid; b.v.: *hanckam*;

de lidw. en bijv. vnw. in het mannelijk, enk. 3en en 4en nv., in het onz. enk. 3en nv., en in het meerv. 3 nv.; de bijv. en bijv. telw., als zij voor hun znw. staan en dus zwak verbogen worden, in het mann. enk. 2, 3 en 4 nv., in het onz. enk. 2 en 3 nv., en in het meerv. 3 nv.; de zelfst. bez. vnw., de zelfst. aanw. vnw.: *degene, dezelfde*; de onbep. vnw., als zij in het meerv. staan en personen beteekenen; de ww. in den 1en en 3en pers. meerv., in den 1en gelijkt. tijd van de onbep. wijs; en, als zij sterk zijn, in het verl. deelw.;

uu. als men als tusschenletter eene *n* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *nonnen*;

o. 1e, als men een onvolkomen *o* hoort; b.v.: *kok*;

2e, in den klinker *oe*; b.v.: *koek*;

3e, in de tweeklanken *oei, ou*; b.v.: *koeien, vrouwen*;

4e, als men op het einde van een lettergreep een heldere *o* hoort, die met één klinker kan ruilen; dus met *oe*; b.v.: *molen* (moel == maalde); met de onvolkomen

- o* of *u*; b.v.: *geboden* (gebod), *schotel* (schuttel); met *eu* in de Hollandsche uitspraak; b.v.: *logen* (leugen); in sterke werkwoorden; b.v.: *komen*, *gesproken*; in woorden, afgeleid van sterke werkwoorden, behalve van die, welke vervoegd worden als *bieden* of *buigen*; b.v.: *tandestoker* (steken);
- 5c, in het woord *avond*; (¹)
- oo. 1e, als men een heldere *o* hoort, die niet op het einde van een lettergreep komt; b.v.: *dood*;
- 2e, in den tweeklank *ooi*; b.v.: *ooievaar* (oodebaar = schatdrager);
- 3e, als men op het einde van een lettergreep een heldere *o* hoort, die met twee klinkers kan ruilen; dus met *ou*; b.v.: *schoone* (schouwen); met *au*; b.v.: *poozen* (pauze); met *ij*; b.v.: *strooken* (strijken); dus als *oo* door samentrekking van twee lettergrepen is ontstaan; b.v.: *boomen* (bodems);
- 4e, in het meervoud of de buiging van de achtervoegsels: *loos*, *genoot* = *looze*, *genooten*; b.v.: *goddelooze*; *dischgenooten*;
- 5e, als men op het einde van een woord een heldere *o* hoort; b.v.: *zoo*, *oolijk* = oodelijk = lediglijk, *vroolijk* (²);

(¹) *doder* (dooier), *doren* (doorn), *dogen* (deugen), *genoten* (genieten), *hopen* (verlangen), *hopen* (kousen), *horen* (hoorn), *kloven* (van kloof en kluiven), *kolen* (brandstof), *koper* (metaal), *logen* (leugen), *lozen* (lossen), *moren* (van moor, een stof), *poten* (planten), *roven* (op een wond), *schoven* (van schuiven), *schoten* (van schot en schieten), *sloven* (sjouwen, sukkel), *sloten* (sluiten en slot), *stropen* (siropen), *togen* (boogen), *tonen* (muziek), *tronen* (zetels), *zode* (gras), *zogen* (zuigen).

(²) *dooder* (van dood), *dooren* (dooiers), *doogen* (gedoogen), *genooten* (landgenooten), *hoopen* (ophooping), *hooren* (met de ooren), *hoozen* (windhoozen), *klooven* (spleeten), *koolen* (groente), *kooper* (van koopen), *loogen* (uitloogen), *loozen* (ledigen, listigen), *mooren* (zwarten), *pooten* (van dieren), *rooven* (plunderen), *schooven* (halmen), *schooten* (zeilen en voorschooten), *slooven* (voorschooten), *slooten* (wateren), *stroopen* (plunderen), *toogen* (betoogen), *toon* (teenen), *troonen* (lokken), *zoode* (kooksel), *zoogen* (doen zuigen).

- p.* als men een *p* hoort, behalve in de woorden van den 2en regel van ééne *b*; b.v.: *behept*; (beheppen — bevangen); *pop*;
- pp.* als men als tusschenletter een *p* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *poppen*;
- q.* in vreemde of als vreemd erkende woorden; b.v.: *quartaal*;
- r.* als men een *r* hoort; b.v.: *roer*;
- rr.* als men als tusschenletter een *r* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *verre*; niet in *wereld* (weer = man en eld --- oud = menschenleeftijd) *kerel*, *merel*, *perel*, uitgesproken als *wereld*, *kerrel*, *merrel*, *perrel*;
- s.* als men een *s* hoort, behalve in de woorden: *zestig zeventig*, de *z* van *zamen* als er *te* voor komt, dus *te zamen*; b.v.: *saus*;
- ss.* 1e, als men als tusschenletter een *s* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v.: *sussen*;
- 2e, als het 1e lid van een samengesteld woord een znw. is, dat in samenstellingen steeds een *s* krijgt, dan schrijft men, als het 2e lid met een *s* begint, *ss*; b.v.: *dorpsschool* (vergelijk *dorpskerk* en *leidster* (ster, die den weg wijst).
- ssch.* als men als tusschenletter een *s* hoort, die als sluitletter *sch* was, en welke tusschenletter voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker; (zie den 2en en 3en regel van *ch*)
- t.* 1e, als men een *t* hoort, behalve in de woorden naar den 2en regel van ééne *d*; b.v.: *tot*, *bint*; in samengestelde woorden, waarvan het eerste lid op een *d* eindigt, en het tweede lid met een *t* begint, valt de *d* van het 1e lid weg; b.v.: *rijtuig*; zoo ook valt de *d* weg van het toonlooze aanw. vnw. *der* in samenstellingen, waarin *der* voorafgegaan wordt

- door een lid, dat op een *t* eindigt; b.v.: *uitermate*;
litteeken wordt naar de uitspraak zoo geschreven:
litteeken = *likteeken* = *lijkteeken* = *blijkteeken*;
- 2c, als uitgang van een ww. in den 3en pers. enk. van den 1en tegt. der aant. wijs of van een ww. in den 2en pers. meerv.; behalve wanneer de stam reeds op een *t* eindigt; b.v.: *hij klaagt*, *gij maait*;
- tt. als men als tusschenletter een *t* hoort, die, omdat zij voorafgegaan wordt door een onvolkomen klinker, verdubbeld moet worden; b.v. *spitten*, *metterdaad* = met er (der) daad;
- u. 1e, als men een onvolkomen *u* hoort; b.v. *dun*;
- 2e, in den klinker *eu*; b.v. *kneu*;
- 3e, in de tweeklanken *au*, *eu*, *ieu*, *ou*; b.v.: *saus*, *geeuwen*, *lieuwen*, *keus*;
- 4e, als men een heldere *u* op het einde van een lettergreep hoort; b.v.: *uren*;
- 5e, als men een heldere *u* op het einde van een oorspronkelijk buigbaar woord hoort, dat, omdat het in de buiging of afleiding een *w* laat hooren, na die *u* steeds een *w* krijgt; b.v.: *ruw* (ruwe);
- 6e, als men een toonloozen klinker hoort voor een *m* in eigen oorspronkelijk Friesche plaatsnamen; b.v.: *Dolkum*;
- uu. als men een heldere *u* hoort, die niet op het einde van een lettergreep komt, behalve als er volgens den 5en regel van ééne *u* een *w* op volgt; b.v.: *buurt*;
- v. 1e, als men een *v* hoort; b.v.: *vier*, *vijf*, *ontvangen*, *vonkelen*;
- 2e, in de woorden *veertig* en *vijftig* (vroeger tfeertig, tfijftig);
- w. 1e, als men een *w* hoort; b.v.: *weduwe*;
- 2e, na *u* op het einde van een oorspronkelijk buigbaar woord, dat in de buiging of afleiding een *w* laat hooren; b.v.: *vrouw* (vrouwen);

- x.* in vreemde of als vreemd erkende woorden; b.v.: *Xerxes*;
- y.* in vreemde of als vreemd erkende woorden; b.v.: *Egypte*;
- ij.* 1e, als men den tweeklank *ij* of *ei* hoort, die met één klinker kan ruilen; dus met *i* of *ie*; b.v.: *ijver* (iever); met *e*; b.v.; *krijt* (creta); dus in sterke werkwoorden; b.v.: *blijven*;
- 2e, als men een toonloozen klinker hoort in het achtervoegsel *lijk*, *lijks*, of in de pers. of bez. vnw., of in *dikwijs*, *bijzonder*; in *hijlikmaker* schrijft men *lik* in plaats van *lijk*; hijlikmaker = huwelijksmaker (koek);
- 3e, in het achtervoegsel *ij*; b.v.: *voogdij*, *suikerij*, *karwij* (zaad); behalve in: *cichorei*, *gelei*, *hamei*, *labbei*, *lakkei*, *lumprei*, *lierei*, *karwei* (werk), *klappei*, *pastei*, *palei*, *schalmei*, *rallei*; (¹)
- ei.* 1e, als men den tweeklank *ei* of *ij* hoort, die met twee klinkers kan ruilen; dus met *ag* of *aag* = *ai*; b.v.: *meid* (maagd); met *eg* = *ei*; b.v.: *zeide* (zegde); met *ali* = *ail*; b.v.: *feilen* (falen, faillir); met *eni* = *ein*; b.v.: *einde* (ende);
- 2e, in de achtervoegsels van de woorden: (zie der 3en regel van *ij*); (²)
- z.* 1e, als men een *z* hoort; b.v. *zes*, *zeven*, *verzamelen*, *deugdzaam*;

(¹) bij (dichtbij, honigbij), berijden (te paard), blij (verheugd), ijk (waarmerk), fijt (gezwel), karwij (zaad), lij (van lijden of scheepszijde), lijden (ondergaan), mijd (vermijden), nijgen (buigen), pijl (om te schieten), prij (krenge), rij (reeks), rijken (niet arm), rijs (verheffen of takjes), wijde (niet nauw), vijl (werktuig), vlijen (neerleggen), wijt (toeschrijven), zijl (sluis), zijde (stof of kant).

(²) bei (bezie), bereiden (gereed maken), blei (visch), eik (boom), feit (gebeurtenis), karwei (werk), lei (om op te schrijven of legde), leiden (doen lijden of gaan), meid (maagd), neigen (doen buigen), peil (diepte), prei (ui), rei (koor), reiken (rekken), reis (van de eene naar de andere plaats), weide (om te grazen), veil (omkoopbaar, vleiën (streelen), weit (graan of boekweit), zeil (doek), zeide (zegde).

2e, in de woorden *zestig* en *zeventig* (vroeger tsestig en tseventig) en de *z* in *zamen*, als er *te* voor komt dus *te zamen*;

552¹. Een hoofdletter wordt aan het begin van een woord geschreven, om dat woord van andere te onderscheiden of om de beteekenis er van te doen uitkomen; men schrijft dus met een hoofdletter:

1e, het eerste geheele woord van een eersten zin; van een zin, die op een uitdrukking of zin volgt, waarachter een punt of vraagteeken staat; of van een zin, waarachter een uitroepeteeken staat;

2e, het eerste geheele woord van een versregel;

3e, eigennamen en woorden, afgeleid van eigennamen;

4e, van eigennamen, die uit twee woorden bestaan, ieder woord;

5e, van eigennamen, die uit meer dan twee woorden bestaan, het eerste en laatste woord;

6e, de woorden, die men uit eerbied wil onderscheiden;

7e, de woorden, die men wil doen uitkomen, omdat zij een hoofdbegrip beteekenen;

8e, de namen van de maanden en dagen.

553¹. Een woord kan in tweeërlei beteekenis voorkomen: in **eigenlijke** en **oneigenlijke** (figuurlijke, overdrachtelijke) **beteekenis**.

554¹. De eigenlijke beteekenis van een woord is de uitdrukking van het gewaarwordingsvermogen; b.v.: „*pief, paf, poef!*” — van het gevoel; b.v.: „*Au!*” — „*Ach!*” — van het gevoel en het begeervermogen; b.v.: „*Ha!*” — van het voorstellingsvermogen; b.v.: „*Willem.*” —; van het voorstellingsvermogen en het gevoel; b.v.: „*Willem!*” —; van het voorstellingsvermogen, het gevoel en het begeervermogen; b.v.: „*Jan!*” —; van het verstand; b.v.: „*Zomer.*” —; van het verstand en het gevoel;

- b.v.: „*Hemel*.” —; van het verstand, het gevoel en het begeervermogen; b.v.: „*Moeder!*” —; van het denken of oordeelen en het begeervermogen; b.v.: „*Help!*” —
- 555³. De oneigenlijke beteekenis van een woord (woordkeering) is de uitdrukking van de verbeeldingskracht; b.v.: „*hart*” voor gemoed.
- 556². De uitdrukkingen van het gewaarwordingsvermogen en die van het gevoel zijn **tusschenwerpsels**; die van het voorstellingsvermogen zijn **eigennamen, losse voorstellingen**; die van het verstand zijn alle andere woorden, **losse begrippen**; die van het denken of oordeelen en het begeervermogen zijn **werkwoorden in de geb. wijs**, dus zinnen.
- 557¹. De oneigenlijke beteekenis van een woord ontstaat door de overeenkomst van eenig kenmerk bij twee begrippen en heet: **overdracht** ⁽¹⁾ == de benaming van een voorstelling of begrip, vervangen door de benaming van een voorstelling of begrip uit één ander gebied, waardoor een kenmerk meer uitkomt; b.v.: „*hart*” == middelpunt van het dierlijk leven == gemoed == middelpunt van het geestelijk leven; of zij ontstaat door eenig kenmerk ruimer voor te stellen en heet: **persoonsverbeelding** ⁽²⁾ == de benaming van het redelooze, vervangen door de benaming van een redelijk wezen, waardoor er een voorstelling van leven, wilskracht, verantwoordelijkheid ontstaat; b.v.: „*De „de Ruijters”*” == beraden moed en vaderlandsliefde, *leven nog*”; — of zij heet: **overdrijving** ⁽³⁾ == **vergrooting** b.v.: „*Met de snelheid van den bliksem*” == overdreven, vergroote snelheid, „*kwam hij aanvliegen.*”; — of zij ontstaat door eenig kenmerk meer beperkt, meer begrensd, meer samengevat voor te stellen en heet **gedeeltelijke**

(¹) Metaphoor.

(²) Prosopopoiia.

(³) Hyperbool.

aanduiding ⁽⁴⁾ == een deel voor het geheel; b.v.: „*Hoeveel zomers* == jaren, *hebt gij doorleefd?*; — of zij heet **overnoeming** ⁽⁵⁾ == het werktuig voor de werking, de oorzaak voor het gevolg; b.v.: „*Hij schrijft een mooie „hand.*” == schrift of letter. —; of zij ontstaat door eenig kenmerk, dan eens ruim dan weder beperkt voor te stellen en heet dan: **verwisseling van woorden met nagenoegelijke beteekenis** ⁽⁶⁾;

⁽⁴⁾ Synecdoche.

⁽⁵⁾ Metonymia.

⁽⁶⁾ Synonymia: de beteekenis der woord-synoniemen vindt men: 1e, door uit gebruikelijke uitdrukkingen hun verschil in beteekenis op te maken; 2e, door de beteekenis hunner tegenstellingen te zoeken; 3e, door op de beteekenis naar hunne afleiding te letten: het laatste geldt vooral de synoniemen, waarvan het grondwoord hetzelfde is, maar die alleen in voor- of achtervoegsels verschillen, of waarvan het tweede lid hetzelfde is, maar bij welke het eerste lid verschilt; b. v.: aanhangig, aanhankelijk; begeerig, begeerlijk; geestig, geestelijk; hartig, hartelijk; opzichtig, opzichtelijk; tijdig, tijdelijk; verstandig, verstandelijk; vijandig, vijandelijk; vleezig, vleeschelijk; zedig, zedelijk; dienstig, dienstbaar; uitvoerig, uitvoerbaar; snoepig, snoeperig, snoepachtig; vezelig, vezelachtig; wettig, wettisch; angstig, angstvallig; jeugdig, jong; kinderachtig, kinderlijk, kindsch; meesterachtig, meesterlijk; beweegbaar, bewegelijk; denkbaar, denkelijk; draagbaar, dragelijk; kenbaar, kennelijk; kostbaar, kostelijk; onafscheidbaar, onafscheidelijk; rekbaar, rekkelijk; verkiesbaar, verkieselijk; buigbaar, buigzaam; deugdelijk, deugdzaam; gruwelijk, gruwzaam; minnelijk, minzaam; lijdelijk, lijdzaam; zelden, zeldzaam; eerbaar, eerzaam, eerlijk; manhaftig, mannelijk; zinnelijk, zindelijk; zinloos, zinneloos; naamloos, nameloos; bewusteloos, onbewust; machteloos, onmachtig; trouweloos, ontrouw; bedenken, gedenken, herdenken; nadenken, overdenken; bekennen, erkennen, herkennen; believeen, gelieven; bemerken, opmerken, aanmerken; zangeres, zangster; Godin, Godes; priesterschap, priesterschap; menschheid, menschedom; vrijage, vrijerij; afgunst, wangunst; bewoner, inwoner, ingezet; baatzucht, hebzucht, zelfzucht; verwijt, berisping; blaam, smet, schandvlek; hoofd, kop; aard, inborst, natuur; gemoed, gevoel; zin, lust, neiging, begeerte; afkeer, afschuw; vrees, angst,

b.v.: „Zijn „vriendelijkheid” == beleefdheid, *pakt ons in;*” — of zij heet: **verwisseling van gelijkkluidende woorden met verschil van beteekenis** ⁽¹⁾ (**woordspeling**); b.v.: „*Dat is wárachtig* == waarachtig „Jan!” enz.; of zij heet **verwisseling van nagenoeg gelijkkluidende woorden met ver-**

bezorgdheid, benauwdheid; verrassing, schrik, ontsteltenis; vlijt, ijver, arbeidzaamheid, werkzaamheid, naarstigheid; geduld, lijdzzaamheid, onderwerping; nijd, toorn, gramschap, boosheid, leedvermaak; gebeurtenis, voorval, feit, geschiedenis; volharding, standvastigheid, hardnekkigheid, halsstarrigheid, stijfhoofdigheid; helder, klaar, duidelijk; beroemd, befaamd, vermaard, berucht; overbodig, overtollig; volledig, volkomen, volslagen, volmaakt; duister, donker, onduidelijk; oplettend, aandachtig, opmerkzaam; schrandel, scherpzinnig, vernuftig; beleefd, vriendelijk, minzaam, bescheiden; voltooid, voleind; slim, sluw, geslepen, leep, oolijk; onmatig, overdadig; verantwoordelijk, aansprakelijk; vrijmoedig, vrijpostig; gediensig, dienstvaardig; jaloersch, nijdverig, afgunstig, wangunstig; nieuwsgierig, leergierig, weetgierig; trotsch, hoogmoedig, fier; nederig, ootmoedig, deemoedig; levend, levendig; braaf, eerlijk, rechtschapen; stoutmoedig, vermetel, roekeloos; losbandig, lichtzinnig; omstandig, omslachtig, wijldoelig, uitvoerig; geleerd, bekwaam, bedreven, ervaren, doorkneed, wijs, verstandig, knap; willen, begeeren, verlangen, wenschen; zien, kijken, turen, staren, aanschouwen, waarnemen, bemerken, opmerken, opletten, gewaarworden; denken, meenen, wanen, zich voorstellen, zich verbeelden; beminnen, liefhebben; besturen, beheerschen, regeeren; liegen, bedriegen, foppen, jokken; overlaten, achterlaten, nalaten; ontdekken, uitvinden; berispen, bedillen, afkeuren, laken; omringen, omgeven, omsingelen; maken, vervaardigen, bouwen, aanleggen; verdelgen, vernietigen, vernielen, verwoesten, uitroeien; dwalen, dolen, zwerven; begaan, plegen; derven, missen, ontberen; ontslaan, ontheffen; betalen, voldoen; van mij, mijn, het mijne; hij die, die, degene die, wie; deze, dit; die, dat; dat, hetgeen, wat; op hetwelk, waarop, waarna; daarna, daarop; maar, doch; echter, evenwel, nochtans; wanneer, als, indien; omdat, dewijl, wijl, daar, aangezien.

(1) Homonymia: vele woorden hebben meer dan eene oorspronkelijke beteekenis, die door het gebruik gekend wordt. Voorbeelden van homoniemen zijn: baar — draagwerktuig, golf, staaf; gevaar ==

schil van beteekenis ⁽¹⁾ (**woordspeling**); b. v. :

„Door al dat draaien, „keren — keeren, „zal het wel rein worden.

- 558⁴. Een uitdrukking, die een opeenvolging van woorden is, kan ook in tweeërlei beteekenis voorkomen: in **eigenlijke** en **oneigenlijke beteekenis**.
- 559⁴. De eigenlijke beteekenis van een opeenvolging van woorden is de uitdrukking van het voorstellingsvermogen en het verstand; b.v.: „Goede Jan.” — „Vaders Piet.” — „Jan van den buurman.” — „De goede Jan van den buurman. — of van het voorstellingsvermogen, het verstand en het gevoel; „Goede Jan!” —; of van het verstand; b.v.: „Goede man.” — *De man van den overkant.* — „Vaders liefde.” — „De zomer.” — „Over den tijd.” — van het verstand en het gevoel; b.v.: „Lieve Hemel!” — van het verstand, het gevoel en het begeeren; b.v.: *Goed geluisterd!* — van het denken of oordeelen, b.v.: „Jan loopt.” — „De goede Jan van den buurman uit den winkel hierover at gisteren op zijn werk zijn boterham stellig niet op.”
- 560⁴. Twee of meer woorden, die uitdrukkingen zijn van het voorstellingsvermogen, zijn **losse voorstellingen**; van het verstand **losse begrippen**; van het denken of oordeelen **rechte oordeelende zinnen**.
- 561⁴. Naar de wetten van het denken staan bij de losse

---

aanhoudend varen, het gevreesde; goedendag = werktuig, groot; heiden = Zigeuner, afgodendienaar, het meervoud van heide; juffer = juffrouw, spar; kras = schrap, sterk, bij kris en bij kras; kris = dolk, bij kris en bij kras; lijk = touw, dood lichaam; gelijken; schouw = schoorsteen, schuit, toezicht; vorst = voorste, het vriezen; wijl = sluier, poos, dewijl.

(¹) Paronymia; voorbeelden van paroniemen zijn: dauw, douw; rauw, rouw; rei, rij; veil, vijl; keeren, keren; verweeren, verweren, troonen, tronen; loogen, logen; krab, krap; slib, slip; meid, mijn, mijt; wand, want; gelag, gelach; nog, noch; vers, versch; was, wasch; vonkelen, fonkelen.

voorstellingen en begrippen de bepalende woorden vóór hun hoofdwoord, allén de niet bijvoegelijke woorden staan achter hun hoofdwoord, als dit een zelfstandigheid beteekent; in een zin staat naar de wetten van het denken het onderwerp vóór het gezegde; bij het onderwerp zijn de woorden op dezelfde wijze geplaatst als bij de losse voorstellingen en begrippen; bij het gezegde, als het hoofdwoord daarvan geen samengestelde vorm is, volgt dit hoofdwoord op het onderwerp, en dan volgen de bepalingen op dit hoofdwoord; als het hoofdwoord een samengestelde vorm is, dan volgt het werkwoord met persoonsvorm op het onderwerp en de andere woorden van den samengestelden vorm van het hoofdwoord komen achteraan, en de bepalingen staan vóór die andere woorden van den samengestelden vorm.

- 562¹. De oneigenlijke beteekenis van een opeenvolging van woorden is de uitdrukking van de verbeeldingskracht in verband met gevoel en begeeren; zij ontstaat door **omzetting**, waarbij de voorstelling, of het begrip of de betrekking, die men wil doen uitkomen, voorop komt; en zoo de vorm van een uitdrukking zulks niet toelaat, dan komt een toonloos woord voorop en daarna wat men wil doen uitkomen; b.v.: „*God Almachtig!*” — „*Zoo groot een taak!*” — „*Jan zijn pet is weg.*” — die omzetting geeft bij zinnen als loutere uitdrukking van de verbeelding: den **omgezetten oordeelenden zin**, waarbij noch het onderwerp, noch het werkwoord met persoonsvorm voorop staat; b.v.: „*Gisteren kwam hij bij mij.*” — den **voorstellenden oordeelenden zin**, waarbij de vooronderstelling als bijzin voorop staat, en de ww. in de voorstell. wijs; b.v.: „*Als ik kon, zou ik het doen.*” — als uitdrukking van de verbeelding en het begeeren: den **gebiedenden zin**, waarbij het werkwoord voorop en in gebiedende wijs staat; b.v.: „*Let goed op!*” — „*Laten wij dadelijk beginnen.*” — als uitdrukking van verbeel-

ding, gevoel en begeeren: **den wenschenden zin**, waarbij het werkwoord voorop en in de aanvoegende wijs staat; b.v.: „*Make hij zich toch niet ongelukkig!*” — als uitdrukking van verbeelding en begeeren: **den vragenden zin**, die, wanneer hij de uitdrukking is van verbeelding en gevoel, uitroepende zin wordt, waarbij het werkwoord met persoonsvorm voorop staat en het werkwoord in de aantoonende wijs, als men naar zekerheid omtrent de koppeling of toekenning verlangt; b.v.: „*Is hij gelukkig?*” — of waarbij een vragend voornaamwoord, vragend telwoord of vragend bijwoord voorop en daarna het werkwoord met persoonsvorm staat; b.v.: „*Wie komt daar?*” — „*Hoeveel kostte hem dat niet!*” — „*Waar zijt gij?*” — verder ontstaat de oneigenlijke beteekenis van een opeenvolging van woorden door **beperking (onderdrukking)** door het gevoel van woorden); b.v.: „*Geld, goed, eer, leven staan op het spel.*” (onderdrukking van *en* ⁽¹⁾ *vóór leven*) — „*Hoe heerlijk!*” (onderdrukking van *is het* achter *heerlijk*); door **uitbreiding (herhaling, overbodigheid** ⁽²⁾), **breede uitwerking, opklimming** ⁽³⁾, **toegeving, oplossing, raadpleging**); b.v.: „*En geld, en goed, en eer, en leven staan op het spel.*” (herhaling van *en* ⁽⁴⁾) — „*Klein was dat hoofdje, dat hoofdje was klein.*” — door **verwisseling (vergelijking** ⁽⁵⁾), **gelijkenis** ⁽⁶⁾, **nabootsing, schildering** ⁽⁷⁾); b.v.: „*Een man had een ooi, dat ooi had hij lief; dat ooi ontrukte men hem; dat ooi was*

(¹) Asyndeton.

(²) Pleonasmus.

(³) Klimax.

(⁴) Polysyndeton.

(⁵) Symbole.

(⁶) Parabel.

(⁷) Allegorie.

zijne vrouw.” — door **tegenstelling** ⁽⁸⁾ (**ernstige luim** ⁽⁹⁾, **spot** ⁽¹⁰⁾, **bedenking**, **afwending**); b.v.: „*Wees gegroet, gij, Koning der Joden!*”

Hoe een uitdrukking alleen verklaarbaar wordt door op de oneigenlijke beteekenis te letten, blijkt uit de verklaring der volgende uitdrukkingen: „*De boom hangt vol peren.*” — en „*Hij hangt den muur vol met schilderijen.*” In den eersten zin is „*de boom*” = het onderwerp en „*hangt*” = het hoofdwoord van het gezegde; in eigenlijken zin kan de boom niet hangen; maar „*de boom*” komt voor als overnoeming van het bevattende voor het bevatte, dus wat de boom bevat, dat hangt; dat bevatte wordt later genoemd, dat zijn de peren: dus het geheel van peren, dat de boom bevat of draagt, dat hangt; „*vol*” is een naamwoordelijk gezegde van „*de boom*”, nu is de boom meer in zijn eigenlijke beteekenis, toch kan hij weer beschouwd worden, als een overdrachtelijke uitdrukking, waardoor hij als een hol lichaam wordt

---

(⁸) Antithese: de beteekenis der woord-tegenstellingen vindt men: 1e, door op de beteekenis der voorvoegsels te letten; 2e, door uit gebruikelijke uitdrukkingen hunne beteekenis op te maken; de voorvoegsels, die tegenstellingen van hun grondwoord aanduiden, zijn: a (amechtig, onmachtig), ave (averechts), af (afgunst), on (onheil, ongehoorzaam), ont (ontdekken), wan (wanorde); voorbeelden van andere tegenstellingen zijn: drift, kalmte; armoede, rijkdom; nijd, goedhartigheid; berouw, verstoktheid; leven, dood; vlijt, traagheid; tegenspoed, voorspoed; vriend, vijand; liefde, haat; licht, duisternis; geestdrift, leukheid; alles, niets; bescheiden, verwaand; boos, goed; lui, arbeidzaam; gemakkelijk, moeielijk; goed, kwaad; oprecht, valsch; vrijwillig, gedwongen; onderhoudend, vervelend; hoog, laag; enkelvoudig, samengesteld; gierig, verkwistend; nederig, hoogmoedig; ootmoedig, trotsch; licht, zwaar; vlug, langzaam; schrande, dom; alleen, samen; weinig, veel; vroeg, laat; een zelfde, een andere; sluiten, openen; winnen, verliezen: prijzen, berispen; lachen, schreiën.

(⁹) Ironie

(¹⁰) Sarcasmus.

voorgesteld, dat gevuld kan worden; op soortgelijke wijze kan de tweede zin verklaard worden, mits men bedenke, dat „*hangt*” hier beteekent „*doet hangen*.”

- 563⁵. De doelmatige uitdrukking van 's menschen gewaarwording, gevoel, voorstelling en denken in verband met zijn eigen aard en karakter heet **stijl**.
- 564⁵. Naar het doel in verband met den vorm onderscheidt men twee hoofdvormen van stijl: **poëzie** (gebonden stijl) en **proza** (ongebonden stijl).
- 565⁵. Poëzie heeft een persoonlijk doel: de uitstorting van het gevoel van den schrijver: de bereiking van een doel buiten hem zelf bij zijn lezer is onwillekeurig; proza heeft de bereiking van een doel buiten den schrijver, een doel bij den lezer op het oog; — poëzie schept haar onderwerp geheel of ten deele; proza ontleent zijn onderwerp in zijn geheel, zoowel als in zijn deelen aan waarneming, voorstelling of gedachte; — poëzie eischt de gave van te kunnen vermaken of behagen, medelijden of schrik te kunnen opwekken, te kunnen stichten of veredelen; proza eischt onderzoek, overweging, overpeinzing, ten einde nut te kunnen stichten, te kunnen leeren; — poëzie stort uit in dronkenschap of in verrukking, in willekeurige orde; proza moet eerst schiften, regelen, een plan maken; — poëzie laat gevoel en verbeelding boven verstand gaan; proza maakt alleen gebruik van gevoel en verbeelding om aan de uitdrukking van het verstand warmte en kleur te geven; — poëzie is onafhankelijk van de ontwikkeling der beschaving; proza is afhankelijk van den gang der beschaving; — poëzie kan spelend, dartel, maar moet aandoenlijk, hartstochtelijk, aangrijpend zijn; proza kan geestig, vernuftig, maar moet altijd naar de wetten van het denken zijn; — poëzie moet beeldspraak bezigen, om door vergrooting

- uiterlijke, door samenvatting innerlijke kracht te wekken; proza redeneert en moet door het verband tot kalm onderzoek leiden; — poëzie is het leven zelf, uitgedrukt in betooverende taal; proza is de redeneering over het leven, uitgedrukt in ontnuchterende taal; — poëzie behoeft maat voor de afbeelding van de beweging, van de soorten en graden van aandoeningen des gemoeds; proza heeft alleen te zorgen voor evenredigheid tusschen de deelen der gedachte, tusschen de gedachte en hare uitdrukking; — poëzie moet schilderen in klanken; proza moet kennisgeven, mededeelen, leeren door klanken; —
- 566⁵. poëzie is dus de uitstorting des gevoels of de schildering van het leven zelf, zooals de dichter dat uit onafhankelijken, innerlijken drang weergeeft in verheven taal of behagelijken vorm; proza is dus de uitdrukking van de waarneming of van het verstand om een doel bij den lezer te bereiken in gepasten vorm.
- 567⁵. De middelen der poëzie zijn de **prosodiek** (uitspraak-kunst) en de **metriek** of **rythmiek** (maatkunst).
- 568⁵. De prosodiek bestaat ten eerste in het geven van de **quantiteit**, d. i. van den duur en de grootte aan de lettergrepen.
- In de Nieuwere, Westersche talen hangt de waarde van een begrip niet af van den klank of de medeklinkers, die het voorstellen; toch hebben enkele woorden hunne afbeeldende kracht behouden; b.v.: het woord *vrak*; de tijd hangt af van de wijze van uitspraak en van den aard der klanken. De quantiteit heeft in de Nieuwere talen vooral nog waarde voor het **rijm**, waardoor de zangerigheid en schilderachtigheid van het lied wordt verhoogd.
- 569⁵. Men onderscheidt **klankrijm** (assonance); **aanstafrijm** (allitteratie); **afleidingsrijm** (anominatie), **eindrijm**; het eindrijm is: **mannelijk** of **staand**

vrouwelijk of **slepend** rijm, **rijk rijm**, **begijnrijm**, **middelrijm**, **binnenrijm**, **kettingrijm**, **echorijm**;

- 570⁵. De prosodiek bestaat ten tweede in het geven van de **qualiteit**, d. i. van den nadruk in overeenstemming met de waarde van het begrip.
- 571⁵. De metrick is de regelmatige terugkeer van den klemtoon op de lettergrepen; de rythmiek is de regelmatige terugkeer van den klemtoon in de zinnen.
- 572⁵. Een **voet** of **versvoet** is de vereeniging van een betoonde lettergreep met één of meer niet of minder betoonde lettergrepen: de volgende vijf voeten zijn nog in gebruik: de **jambe** (slingeraar) — —; de **trochée** (looper) — —; de **anapaest** (tegenslag) — — —; de **daktiel** (vingerslag, trippelmaat) — — —: de **spondée** (trede), en wel de **jambische spondée** — $\frac{1}{2}$, en de **trochéische spondée** $\frac{1}{2}$ —.
- 573⁵. Een **vers** is een geheel van voeten, verbonden door den rythmus; een **verssnede** (caesuur) is de plaats in een vers met twee rythmussen, waar het einde van een woordvoet een versvoet doorsnijdt; **versspalting** (diaerese) is de plaats in een vers, waar het einde van een versvoet met het einde van een woordvoet samenvalt.
- 574⁵. Een verssnede heet **mannelijk** of **staand**, als zij op haar einde een betoonde lettergreep; **vrouwelijk** of **slepend**, als zij op haar einde één of meer niet betoonde lettergrepen heeft.
- 575⁵. Een vers **scandeeren** is: een vers in sneden en voeten ontleden.
- 576⁵. Een jambisch vers is levendig, krachtig, aangrijpend, dus zeer geschikt voor tooneelpoëzie; bijzondere soorten van jambische verzen zijn: de **alexandrijn** ⁽¹⁾ = een zesvoetig jambisch vers met mannelijke verssnede, zoo

(1) B.v.: „Marlborough, die vaart ten strijd, en hij komt nooit weerom.”

genoemd naar de maat van een middeleeuwsch Fransch lofdicht op Alexander den Grooten; het **nevelingenvers** ⁽²⁾ = een zesvoetig jambisch vers met vrouwelijke verssnede, zoo genoemd naar de maat van het Nevelingenlied; het **blankvers** = een vijfvoetig jambisch vers zonder eindrijm.

- 577³. Een trochéisch vers getuigt van inkeering van den dichter in zich zelve, van nadenken, van een rustigen, waarnemenden blik, en is dus zeer geschikt voor elegische, wijsgeerige poëzie.
- 578³. Een anapaestisch vers is wegslepend, schilderachtig, heeft een fraaien golvenden gang.
- 579⁵. Een daktylisch vers is huppelend, dansend, geschikt voor vluchtige ideeën, snelle uiting van gedachten, bezielende verleiding.
- 580⁵. Een spondéisch vers is in het Nederlandsch altijd vermengd met andere soorten.
- 581⁵. Verzen met vrije voetmaat (**knutselversen**) zijn laag komisch, of drukken scherpen spot uit.
- 582⁵. Naar den inhoud in verband met den vorm onderscheidt men de poëzie in:

subjectieve poëzie = de uitdrukking van de persoonlijkheid van den dichter;

objectieve poëzie = de idealisering en vergeestelijking van de buitenwereld;

sentimenteele poëzie = de uitdrukking van het gekunstelde, overdreven, voorbijgaand gevoel (sentiment) van den dichter;

naïeve poëzie = de uitdrukking van het onge Kunstelde, ingrijpend gevoel;

klassieke poëzie = de poëzie, die naar vorm en inhoud overeenkomt met de modellen der Latijnen en Grieken = de poëzie, die naar vorm en inhoud een

(²) B.v.: „Marlborough, die vaart ten oorlog, en hij komt nooit weerom.”

model is, die naar vaste wetten door de soberste middelen treft;

romantische poëzie = de voorstelling van de bonte betrekkingen en gezichtspunten der Middeleeuwen, naar het voorbeeld der Romanische, Spaansche en Arabische voortbrengselen; = poëzie, die, aan geen vaste wetten gebonden, alle middelen aanwendt;

moderne poëzie = de voorstelling van de ideëën van den tegenwoordigen tijd;

geestelijke poëzie bezingt de geestenwereld, het eeuwige;

wereldlijke poëzie bezingt de natuur en het menschelijk leven, het tijdelijke;

lijrische poëzie is de uitstorting van de harmonische of disharmonische stemming van den dichter; de stof is bijzaak, middel; de dichter laat de harmonie des levens of zijne sympathie met het leven, positief of negatief zien: **lied** ⁽¹⁾; **ode** ⁽²⁾ (lofdicht); **hijmne** ⁽³⁾ (lofzang op een goddelijk persoon); **dithijrambe** ⁽⁴⁾ (lofzang op Bacchus); **cantate** ⁽⁵⁾ (*recitatief, aria, solo, duet, terzet, choor*); **elegie** ⁽⁶⁾ (klaaglied); **epigram** ⁽⁷⁾ (bijnschrift of puntgedicht); **satire** ⁽⁸⁾ (hekeldicht); **leerdicht** ⁽⁹⁾; **beschrijvend gedicht** ⁽¹⁰⁾;

epische poëzie is de schildering van den uitwendigen gang van den strijd tusschen hartstochten of tusschen een hartstocht en wet of plicht; de dichter laat den strijd des

(1) Volkslied: Heije, Een nieuw lied voor Amsterdam. — Individuel kunstlied: de Genestet, Egoïsmus.

(2) Schaepman's Vondel.

(3) Da Costa, God met ons.

(4) Nierstrasz, Rubens.

(5) Van Alphen, De Sterrenhemel.

(6) De Genestet, Het haantje van den toren. (7) Staring, Puntgedichten. (8) Piet Paaltjens, Snikken en Grimlachjes. (9) Bilderdijk, De ziekte der geleerden. (10) Tollens, Nova Zembla.

levens in zijn verhaal zien: **epos** ⁽⁶⁾ (heldendicht) bezingt een gebeurtenis, die voor de menschheid of voor een volk van blijvend belang is, is verdeeld in zangen (*fabel* of grondverhaal, *karakters* of zeden, *ideeën* of meeningen, *episoden* of tusschenvertellingen, de *machine* of parallelstrijd); **fabel** ⁽⁷⁾ (hekelend dierenverhaal); **allegorie** ⁽⁸⁾ (verzinneelijking van het bovenzinnelijke); **parabel** ⁽⁹⁾ (gelijkenis); **legende** ⁽¹⁰⁾ (overlevering uit den Christelijken wondertijd); **sage** ⁽¹¹⁾ (overlevering van een niet te bewijzen gebeurtenis op een bepaalde plaats en tijd); **sprookje** ⁽¹²⁾ (verdict verhaal van een gebeurtenis, ten spijt van natuur- en levenswetten); **mythe** ⁽¹³⁾ (sage, die een godsdienstig idee vertegenwoordigt); **idylle** ⁽¹⁴⁾ (herderslied, waarin de mensch in onschuld en in vrede met de buitenwereld leeft); **romance** ⁽¹⁵⁾ (klein, nationaal, verhalend gedicht, epische stof met lyrisch doel en in lyrischen vorm, gelijkmatig, helder, heeft iets zuidelijks, gemoedelijks, schildert rust, is geschikt voor zang); **ballade** ⁽¹⁶⁾ (klein, nationaal verhalend gedicht, epische stof met lyrisch doel en in lyrischen vorm, ongelijkmatig, geheimzinnig, heeft iets noordelijks, wilds, schildert iets noodlottigs, is geschikt voor dans);

dramatische poëzie is de schildering van den inwendigen gang, van de motieven van den strijd tusschen hartstochten of tusschen een hartstocht en wet of plicht; de dichter laat den strijd des levens in de beginselen daarvan zien; de strijd zelf, de handeling (*drama*), wordt vertoond; de *dialog* (het gesprek) geeft den gang der motieven aan; het *ontstaan* (de knooplegging

---

⁽⁶⁾ Bilderdijk, De ondergang der eerste wereld; en Willem van Haren, De lotgevallen van Friso. ⁽⁷⁾ Reintje de Vos. ⁽⁸⁾ Potgieter, Haesje Claesdochter. ⁽⁹⁾ Staring, De hoofdige boer. ⁽¹⁰⁾ Ten Kate, Eeuwigheid. ⁽¹¹⁾ Potgieter, Afrid ter Valkenjacht. ⁽¹²⁾ Potgieter, Het kraamschut mijner moei. ⁽¹³⁾ ter Haar, Anno Domini, ⁽¹⁴⁾ Poot Akkerleven. ⁽¹⁵⁾ Bellamij, Roosje. ⁽¹⁶⁾ Bogaers, Teunis Ruwhart.

of *intrige*), de *verwikkeling*, het *hoogste punt*, de *omkeering*, de *oplossing (catastrophe)* van den strijd vormen de vijf bedrijven; ieder deel van een bedrijf, waarin zich nieuwe personen of betrekkingen vertoonen, vormt een tooneel.

Bij de Latijnen en Grieken had men behalve den dialoog, ook den *monoloog* (alleenspraak), die als *proloog* (voorrede, inleiding), als *epiloog* (narede, uitleiding) of als *rei* of *choor* (uitdrukking van den indruk, dien de strijd op het volk maakte) werd gebezigd (*fabel* (grondverhaal), *karakters* of zeden, *ideeën* of meeningen, *episoden* of tusschenbedrijven); **tragedie** ⁽¹⁾ (boksgezag, treurspel, treureindig spel, abel-spel; spanning, die tot schrik en deernis voert en tot zuivering daarvan, dat is oplossing, waartoe die schrik en deernis leidt); **comédie** ⁽²⁾ (dorps- of rondreizend gezang, blijspel, blijendig spel, sotternie of klucht; spanning, die tot spot en medelijden voert en tot zuivering, d. i. oplossing daarvan); **tooneelspel** ⁽³⁾ (spanning, die tot deelneming en bevrediging voert).

583⁵. Naar den inhoud in verband met den vorm onderscheidt men het proza in:

leerstijl (didactische stijl), die het denken uitdrukt, en waarin de schrijver dus beschrijft (**beschrijvende stijl** ⁽⁴⁾) of verhaalt (**verhalende stijl** ⁽⁵⁾), wat door hem opgenomen is (juiste waarneming, orde in de ontleding en verbinding, juiste en sprekende vergelijking, aanschouwelijkheid, frisheid); of waarin de schrijver betoogt (**betoogende**

⁽¹⁾ Schimmel, Struensee.

⁽²⁾ Helvetius Van den Bergh, De Neven.

⁽³⁾ Multatuli, De Vorstenschool.

⁽⁴⁾ Geel, Over de karakters van stijl.

⁽⁵⁾ Van der Palm, Salomo.

stijl ⁽⁶⁾), dat een stelling of oordeelvelling met de werkelijkheid of met zijne voorstelling van de werkelijkheid overeenkomt of niet; [tweeërlei betoog: causaal (deductief), empirisch (inductief) verband; juiste bepaling (definitie), eerste of grondwaarheden (axioma's), veronderstelling (hypothese), stelling (propositie), juiste minderstelling, juiste meerderstelling, juiste sluitreden, tegenstellingen, geen drogreden (sophisme)]; (**beschrijving, vertelling, verhandeling, vertoog**);

geschiedkundige (historische) stijl, die den gang van het leven laat zien, en waarin de schrijver dus den ontwikkelingsgang van een persoon (**levensbeschrijving, biographie** ⁽¹⁾), van een volk (**Vaderlandse geschiedenis** ⁽²⁾) of van het menschdom (**wereldgeschiedenis**) laat zien, zooals die zich openbaard heeft in menschelijk handelen en lijden; de schrijver moet het bewijs leveren, dat hij heeft gezocht en gevonden en dus van zijne waarheidsliefde, onpartijdigheid, wijsgeerigen blik; het bewijs, dat hij heeft geschift en geschikt; zijn leidend beginsel moet uitkomen: de verhalende leerstijl schikt naar tijdsorde en vermeldt alles; de historiestijl schikt, groepeert naar een beginsel en schift weg, wat niets met dat beginsel te maken heeft; (**ethnographische** en **synchronistische** orde:) duidelijkheid, aanschouwelijkheid, kracht, positieviteit, sierlijkheid, eenheid; **zuivere historie, pragmatieke historie, gedenkschriften, bekentenissen** (dagboek);

romanstijl, die in den vorm van historische waarheid, in uitgezochte taal den strijd van hartstochten aanschouwelijk maakt; de schrijver kan gebruik maken van alle

⁽⁶⁾ Opzoomer, Staatsrechtelijk Onderzoek.

⁽¹⁾ J. Van Lennep, Het leven van C. J. en D. Van Lennep.

⁽²⁾ Fruin, Tien jaren uit den 80 jarigen oorlog.

stijlvormen; de dialoog is noodwendig; de *briefstijl* ⁽³⁾ in den roman is de stijlform van vertrouwen en is dus dienstig tot het mededeelen van persoonlijkheden van vriendschappelijken, zoowel als van vijandigen aard, dus is hij de vorm der *satyre* (in den roman vindt men ook een *fabel* of grondverhaal, *karakters* of zeden, *ideeën* of meeningen, *episoden* of tusschenverhalen of verhandelingen; *ontstaan*, *verwikkeling*, *hoogste punt*, *omkeering*,

(³) Aan Keizers en Koningen schrijft men aan het hoofd: Sire; in het lichaam van den brief Uwe Majesteit, of Keizerlijke, Koninklijke Majesteit; aan het slot: „Van Uwe (Keizerlijke, Koninklijke) Majesteit, de zeer getrouwe en zeer gehoorzame onderdaan. — Aan Keizerlijke of Koninklijke Prinsen is de aanspraak: Keizerlijke of Koninklijke Prins; — aan de overige Vorsten: Doorluchtige Vorst. — De Staten Generaal hebben sedert de grondwetsherziening van 1848 den titel van Edelmogende Heeren afgelegd en heeten thans: Mijne Heeren. — Ministers, Secretarissen van Staat, Staatsraden, Generaals en Luitenant-Generaals noemt men: Uwe Excellentie; — de Commissarissen des Konings in de provinciën, zoo zij geene Staatsraden tevens zijn, en andere hoofdamtbenaren: Hoog Edelgestrengste Heeren; — de Provinciale Staten: Edel groot Achtbare Heeren; — de Stedelijke raden: Edel Achtbare Heeren; — de leden van rechterlijke collegien worden genoemd: die van den Hoogen raad: Edel Hoog Achtbare Heeren; — van de provinciale gerechtshoven: Edel Groot Achtbare Heeren; — van de rechtbanken en kantongerechten: Edel Achtbare Heeren. — Generaal-Majours en Majours heeten: Hoog Edelgestrengste Heeren; de overige Officieren: WelEdel Gestrengste Heeren; — de hoogleeraren in de Godgeleerdheid: Hoog Eerwaarde Heeren; — die in andere vakken: WelEdel Hoooggeleerde Heeren; — Predikanten: Wel Eerwaarde Heeren; — Rechtsgeleerden: WelEdel Gestrengste Heeren; — alle personen, die in eenigen tak van wetenschap den graad van doctor hebben verkregen: WelEdel Zeer geleerde Heeren; — Adellijken betitelt men naar hunnen rang: n.l. graven: Hooggeboren; — baronnen: Hoog Welgeboren; — Jonkheeren: Hoog Edelgeboren; — uit den middelstand: WelEdelgeboren; — alle anderen: Wel Edele Heer of Mijn Heer.

Aan Vrouwen van rang schrijft men: Wel Edelgeboren Vrouwe; — aan ongehuwden: Wel Edelgeboren Juffrouw; — aan anderen: Mevrouw of Mejuffrouw.

oplossing van den strijd; de *machine* is de min; het decoratief of tooneel is beschreven; de roman — een epos in prozavorm; **historische roman** ⁽¹⁾ (de fabel en karakters en ideeën zijn ontleend aan de historie); **zedenroman** ⁽²⁾ (maatschappelijke standen worden daarin geschilderd); **tendenzroman** ⁽³⁾ (een betoog of zedeles in den vorm van een roman); naar tijdsorde onderscheidt men: **de roman van de Roos**, naar de vergadering van ridders, waarin een roos als zinnebeeld was opgehangen; in den roman van de Roos staan zedelijke beginselen hooger dan de eischen des tijds; **de Ridderromans of Graalromans**, naar de ridders van de ronde tafel of Graal (heilige schaal van het laatste Avondmaal); zij schilderen het zinnelijk leven, den overmoed van den natuurlijken mensch; **de Karelromans** zijn de voorstelling van groote gebeurtenissen, die alle in betrekking met Karel den Groote gebracht worden; zij schilderen de ware ridderlijkheid; **de Arthurromans** behandelen allerlei avonturen, die in betrekking met Prins Arthur gebracht worden; zij stellen tooverij als goddelijk bestuur voor; **de Ferguut-en Heemskinderenroman** bepleit de rechten van den derden stand: deze laatste is voor het volk, de vorige voor den adel; **de Moderne roman** heeft oorspronkelijk ten doel de verheerlijking van de wereld der hoogere kringen en der beschaving; **novelle** ⁽⁴⁾ (kleine roman).

redenaarsstijl (oratorische stijl) tracht den wil te leiden door op het verstand, de verbeelding en het gemoed te werken; de schrijver spant de verwachting

(1) Oltmans, De Schaapherder.

(2) Van Lennep, Klaasje Zevenster.

(3) Cremer, Anna Rooze.

(4) Multatuli, Saülja en Adinda, in de Max Havelaar.

door herhalingen, tegenstellingen, werkt door verrassing en schrik, prikkelt het gevoel van eigenwaarde, van verantwoordelijkheid en tracht niet zoozeer te overtuigen, maar voor en door alles te overreden: (**kanselstijl, balliestijl, diplomatieke stijl, parlementaire stijl, populaire stijl**).

584⁵. Het treffende in iederen stijlform, die op gemoed en verbeelding werkt, is de meerdere of mindere **humor** (¹), dien de schrijver er in toont; humor (het verhevene met de beenen in de lucht, ernst in de scherts en scherts in de ernst, de weerkaatsing van het grillige des levens) veronderstelt: vatbaarheid voor sympathie met onze medemenschen; een bij intuïtie fijn gevoel van de zwakheden, geheime beweegredenen, verheven voornemens, van de ongerijmdheden in karakter en daden, van gebrek aan samenhang, evenredigheid, logica in de beginselen der menschen, vergeleken met hunne daden; heldere voorstelling van het contrast, dat de hoogte van het ideaal tegenover de nietigheid van de werkelijkheid vormt; een fijne opmerkingsgave van het persoonlijke of individueele.

585⁴. Om de scheiding, den klemtoon of de weglating van letters, om de verbinding of de scheiding van lettergrepen of woorden, om de scheiding en den zin van woorden of uitdrukkingen in woorden, om de verdeeling der gedachten aan te duiden, gebruikt men zoogenoemde **leesteekens** of **schei- en zinteekens**.

586⁴. In het Nederlandsch gebruikt men: **het deelteeken** (*beërven*); **het zware toonteeken** (*òf*); **het scherpe toonteeken** (*één*); **het afkappings- of wegnemingsteeken** (*t*); **het koppelteeken**

(¹) Hildebrand (Nicolaas Beest), Camera Obscura.

(*zijden-kousenwever* of bij afbreking van woorden op het einde van een regel - of „); **de haakjes of het tusschenstellingsteeken** ([( )]); **de comma** (,); **de punt** (.); **de comma-punt** (;); **de dubbel-punt** (:); **het vraagteeken** (?); **het uitroepsteeken** (!); **de lange-rust of gedachte-streep** (—); **het beletsel- of verzwijgings-teeken** (.....); **het aanhalingsteeken** („ ”); **het paragraaf of afdeelingsteeken** (§).

- 587⁴. Het deelsteeken plaatst men boven de letter, die zonder deelsteeken met een vorige letter één klank zou kunnen voorstellen, en dat niet mag doen; b.v.: *poëzie*, *beziën*.
- 588⁴. Het zware toonsteeken plaatst men boven den onvolkomen klank van een woord, dat men met bijzonderen nadruk wil uitgesproken hebben; b.v.: „*Hij heeft het wèl gehad.*” —
- 589⁴. Het scherpe toonsteeken plaatst men boven den helderen klank van een woord, dat men met bijzonderen nadruk wil uitgesproken hebben; b.v.: „*Hij is er vóór mij geweest.*” —
- 590⁴. Het afkappings- of wegnemingsteeken (apostrophe) plaatst men boven aan de voorzijde van een letter, als er letters vóór die letter weggelaten zijn, boven aan de achterzijde van een letter, als er letters achter die letter weggelaten zijn; b.v.: „*Maria's boek.*” — „*Cats' werken.*”
- 591⁴. Het koppelsteeken plaatst men: 1e, achter de lettergreep, die van een woord op het einde van een regel staat, als de volgende lettergreep van dat woord aan het begin van den volgenden regel komt; zie de voorbeelden hiervan op iedere bladzijde; 2e, achter het bijvoegelijk naamwoord, dat tot bepaling dient van het 1e lid van een samengesteld woord; b.v.: „*Groene-zeepfabrikant.*” — „*Doodetaalmeester.*” —; 3e, achter het 1e of bepalende lid van een samengesteld woord, dat een eigenaam is in de aardrijkskunde, wanneer het tweede of bepaalde

- lid ook op zich zelf een eigen naam is in de aardrijkskunde; b.v.: „*Zuid-Holland.*” — „*Groot-Brittannië.*” — ; 4e, tusschen de twee leden van een samengesteld woord, als men het niet verkieslijk acht ze aaneen te schrijven, b.v.: *dubbel-punt.* — ; 5e, achter het 1e lid van een samengesteld woord, als het tweede lid weggelaten is, omdat er een ander samengesteld woord op volgt, dat hetzelfde 2e lid heeft; b.v.: „*Land- en geloofsgenooten.*”
- 592⁴. De haakjes of het tusschenstellingsteeken plaatst men aan het begin en aan het einde van een woord of van een uitdrukking, die men geheel buiten verband beschouwd wil hebben; b.v.: „*De rekenkunde (arithmetica) is de wetenschap der getallen.*” —
- 593⁴. De comma (snede, een omgekeerde c) plaatst men: 1e, tusschen nevenschikte hoofdwoorden, nevenschikte bepalingen, nevenschikte naamwoordelijke gezegden, die niet door de voegwoorden **en**, **of**, **noch**, **als**, **behalve** verbonden zijn; b.v. „*Een man, een vrouw en een kind kwamen mij tegen.*” — ; 2e, vóór de voegwoorden **en**, **of**, **noch**, als ze herhaald worden, of als bij het eene nevenschikte lid een bepaling komt, die niet bij het andere behoort, of als ze een volledigen zin met een anderen zin of uitdrukking verbinden; b.v.: „*Of het een, of het ander hebt gij gedaan.*” — „*Een man, en een vrouw met een zak op den rug kwamen mij tegen.*” — „*Hij stelde mij dat voor, en ik nam het aan.*” — ; 3e, vóór en achter een zinsdeel, dat men bijzonder wil doen uitkomen en daartoe niet voorop geplaatst is; b.v.: „*Hij zal er, zonder mijn hulp, niet komen.*” — ; 4e, tusschen twee nevenschikte zinnen, waarin geen scheiding door een comma reeds voorkomt, die niet door de voegwoorden **maar**, **doch** of **want** verbonden zijn, of tusschen welke die voegwoorden niet onderdrukt zijn, of wanneer de zin, die door **maar** of **doch** verbonden is, niet volledig is, of wanneer in

de tweede geen omzetting heeft plaats gehad; b.v.: „*Ik wil thuis blijven, gij kunt daarom uitgaan.*” — „*Gij moogt alles doen, maar ik de helft niet.*” —; 5e, om een ondergeschikten bijzin van zijn hoofdwoord of van zijn hoofdzin te scheiden; b.v.: „*Moederlief, die ik steeds als een heilige vereerd heb!*” — „*Wat gij ook zeggen moogt, ik ga mijn gang.*” —; 6e, om een tusschenzin van de deelen van den zin te scheiden, waartusschen hij geplaatst is; b.v.: „*Dat is, geloof ik, waar.*” —; 7e, om opeenvolgende uitdrukkingen, die ieder een uitroep of toeroep zijn, van elkander te scheiden, waarbij dan achter de laatste een uitroep teeken komt; b.v.: „*Ach, Vader, wat heb ik U dikwijls bedroefd!*” —

594¹. De punt (steek met de schrijfstift) plaatst men: 1e achter een opschrift of onderschrift, dat alleen een voorstelling of begrip beteekent; b.v.: „*Eerste les.*” —; 2e, achter iederen oordeelenden zin, waarop geen andere volgt, die er uitgedrukt of in de gedachte spraakkunslig mee verbonden is; b.v.: „*Ik begrijp u volkomen.*” — „*Vader, moeder, kinderen, allen leven voor hun plezier; zij zoeken alleen wat hunne zinnen streelt: van daar de ledigheid in hun gemoed.*” — 3e, achter afkortingen van woorden; b.v.: „*M. A. De Ruiter.*” — „*m. a. w.* = met andere woorden.” —

595⁴. De comma-punt plaatst men: 1e, tusschen de hoofddeelen van een samengestelden zin, als in die hoofddeelen reeds een comma gebruikt is; b.v.: „*Een man, een vrouw en een kind kwamen mij tegen; eenige wagens volgden daarna.*” —; 2e, tusschen twee volledig uitgedrukte nevensgeschikte zinnen, die door de voegwoorden **maar, doch, want** verbonden zijn; b.v.: „*Ik ga uit; want ik heb tijd.*” — 3e, tusschen twee nevensgeschikte zinnen, wanneer in de tweede omzetting heeft plaats gehad; b. v.: „*Ik wil thuisblijven; daarom kunt gij uitgaan.*” —; 4e, vóór de aankondigende uitdrukkingen: **als, zooals,**

bijvoorbeeld, namelijk, te weten, zij zijn ;

b.v.: „*Het gebruik van de apostrophe bij het lidwoord het is in proza niet goed; zooals: „'t Lager onderwijs” voor „Het lager onderwijs.”* —; 5e, om in een opsomming de hoofddeelen van de onderdeelen te scheiden.

- 596⁴. De dubbel-punt plaatst men: 1e, tusschen de hoofddeelen van een samengestelden zin, als in die hoofddeelen reeds een comma-punt is gebruikt; b.v.: „*Het moet waar zijn; anders zou hij het niet gezegd hebben: daarom kunt gij het gerust gelooven.*” —; 2e, tusschen twee nevensgeschikte zinnen, waartusschen het voegwoord **maar, doch of want** onderdrukt is; b.v.: *Hij heeft het stellig gedaan: hij vertoont er de sporen nog van.* —; 3e, achter een aankondigende uitdrukking; b.v.: „*Hij zeide: „Ik heb gedacht, gestreefd, gewerkt: dus heb ik geleefd.*” —; 4e, tusschen twee nevensgeschikte zinnen, waarvan de eerste een oordeelende en de tweede een vragende of gebiedende zin is; b.v.: „*Jan kreeg f 3, daarna f 5, toen nog f 9: hoeveel guldens had Jan toen?*” —
- 597⁴. Het vraagteeken (de eerste letter Q van het woord Questie) plaatst men: 1e, achter iedere volledige of niet volledige onafhankelijke vraag; b.v.: „*Is hij er geweest?*” — „*Wie?*” „*Waar?*” —; 2e, achter de laatste van twee of meer verbonden onafhankelijke vragen; b.v.: „*Wanneer is hij bij u geweest, en hoe zag hij er uit?*” —
- 598⁴. Het uitroepeteeken plaatst men achter iedere uitdrukking of verbinding van uitdrukkingen, die een uitroep of toeroep, gebod of wensch zijn; b.v.: „*Krikkrak! Daar brak de tak.*” — „*O Jan, wat regent het!*” —
- 599⁴. De lange rust of gedachtestreep plaatst men: 1e, achter ieder woord of achter iedere uitdrukking, bij welke of na welke men bijzonder nadenken of bijzondere spanning wil opwekken; b.v.: „*Hij mikte, en — de appel vloog met den pijl weg.*” —; 2e, achter de punt, het vraagteeken, het uitroepeteeken, wanneer daarop zinnen

volgen, die noch in spraakkunstig, noch in logisch verband met de vorige staan: zie op iedere bladzijde daarvan de voorbeelden.

- 600¹. Het beletsel- of verzwijgingsteeken plaatst men achter iedere uitdrukking, waar voorgesteld wordt, dat de schrijver door zich zelf of door anderen verhinderd wordt voort te gaan; b.v.: „*Hij stak zijn hand uit en kwam terecht in. . . .*” —
- 601¹. Het aanhalingsteeken plaatst men aan het begin van onderen en aan het einde van boven bij iedere uitdrukking, die men onveranderd van anderen overneemt; b.v.: „*En God zeide: „Daar zij licht!” en daar was licht.*” —
- 602¹. Het paragraaf of afdeelingsteeken plaatst men vóór de getallen, die de volgorde aanduiden in een opeenvolging van stellingen of verbonden stellingen.

